

ସାହିତ୍ୟପାଠ

ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ

ବହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ସ୍କୁଲମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ମ୍ୟାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍-କୁଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟ-ପୁସ୍ତକାବଳୀ ।

—o—

ସାହିତ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାକରଣ :—

ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ ...	ସବୁ ମଧ୍ୟସ୍ତରର ଶ୍ରେଣୀ ବାହାଦୁର ପ୍ରଣାବ ...	ଟ
ଶିଶୁବୋଧ (୨ୟ ବର୍ଷର ଶିଶୁଶ୍ରେଣୀ ନିମନ୍ତେ)	ଏକଟ ଏକଟ ...	ଟ
ବାଳବୋଧ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ)	ଏକଟ ଏକଟ ...	ଟ
ବାଳବୋଧ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ)...	ଏକଟ ଏକଟିର ସଂଶୋଧିତ ସଂସ୍କରଣ }	ଟ
ସାହତ୍ୟ କୃଷ୍ଣମ (୧ୟ ଓ ୨ୟ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ) ...	ଏକଟ ଏକଟ	ଟ
ସାହତ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ (୩ମ ଓ ୪ଷ୍ଠ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ) ...	ଏକଟ ଏକଟ	ଟ
ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ (୧ମ ଓ ୨ୟ ବର୍ଷ ନିମନ୍ତେ) ଇ. ମାର୍ସଜେଟ୍ ଓ ସମରନ୍ତ୍ର ସବୁ କୃତ		ଟ
ବ୍ୟାକରଣ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ) ...	ଇ. ମାର୍ସଜେଟ୍ ଓ	
	ଇନ୍‌ମୋଡର୍ ମହାରଣା, ବ. ଏ. କ୍ କୃତ ...	ଟ
ବ୍ୟାକରଣ (୧ୟ ଓ ୨ୟ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ) ...	ଏକଟ ଏକଟ କୃତ...	ଟ
ସାହତ୍ୟ ପାଠ (୨ୟ ଓ ୩ୟ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ)...	ଇସ୍କାଥ ମହାବାସ ଓ	
	ମୃନଞ୍ଜୟ ରଥ କୃତ ...	ଟ
* ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବୋଧବ୍ୟାକରଣ (୩ମ ଓ ୪ଷ୍ଠ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ)	ମୃନଞ୍ଜୟ ରଥ କୃତ	ଟ
ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ (୩ମ ଓ ୪ଷ୍ଠ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ)	ମଧ୍ୟସ୍ତରର ବାଣ କୃତ	ଟ
ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣ (୩ମ ଓ ୪ଷ୍ଠ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ) • (ଏଥିରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ		
ଅନୁସୂଚ) ...	ଜହେବ ବହୁଦର୍ଶୀ ଶିକ୍ଷକ ବର୍ଦ୍ଧି ବ ସଙ୍କଳିତ ...	ଟ
ରଚନାଶିକ୍ଷା ...	ଇନ୍‌ମୋଡର୍ ମହାରଣା, ବ. ଏ. କ୍ କୃତ ...	ଟ
ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଏବଂ ଉତ୍କଳକ୍ଷେତ୍ର ...	ଜୟ. ଜୟ. ଦେଶରଞ୍ଜନ,	
ଏମ୍. ଏ. କ୍ କୃତ ...	... ..	
ପ୍ରବନ୍ଧମାଳା ...	ସବୁ ମଧ୍ୟସ୍ତରର ଶ୍ରେଣୀ ବାହାଦୁର ପ୍ରଣାବ ...	ଟ

ଗଣିତ :—

ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ସଂଶୋଧିତ ପ୍ରଶ୍ନମାଳା	} ... ଶିକ୍ଷା ସେବକ ...	
ଅଭିଭାବକ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ)		

ସାହିତ୍ୟପାଠ

ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ

ପଞ୍ଚମ ଓ ଷଷ୍ଠମାନ ନିମନ୍ତେ

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପାତ୍ର ବି. ଏ.

ଏବଂ

ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦରାୟ ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ କାବ୍ୟଦୀର୍ଘ-

ଚର୍ଚ୍ଚକ ପ୍ରଣୀତ

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ

ମାକମିଲ୍ଲନ ଏଣ୍ଡ କୋ., ଲିମିଟେଡ୍,
କଲକତା, ବୋମ୍ବେ, ମାଦ୍ରାସ, ଭୁବନେଶ୍ଵର

୧୯୧୮

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ପଞ୍ଚମମାଳ

(ପ୍ରଥମ ଭାଗ)

ବିଷୟ ।	ପୃଷ୍ଠାବ ।
। ଧର୍ମବୃତ୍ତି ଓ ପାପବୃତ୍ତି ।	୧
। ତୁ ଯୌଧନଙ୍କର ସୋପନାବଳୀ ।	୫
। ଦୁଷ୍ଟାର ଗଣ ।	୧୧
। ଭାରତେଶ୍ଵରୀ ରହୋଇବ ।	୧୩
। ସ୍ଵର୍ଗଦାର ପାହାରି ।	୧୮
। ପଦ୍ମଶିଳା ପ୍ରତି ଉଷିଷ୍ଠବଳ ଶାସ । ...	୨୫
। ଅମିଷ ଭୋଜ ଚରୁଷ୍ଠ—୧-ବିଜ୍ଞାନ ଜାଗର ।	୨୯
୨-ବିଜ୍ଞାନ ଜାଗର ।	୩୫
। ଦ୍ରୋଣୀ ସ୍ଵପ୍ନମର । ...	୩୮
। ମନୁବ୍ରତ ।	୪୫
। ଶରତ-ପ୍ରଭାତ । ...	୪୭
। ବାତାବହ ।	୪୮
। ବନ୍ଧ ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ।	୫୦
। ମୁଣ୍ଡବୃକ୍ଷ ଗା ।	୫୫
। ମଧୁବର ।	୬୦
। ଦେବମନ ମାଲବାସ ।	୬୧
। ରୁମିବନ୍ଧ ।	୬୫
। ସ୍ତୋତ୍ର ।	୬୯
। ପଦ୍ୟ ଉପାଦାନ ।	୭୧
। ମହାତ୍ମା ବିଷୟ ।	୭୫

ଷଷ୍ଠମାନ (ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ) ।

ବସନ୍ତ ।

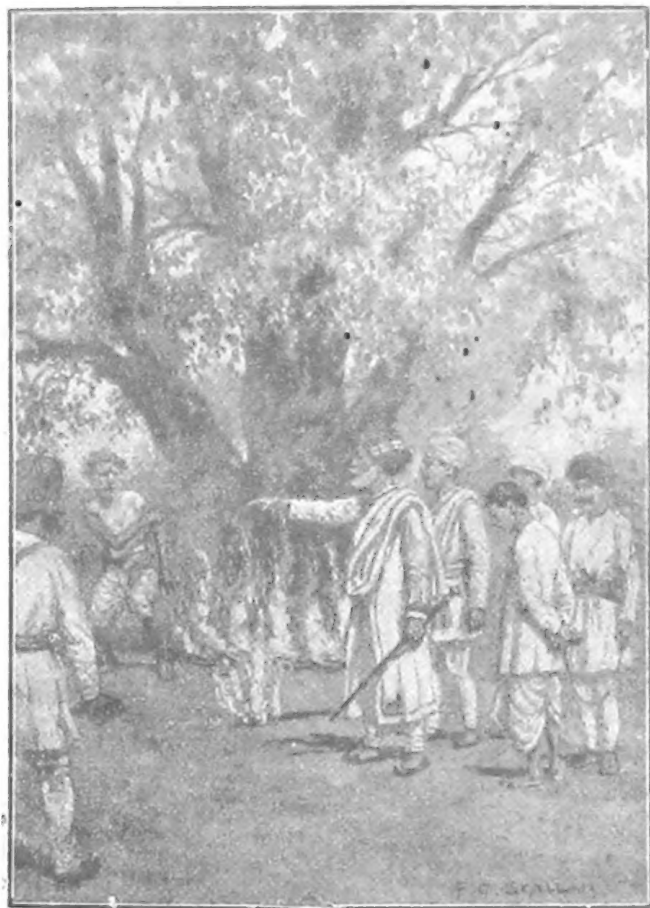
ପୃଷ୍ଠା ୩୩

୧ । ବରବାର ସଙ୍ଗୀତ		
୨ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦୟା ।		
୩ । ସୁଖୀ ଅବସ୍ଥାବାଦ ।		
୪ । ଭୁଲସୀ ପ୍ରବନ୍ଧ ।		
୫ । ଟେକିଯୋନ ବା ବୁଲେଇର ଯନ୍ତ୍ର ।		
୬ । ପଦ୍ମ ।	...	୧୦
୭ । ତାଳମନ୍ଦିର ।	...	୧୧
୮ । ମହାତ୍ମା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତ ।	...	୧୨
୯ । ବଡ଼ମଲବାଣୀ ।	...	୧୩
୧୦ । ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳି ।	...	୧୪
୧୧ । ପାଞ୍ଚଭୂତ ।	...	୧୫
୧୨ । ପକ୍ଷୀ ।	...	୧୬
୧୩ । ଅକ୍ଷମେ ସକଳ ।	...	୧୭
୧୪ । ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ ।		୧୮
୧୫ । ନୟନ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।	...	୧୯
୧୬ । ଲାଠି ପ୍ରବନ୍ଧ ।	...	୨୦
୧୭ । ଦ୍ରୁମ ।		୨୧
୧୮ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ସନ୍ନ୍ୟାସ ।		୨୨
୧୯ । ସୁଖୀ ଚଣ୍ଡିସିଂହ ।		୨୩
୨୦ । ଗୋରୁସୁଖୀ ।		୨୪
୨୧ । କାବିର ।		୨୫
୨୨ । ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ।		୨୬
୨୩ । ସୁସ୍ଵପ୍ନର ସ୍ଵପ୍ନପ୍ରଭାବ ।		୨୭

ସାହିତ୍ୟପାଠ ।

ପ୍ରଥମ ଭାଗ ।

ଧର୍ମବୁଦ୍ଧି ଓ ପାପବୁଦ୍ଧି ।

କୌଣସି ରାଜ୍ୟରେ ଧର୍ମଗୁଣ ଓ ପାପଗୁଣ ନାମକ ଦୁଇ ଜଣ ବନ୍ଧୁ
 ଥିଲେ । ଧର୍ମଗୁଣ ସୁତରାଫ, ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ଧର୍ମପରାୟଣ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପାପଗୁଣ
 ନିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ ଓ ଅଧର୍ମୀୟ ଥିଲା । ଦିନେ ପାପଗୁଣ ଭାବିଲା “ଏବେତ ମୁଁ
 ମୂର୍ଖ; ପୁଣି ଦରଦ୍ର । ଏ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବକୁ କିପରି ପାଳନ କରିବ? ଏହି ଧର୍ମଗୁଣ
 ଯଦି ବିଦେଶକୁ ଯାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ମୁଁ ତାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ
 ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରି ଶେଷରେ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାରଣ କରି ସମସ୍ତ ଧନ
 ହସ୍ତଗତ କରିବି । ଏପରି କଲେ ମୋହର ଦୁଃଖ ଦାୟିତ୍ବ ଅନ୍ତରେ ଦୂରୀଭୂତ
 ହୋଇଯାନ୍ତା ।” ସ୍ବପ୍ନ ଲାଭର ଏପ୍ରକାର ଆଶା କରି ସେ ଦିନେ ଯାଇ ଧର୍ମ-
 ଗୁଣକୁ କହିଲା “ମିତ୍ର ! ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ଗୁଣ ହୋଇଯିବ ତେତେ-
 ବେଳେ ଅପଣାର ପୂର୍ବ ଚରିତ କଣ ସ୍ମରଣ କରିବ? ବିଦେଶକୁ ଯାଇ ନ,
 ଥିଲେ କି କି ଅଶ୍ରୁଯ୍ୟ କଥା ବା ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅତ୍ୟାୟ ସ୍ବଜନକୁ ଶୁଣାଇବ?
 ଜିଆରେ ଅଛି ପରା :—

ଯାବତ ନ କୃତେ ଜନ ବିଦେଶେ ଭ୍ରମଣ

ନ ଲଭେ ତାବତ କେତେ ଶିଳ୍ପ, ଜ୍ଞାନ, ଧନ ।”

ଧର୍ମଗୁଣ ବନ୍ଧୁର ଏପ୍ରକାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ହେଲା
 ଏବଂ ଶୁଭଦିନରେ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ଘୋଷି ପାପଗୁଣ ସହିତ
 ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଯାବା କଲା । ସେଠାରେ ପାପଗୁଣ ଧର୍ମଗୁଣ ଯୋଗୁଁ ବହୁଧନ
 ଉପାର୍ଜନ କଲା । କିଛିକାଳଉତ୍ସାରେ ଦୁଇବନ୍ଧୁ ବହୁଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରି
 ଉତ୍କଳମାନରେ ନିଜ ନିଜ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କଲେ । ଗୃହ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ
 ହେବାର ଦେଖି ପାପଗୁଣ ଧର୍ମଗୁଣକୁ ଡାକି କହିଲା “ଭାଇ, ଏ ସମସ୍ତ ଧନ
 ଏହିକ୍ଷଣି ଗୃହକୁ ନେଇଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଅମ୍ଭ ଦୁହେଁଙ୍କର ତ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ।
 ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନେ ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ସମୟ ସମୟରେ ମାଗି ଯାଉ ନେଇ ଶେଷ
 କରିଦେବେ । ତାହାହେଲେ ଏହି ବନମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ
 କିଛି ଧନ ରଖିଦେଇ ଯାଇପାରିବା । ଅନ୍ଧାରୀଙ୍କ ହେଲେ ପୁଣି ଏଠାକୁ ଆସି

ଦେଖିବା ।” ଧର୍ମକୁଳି ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସେହିପରି କରି ଦୁହେଁ ନିଜ ନିଜ ଗୃହକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ଏବଂ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଳ ସୁଖରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଦିନେ ପାପକୁଳି ନିର୍ଣ୍ଣାୟକମୟରେ ଏକାକୀ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଆସି ଭୂମି ଖନନପୂର୍ବକ ସମସ୍ତ ଗ୍ରୋସ୍ତର ଧନ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ପଟ୍ଟବତ୍ତ ଗର୍ଭପୁରଣ କରି ଚାଲିଗଲା । ଅଭବନେ ସେହି ପୁଣି ଧର୍ମକୁଳି ନିକଟକୁ ଯାଇ କହିଲା “ମିତ୍ର ! ବହୁକୁଟୁମ୍ବ ଯୋଗୁଁ ଅମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ପାଇଥାଉଁ ; ଚାଲି ଯିବା, କିନ୍ତୁ ଧନ ସେଠାରୁ ଅଣିବା ।” ଧର୍ମକୁଳି ଏଥିରେ ସମ୍ମତ ହେବାରୁ ଉଭୟେ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ ଏବଂ ଭୂମି ଖନନ କରି ସୁଦ୍ଧା କିଛି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ତତ୍ତ୍ୱ କପଟୀ ପାପକୁଳି ଅପଣା ମୁଣ୍ଡ ଖୋଳି କହିବାକୁ ଲାଗିଲା “ହେ ଧର୍ମକୁଳି ! ତୁମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚୟ ଏସବୁ ଧନ ହରଣ କରିଅଛ । ଅନ୍ୟ କେହି ହୋଇଥିଲେ ପୁନଃବାର ଗର୍ଭପୁରଣ କାହିଁକି କରିଥାନ୍ତା ! ତେବେ ମୋତେ ମୋ ଅଧିକ ଦିଅ । ନୋହିଲେ ବିଚାରାଳୟରେ ଜଣାଇ ଏହାର ପ୍ରତିକାର କରିବି ।” ଧର୍ମକୁଳି କହିଲା “ରେ ଦୁଷ୍ଟ ! ଏପରି କଥା ଆଉ କହ ନାହିଁ, ମୁଁ କେବେ ଏପରି ଚୌରକର୍ମ କରେ ନାହିଁ ।”

ଏହିଭାବେ ସେ ଦୁହେଁ ବକାବୁ ବଦାଇ ବିଚାରାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବିଚାରପତି ସମସ୍ତ ଘଟଣା ଶ୍ରବଣ କରି ଯେତେବେଳେ ସେ ଉଭୟଙ୍କୁ ଶପଥ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ ତେତେବେଳେ ପାପକୁଳି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କହିଲା “ଧର୍ମୀବତାର । ଏ ଉଚିତ ବିଚାର ହେଉ ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହି ବିଧି ଅଛି,—

ଦୁଇ ଦଳ ମଧ୍ୟେ

ବିବାଦ ଘଟିଲେ

ଅଗେ ଲେଡ଼ା ଲେଖ୍ୟମାନ,

ତଦଭାବେ ସାକ୍ଷୀ,

ସାକ୍ଷୀ-ଅଭାବରେ

ହୁଏ ଶପଥ-ବିଧାନ ।

ସ୍ୱୟଂ ବୃକ୍ଷଦେବତା ମୋହର ଏ ବିଷୟରେ ସାକ୍ଷୀ ଅଛନ୍ତି । ସେ ଅମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ଚୋର କିଏ ସାଧ ତାହା ଅବଶ୍ୟ କହିଦେବେ ।” ବିଚାରପତି ଏହା ଶୁଣି କହିଲେ “ତୁମ୍ଭେ ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ କଥା କହିଅଛ, ଅମ୍ଭର ମଧ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ କୌତୂହଳ ହେଉଅଛି । ତେବେ କାଲି ସକାଳେ ତୁମ୍ଭେ ଦୁହେଁ ଅମ୍ଭସହିତ ସେ ସ୍ଥଳକୁ ଯିବ ।”

ସିଧ୍ନମଧ୍ୟରେ ପାପବୁଦ୍ଧି କିଜି ଗୃହକୁ ଅସି ପିତାକୁ କହିଲା “ପିତା! ମୁଁ ଧର୍ମବୁଦ୍ଧିର ସମସ୍ତ ଧନ ଅପହରଣ କରିଅଛି । ତୁମ୍ଭର କଥାରେ ସେତକ ଅମ୍ଭର ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେବ, ନୋହିଲେ ସେହି ଧନ ସହିତ ଅମ୍ଭର ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ଯିବ ।” ପିତା ଉଦ୍ବେଗପୂର୍ଣ୍ଣହୃଦୟରେ ପଚାରିଲେ “ବସୁ ! ଭାସ୍ତ୍ରା ହେଲେ ଶୀଘ୍ର କହ ମୋତେ କଣ କହିବାକୁ ହେବ ?” ପାପବୁଦ୍ଧି କହିଲା “ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ କୋଟରଯୁକ୍ତ ବଡ଼ ଶମୀବୃକ୍ଷ ଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ଅଗରୁ ଯାଇ ସେହି କୋଟର ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ରହିଥିବ । କାଲି ସକାଳେ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ସତ୍ୟଶ୍ରବଣ କରାଇବି ତେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ‘ଧର୍ମବୁଦ୍ଧି ଚୋର’ ବୋଲି କହିବ ।”

ଏହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରାଇ ପାପବୁଦ୍ଧି ତହିଁ ଆରବନ ସକାଳେ ପରିଷ୍କୃତ ପରିକ୍ରମି ହୋଇ ଧର୍ମବୁଦ୍ଧିର ପଛେ ପଛେ ବିଚାରପତିଙ୍କ ସହିତ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଗଲା ଏବଂ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ଦୂରକୁ ଶୁଣାଇ କହିଲା “ହେ ବନଦେବତା ! ଅମ୍ଭ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ ପ୍ରକୃତ ଚୋର, କହିଦିଅ ।” ପାପବୁଦ୍ଧିର ପିତା ସେହି କୋଟର ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ କହିଲା “ଧର୍ମବୁଦ୍ଧି ଚୋର କରିଅଛି ।” ଏହା ଶୁଣି ବିଚାରପତି ଯେତେବେଳେ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ଅନୁସାରେ ଧର୍ମବୁଦ୍ଧିର ଅପରାଧୋଚିତ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରିବାକୁ ମନଃସ୍ଥ କଲେ, ତେତେବେଳେ ଧର୍ମବୁଦ୍ଧି ହଠାତ୍ ସେ କୋଟରମଧ୍ୟରେ ଛୁଣ କୁଟା କାଠି ଅଦ ଦାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ପୁରାଇ ଅଗ୍ନି ଲଗାଇଦେଲା । କୋଟର ଗର୍ଭକୁ ଜଳଗଲ୍ଲଣଣି, ପାପବୁଦ୍ଧିର ପିତା ତା ମଧ୍ୟରୁ ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ ତାହାରିପଡ଼ି ଦାହଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ କରୁଣସ୍ୱରରେ କହିଲା “ମୋହର ପୁଅ ପାପବୁଦ୍ଧିର ଏସବୁ

କାଣ୍ଡ ।” ବନ୍ଧୁରପତି ପାପକୁଣ୍ଡର ପାପ ଉପରେ ପୁଣି ପାପ ଦେଖି ସେହି ଶମ୍ଭୁରାଜ ଶାଖାରେ ତାହାକୁ ପାଣିଦିଆର ଧର୍ମକୁଣ୍ଡକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ଚାଲିଗଲେ ।

ଏଥିପାଇଁ କୁହାଯାଏ—ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକର ଉପାୟ ଚନ୍ତା କରିବା-
ବେଳେ ଅପାୟକୁ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ତା କରିବା ଉଚିତ । ପାପକୁଣ୍ଡ କେବଳ ଉପାୟ
ଚନ୍ତା କରିଥିଲା, ଅପାୟ-ପକ୍ଷ ଅଦୌ ଭାବି ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ତାହାର ଉପାୟକୁ
ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଘୋଷିଯାତ୍ରା ।

ଦୁଃଶତରେ ହୁତସବସ୍ତ୍ର ପାଣ୍ଡବମାନେ ଯେତେବେଳେ ରାଜଧାନୀକୁ ନିର୍ବା-
ସିତ ହୋଇ ନଗର ସନ୍ନିହିତ ଦ୍ଵୈତବନ-ସରୋବର, ତଟରେ ବନବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
ମାନଙ୍କ ସହିତ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ, ସେହି ସମୟରେ ଦନେ ଦୁଃଶମତ ଶକୁନି
କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଏକଦା ଉପବନ୍ଧୁ ଦେଖି ଏହିପରି କୁମରଣା ଦେଲେ
“ହେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ! ତୁମ୍ଭେ ବୁଦ୍ଧିକୌଶଳରେ ଧୂସୃଷ୍ଟିରକଠାରୁ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅମ୍ଭ-
ଙ୍କର କରିଅଛ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭେ ସୂର୍ଯ୍ୟଭୁକ୍ତ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ଏବଂ ସର୍ବଲୋକ-
ପୂଜ୍ୟ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଏତେବେଳେ ଶ୍ରୀକ୍ରମ୍ଭ ଏବଂ ସର୍ବସମ୍ପଦବହୁତ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଶ୍ରୀସମ୍ପନ୍ନ ଦେଖିଲେ ସେମାନେ ଅବଶ୍ୟ ମର୍ମବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରିବେ । ଏ
ସଂସାରରେ ଶତ୍ରୁକୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଦେଖିବାଠାରୁ ଅଧିକ ସୁଖର ବସୟ ଅଉ
କଣ ଅଛି ? ଅତଏବ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍କାର ସଙ୍ଗତା ବିଧେୟ ।” କର୍ଣ୍ଣ
ଏ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ସାନନରେ ଯୋଗଦେବାର ଦେଖି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଜହଲେ
“ହେ କର୍ଣ୍ଣ ! ବନ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାପନ୍ନ ଏବଂ ସେମାନେ ମୋତେ
ଅଲୌକିକ ଶ୍ରୀସମ୍ପନ୍ନ ଦେଖିଲେ ମୁଁ ସୁଖୀ ହେବି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଦ୍ଵୈତବନକୁ
କ୍ରିପର ବା ଯାତ୍ରା କରିବା । ବନା ପ୍ରୟୋଜନରେ ଦ୍ଵୈତବନ ଅଭିଗମନ ନିମିତ୍ତ
ମହାରାଜକଠାରୁ ଅନୁମତି ମିଳିବା ଅସମ୍ଭବ । ତୁମ୍ଭେ ଶକୁନି ଏବଂ ଦୁଃଶାସନ

ସହିତ ଅଳ୍ପ ପରୀକ୍ଷା କରି ଏହାର ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରୁ ।” ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ବାବ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଭବନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଦିର୍ଘଅରଦନ ବର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଶ୍ଯମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସହୃଦ-ବଦନରେ କହିଲେ “ମହାରାଜ ! ଏହି ଉପାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଳ୍ପ ଯେ ହୈଦବନ ନିକଟରେ ଅନେକ ଗୋପାଳପଞ୍ଚା ଅଛି । ସେସବୁର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ରାଜାଙ୍କର ଅବଶ୍ୟ ନୀର୍ଭବ୍ୟ । ଅତିଏକ ଅମ୍ଳେମାନେ ଘୋଷଯାତ୍ରା ଛଳରେ ସେଠାକୁ ଯାତ୍ରା କରିବା । ଏଥିରେ ମହାରାଜ ଅବଶ୍ୟ ଅନୁମତି ଦେବେ ।”

ଅନନ୍ତର ଗୋଧିନ ପରଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ଘୋଷଯାତ୍ରାର ପ୍ରସ୍ତାବ ମହାରାଜଙ୍କ ନିକଟରେ ଜଣାଇ କୌଶଳରେ ତାହାଙ୍କଠାରୁ କଥାହୁଏ ଅନୁମତି ଅଣି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସୁରଗମ୍ଭୀର୍ୟ କର୍ଣ୍ଣାଦି ଅମ୍ଳାୟ ସ୍ୱଜନ ଏବଂ ଦବ୍ୟାଭରଣଗୁଣିତ ବଧୂଜନଙ୍କୁ ଘେନି ମହା ସମାରୋହରେ ହୈଦବନକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପଦାତି, ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଅଶ୍ୱ ଏବଂ ହସ୍ତୀ, ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବୈଜ, ବନ୍ଦୀ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱାଶାଳି ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଗମନ କଲେ । ସେ ମହା ଜନତା-ଯୋଗେ ବର୍ଣ୍ଣାବଳୀନ ମହା ହୁଡ଼ିବାର ଘୋର ଶବ୍ଦ ଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ମହାକୋଳାହଳଧ୍ୱନି ସମୁତ୍ପତ୍ତି ହେଲା ।

ଅନନ୍ତର ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବହୁ ଅଭିଶାପାୟ ଅତିକ୍ରମଧୂର୍ବକ ଶଂସିତ ଗୋପାଳପଞ୍ଚାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନବନିର୍ମିତ ଗୃହମାନଙ୍କରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ଏବଂ କିଛିଦିନ ଗୋଧନ ପରଦର୍ଶନ କରୁ କରୁ ହୈଦବନ-ସରୋବର ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାହାର ତଟଦେଶରେ କ୍ରୀଡ଼ାଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅଦେଶ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଥିଧୂର୍ବରୁ ଗନ୍ଧର୍ବରାଜ ସ୍ୱଜନ-ପରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଦିର୍ଘରେ ବହାର କରି ଅସୁସ୍ଥଲେ ; ତେଣୁ ତାହା ଗନ୍ଧର୍ବରକ୍ଷେପକ ବ୍ରାହ୍ମ ସୁରକ୍ଷିତ ଥିଲା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଭୃତ୍ୟମାନେ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଧାବମାନ ହେବାର ଦେଖି ସ୍ୱାରଥାଳମାନେ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ନିଷେଧ କଲେ । ମାତ୍ର ସେମାନେ ନିଷେଧ ନ ମାନି ରାଜାଙ୍କୁ ନିମେ ଗନ୍ଧର୍ବ ଶୈଳିକମାନଙ୍କୁ ନାନାଭାବରେ ପରାହୁଡ଼ି ଦେଲେ । ଏ ସମ୍ଭାଦ ଗନ୍ଧର୍ବରାଜ

ଚିନ୍ତାସେନଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହୁଅନ୍ତେ ସେ କାଳକଳମ୍ବୁ ନ କର ସଶସ୍ତ୍ର ସୈନ୍ୟ-
ଗଣଙ୍କ ସମଭିକ୍ଷାଦ୍ୱାରରେ ଦ୍ୱୈତବନ ଅଭିମୁଖରେ ଧାବମାନ ହେଲେ ଏକ
ଘୋର ସଂଗ୍ରାମରେ କର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ରାଜବଧୂଗଣଙ୍କ ସହିତ
ବନ୍ଦୀ କଲେ । ଏହିଭୂପେ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ସ୍ୱଜନ ସହିତ ଗନ୍ଧବରାଜ୍ୟକୁ ଚା-
ଲି ଅପହୃତ ହେବାର ଦେଖି ପ୍ରଗାଣ ଅମାତ୍ୟଗଣ ଦ୍ୱୈତବନ ଜାରବାସୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିର-
ଙ୍କର ଶରଣାଗତ ହୋଇ ଅତି ଦାନସ୍ଥାନରୂପରେ କହିଲେ “ହେ ଧର୍ମରାଜ!
ବର୍ତ୍ତମାନ ଚିନ୍ତାସେନ ରାଜବଧୂଗଣଙ୍କ ସହିତ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି
ନେଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀରୁ ସହର ମୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ ।”

ଅସହସ୍ତ୍ର ଭ୍ରମସେନ ଏ କଥା ଶ୍ରବଣ କରିବାମାତ୍ରେ ସେ ଅନୁଗ୍ରହପ୍ରାପ୍ତି
କାତରକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧି ଅମାତ୍ୟଗଣଙ୍କୁ କହିଲେ “ଅମ୍ଭେମାନେ ବହୁ ଚିନ୍ତାରେ ସହସ୍ର
ଗଜବାଜା ସଂଗ୍ରହ କରି ଯେଉଁ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କରିଥାନ୍ତୁ, ଅଳ୍ପ ତାହା ଅମ୍ଭ-
ମାନଙ୍କର ହୃଦୈଷୀ ଗନ୍ଧବରାଜ ସମ୍ମୁଖରେ କରାଯିବ; ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷୁ
ଦେଖି ଅପଣାର ଔର୍ଦ୍ଧ୍ୱପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାଲାଗି ଅସିଧାନ, ତାହାର ଏହି
ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିଫଳ ! ମନୁଷ୍ୟର ମନୋରଥ କଦାପି ସଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ
ମନେ ମନେ ଏକପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା କରେ, ମାତ୍ର ତାହାର ଫଳ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର
ହୋଇଯାଏ ।” ଶାନ୍ତମତି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଭ୍ରମସେନଙ୍କର ଏପରି କଟୁକଥା ଶ୍ରବଣ
କରି କହିଲେ “ଜ୍ଞାତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱାହାବୋଲି
କୁଳଧର୍ମ ଲୋପ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଯଦି ଅନ୍ୟ କେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଅପଣା
ବଶର ଅନିଚ୍ଛାତରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ବଶଜାତ ପୁପୁରୁଷର
ଏହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେ ଏକମତାବଲମ୍ବୀ ହୋଇ ପରାଜିତ ଅତ୍ୟାଚାର ନିବାରଣ
କରିବେ । ଅତଏବ ହେ ଭ୍ରମ! ତୁମ୍ଭେ ଅର୍ଜୁନ, ନକୁଳ ଓ ସହଦେବ ସହିତ
ମିଳିତ ହୋଇ ଶୀଘ୍ର ସୁଯୋଧନଙ୍କୁ ଗନ୍ଧବସ୍ତ୍ରକୁ ମୋଚନ କର । ତୁମ୍ଭେ
ଜାଣ, ଶତ୍ରୁ ସୁଧା ଯଦି ଅସି କୌଶସି ସଜ୍ଜନ ନିକଟରେ ‘ମୋତେ ରକ୍ଷା କର’
କହି ଶରଣାଗତ ହୁଏ, ତେବେ ସେ ତାହାକୁ ଅବଶ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ମୁଁ
ପଞ୍ଚକର୍ମରେ ଅବର ହୋଇ ନ ଥିଲେ ତୁମ୍ଭେ ଶାନ୍ତ ଧାବମାନ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ସନ୍ନିପାତନ ଦ୍ଵାରା ସୁଯୋଧନକୁ ଶତ୍ରୁହସ୍ତରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ସେଥିରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ନ ହେଲେ ଅଳ୍ପ ପରାକ୍ରମ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବ । ତତ୍ପରାୟ ଯଦି ସଫଳକାମ ନ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ଯାବତୀୟା ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ ଦ୍ଵାରା ଶତ୍ରୁକୁ ଶାସନ କରି ସୁଯୋଧନକୁ ସକାଳବରେ ମୁକ୍ତ କରିବ ।”

ପାଣ୍ଡବରାଜ-ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଶାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣରେ ସେ ଚାରିଜଣ ଜ୍ଞାନୀ ହୃତାଶନ ପ୍ରାୟ ତେଜଃଶାଳୀ ହୋଇଉଠିଲେ ଏବଂ ଦୁଇଗାମୀ ଅଶ୍ଵପୁଷ୍ଟରେ ଅଗ୍ରେହଣ କରି ଅଳ୍ପକ୍ଷଣରେ ଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କୁ ଅକ୍ରମଣ କଲେ । ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭରେ ଅର୍ଜୁନ ସେମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ “କଳପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ପରସ୍ପାଦି ଅପହରଣ କରିବା ଗନ୍ଧର୍ବରାଜଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଅନୁଚିତ । ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଅଦେଶ ଅନୁସାରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶୀଘ୍ର ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଏବଂ ବଧୂମାନଙ୍କୁ ପରତ୍ୟାଗ କର । ନୋତେହ ମୁଁ ବିକ୍ରମ-ପ୍ରକାଶ କରି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମୋଚନ କରିବି” । ଏହିପରି କହି ଧନୁର୍ବିର ଅର୍ଜୁନ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଶର ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ କେତେକ ଗନ୍ଧର୍ବ ଭୂପତିତ ହେଲେ, ଏହା ଦେଖି ଗନ୍ଧର୍ବରାଜ ଅପୂର୍ବ ଗଦା ବୁଲାଇ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । କ୍ରମେ ଯୁଦ୍ଧ ଭାଷଣତର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶେଷରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ଖଣ୍ଡ ଶରଦ୍ଵାତରେ ନିତାନ୍ତ ପାଞ୍ଚାଶ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଗନ୍ଧର୍ବରାଜ ନିକଟକୁ ଆସି କହିଲେ “ହେ ଅର୍ଜୁନ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରିୟ ସଖା ଚିତ୍ରସେନ !” ଅର୍ଜୁନ ତହିଁ ଯୁଦ୍ଧରୁ ନିବୃତ୍ତି ହୋଇ କୌରବମାନଙ୍କର ନିଗ୍ରହର କାରଣ ଜିଜ୍ଞାସା କରିବାରୁ ଚିତ୍ରସେନ ଉତ୍ତର ଦେଲେ “ହେ ଧନଞ୍ଜୟ ! ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ମନମତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝି ତାହାର କ୍ରିୟାକଳାପ ଦେଖୁଥିଲି । ଏ ବହୁ ଦାସଦାସୀ, ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ଵ ଓ ସମ୍ପତ୍ତି ଭେଦି ଅପରମାନଙ୍କୁ ଉପହାସ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲି । ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଦେଶ ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦନ କରି ନେଇଯାଉଅଛି ।” ଅର୍ଜୁନ କହିଲେ “ହେ ଚିତ୍ରସେନ ! ଅପର ମୋହର ପରମ ସଖା ଯଦି ମୋହର କିଛି ପ୍ରିୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ

କରିବାକୁ ଲଜ୍ଜା କରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଏହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବୁ ।” ଚିତ୍ରସେନ ପ୍ରଭୁତ୍ବରେ କହିଲେ “ଏପରି ଅଧର୍ମୀଙ୍କୁ ପ୍ରବକ୍ତବ୍ୟକୁ ଶୁଣିଦେବା ଭରତ ନୁହେଁ । ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏହାଙ୍କର ଦୂରଭିଞ୍ଚ ଜାଣି ପାରି ନାହାନ୍ତି, ଶୂନ୍ୟ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବ ।”

ଅନନ୍ତର ସେସମୟେ ଯାଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ ଘଟନା ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ଧର୍ମରାଜ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶ୍ରବଣ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ର ବଚନ-ମୁକ୍ତ କରାଇଦେଲେ ଏବଂ ରାଜବିମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି କହିଲେ “ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଶକ୍ତିସତ୍ତ୍ୱେ ଏହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଏବଂ ଏହାର ଶ୍ରୀତ ଅମାତ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ କିଛି ଅନିଚ୍ଛାତରଣ କରି ନାହିଁ ଏହା ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟର ବସୟ ।” ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଏପ୍ରକାର କ୍ଷମା-ବାଣୀରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମର୍ମବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରି ନିତାନ୍ତ ଲଜ୍ଜିତଭାବରେ ସ୍ବନଗରକୁ ସବାନବରେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ।

ଦୂଷାର ଗଣ୍ଡ ।

ନିମ୍ନର ସ୍ତୋତ୍ରପଦ୍ୟ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ତୋତ୍ର ଅଛି । ଏମାନଙ୍କୁ ସାମୁଦ୍ରିକ ସ୍ତୋତ୍ର ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ସ୍ତୋତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ କୌଣସି ଏକସ୍ଥାନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ସମୁଦ୍ରର ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଭିନ୍ନ ଏକ ସ୍ତୋତ୍ରସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଗୋଟିଏ ସାମୁଦ୍ରିକ ସ୍ତୋତ୍ର ମେକ୍ସିକୋ ଉପସାଗରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଉତ୍ତରଅମେରିକାର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳରେ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନେ ଖାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ସ୍ତୋତ୍ରର ଜଳ ଉତ୍ତପ୍ତ । ଟେଗୁ ଏହି ସ୍ତୋତ୍ରର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଏହାର ଉପରିସ୍ଥ ବାୟୁ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତପ୍ତ ଏବଂ ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ । ଏହି ସ୍ତୋତ୍ରକୁ ଉପସାଗର-ସ୍ତୋତ୍ର କୁହାଯାଏ । ଏହି ସ୍ତୋତ୍ର ଅଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗରର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଅଛି ।

ଅଉ ଗୋଟିଏ ସାମୁଦ୍ରିକ ସ୍ତୋତ୍ର ଉତ୍ତର ମହାସାଗରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଲାବ୍ରାଡର ଏବଂ ଗ୍ରୀନଲଣ୍ଡର ମଧ୍ୟଦେଇ ଅଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗରର ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି । ଉତ୍ତରମେରୁର ଚରମାନ୍ତାରମୟ ସାଗରପ୍ରଦେଶରୁ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହି ସ୍ତୋତ୍ରର ଜଳ ଅତି ଶୀତଳ ଏବଂ ଏହି ସ୍ତୋତ୍ରର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଏହାର ଉପରିସ୍ଥ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଶୀତଳ ; ଏହି ସ୍ତୋତ୍ରକୁ ମେରୁସ୍ତୋତ୍ର କୁହାଯାଏ । ଏହି ସ୍ତୋତ୍ର ସଙ୍ଗରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରକାଶ ହିମାଳ ବା ଘନୀଭୂତ ଭୂଷାର ଭାସି ଅସେ । ତାହାକୁ ଭୂଷାରଖଣ୍ଡ କୁହାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଭୂଷାରଖଣ୍ଡମାନ ଭାସି ଅସି ଯେତେବେଳେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଉଷ୍ମତର ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଳିତ ହୋଇ ସମୁଦ୍ରଜଳ ସଙ୍ଗରେ ମିଶିଯାଏ ।

ଏହି ଉପସାଗରସ୍ତୋତ୍ର ଓ ମେରୁସ୍ତୋତ୍ର ଉତ୍ତରଅମେରିକାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ନିଉଫାଉଣ୍ଡଲଣ୍ଡର ଅନୁତୁରରେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ସେହି ସ୍ତୋତ୍ରଦ୍ୱୟର ମିଳନ ସ୍ଥାନରେ ଜଳୀୟ ବାଷ୍ପପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଉତ୍ତପ୍ତ ବାୟୁସ୍ତୋତ୍ର ମେରୁସ୍ତୋତ୍ର ସନ୍ନିହିତ ଶୀତଳ ବାୟୁପ୍ରବାହସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ଶୀତଳ ହୋଇଯାଏ ଯେ ଉକ୍ତ

ଜଳୀୟ ବାସ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କରେ ହୋଇ କୃତ୍ରିମରୂପରେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନର ଚତୁର୍ଦିଗ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ କରେ । ସେପରି ସ୍ଥାନରେ ପୋତାଦର ଗମନାଗମନ ବଡ଼ ବ୍ୟବହାରକ । କାରଣ କୃତ୍ରିମରେ ଚତୁର୍ଦିଗ ଅବୃଣ୍ୟ ହେବାକୁ ଏକ ପୋତାସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପୋତର ସଂଘର୍ଷଣ ଘଟିବାର ଅଶକ୍ତ । ଯେତେ, ଭାସମାନ ଭୂଷାରଖଣ୍ଡର ଅଘାତରେ ତାହା ଭାଙ୍ଗି ବୁଡ଼ିଯିବାର ଅଶକ୍ତ । ତତୋଽସ୍ତକ ।

ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାପକ ଜଳସ୍ତର ଅର୍ଦ୍ଧପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଗଣିତ କରିଥାଏ । ସେହି ସ୍ଥାପ ମଧ୍ୟରେ ପକାଇଦେଲେ ଦେଖାଯିବ ଯେ ଉକ୍ତ ବରଷାଣ୍ଡ ଜଳରେ ଭାସମାନ ହେବ । ସେହିପରି ପ୍ରକାଶ ପ୍ରକାଶ ନାହାରଖଣ୍ଡମାନ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଭାସୁଥାଏ କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଜଳରେ ବସେ ନାହିଁ; କେବଳ ଏକ-ଅଂଶମାତ୍ର ଜଳପୃଷ୍ଠର ଉପରକୁ ବାହାରଥାଏ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ ଜଳପୃଷ୍ଠର ନିମ୍ନଭାଗରେ ଥାଏ । ଏହି ଅଂଶିକ ଭାସମାନ ଭୂଷାରଖଣ୍ଡର ନିମ୍ନକ୍ରିତ ଅଂଶରେ ଅଘାତପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଅନେକ ଜାହାଜ ଧ୍ବଂସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ୧୮୧୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ‘ଟିଟାନିକ୍’ ନାମକ ଖୁସିଖାର ବୃହତ୍ତମ ବାସ୍ତାୟ ପୋତା ସ୍ତାୟ ସାର୍ବ ଦୂରସହସ୍ର ଯାତ୍ରୀ ଦେଇ ବଲ୍ଲତରୁ ଅମେରିକା ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲା । ବଲ୍ଲତ ଏକ ଅମେରିକା ମଧ୍ୟରେ ସୁବସ୍ତୁତ ଅଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗର ବଦ୍ୟମାନ । ଏହି ଗଭୀର ମହାସାଗରଗର୍ଭରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲା । ଉକ୍ତ ମହାସାଗରର ଅର୍ଦ୍ଧାସ୍ତକ ଭାଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ କର ଯେତେବେଳେ ଟିଟାନିକ୍ ଉପରେକୁ ଉପସାଗରସ୍ତୋତ ଏବଂ ମେରୁସ୍ତୋତର ମିଳନସ୍ଥାନ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ସେତେବେଳେ ଶୁଣି ପ୍ରାୟ ଏକପ୍ରହର । ଉକ୍ତ ପୋତା ଡାରବେଗରେ ସମୁଦ୍ରକକ୍ଷରେ ଚାଲିଅଛି ଏପରି ସମୟରେ ଏକ ପବନାକୁଟ ପ୍ରକାଶ ନାହାରଖଣ୍ଡର ଅର୍ଦ୍ଧାତରେ ହଠାତ୍ ବ୍ୟାଣ୍ଟି ହୋଇ ଜଳମଗ୍ନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ୨୨୦୭ ଯାତ୍ରୀ ଏବଂ ନାବିକ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ୭୦୦ ଯାତ୍ରୀ ଜୀବନ-ତ୍ୟାଗରେ ଶୁଣିଯାଇ ସମୁଦ୍ରକକ୍ଷରେ ଭାସମାନ ରହି ପ୍ରାୟକାଳରେ ‘କର୍ପେସ୍‌ସ୍‌’ ନାମକ ଅପର ଏକ ତରାସ୍ତାୟ ଉଦ୍ଧାର ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଅବଶିଷ୍ଟ ସାର୍ବ ଏକ-ସହସ୍ର ମାନବ ଜାଲିଗ୍ରାସରେ ସଂତପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି, ଉକ୍ତ

ଯୋଡ଼ରେ କେବଳ ଶୋକଗୋଟି ଜୀବନତରା ଅବାରୁ ପୁରୁଷଯାତ୍ରୀମାନେ
ଯୋଡ଼ପ୍ରିୟ ନାଶ୍ତମାନଙ୍କୁ ଜୀବନତରାରେ ଉଠାଇଦେଲେ ଏବଂ ନିଜେ ନିଜେ
ଯୋଡ଼ ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହି ଇଶ୍ଵରପୁତ୍ର ନିର୍ଭୀକଭାବରେ ଅସନ୍ନମୁଖକୁ
ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲେ । ଧନ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣ ଜାତର ବୀର !

ଭାରତେଶ୍ଵରୀ ଭକ୍ତୋତ୍ତମ ।

ସୁମାଲ ସାଗରେ ରାଜେ ଶ୍ଵେତ ସ୍ଵୀପ,
ଅଜେୟ ଜଗତେ ନାମ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ୟା,
ପ୍ରାକାର ଯାହାର ମାଲ ପାରବାର,
ଅଖିଳ ଅବମାମଧ୍ୟେ ମାନମୟା,
ଅଖିଳ ଅବମାପତି-ପୁଜନୀୟ ।

ଅଜେୟ ଜଗତେ ବ୍ରହ୍ମଣ-କେଶରୀ
ବ୍ୟାପିତ୍ର ଯା ଯଶ ସର୍ବ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରୁ,
ଜଗତନୟନ ସୁଧାଂଶୁ ତପନ-
କରଣର ଗତି ଯାଏ ଯେତେବୁର,
ଦୁର୍ଜୟ ସର୍ବେ ଶ୍ଵେତସ୍ଵୀପ ଶୂର ।

ନିରପେକ୍ଷ ଯେହୁ ଶମନ ସମାନ,
ସ୍ଵେଷେ ବୈଶ୍ଵାନର ପ୍ରାୟେ ସର୍ବନାଶୀ,
ନ୍ୟାୟେ ବୃହସ୍ପତି, ପାଳନେ ଶ୍ରୀଧର,
ଦୟାର ଅକ୍ଷର ଶ୍ଵେତସ୍ଵୀପବାସୀ
ଶକ୍ତି ସତ୍ତ୍ଵେ କ୍ଷମାଗୁଣ ପରକାଶୀ ।

ଶକ୍ତି ଯା ପଦେ ମାଲ ଅମ୍ବପତି
ଗୌରୀପଦେ ଯେହେ ହରି କରପାସ,
ବନ୍ଧନକୌଶଳେ ଉଠି ନରପ୍ରଳେ

ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେହୁ କରନ୍ତି ସମ୍ଭାଷ,
ତତ୍ତ୍ୱ ସଙ୍ଗେ ଯେ କରନ୍ତି କଳାସ;
ମେରୁମହାଶ୍ରୀବ ଦୁଷ୍ଟାର ଉରସେ,
ନିରକ୍ଷମଣ୍ଡଳ ଅଗ୍ନେୟ ଉତ୍ତଙ୍ଗେ,
ସାଗର ବକ୍ଷରେ ଭୂଧର କନକେ,
ସର୍ବସ୍ୱ ଶ୍ରେତାଙ୍ଗେ ବହରନ୍ତି ରଙ୍ଗେ,
ରତ ଅବରତ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ।

ସାଗର-କେଶରୀ ସଞ୍ଚାଳ କେଶର
ଗରଜେ ଯେକାଳେ ଉଗାଉ ଅନଳ,
କମ୍ପେ ବସୁମତୀ, କମ୍ପେ ଅମ୍ବୁପତି,
ବୁଢ଼ାର ଦଅଇ ସାଗର ତହଲ,
ଅନୁକରେ ବଜ୍ରଧ୍ୱଜ ଅବକଳ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା-ଦେବୀ ପ୍ରେୟ ନିକେରୁନ
ଅଟେ ଯେ କୌଟଳ, ସେ ହ୍ରୀସ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ
ପୁରୀ ଭାଗ୍ୟ ଫଳେ ପୁରୀ ତପୋବଳେ
ଅର୍ଯ୍ୟବର ଅଳ ଶକ୍ତିରାଜେଶ୍ୱରୀ,
ମଣି କାଞ୍ଚନର ସଂଯୋଗ ଏସର ।

ମାନବ-ଦାସତ୍ୱ-ଶୃଙ୍ଖଳ ମୋଚନ
କଲ ଯେଉଁ ଜାତି, ସ୍ୱାଧୀନତାଦାନ
ଯାର ନିତ୍ୟବ୍ରତ, ତାର ଅନୁଗତ
ଅଳ ଏ ଯାବନ୍ତ ଭରତ ସନ୍ତାନ,
ଏ ଅଟେ ଭାରତ ମଙ୍ଗଳ ନିଦାନ ।

ଅଳ ଭାରତର ବଦନ ଭଞ୍ଜଳ,
ଜବ ବକଶିତ ଭାରତ-କମଳ,

ଭରତ ଅକାଶେ ସୁଖେ ପରକାଶେ
ନବ ଅରବିନ୍ଦବନ୍ଧୁ ସୁବିମଳ,
ଉତ୍କଳ ଅର୍ଯ୍ୟ ଦେହେ ନବ ବଳ ।

ସୁସ୍ବେଦିନୀ ଦମ୍ଭୀ ନେପୋଲିନ,
ଦୁର୍ଜୟ ଜଗତେ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ପରି,
ଯାର ଭୁଜବଳେ ନମ୍ର କଲେ ଉଲେ
ନିଜ ଶିର, ସେହି କ୍ରିଟନ ଇଣ୍ଡିଆ
ଅର୍ଯ୍ୟକର ଆଜି ରାଜରାଜେଣ୍ଡ୍ର ।

ନବ ଲମ୍ବୁପୁଷ୍ପେ ନବ ରାଜସୂୟେ
ଉପସ୍ଥିତ ଆଜି ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳ
ରାଜେନ୍ଦ୍ର-ଉପେତ ଭୂଷଣେ ଭୂଷିତ,
ଯୋଗ୍ୟ ଉପହାର ଅର୍ପନ୍ତ ସକଳ,
ବନ୍ଦନ୍ତ ଇଣ୍ଡିଆ ଚରଣପୁଗଳ ।

ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଶୂର ଗାରେନ୍ତ ସିନ୍ଧିଆ,
ମହାରାଷ୍ଟ୍ର କୁଳ ଗୌରବ-ଭ୍ରମର
ସ୍ରୋତ ଧୂଳିକାର, କିଶୋର ଗୁରୁକାର,
ଯବନ ନିଜାମ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟେଶ୍ବର,
ଉଦେସ୍ବର ପତି ରବି-ବଶଧର ।

କାବେରୀ-ମେଖଳ ଶ୍ରୀରାମପଞ୍ଚନ,
ଦୁଷ୍ଟାରଉଦ୍ଧୃତ ସୁରମ୍ୟ କାଶ୍ମୀର,
ଶିଖା ପଟ୍ଟିଆଲ, ଚୂଟାନ, ନେପାଳ,
ଏଥବ୍ ମେଦେକ ଦେଶ ରାଜଗର
ନିତି ସଦେ ଆଜି ଭୁରଦେଶ୍ବର ।

ନୃବ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥେ ନୂତନ କେତନ
ଉଡ଼ର ଅମ୍ଭରେ, ବାବୁ ନିଃସ୍ବନ
ଶୁଭର ଗମ୍ଭୀର ଯେତେ ଯତୁବାଇ
ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ନାଦ କରନ୍ତି ସଦନ,
ଚକ୍ରେ ଶୁଣନ୍ତି ନୃପ ଅଗଣନ ।

ଏ ନବ ଦୋଷଣା ପ୍ରତିଧ୍ବନି ଛୁଲେ
ଗାଈବେ ଶୁଷଣ ଗୁଣାଗଣିଶା,
ବିନ୍ୟସ୍ତରରେ କନ୍ଦରେ ଜନ୍ମରେ •
ଉଠିବ ଏ ଧ୍ବନି ଅମ୍ଭରେ ସଞ୍ଚର,
“ଜୟ ଉକ୍ତୋତୟା ରାଜରାଜେଶ୍ବରୀ” ।

“ଜୟ ଉକ୍ତୋତୟା ରାଜରାଜେଶ୍ବରୀ”
ଉଦ୍ଧାସେ କଟ୍ଟାଳେ ଗାଈବେ ସାଗର
ବେନି ଉପକୁଳେ ନୀଳ ଉର୍ମିଭୁଜେ,
ଗାଈବେ ଗମ୍ଭୀରେ ମଳୟଭୂଧରୀ,
ହର୍ତ୍ତର ଶବଦେ ଗାଈବେ ନିର୍ହର ।

“ଜୟ ଉକ୍ତୋତୟା ରାଜରାଜେଶ୍ବରୀ”
ଏ ଦୋଷଣା ଅଜ ବ୍ୟାପର ଉଜ୍ଜଳ,
ଗାଏ ମହାଜଣା, ଗାଏ ମହୋଦଧି,
ଗାବନ୍ତି ହରଷେ ସ୍ବର୍ଗାନ୍ତ ଅତଳ,
ଗାବନ୍ତି ଦକ୍ଷିଣେ ହୃଦୟମିଦଳ ।

କାଞ୍ଚନ ବମାନେ ଗଗନେ ସଞ୍ଚର
କର ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷେ ପୁର-ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଏକାମ୍ରକାନନେ ଲତା-ଦୋଳାଧନେ
ଗାଅ ବନଦେବ ! କରେ ଗଣା ଧର
“ଜୟ ଉକ୍ତୋତୟା-ରାଜରାଜେଶ୍ବରୀ” ।

“ଜୟ ଉନ୍ନୋରୟା ଶକ୍ତିଶାଳିନୀ”

ପ୍ରତିଧ୍ବନି ଛଲେ ଗାଉନ୍ତୁ ଦେଉଳ,
ଶଶିଶିର ଦଣ୍ଡ ଉପରେ ସଞ୍ଚର
କୁଞ୍ଜେ କୁଞ୍ଜେ ରବ ଉଠୁ ସୁମଞ୍ଜୁଳ,
ମଧୁସ ଗୁଞ୍ଜିତେ ହେଉ ସେ ପୁଅଲ ।

ଚନ୍ଦ୍ରବିଗ୍ନା ଖରେ ସାଗର ସେବିତେ
ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ସୁଖେ କର ଯେ ବିହାର,
ଜଳଦେବୀକୁଳ, ସବେ ହୋଇ ଠୁଳ
କର ଏ ଦୋଷିଣୀ ସଂଗୀତେ ପ୍ରବୁର,
ତାଳେ ତାଳେ ହେଉ ଲହରୀ ପ୍ରହାର ।

କର ଭାରତର ବାସନା ପୁରଣ
ପ୍ରଭୁ ନରଞ୍ଜନ ! ଏ ଶିକ୍ଷା ଶ୍ରୀପଦେ,
ଭରତଦ୍ରୁପଦ ପ୍ରସାରି କରଣ
ପ୍ରକାଶୁ ଏ ମୃତ ଅର୍ଯ୍ୟ-ମନଃପଦ୍ମେ,
ଏକତା ବିଭକ୍ତୁ ଏ ଭାରତ-ସଦ୍ମେ ।

(ରାଧାନାଥ)

ମହାତ୍ମା ଥର୍ଡ଼ାଫାର ପାର୍କର ।

ଅତି ଦୀନସ୍ଥାନ ଅବସ୍ଥାରୁ ଲୋକ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ କପର ମନ୍ଦିର
ଏବଂ ଉଚ୍ଚପଦର ଅଧିକାରୀ ହୁଏ, ମହାତ୍ମା ଥର୍ଡ଼ାଫାର ପାର୍କର ତହିଁର ଗୋଟିଏ
ଉଦାହରଣସ୍ଥଳ । ୧୮୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ
ବୋଷ୍ଟନ ନଗରର ସନ୍ନିହିତ ଲେକ୍ସିଙ୍ଗ୍ଟନ ନାମକ ଗୋଟିଏ ପବ୍ଲିଶାମରେ ସେ
“ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପିତା ଜନ୍ ପାର୍କର ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ କୃଷକ
ଥିଲେ । ଥର୍ଡ଼ାଫାର ପାର୍କର ଶେଷକରେ ଗ୍ରୀନ୍ସପାଠଶାଳାରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା

ଲଭ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ସମୟରେ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟର କୃଷକପନ୍ଥୀମାନଙ୍କରେ କେବଳ ଶୀତକାଳରେ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ସୁଚିତ ଥାଏ ବୋଲି ଜନମାସ ପାଠଶାଳା ବସୁଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଗ୍ରାମକୁ ଅସି ଅଧ୍ୟାପନା ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି । ଅବଶିଷ୍ଟ ନିଅମାସ ଅବାଳବୃଦ୍ଧ କୃଷିକର୍ମରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥାନ୍ତି । ପାର୍ବୀରକୁ ମଧ୍ୟ ପିତାଙ୍କ ସହିତ ବାଲୁକାଳରେ ପ୍ରତ୍ୟହ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯିବାକୁ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶୁଣିମାନଙ୍କ ପରି ଜନମାସ ପଡ଼ି ଅବଶିଷ୍ଟ ମାସ ନୃଶ୍ଯେଷ୍ଟ ରହୁ ନ ଥିଲେ । ଅବସର ସମୟରେ ବିଶେଷତଃ ଶୁଣିକାଳରେ ସେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ିବା ଅଭ୍ୟାସ ରଖିଥିଲେ । ବାଲୁକାଳରୁ ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକ-ପାଠରେ ଜ୍ଞାନସ୍ପନ୍ଧା ବଳବତ୍ତା ହୋଇଥିଲେହେଁ ତାହାକୁ କେତେଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ହିଁ କର ଦେବାର କ୍ଷମତା ପିତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ଏକଦା ସେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମୁଖରୁ ଖଣିଏ ପୁସ୍ତକର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ସେଖଣ୍ଡି ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇପଡ଼ିଲେ, ମାତ୍ର ପିତାଙ୍କ ଦୂରବସ୍ଥା ଦେଖି କଣ କରିବେ କିଛି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ଉପାୟ ଅପେକ୍ଷା—ପାର୍ବୀର ଭାବି ଭାବି ଏକ କୌଶଳ ସ୍ଥିର କଲେ । କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥଳି ହିତ ବନ ମଧ୍ୟରେ ସେ ବାଲକପ୍ରେୟ ଏକଜାତୀୟ ଫଳ ଦେଖିଥିଲେ । ସେହି କୋଳକୁ ନେଇ ବିହ୍ୱଳ କଲେ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଅର୍ଥରେ ପୁସ୍ତକହିଁ ହୋଇ ପାଇବ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ କରି କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୀତ ହେବା ଭୟରେ ଅତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ସେ ଫଳମାନ ସଂଗ୍ରହ କରି କୃଷିକର୍ମୀନ୍ତେ ବିପଣିରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ବିହ୍ୱଳ କରି ଯେଉଁ ଧନ ପାଇଲେ ସେଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟୂଜ୍ଜମାୟ ପୁସ୍ତକମାନ କଣି ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହିରୂପେ କେବଳ ଦ୍ୱାର ପଡ଼ି ପଡ଼ି ତାହାଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ଜନ୍ମିଲା ନାହିଁ । ସେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରୀକ୍ଷା କଥା ଲୋକମୁଖରୁ ଶୁଣିଥିଲେ । ସେହି ପରୀକ୍ଷା କ୍ରମର ଦେବେ ଏଥିପାଇଁ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଲା । ପିତା ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହାଙ୍କୁ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ଜାଣି ସେ ଅପଣାର ଉନ୍ନତ ନିମନ୍ତେ—‘ନିଜ ଶିଖରେ ମାଟି ଖୋଳିବାକୁ’ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ସେ ସାଧୁ ସଂକଳ୍ପ ନିର୍ଦ୍ଦୟରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲା । ଏକଦା ପ୍ରକୃତରେ ସେ ପିତାଙ୍କଠାରୁ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ବୋହୂନ ନଗର ଅଭିମୁଖରେ

ଧାର୍ଯ୍ୟମାନ ହୋଇ ତତ୍ତ୍ୱଗ୍ରହଣ ହାତ୍ତମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାରରେ ଯାଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେହି ବବସରେ ପ୍ରବେଶିକା ପରୀକ୍ଷା ଗୃହୀତ ହେଉଥିବାବେଳେ ପାର୍କାର ଉକ୍ତ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଅପରାହ୍ନରେ ପରୀକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଶୁଭ-ସଂବାଦ ଦେଇ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଶୁଣିକାଳରେ ଗୃହରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପିତାଙ୍କୁ ସେହି ଶୁଭସଂବାଦ ଜ୍ଞାପନରେ ବିସ୍ମୟାନ୍ୱିତ କରିଥିଲେ । ବାଳକପୁତ୍ର କପର ବା ଏତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କ୍ରୟ କଲ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକର ବନା ସାହାଯ୍ୟରେ କପର ବା ଏତେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲ ଏହା ଶୁଣି ପିତା ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲେ ।

ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ପାର୍କାର ପ୍ରୋକ୍ତ ହାତ୍ତମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ଶିକ୍ଷକପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ କିଛି ଧନାଗମ ହେବାକୁ ସେ ବରଦ୍ୱା ପିତାଙ୍କୁ କିଛି ଅର୍ଥ-ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ଏବଂ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ ପିତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ଅଳ୍ପ ବେତନରେ ଗୋଟିଏ ଭୃତ୍ୟ ରଖାଇଦେଲେ । ଶିକ୍ଷକପଦ ସମୟରେ ପାର୍କାର ସମସ୍ତଦିନ ଅଧ୍ୟାପନା-କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେ ଏବଂ ଶୁଣିକାଳ ନିଦ୍ରାଳସ୍ୟପରିହାରପୂର୍ବକ କେବଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଧ୍ୟୟନରେ ଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଏପରି କି, ଦିନେ ଦିନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ବେଳକୁ ସେ ପାଠମଗ୍ନ ଥାନ୍ତି । ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଥାଇ ପ୍ରାୟ ତିନି-ବର୍ଷକାଳ କଠିନ ପରିଶ୍ରମରେ ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ, ଜର୍ମୀନା, ଫରାସୀ ଓ ଇଟାଲିୟ ଶିକ୍ଷା କରିପାରିଥିଲେ । ଯେତେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାଙ୍କର ଜ୍ଞାନପିପାସା ନିବୃତ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହିପରି ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ସେ ଶେଷରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସମସ୍ତ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର କରିପାରିଥିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ଲଭିବା ପରେ କିଛି ବେଳେ, ପାର୍କାରଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ସର୍ବଦା ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଶୈଶବରୁ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଧର୍ମ-କୃଷି ଜାଗରୁକ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ବର୍ଷେ ଘଟନାରେ ତାହା ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ଏକଦା ବାଳକ ପାର୍କାର କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରକୁ ବାହୁଡ଼ିବାବେଳେ ଗୋଟିଏ

ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପଦ୍ମଟିଏ ଦେଖି ତୋଳିଅଣିବାକୁ ଅଗ୍ରହ କଲେ । ଫୁଲ
 ଶାଖକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ସେହି ପଦ୍ମପତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ କହ୍ନପ ଗୋଇଛ ।
 ତାହା ଉପରେ ସେ ଲେଖୁ ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି ଏହି ସମୟରେ
 ତାହାକୁ କେହି ଯେତେ କହିଲା “ଏ କଣ କରିବାକୁ ଯାଉଛୁ ? ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ
 ପ୍ରାଣୀକୁ ମାରିବାକୁ ବସିଛୁ ?” ଏତିକିରେ ପାର୍କର ସେ ଦୁର୍ଘର୍ମରୁ ତରସଣାହ
 ନିବୃତ୍ତି ହୋଇ ଗୃହକୁ ଆସି ଜନଶାଳୁ ସେ କଥା କହିଲେ ଏବଂ ସେ ଉପ-
 ଦେଶଦାତାର ପରିଚୟ ଜଣାପା କଲେ । ଉତ୍ତରରେ ଜନନୀ କହିଲେ “ବନ୍ଦୁ,
 ସେ ଇଣ୍ଡର ବାଣୀ ! ତାହାକୁ ଲେକେ ଧର୍ମକୁଟି ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ତୁ
 ଏଣିକି ଏହି ବାଣୀକି ମାନ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସୁଖୀ ହେବୁ ।” ଏତିକି ସେହି ଧର୍ମ-
 କୁଟି ପାର୍କରଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପୁଷ୍ପ ଅକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ସେ ଭାବ ସ୍ଥିର
 କଲେ ଯଦ୍ବାସ ପୃଥ୍ବୀରେ ଲୋକଙ୍କର କିଛି ଉପକାର କରିହେବ ଏପରି
 କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ । ତହିଁ ସେ ଧର୍ମାତ୍ମ୍ୟପଦ ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ବୁଲି
 ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଧର୍ମୋପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସୌଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ
 ଏକ ଧର୍ମଶାଳା ଉମଣୀକୁ ପହଞ୍ଚିପଦରେ ପାର୍ଥକ୍ୟରୁ ତାଙ୍କର ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ
 ପୋଷକତା ହେଲା । ସେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାନୁ ସ୍ଥଳେହେଁ ତାଙ୍କର ଧର୍ମମତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଏବଂ
 ସାବଜ୍ଞାନ ସ୍ଥଳ । ସେ ଜନମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟ କହିଥିଲେ ଯେ ବାଇବଲରେ
 ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଭ୍ରମ ଏବଂ ଅସଙ୍ଗତ କଥା ଅଛି । ଏହା ଅମୂଲ୍ୟ
 ଅବୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ପାର୍କରଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏପ୍ରକାର କଥା ଦେଶରେ ନୂତନ
 ଶୁଣାଯିବାରୁ ଲୋକେ ତାହାକୁ ନାସ୍ତିକ ବୋଲି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘୋଷଣା
 କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁମାନେ ଧୀରେ ଧୀରେ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚାୟ
 କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ପାର୍କର ଏହା ଦୃଢ଼ ବୁଝିଥିଲେ, ଯାହା ସତ୍ୟ
 ତାହା ପ୍ରାଣପଣେ ପ୍ରଘୃଷ୍ଟ କରିବାକୁ ହେବ । କେବଳ କୋମଳମନା ସ୍ୱଭାବୁ
 ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଏପ୍ରକାର ଅସଦୃଶ ବ୍ୟବହାରରେ ଅନ୍ତରରେ କ୍ଳେଶ ଅନୁଭବ
 କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କାହାରିକି କିଛି ପ୍ରଭୁତ୍ୱର ନ ଦେଇ ମାରବ ରହୁଥିଲେ ।
 ମନକୁ ନିର୍ମଳ ଏବଂ ସରସ ରଖିବାର ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଥିଲା ଶିଶୁ-
 ସଙ୍ଗ । ସେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଶିଶୁପ୍ରେୟ ସ୍ୱଭାବୁ-ସ୍ୱେମାନଙ୍କୁ କ୍ରୀଡ଼ନକ ଏବଂ ସତ୍ୟ

ପ୍ରସ୍ତୁତାଦି ପ୍ରଦାନ ଦ୍ଵାରା ଅପଣାର ବଣୀଭୂତ କରିପାରୁଥିଲେ । ତେତେବେଳେ ବୋକ୍ସନ ନଗରର ସମସ୍ତ ଧର୍ମମନ୍ଦିରରେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ସେଥିରେ ପାର୍କାର ନିରୁପ୍ରାୟ ନ ହୋଇ ସେହି ନଗରରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଗୃହ ଭିତାନେଇ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କ୍ରମେ ଶତ ଶତ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ତାହାଙ୍କର ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆସିଲେ ଏକ ଧୀରେ ଧୀରେ ତାହାଙ୍କ ଧର୍ମମତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କଲା । ଏଣିକି ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଚାର ନିଷ୍ଠେଧ କରିବା ତେଣେ ଆଉ, ଅମେରିକାର ନାନାସ୍ଥାନରୁ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଦେବାଲାଗି ତାହାଙ୍କଠାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆସିଲା । ଏହିଭାବେ ତାଙ୍କର ଧର୍ମମତ ଅମେରିକାରୁ ସୁଦୂର ଭାରତବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଗଲା । ପାର୍କାରଙ୍କ ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବହୁପରିମାଣରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲା ।

ଦାସହଣ୍ଡାଲମୋରନ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଅନ୍ୟତର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ତେତେବେଳେ ଅଫ୍ରିକାର ଶତ ଶତ କ୍ରିତଦାସ ଅମେରିକାରେ ପଶୁବଦ୍ଧ ବନ୍ଦୀତ ହେଉଥିଲେ । ଦାସମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର ଶୁଣିଲେ ହୃଦୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଳେଶ ଜନ୍ମେ । ମାତାର କ୍ରୋଡ଼ରୁ କେତେବେଳେ ଶିଶୁକୁ, ପିତାର ନିକଟରୁ ପୁତ୍ରକୁ, କେବେ ବା ପତି ସାର୍ଗରୁ ତାହାର ପ୍ରିୟତମା ପତ୍ନୀକୁ ନିର୍ଦୟଭାବରେ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଯିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏହିସବୁ କ୍ରୁର ବ୍ୟବହାର ଶୁଣି ପାର୍କାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ମର୍ମବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରି ସେଥିର ପ୍ରତିକାର ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏକ ଏହି ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରଥାର ଦୂରୀକରଣମାନସରେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ୧୮୪୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଗୋଟିଏ ବଣିଷ୍ଟ ଘଟନାରେ ପାର୍କାର ଏହାର ଉନ୍ମୁଳନରେ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ଓ ବଦ୍ଧପରିବର ହୋଇଥିଲେ ।

ଏକଦା ସେ ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ଦେଖିଲେ ବୋକ୍ସନ-ଠାରେ ଅଫ୍ରିକାର ଜାହାଜ ଆସି ଲାଗିଲା । ଯାତ୍ରୀମାନେ ସେଥିରୁ ଅବତରଣ କରିବା ପରେ ଗୋଟିଏ ଅନାହାରକ୍ଷୁଦ୍ରପ୍ରମାନମୁଖ ବ୍ୟକ୍ତି ଜାହାଜର ଗୋଟିଏ

ତମସାକ୍ତମ୍ବ ପବୋଷ୍ଠରୁ ସଗନ୍ଧକ୍ଷରରେ ବାହାର ବୋହୁନ ଅଭିମୁଖରେ ଯାହା କଲ । ସନ୍ତାନରୁ ପରେ ଜଗାଗଲ ସେ ଜଣେ କ୍ରିତଦାସ, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର ସହି ନ ପାରି ବୋହୁନ ନଗରରେ ରକ୍ଷା ପାଇବା ଅଶାରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅଙ୍ଗାତରେ ଚାଲିଆସିଛି, କିନ୍ତୁ ସେ ହତଭାଗ୍ୟ ବୋହୁନରେ ସୁଖ ଅଶ୍ରୁ ପାଇଲ ନାହିଁ । ତାହାକୁ ଫୁନବାର ସେହି ଜାହାଜରେ ପ୍ରଭୁ ନିକଟକୁ ପଠାଇଦିଅଗଲା । ମହାମତି ପାର୍ବୀର ଏହି ଦାରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ସମ୍ବର୍ଜନରେ ଅଧ୍ୟନ୍ତ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ତତ୍ପ୍ରତିକାର ମାନସରେ ସେହି ଦଳଠାରୁ ଗୋଟିଏ ସର୍ବତ ଗଠନ କଲେ । ପଳାୟିତ ଦାସମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରଦାନ କରିବା ସେହି ସମିତିର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ସ୍ବୟଂ ପାର୍ବୀର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଦାସକୁ ସ୍ବଗୃହରେ ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ପଶ୍ଚାତ୍ ଦାସବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏସରି ଅଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତ କଲେ ଯେ ଶତ୍ୟାମୟରେ କେହି ଦାସମାନଙ୍କୁ ସ୍ବଗୃହରେ ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରଦାନ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ପାର୍ବୀର ଏପ୍ରକାର ଅନ୍ୟାୟ ଘୋଷଣା ଶ୍ରବଣ କରି ଦିନେ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ ଜାଲରେ ଛୋଡ଼ିମଣ୍ଡଳୀ ସନ୍ତାନରେ ଓକ୍ସିସିନା ଭାଷାରେ ଏହିପରି କହିଥିଲେ “ମୁଁ ଏପ୍ରକାର ପାପସମୂତ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଦରେ ଦଳନ କରୁଅଛି ଏବଂ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ମୁଁ ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ଖଣ୍ଡନ କରିବି” ।

ସେହି ଦଳଠାରୁ ପାର୍ବୀର ଦାସପ୍ରଥାର ଉଚ୍ଛେଦମାନସରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମଣ କରି ବକ୍ତୃତା ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ଏହି ଉଦାରମତର ଅନୁକୂଳ ଦେଖି ବାରଦର୍ପରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶୈଶାବ୍ୟକ୍ରମେ କେତେ ଜଣ ବନ୍ଧୁ ତାହାଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରଭୁର ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏତଦ୍ବାସ ଦାସବ୍ୟବସାୟର ସପକ୍ଷ ଦଳ ତାହାଙ୍କର ମହାଶୟ ହୋଇ ରାଜସ୍ଥାନରେ ଅଭିଯୋଗ କଲେ, କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟପ୍ରଘ୍ନ ପାର୍ବୀର ସେଥିପ୍ରତି ଚିନ୍ତାସେଧ ନ କରି ସବଦା ଏହି ବାରବାଣୀ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ—“ଯେଉଁମାନେ ପାପକୁ ପ୍ରଶଂସା ଦିଅନ୍ତି ସେମାନେ ନିତାନ୍ତ କାପୁରୁଷ, ସେମାନଙ୍କ ମୁଁ ଭୟ କରିବି ?” ଲୁଚିଲକ୍ଷ ବ୍ୟବସାୟରେ କୁଠାରାଘାତ ଦେଖି

ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦାସବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ସଭା ସମିତି ବସିଲା । ଦନକରେ ସେମାନଙ୍କର ଏକ ମହାସଭାରେ ପାର୍କୀର ଦାସହ ସପକ୍ଷରେ ସେମାନଙ୍କରୁ ଅଭିମତ ଏକ ଯୁକ୍ତି ଜାଣିବା ସକାଶେ ଛଦ୍ମ ବେଶରେ ସଭାସ୍ଥଳକୁ ଯାଇ ସମସ୍ତ କଥା ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ । ଜଣେ ଦାସବ୍ୟବସାୟୀ ସେଠାରେ ବକ୍ତିତା କରିବା ସମୟରେ ଅପଣାର ଯୁକ୍ତିକୁ ବଳବତ୍ତର ଏବଂ ଅଖଣ୍ଡନୀୟ ବୋଲି ମନେ ମନେ ଭାବ ହଠାତ୍ ସଦସ୍ୟରେ କହିଲେ “ଏଥକ ପାର୍କୀର କି ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇବେ?” ଏହିକ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ସଭାମଞ୍ଚତଳରୁ ଗାବୋ-
 ଥାନ କରି ସଦସ୍ୟରେ କହିଲେ “ଏହା ପ୍ରତିକଳରେ ପାର୍କୀର କଣ କହିବେ ତାହା କଣ ତୁମ୍ଭେ ସତେ ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛୁ? ତାହାହେଲେ ତାହାଙ୍କର ମତ ଏହିକ୍ଷଣି ଶ୍ରବଣ କର ।” ଏହି ଓଜସ୍ବିନୀ ବାଣୀ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ଶତ ଶତ ଲୋକଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ତାହାଙ୍କ ଅଡ଼କୁ ଅକୃଷ୍ଣ ହେଲା ଏବଂ ଦେଖିଗାହ ସମସ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ପରବେଷ୍ଟନ କରି ‘ଧର ଧର ମାର ମାର’ ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ; କିନ୍ତୁ ନିର୍ଭୀକ ପାର୍କୀର ନିଜ ସ୍ଥିତିବକ୍ଷ ଦେଖାଇ କହିଲେ, “କିଏ ମୋହୁ ଅଙ୍ଗରେ ହସ୍ତସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ସାହସୀ, ଅସୁ? ମୁଁ ଏହିଠାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅଛି ।” ଏଥିରେ କରସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଡେରିକି ଥାଉ, କାହାର ବାକ୍ୟୋଚ୍ଚାରଣ କରିବାର ସାହସ ରହିଲା ନାହିଁ । ତହିଁ ଗରପୁରୁଷ ପାର୍କୀର ସେମାନଙ୍କ ମତ ପ୍ରତିକଳରେ ଓଜସ୍ବିନୀ ଭାଷାରେ ବାଗ୍ବୀଣ ବର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସଭସ୍ତ ସମସ୍ତ ଲୋକ ନିସ୍ତବ୍ଧ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ସେହି ଅଗ୍ନିବର୍ଷା ସହି-
 ବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାହାଙ୍କର ବାକ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ତରେ କେହି ଉଠିବା ଡେରିକି ଥାଉ, ସେ ସଭାସ୍ଥଳ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ସଭା ସେହିପରି ନିସ୍ତବ୍ଧ ଭାବ ଧାରଣ କରିଥିଲା ।

ପରୋପକାର ଲାଗି ଏହିପ୍ରକାରେ ନିର୍ଭୀକର ପରିଶ୍ରମ କରି ତାହାଙ୍କର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ହେଲା । ଯେତେବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇପଡ଼ିଲେ, ତେତେବେଳେ ବନ୍ଧୁମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ଥାନପରିବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ଭ୍ରମଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସହାୟକ ସୁବୋଧକୁ ପ୍ରୟୋଗକଲେ । ପାର୍କୀର ୧୮୫୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ

ସୁସ୍ୱେପଶଶ୍ରୁକୁ ଅସି ଫ୍ରାନ୍ସ, ଜର୍ମାନୀ ଓ ସୁଇଜରଲ୍ୟାଣ୍ଡରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଶେଷରେ ଇଟାଲୀଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏହିଠାରେ ତାଙ୍କର ଭ୍ରମଣ ସମାପ୍ତ ଏବଂ ଗାବନଲ୍ୟାଲାର ଯବନିକାପତନ ହେଲା । ମୃତ୍ୟୁର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ନିତାନ୍ତ ଅକ୍ଷୟ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ତେତେବେଳେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କହିଥିଲେ “ରାଗବାନ୍ ମୋତେ ଯେତେ ଶକ୍ତି ଦେଇଥିଲେ ସେଥିର ଅବେକ-କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି ପାରିଲା ନାହିଁ ।” ତାହାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣସମୟର ଘଟଣା ବଡ଼ କୌତୁହଳଜନକ । ମୃତ୍ୟୁର କିଛିକ୍ଷଣ ପୂର୍ବରୁ ସେ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ “ପ୍ରିୟେ ! ତୁମ୍ଭେ କେତେଦିନ ହେଲା ଭଲ ଖୋଇପାରି ନାହିଁ, ମୋହର ଏହି ଉପାଧାନ ଉପରେ ମସ୍ତକ ରଖି ଟିକିଏ-ମୋ ନିକଟରେ ନିନ୍ଦ୍ରା ଯାଅ” । ଏହା କହି ସେ ପ୍ରଶାନ୍ତମନରେ ଇଣ୍ଡରଜର ଗୁଣଜାର୍ଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଦୟା ସ୍ମରଣ କରୁ କରୁ ମହାନିଦ୍ରାଭିଭୂତ ହେଲେ ।

ମୃତ୍ୟୁସମୟକୁ ତାହାଙ୍କର ବୟସ ପଚାଶବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ଜଣେ ଦରଦ୍ର କୃଷକସନ୍ତାନ ଅପଗାର ଧର୍ମଗୁଣିକରେ ଦେଶଦେଶାନ୍ତରରେ କପରି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିଲେ ! ଅନ୍ତମକାଳରେ ମହାତ୍ମା ଧୂର୍ତ୍ତିହାର ଧାର୍ମାର ଅପଗାର ପୁସ୍ତକାଗାରଟି ବୋଝିନଗରବାସୀଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ଏକାଦଶଟି ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାର ପ୍ରାୟ ସପ୍ତସହସ୍ର ପୁସ୍ତକ ସମ୍ବୃତ ଥିଲା ।

ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ପ୍ରତି ରକ୍ଷିପୁତ୍ରଙ୍କର ଗାପ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କର ପୁତ୍ର ପଣ୍ଡିତ ଜଣେ ମହା ପ୍ରତାପଶାଳୀ ଓ ପ୍ରଜାବିଘ୍ନଲ ଗଜା ଥିଲେ । ଦିନେ ସେ ମୁଗୟାବନୋଦ-ମାନସରେ ଧନୁଶର ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ବନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଅନେକ ବନ୍ୟପଶୁ ବଧ କଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ ଏକ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନାଙ୍କ ହରିଣ ଦେଖି ତାହାପ୍ରତି ଅକ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇ ଶର ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ଶରବଦ୍ଧ ହରିଣଟି ବିଜଳପ୍ରାଣରେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟକୁ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପଳାୟନ କଲା । ଗଜା ଆହତ ମୁଗର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବହୁସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରି

ଅନ୍ୟ ଶ୍ରାନ୍ତ ଓ ପିତାସାର୍ତ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ; ଏବଂ ଅବଶେଷରେ ଏକ ଧ୍ୟାନ-
ମଗ୍ନ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ “ହେ ବ୍ରହ୍ମନ୍ ! ବାଣବଜ ମୁଗଃଟିଏ ଏହି
ମାର୍ଗରେ ପଳାୟନ କରିବାର ଦେଖିପଛନ୍ତି କି ?” କିନ୍ତୁ ସେହି ପୁରୁଷ

ସନ୍ତାନର ପ୍ରତ୍ୟାଶାପୂର୍ବକ ଗାଥା ।

ମୌନବ୍ରତୀବଲମ୍ବୀ ସ୍ୱବାରୁ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ । ପରୀକ୍ଷିତ ଉତ୍ତର ନ ପାଇଁ ପୁନଃବାର ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତର ନ ପାଇବାରୁ ନିଜକୁ ଅପମାନିତ ମନେକରି କ୍ରୋଧରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇପଡ଼ିଲେ । କ୍ଷୁଧା ଏବଂ ପିତାପିତା ତାହାଙ୍କର କ୍ରୋଧାଗ୍ନିକୁ ଦିଗୁଣିତ କରିଦେଲା । ଶୁଭା ନିଜ ଅବମାନନାର ପ୍ରତିଶୋଧ ସ୍ୱରୂପ ରୂପିତ ଏକ ମୃତସର୍ପ ଉକ୍ତ ପୁରୁଷଙ୍କର ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଭବସହିଷ୍ଣୁ ଉକ୍ତ ମହର୍ଷି ତପସ୍ୟା ସ୍ୱାଦ କ୍ରୋଧାଦି ଉପସ୍ଥାନକୁ ଜୟ କରିଥିବାରୁ ଶୁଭାଙ୍କ ପ୍ରତି ବାଚକ କିମ୍ବା ମାନସିକ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କଲେ ନାହିଁ । ଶୁଭା ମଧ୍ୟ କର୍ମଦକ୍ଷଣ ଅବସ୍ଥାନ ପରେ ଉକ୍ତ ତପସ୍ୱୀଙ୍କର କ୍ରୋଧଜନିତ କୌଣସି କ୍ଳାନୀର ନ ଦେଖି ସ୍ୱ ନଗରକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଉକ୍ତ ମୁନିଙ୍କର ଶୃଙ୍ଖଳାମୟ ମହାତପା ତରୁଣବୟସ ଏକ ପୁଅ ଥିଲେ । ଶୃଙ୍ଖଳା ତପସ୍ୟାବଳରେ ବାକ୍ସର୍ଷି ଲାଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ତପସ୍ୟା-ପ୍ରଭାବ ଦର୍ଶନ କରି ତତ୍ତ୍ୱତ୍ୟ ମୁନିମାନେ ଭାତ ଓ ବସ୍ତ୍ର ଦେଉଥିଲେ । ଦିନେ ଶୃଙ୍ଖଳା ନିଜ ସମାଧିସ୍ଥାନରେ ବସିଅଛନ୍ତି ଏମନ୍ତ ସମୟରେ କୁଶନାମକ ଜଣେ ତାହାଙ୍କର ପରମବନ୍ଧୁ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କର ପିତା ଗଳାରେ ମୃତସର୍ପ ବହନ କରିଥିବାର ଶୃଙ୍ଖଳାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାପନ କଲେ ।

ଶୃଙ୍ଖଳା ଏହି ସଂବାଦ ଶ୍ରବଣମାତ୍ରେକେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧପରବଶ ହୋଇ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାରେ ଶାପ୍ ଅଭିସମ୍ମାଦ ପ୍ରଦାନ କଲେ, “ଯେ ନରାଧମ ବିନା ଅଗ୍ରାଧ୍ୟରେ ମୌନବ୍ରତୀ ମୋର ପିତାଙ୍କର ସୁନିଦେଶରେ ମୃତ-ସର୍ପ ନିକ୍ଷେପ କରିଅଛି, ସେହି ପାପିଷ୍ଠ ଅଳ୍ପଠାରୁ ସାତଦିନମଧ୍ୟରେ ବିଷଧର ସର୍ପ ଦଂଶନରେ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗକରି ପାପର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉ ।”

ତଦନନ୍ତର ଶୃଙ୍ଖଳା ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କ ସୁନି-ଦେଶରୁ ମୃତସର୍ପ ଉନ୍ମୋଚନ କଲେ ଏବଂ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ଏହି ଅମେନ ନୀତିର ପ୍ରତିଶୋଧ ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ ଅଭିଶାପ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ତାହା ପିତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାପନ କଲେ । ମୁନି ପୁଅମୁଖରୁ ଏହି ଦାରୁଣ ଅଭିଶାପର ସଂବାଦ ଶ୍ରବଣ କରି

ମର୍ଯ୍ୟାଦା ହୋଇଗଲେ, କିନ୍ତୁ ଅମୋଦ ଅଭିଶାପର କୌଣସି ପ୍ରତିକାର ନ ଦେଖି ପୁଅକୁ ସମାପକ୍ତ ତାଙ୍କ କହିଲେ :—

“ଶୂଙ୍ଗୀ, ତୁମ୍ଭେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ କରଅଛ । ମୋ ମନରୁ କଷ୍ଟ ଦୂର କରିବାକୁ ଯାଇ ମୋତେ ଅଧିକତର ଦାରୁଣ କଷ୍ଟରେ ନିକ୍ଷେପ କରିଅଛ । ମହାରାଜ ପଦାକ୍ଷିତ ଜଣେ ପରମଧାର୍ମିକ ଏବଂ ପ୍ରଜାବତ୍ସଲ ନରପତି ଅଟନ୍ତି । କ୍ଷୁଧାପିପାସାରେ ବହୁନ୍ତୁ ହୋଇ ଅଜ୍ଞାନତାବଶତଃ ମୋର ସ୍ତନ-ଦେଶରେ ମୃତସର୍ପ ନିକ୍ଷେପ କରିଅଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଏହି ଦାରୁଣ ଅଭିଶାପର ପାତ୍ର ନୁହନ୍ତି । ଦେଖ ଶୂଙ୍ଗୀ, କ୍ଷମାଶୀଳ ମୁନିମାନଙ୍କର କାହାରିକୁ ଅଭିଶାପ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ୟର ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୁର ହୋଇ ତାହାର ଅନିଷ୍ଟ କାମନା କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ତପସ୍ୟା ବୃଥା, ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ପିତ୍ତି ଔଷ୍ଣିକ ଅସୁରା ପିତ୍ତି ଅଟେ । ଯେଉଁମାନେ ଶରୀରସ୍ଥ ଉପୁମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରି ନ ଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ନିବାସ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ।”

“ବିଶେଷତଃ ପଦାକ୍ଷିତ କୌରବବଂଶର ଜଣେ ପ୍ରବଳପ୍ରତାପୀ ନରପତି ଅଟନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଶାସନରେ ପ୍ରଜାବର୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ପରମ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି । କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିର ଉତ୍କର୍ଷେ ଶ୍ରମ ଉନ୍ନତ ସାଧିତ ହେଉଥିବାରୁ ଦେଶର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ହେଉଅଛି । ବନବାସୀ ଋଷିବୃନ୍ଦ ଶକ୍ତିସାଧି ଶସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ଅବ୍ୟାହତ ଲଭକରି ପରମ-ଶାନ୍ତିରେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି ।”

“ହେ ଶୂଙ୍ଗୀ, ତୁମ୍ଭେ ରାଜଶକ୍ତି କଥା କେବେ ଭାବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ ସାହସିକତାର କାର୍ଯ୍ୟ କରଅଛ । କିନ୍ତୁ ମନେରଖ, ରାଜଶକ୍ତି ଦେବଶକ୍ତିର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ‘ଅହ୍ମାଭି ଲୋକପାଳାନାଂ ମାହାଭି ନିର୍ମିତୋ ନୃପଃ’, ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜା ଲୋକ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଅଂଶରେ ଜାତ, ତେଣୁ ଲୋକେ ରାଜାକୁ ଦେବଗୁଣରେ ଅବଲୋକନ କରନ୍ତି । ରାଜଶକ୍ତି ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ଅବାଧ ନ ରହିଲେ ପୃଥିବୀରେ ନାନାବିଧ ବିପ୍ଳବ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ ;

ତୁମ୍ଭର ଏହି ଧର୍ମାଚରଣ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ‘ଶୁଣା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତୋ
ଧର୍ମଃ ଧର୍ମାର ସ୍ୱର୍ଗଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତଃ’ । ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଣାକ ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ,
ଧର୍ମକଲରେ ଲୋକେ ସ୍ୱର୍ଗଲଭ କରନ୍ତି । ଅତଏବ ଶୁଣା ରାଜ୍ୟର ଏକମାତ୍ର
ଶରଣ ଅଟନ୍ତି ।

“କସ୍ତ ଶୃଙ୍ଗୀ, ତପୋବଳରେ ତୁମ୍ଭେ ଅଭୂତ ଶକ୍ତି ଲାଭ କରିଅଛ
ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ କେବଳ ଏହି ଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପରମ ସୁଖଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରୁପାରିବ
ନାହିଁ । ଅତଏବ ଅଜ୍ଞତାରୁ ହୋଧାସ ଉପୁମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରି ଶମ ଶିକ୍ଷା
କରି, ତାହାହେଲେ ନିର୍ମଳ ଅନନ୍ଦ ଓ ପରମ ଶାନ୍ତି ଉପଭୋଗ କରିବ ।

ଆମିଷଭୋଜୀ ଚତୁଷ୍ପଦ ଜନ୍ତୁ ।

(୧) ବିହୀନଜାତୀୟ ।

ଆମିଷଭୋଜୀ ଚତୁଷ୍ପଦ ଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ବିହୀନ ଏବଂ କୁକୁରଜାତୀୟ
ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରଧାନ ଅଟନ୍ତି । ବିହୀନଜାତୀୟ ଚତୁଷ୍ପଦ ମଧ୍ୟରେ ସିଂହ, ବ୍ୟାଘ୍ର,
ଚିତାବାଘ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପ୍ରଧାନ ; କୁକୁରଜାତୀୟ ମଧ୍ୟରେ କୁକୁର,
ଭଲ୍ଲୁକ, ତରସୁ, ଶୁଗାଳ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ।

୧—ସିଂହ—ସମସ୍ତ ଚତୁଷ୍ପଦ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସିଂହ ସର୍ବାପେକ୍ଷା
ଅଧିକ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହାକୁ ପଶୁରାଜ କୁହାଯାଏ । ପୁରୀ-
କାଳରେ ସିଂହ ଭାରତର ଉତ୍ତରାଂଶୁ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ପର୍ବତମାନଙ୍କରେ ବାସ
କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରେ ସିଂହ ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ
ଗୁଜରାଟର ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରେ ଅତି ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଫ୍ରିକାରେ ସିଂହ ଅନଳୁପରିମାଣରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।
ଏମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଳୁ-ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁଖି ବାଲୁକାମୟ ମରୁପ୍ରଦେଶରେ ରହି-
ବାକୁ ଭଲପାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଶରୀର ଉତ୍ତର ପାତବର୍ଣ୍ଣ । ସିଂହ ଯେଉଁ ପ୍ରାନ୍ତରେ
ରହେ ସେହି ପ୍ରାନ୍ତର ବାଲୁକା ତାହାକୁ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍ଗେ ସମାନ । ପୁଂସିଂହର

ଶ୍ରୀବାଉପସ୍ଥାପନରେ ପୂର୍ବର ସମ୍ପାଦନରେ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଲେଖ ଅଛି । ଏହାକୁ କେଶର କହନ୍ତି । ଏହି କେଶର ସ୍ୱାଦୁ ସିଂହକୁ 'କେଶରୀ' ବୋଲିଯାଏ । ସିଂହର କେଶର ନାହିଁ ।

† ସିଂହ ବରଫଜାତୀୟ । ଏହାର ଲମ୍ବା ଗ୍ରୀବ ପାହାଡ଼ରୁ ଛୁଆଁ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ; ଉଚ୍ଚତା ଗ୍ରୀବ ଦୁଇ ଫିଟ୍ । ଅବେଶ ହାତ ଦେବ । ଏହାର ପଞ୍ଚା ଓ ଚକ୍ଷୁର ଗଠନପ୍ରଣାଳୀ ବରଫରେ ପଞ୍ଚା ଓ ଚକ୍ଷୁର ଗଠନପ୍ରଣାଳୀ ସଙ୍ଗେ

ସିଂହ ।

ସମାନ ; କେବଳ ଅଳ୍ପତ ବୃଦ୍ଧତର । ସିଂହ ବରଫଜାତୀୟ ଶାସିରେ ଦେଖି ପାରେ । ଏହାର ଜନ୍ମା କର୍କଶ ଓ ଦମ୍ଭର । ସିଂହ ଏହି ଜନ୍ମା ସାହାଯ୍ୟରେ ହାତରୁ ମାଂସ ଉତ୍ତମଭୂଷେ ଚାହିଁ ନେଇପାରେ ।

ସିଂହର ପାଦତଳ ଅତି କୋମଳ । ସେ ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚଳରେ ଯାତାୟାତ କରିପାରେ । ସିଂହ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଶିକାର ନ ପାଇ ଶୁଆରେ ଆକୁଳ ହୁଏ ତେତେବେଳେ ମୁଖକୁ ଚୁପୁଷ୍ପରେ ଲଗାଇ ଏପରି ଭୟଙ୍କର ଗର୍ଜନ କରେ ଯେ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଲୁହରହସ୍ୱରା ହରଣ, ମୃଗ ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ତୁମାନେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗରେ ଉତ୍ତପ୍ରତଃ ପଳାୟନ କରିବାକୁ

ଲଗନ୍ତି । ଏହି ଅବସରରେ ସିଂହ ସେମାନଙ୍କୁ ସହଜେ ଅନ୍ତମଣ କରି ନିଜର କ୍ଷୁଧା ନିବୃତ୍ତି କରେ ।

୨—ବ୍ୟାଘ୍ର—ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କପରି ଭୟଙ୍କର, ନିଷ୍ଠୁର ଏବଂ ହିଂସ୍ର ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅସଂଖ୍ୟ ନରନାରୀ ଏବଂ ଗୃହପାତିତ ପଶୁ

ବ୍ୟାଘ୍ର ।

କାଳଗ୍ରାସରେ ପଡ଼ିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯାହାହେଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଵଦେଶୀୟ ଓ ବଦେଶୀୟ ଶିକାରୀମାନେ ବ୍ୟାଘ୍ରଶିକାର ଅତି ଗୌରବଜନକ ମନେକରି ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ହ୍ରାସ କରୁଥିବାରୁ ଭାରତର ଅନ୍ୟେକ କଲ୍ୟାଣ ସାଧୁତ ହେଉଅଛି ।

ବ୍ୟାଘ୍ର ସିଂହପରି ବିରାଡ଼ିକାନ୍ତାୟ ଅଟେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ଶିକାରପ୍ରଣାଳୀରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଓ ବଢ଼ିର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି । ବ୍ୟାଘ୍ର ଏବଂ ସିଂହ ମଧ୍ୟରେ ଏକକିନାସ ପ୍ରଭେଦ ଯେ ସିଂହର ଅସାଦମସ୍ତକ ସମୁଦାୟ ଶରୀର ବର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପ୍ରକାର, କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାଘ୍ରର ଶରୀରରେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣର ପଟା ପଟା ଦାଗ ଅଛି । ସିଂହର କେଶର ଅଛି, ମାତ୍ର ବ୍ୟାଘ୍ରର କେଶର ନାହିଁ । ସିଂହଲଞ୍ଜର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ଲେମ୍ବୁ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାଘ୍ରଲଞ୍ଜରେ ଗୁଚ୍ଛିତ ନାହିଁ । ସିଂହ ମରୁଭୂମି ବା ଉନ୍ନତ ସ୍ଥାନରେ ରହୁଥିବା ବେଳେ, ବ୍ୟାଘ୍ର ନିବିଡ଼

ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବାସକରେ । ସିଂହ 'ଅତି ଗମ୍ଭୀର' ଏବଂ ଉଦାତ୍ତୀନ ଯଉ ବୋଧହୁଏ, ମାତ୍ର ବ୍ୟାଘ୍ର ଅତି ଚଞ୍ଚଳ ।

ଦକ୍ଷିଣ-ଭାରତର ବ୍ୟାଘ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍ତରଭାରତର ବ୍ୟାଘ୍ର ଅତିଶୟ ଦୃଢ଼ପୁଞ୍ଜ ଏବଂ ବଳବାନ୍ । ସୁନ୍ଦରବନ ଏବଂ ହିମାଳୟ ପ୍ରଦେଶର ବ୍ୟାଘ୍ରମାନଙ୍କ ସ୍ବାଭାବ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବିଶେଷ ଅନିଷ୍ଟ ସାଧୁତ ହେଉଅଛି । ବ୍ୟାଘ୍ରମାନଙ୍କ ସ୍ବାଭାବ ଅପେକ୍ଷା ବ୍ୟାଘ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ବାଭାବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ । ପ୍ରସବନା ବ୍ୟାଘ୍ରୀର ସ୍ବାଭାବ ଅସ୍ତର ପ୍ରଚଣ୍ଡତର ।

ଓଡ଼ିଶାର ପାବତ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ମନ୍ତ୍ରୀ ବଳବାଦ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସ୍ବାଭାବ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଶତ ଶତ ଲୋକ ଭିନ୍ନ ହେଉଅଛନ୍ତି । ସମୟ ସମୟରେ ଏମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ଗଡ଼ଜାତର ଯାତାୟାତ ପଥ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ବ୍ୟାଘ୍ରମାନେ ପଥନିବଟସ୍ଥ ଜଙ୍ଗଲରେ ଲୁଚାୟିତ ରହି ପଥକମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣ-ସଂହାର କରୁଥାନ୍ତି ।

ବ୍ୟାଘ୍ର ଅତି ସାହସୀ ଏବଂ ନିର୍ଭୀକ । ଶତ୍ରୁ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାଘ୍ର କେବେହେଁ ଉତ୍ସରେ ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଦିଏ ନାହିଁ । ସମୟ ସମୟରେ ଏମାନେ ଲେଙ୍କାଲୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଶୁଣାଯାଏ ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଦବସରେ ମଧ୍ୟ ଜନାକାଣ୍ଡି ଗ୍ରାମ ନିକଟରୁ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଏବଂ କଦାଚିତ୍ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରୁଥାଏ ।

୧୯୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ମାର୍ଚ୍ଚମାସରେ ହେଙ୍କାନାଲ ଓ ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ କୃଷିଲୋ ନାମକ ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରଜାଶ୍ରମାୟ ମହାବଳବାଦ ଦିନବେଳେ ଅନେକ ମନୁଷ୍ୟ ହତ୍ୟା କରୁଥିଲା । ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ତାହାର ପ୍ରତିକାର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦିନେ (ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୪ ତାରିଖରେ) ସେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଗ୍ରାମର ପଶ୍ଚାତ୍ତରାଶରେ ଲୁଚି ରହିଥିଲା । ଗ୍ରାମର କେତେକ ଜଣ ଯୁ୍ତା ସେ ବାଦକୁ ଦେଖି ଉତ୍ସରେ ଗୃହକୁ ପଳାଇଅସି ପୁରୁଷମାନଙ୍କର

ବର୍ଣ୍ଣିଗୋଚର ବସାଇଲେ । ପୁରୁଷମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଅସୁଧ ଲଗୁଡ଼ି
ଧାରଣପୁବକ ବ୍ୟାଘ୍ରକୁ ଅନ୍ତମଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାଘ୍ରର
ଭୟଙ୍କର ଗର୍ଜନରେ ସମସ୍ତେ ଭୀତ ହୋଇ ଇତସ୍ତତଃ ପଳାୟନ କଲେ, ଏବଂ
ସେ ଗ୍ରାମବାସୀ ଜଣେ ବାଣୁଆ ତାହାର ବନ୍ଧୁସହୃଦ ବ୍ୟାଘ୍ରକବଳରେ ଷଡ଼ିଲ ।
ଅଉ ଚିନିଜଣ ଲୋକ ଗୋଟିଏ ଅମ୍ବଗଛରେ ଚଢ଼ି ଦୁର୍ଗୋଟି ଶାଖାର ଅଗ୍ର-
ଭାଗରେ ବସିଲେ । ବ୍ୟାଘ୍ର କୋପାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଲମ୍ଫପ୍ରଦାନପୁବକ ସେହି
ଯୁବକସମ୍ବନ୍ଧୁ ଅନ୍ତମଣ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଉକ୍ତ ଗୁଣ୍ଠଶାଖାସ୍ୱୟର ମୂଳ-
ପ୍ରଦେଶରେ ବସିରହୁଲା । କିନ୍ତୁ ତାହାର ଅଭିପ୍ରାୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରଶତ ହୋଇ
ପାରିଲା ନାହିଁ । ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ତାଳଚେରରାଜ୍ୟର
ରାଜାସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ସଂବାଦ ସଠାଇଲେ । ରାଜାବାହାଦୁର ଏହି ଲେମ୍ପ-
ହର୍ଷଣ ବ୍ୟାପାର ଶ୍ରବଣ କଲକ୍ଷଣି କ୍ଷଣମାତ୍ର ବଳମ୍ବ ନ କରି ହସ୍ତିପୁଷ୍ପରେ ଆରୋ-
ହଣପୁବକ ବନ୍ଧୁକହସ୍ତରେ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବ୍ୟାଘ୍ରସ୍ଥିତ
ଗୁଣ୍ଠଠାରୁ କିଛିଦୂର ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ବ୍ୟାଘ୍ରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୁଳି ଏପରି
ଭାବରେ ଲଢ଼ିଲେ ଯେ, ଗୁଳି ସେ ଚିନିଜଣଙ୍କର କିଛିମାତ୍ର ଅନନ୍ତ ନ କରି
ବ୍ୟାଘ୍ରର କର୍ଣ୍ଣମୂଳ ଭେଦକଲା । ବ୍ୟାଘ୍ର ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଭୂତଳରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇ
ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗକଲା । ଯୁବକସମ୍ବନ୍ଧୁ ଅସନ୍ନମୂର୍ଖମୁଖରୁ ନିଷ୍ଠୁର ଲଭି, କରବାକୁ
ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ରାଜା ମହୋଦୟଙ୍କ ନିକଟରେ ଅନୁରକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ-
ପୁବକ ତାହାଙ୍କ ସ୍ଥିରଲକ୍ଷ୍ୟର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କଲେ ।

୩—ଚିତାବାଦ—ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରେ ଅଉ ଏକପ୍ରକାର ବ୍ୟାଘ୍ର
ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଚିତାବାଦ ବୋଲାଯାଏ । ଚିତାବାଦ ବ୍ୟାଘ୍ର ଅପେକ୍ଷା
କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ କିନ୍ତୁ ଅତି ହଂସ । ଚିତାବାଦର ଉଷ୍ଣପ୍ର ଲେମ୍ପାବୃତ ଚର୍ମ ପାତ-
ବର୍ଣ୍ଣ ଓ କୁଣ୍ଡବର୍ଣ୍ଣ ଟୋପାଦାର ଅବୃତ । ଏହା ଅତି ଚକ୍ରଣ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର ।
ଚିତାର ଚର୍ମ ମଣମଲପରି ସୁକୋମଳ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି କୋମଳୀକୃତ
ଚର୍ମ ବହୁମୂଲ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଏହି ଚର୍ମର ମୂଲ୍ୟ ଅନୁନ
ପଞ୍ଚାଶତ ମୁଦ୍ରାଠାରୁ ବୃଦ୍ଧତ ମୁଦ୍ରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଚିତାବାଦର କନ୍ଧା

ଅତି କର୍କଶ । ଏମାନେ ଜହ୍ନାସ୍ବାସ ମନୁଷ୍ୟର ହସ୍ତ ଚାଟିଦେଲେ ହଠାତ୍ ଉକ୍ତ ବାହାରିପଡ଼ିବ ।

ଚିତାବାସମାନେ ଅନାୟାସରେ କୃଷାଭୋଗ କରିଥାଉନ୍ତି । ଏମାନେ ବଡ଼ ଚଞ୍ଚଳ ଏବଂ ପ୍ରାଣିବଧ କରିବାରେ ତତ୍ପର । ସିଂହ ଏବଂ ବ୍ୟାଘ୍ରପରି ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ାଳଜାଞ୍ଜୁ ଅଟନ୍ତି ।

ଚିତାବାସ ।

ଚିତାବାସ ଗୋ, ମେଷ, ହରିଣ ଏବଂ ମର୍କଟ ପ୍ରଭୃତି ଶିକାର କରନ୍ତି । ବ୍ୟାଘ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଚିତାବାସ ଅଧିକ ଧୂର୍ତ୍ତ ଓ ଚତୁର । ସୁବଧା ପାଇଁ ସେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କରେ ।

ଅତି ଏକଜାଞ୍ଜୁ ଚିତାବାସ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକାରୀ ଚିତା କୁହା-
ଯାଏ । ଏମାନଙ୍କର ଶାଗୁରୁକ ଗଠନରେ ବଡ଼ାଳଗଠନ ଅପେକ୍ଷା କୁକୁର-
ଗଠନର ବେଶୀ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଏମାନଙ୍କ ଶରୀର ସବୁ କନ୍ଥୁ
ଲମ୍ବା । ଶିକାରୀ ଚିତା ବ୍ୟାଘ୍ରପରି ଜଙ୍ଗଲରେ ଲୁଚି ଶିକାର କରେ ନାହିଁ ।
କୁକୁରପରି ମେଲ ଜାଗାରେ ଶିକାର କରେ । ଏମାନେ ଅତି କମ୍ ସେହ-
ପରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାମୀ ପ୍ରାଣୀ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବେଗରେ ଦୌଡ଼ି

ପାରନ୍ତି । ଏହି ହେତୁରୁ ଗୁଳଗଣେ ଶକାମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ଘୋଷି ଶିକାର ସମୟରେ ଅପଶାର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ କରଥାନ୍ତି ।

ଆମିଷଭୋଜୀ ଚତୁଷ୍ପଦ ଜନ୍ତୁ ।

(୧) କୁକୁରଜାତୀୟ ।

କୁକୁରଜାତୀୟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଆମିଷଭୋଜୀ ଚତୁଷ୍ପଦ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୁକୁର, ଦରସ୍ତ, ଶୁଗାଳ, କୋକିଶିଆଳ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଧାନ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକପ୍ରକାର ସାମାନ୍ୟତା ରହିଛି ହୁଏ । ସେମାନଙ୍କର ଶରୀର ଦୀର୍ଘ ଏବଂ ପାଦ ଲମ୍ବା । ସମସ୍ତେ ଦୂରଦୃଷ୍ଟିରେ ଦୌଡ଼ି ପାରନ୍ତି । ସିଂହ, ବ୍ୟାଘ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ବିଭିନ୍ନଜାତୀୟ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଯେପରି ଛୁପି ଛୁପି ଶିକାର

କୁକୁର ।

କରନ୍ତି ଏମାନେ ସେପରି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନେ ପ୍ରାଣୀର ପଛରେ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ପଥମେ ସେ ପ୍ରାଣୀକୁ ଛାନ୍ତି କରପକାନ୍ତି ଏବଂ ତତ୍ପରେ କ୍ରୋଧରେ ତାକୁ ଧରି ବଧକରନ୍ତି । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ନାସିକା ଦୀର୍ଘ ଏବଂ

ଦ୍ରାଗଣକ୍ତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ରାଗଣକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଯୁକ୍ତମାନ । ଏହି ଦ୍ରାଗଣକ୍ତି ପ୍ରଭବରେ ଏମାନେ ପ୍ରାଣୀକ ନ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ତାହାର ଅନୁସରଣ କରିପାରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଦନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ମୁନିର୍ଥ ।

୧—କୁକୁର—ଅବହମାନକାଳରୁ କୁକୁର ମନୁଷ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣସ୍ତ୍ର ଛତ୍ୟ ଏବଂ ଏକାନ୍ତ ସହଚର ବୋଲି ବିଖ୍ୟାତ । ଏପରିକି ଗୋଟିଏ କୁକୁର ଧର୍ମୀରୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଛତ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନର ଅନୁମାନେ ମହାଭାରତରେ ପ୍ରମାଣ ପାଇଁ । ଭରତରେ ଅଧିକାଂଶ ହିନ୍ଦୁ କୁକୁରକୁ ଅପରିଷ୍କାର ଏବଂ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ବୋଲି ଘୋଷାକରନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ବୁଲୁ କୁକୁରମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୃଣା ଜାତ ହେବା ସ୍ୱାଭବିକ । କିନ୍ତୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏବଂ ବିଶେଷତଃ ଇଂଲଣ୍ଡରେ କୁକୁରମାନଙ୍କୁ ବହୁଯତ୍ନରେ ପରିଷ୍କୃତପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖାଯାଏ ।

କୁକୁର ପ୍ରଥମେ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁ ସ୍ଥଳୀ । ତତ୍ପରେ ମନୁଷ୍ୟ ତାକୁ ପାଳନ କରି ନିଜର ଛତ୍ୟରୂପରେ ପରିଣତ କରିଅଛି । ଅଦ୍ୟାପି ଅନେକ ବନ୍ୟ କୁକୁର ଅରଣ୍ୟରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

କୁକୁର ମନୁଷ୍ୟର ଅଶେଷ ଉପକାର ସାଧନ କରେ । ଶୁଣିଯାଏ ଉନ୍ନତ ରହି ଶୁଦ୍ଧର ଚାରିପାଖରେ ପ୍ରହରସ୍ୱରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । କୁକୁର ଜମାରେ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ରଖାଯାଏ ସେ ତାହା ପ୍ରାଣପଶେ ଜଗିଥାଏ । କୁକୁର ଅତିଶୟ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ । ଏପରିକି ନିଜ ପ୍ରାଣଦାନରେ ପ୍ରଭୁର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାକୁ କୁଣ୍ଡିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପରି କୁକୁରମାନଙ୍କର ଲେମ୍ବୁମୁଖାଠେ ଶରୀରରୁ ସ୍ୱଦେ ନିର୍ଗତ ନ ହୋଇ ଲଳତୁପରେ ଜିହ୍ୱାରୁ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ତେଣୁ ଦୌଡ଼ିବା ସମୟରେ ଏମାନଙ୍କର ଜିହ୍ୱା ବାହାରକୁ ନିର୍ଗତ ହୋଇଥାଏ ।

କୁକୁରମାନେ ନାନା ଉପାୟରେ ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି—
ଅନନିତ ହେଲାବେଳେ ଲଙ୍ଗୁଳ ହୁଲନ୍ତି ; କ୍ରୁର ବା କୃପିତ ହେଲାବେଳେ

ଗୁଁ ଗୁଁ ଶବ୍ଦ କରି କିନ୍ତୁ ଦେଖାନ୍ତି ଏବଂ ଦୁଃଖିତ ହେଉଥିବାବେଳେ ମସ୍ତକ ଭଙ୍ଗେଇ ନ କରି ଧୀରାସ୍ଥିରରେ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି ।

କୁକୁରମାନେ ବଡ଼ ବୁଦ୍ଧିମାନ । ପଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ କୁକୁର ମେଷପାଳକମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ ।

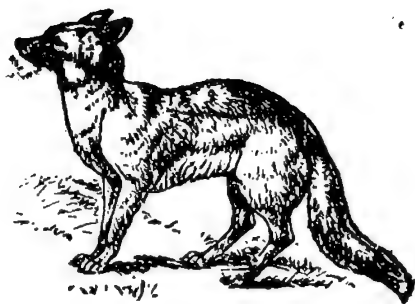
୧—ତରଷୁ (ଗୟା ବାଦ)—ଭାରତବର୍ଷର ତରଷୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବେଶୀ ବଳବାନ, ଧୂର୍ତ୍ତ ଏବଂ ଅନିଚ୍ଛାକାରୀ । ଏମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ବଡ଼ ଅନିଚ୍ଛା ସାଧନ କରିଥାନ୍ତି । ସ୍ୱଭାବତଃ ଶୁରୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ଛେଲି, ମେଣ୍ଟା ଓ ବାହୁଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟମଣି କରିନ୍ତି ଏବଂ ଅନେକ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ମାନବଶିଶୁ ଘେନି ପଳାୟନ କରିନ୍ତି ।

ତରଷୁ ।

୩—ଶୁଗାଳ—ଭାରତର ପ୍ରାୟ ସକଳ ସ୍ଥାନରେ ଶୁଗାଳ ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏ । ଏମାନଙ୍କର ଶରୀର ଅତି ଚୁକ୍ଷ । ଏମାନେ ଭୂମିରେ ଗର୍ଭ କରି ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଗ୍ରାମର ଅବକିର୍ନା ଏବଂ ପ୍ରାଣୀର ମୃତଦେହ ଭକ୍ଷଣ କରି ଗ୍ରାମର ତତ୍ତ୍ୱସୀମା ପରିସ୍ପର୍ଶ ରଖନ୍ତି ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ଭସ୍ମସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏମାନେ ଗର୍ଭରୁ ବହୁଗର୍ଭ ହୋଇ ବାସିଯାଇ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଶୁଗାଳ ଭୂକିବାକୁ ଅରମ୍ଭ କଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶୁଗାଳମାନେ ମଧ୍ୟ ଭୂକିବାକୁ ଅରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଖାଦ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ

ପୃଷାଳ ।

ରାବିଯାକ ବୁଲି ବୁଲି ପ୍ରଭାତ ସମୟକୁ ପୁନଃବାର ନିଜ ନିଜ ଗର୍ଭକୁ ଫେରି
ଆସନ୍ତି ।

ଦ୍ରୌପଦୀ ସ୍ୱୟମ୍ବର ।

(ରସକୃତ୍ତା ।)

ପଞ୍ଚାଳନଗରୀ ଉତ୍ସବମୟୀ,

ଅମିତ୍ତନ୍ତ କେତେ ରାଜ୍ୟ ବିଜୟୀ

ରାଜା, ରାଜପୁତ, ରାଜନ୍ୟ ଅଜ

ରାଷ୍ଟ୍ର, ଦ୍ରୁପଦ, ଦ୍ରୌପଦୀ, ଦ୍ରୌପଦମାଜ

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବେଶଭୂଷଣେ,

ଦ୍ରୁପଦ କୁମାରୀ କୃଷ୍ଣା ସୁକୁମାରୀ—

ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାଜନେ ।

ସ୍ୱାରେ ସ୍ୱାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ— କୃଷ୍ଣ-ସମ୍ବାର,

ଲମ୍ବିତ ପଞ୍ଚକ— କୁସୁମ-ହାର,

ଦ୍ରୌପଦୀ ସ୍ବୟମ୍ବର ।

ପ୍ରତି ଶୃଙ୍ଗାଟକେ ଶୋହେ ଦୋରଣ,
ପ୍ରମେ ପ୍ରମେ ଧୂଳି ନାନା ବରଣ;
ଅହା କି ମଣ୍ଡପ ଶୋଭା,

ସୁଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ଭାରେ ମଣିରହୁ ହାରେ
ଜନ ମନ-ନେତ୍ର-ଲୋଭା !

୩

ଚଉପାଶେ ରମ୍ୟ ପରଶା ଭଜେ,
ସକାଶୁ ହ ଶୋହେ ବିବିଧ ସାଜେ,
ଗଳବାର ସେକେ ବାସ ପ୍ରସରେ,
ମଣିମୁକ୍ତାଜାଲ ନୟନ ହରେ,
ସତେକ ସ୍ବର୍ଗ ବରୁଦି,
କାହିଁ ନୃତ୍ୟ ରାଜ କାହିଁ ବାଦ୍ୟତାଳ
କାହିଁ ବନଜନ-ସୁତ ।

୪

ଚନ୍ଦ୍ରାଦିପ ତଳେ ମଞ୍ଚ ସଜ୍ଜିତ,
ଶୁକ୍ଳ ତୁଳ-ତଳ୍ପ ତହିଁ କଳ୍ପିତ,
ଏକେ ଯକେ ଅସି ନରେନ୍ଦ୍ରଗଣ
ମଣ୍ଡିତ ନିଜ ଯୋଗ୍ୟ ଅସନ,
ସେ ଉତ୍ସବ ଦରଶନେ
ଅଳିନେ ଗବାକ୍ଷେ ତରୁହର୍ମ୍ୟ-ଶିଖେ
ରୁଣ୍ଡ ସର୍ବ ପୁରଜନେ

୫

ନୃପରାଜ ଜେମା ଶୁଦ୍ଧସୁମନା
ରହୁହାଉକଣ୍ଠୀ ତଳବଦନା,
ଉଜ୍ଜ୍ବଳବସନା ହୋମ ଅନଳେ
ଦେଇ ପୁଣିହୁତ ରକ୍ତି-ନିଶ୍ଚଳେ
ସଖୀ ସଙ୍ଗେ ବଜେ କଲେ,
ସତେ କ ସେ ଉମା ନାରୀ-ନରୁପମା
ସୁରସଜନା ମଣ୍ଡଳେ !

୭

ସକା ମଧ୍ୟେ ତହିଁ ଧୃଷ୍ଣୁଧୁମନ
ଉଦ୍‌ବୋଧେ ଅଶେଷେ ଏସନ, —
“ଶୁଣ ସମାଗତ ନୃପତିଗଣ,
ଉଦ୍‌ବୋଧେ ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଏ ଶରାସନ,
ଭ୍ରମେ ତହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ତଳେ,
ଭେଦ ତହିଁସକ୍ତି ବିକଳେ ଯେ ଗର
ସଞ୍ଚାର ଏକାଥରେ ।

୮

ହୋଇବ ତାଙ୍କର ସହଧର୍ମିଣୀ
ଏହି ଭୃଷ୍ଣଗୁଣ- ଶୀଳଶାଳିନୀ
ମୋହର ଭଗିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରତିମା
ପୁଣ୍ୟଶ୍ରୀମଣିତା ପଞ୍ଚାଳଜେମା ;
କର ଏ ପଣ ପାଳନ ।”
ପୁଲକେ ପୁରତ ସବ ନୃପ-ଗାଈ
ରୋମାଞ୍ଚିତ ଅପଦନ ।

୯

ମଦସ୍ତ୍ରୀମା ମତ୍ତ — ମାତଙ୍ଗ ସମ
ଥୋକେ ସୁର ନିଜ କୁଳବିକ୍ରମ
ଅନାଇଲେ ଅନ୍ୟ — ଅନ୍ୟେ ତକ୍ଷଣେ
ରକ୍ଷା-କଲୁଷିତ ତାମ୍ର ଲେଚନେ,
ଉଠି କେ ପତି ଅସବୁ,
ଯେତେ ‘ନାଶ୍ୱମଣି ହେବ ମୋ ଭବନୀ’
ଜଗାଇ ଦେଲେ ବଦନୁ ।

୧

ବାଜିଲା ଦୁନୁଇ ମୁରଲୀ ବାଣୀ
 ବିଜଗାଣୁବାଉ- ଦୁଦୟ-କାଶୀ,
 ଭଠି ଜଣେ ଜଣେ ରଣ ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ
 ଦେଖାଇଲେ ନିଜ ଧାନ୍ତୁଷ୍ଟପଣେ,
 ରଖି ନ ପାରି ସୁ-ପଣ
 ଅଶାଭଙ୍ଗ-ଦୁଃଖେ ଲଜ୍ଜାନନ୍ଦ ମୁଖେ
 କଲେ ଅସନ ଗ୍ରହଣ ।

୧୦

ପଡ଼ିଲେ କେ ଧନୁ ନ ଧରୁ ଠୁଲେ
 ଗୁଣ ନ ଚଢ଼ାଇ କେବା ବାହୁଡ଼େ,
 ଅଗ୍ନି ଶସ୍ତ୍ରପଡ଼େ ଅଜାଦ କାର
 କାର ବା କବଣ କରୁଟ ହାର,
 ତେଜି ଦୀର୍ଘାସ ତହିଁ,
 ପାଣ୍ଡ୍ୟ ବଜୋଲିଲ ବଦେହ କୋଶଳ-
 ନୃପେ ନରେଶିଲେ ମନ୍ତ୍ର ।

୧୧

ମାମା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କର୍ଣ୍ଣକୋପନ
 ମଦ୍ରପତି ଶଲ୍ୟ ଚେବ ରାଜନ-
 ଅବ ଶୂରେ ଯହିଁ ଭଜିଲେ ମୁନି,
 ସେଷେ ପଞ୍ଚାଳେଶ ବଢ଼ିଲେ ବାଣୀ ;
 “ଦେଖାଗଲା କ୍ଷତ୍ର-ବଳ,
 ଦ୍ଵିଜକୁଳେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଵଲେ କେହି ଧନ୍ୟ
 ଦେଖାଅ ଗର୍ବ୍ୟ-କୌଶଳ ।”

୧୨

ବିପ୍ର-ବେଶୀ ତହିଁ ଅର୍ଜୁନ ଶୁଣି
ଭକ୍ତ ହେଲେ ଆଶି ସମର ଦାଣ୍ଡେ,
କୋଦଣ୍ଡ ଧାରଣେ ତାଙ୍କୁ ଭଦ୍ରା
ଦେଖି ସଙ୍ଗ ଶତ୍ରୁ- ମୁଖ ବିଷତ ।
ବିପ୍ର କଲେ ଜୟଧ୍ବଜ,
କେହି ଭୟଦାସେ କେବା ଅତ୍ୟନ୍ତଦାସେ
କମ୍ପାରବେଳେ ଅବନୀ ।

୧୩

ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ସେ ଶରସନେ
ଭକ୍ତଦେବ ସ୍ମର ପାର୍ଥ ସୁମନେ
ଧରିଲେ କୋଦଣ୍ଡ ଅନନ୍ତଶିଖରେ,
ଦକ୍ଷିଣେ ତଡ଼ାଇ ଗୁଣୀ ତହିଁରେ
ଯୋଗିଦେଲେ ପଞ୍ଚ ବାଣ,
ତହିଁରୁ ରୋଧ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ସେ ବଳି
ଭୁଜିଲେ କଲ ଶୟାନ ।

୧୪

ହର୍ଷେ କରତାର ଦେଲେ ଦର୍ଶନେ,
ହେଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାର୍ଥ ମସ୍ତକେ,
ଥୋକେ ଭଦ୍ରାଶୟ- ଧୂଳି ଭଦ୍ରା
ଉଦ୍ଧାସ ନିଶାଣ ଦେଲେ ଦେଖାଇ,
ବନ୍ଦୀଏ ଗାଇଲେ ଜୟ,
ଜୟ ତୁମ୍ଭେ ବାଣୀ ମୁରଲୀ ବାଦନେ
ସେ ଶଗ୍ନ ହେ ମଧୁମୟ !

१४

ଶ୍ରୀଜମନେ ନୃପ   ଅନାଲ୍ ସଖେ
 ବାରଶ୍ରୀମଣ୍ଡଳ   ପାର୍ଥ ବଦନେ,
 ବାଷ୍ପନ୍ତେ ଦୁହିତା-   ରହେ ଏସନ,
 'ବର ବସେ ! ଏହି ଯୋଗ୍ୟ ସୁଜନ' ।
 ଦ୍ରୌପଦୀ ଲଜ୍ଜା-ମନ୍ତ୍ରରେ,
 ମୂର୍ତ୍ତିହେତୁସାର-   ସମ ଜେମହାର
 ଲମ୍ବାଇଦେଲେ ସେ ଗଲେ ।

५७

ପଢ଼ିଗଲା ସବୁ- ମଧ୍ୟେ ଚଢ଼ିଲା,
ବାଦ୍ୟ-ଆକୁଳିତ ସାଗର ଜଳ
ପରାୟେ ଅସିଲେ ମାଡ଼ି ସେ ପ୍ରଳେ,
'ସ୍ଥର ବଡ଼ କିଏ କନ୍ୟାକୁ ହରେ ?'
ଦମ୍ଭେ ଥୋକେ ଏହା ଶୁଣି,
ଅକ୍ରମିଲେ ପାର୍ଥେ ଦେନ ସୈନ୍ୟ ସାର୍ଥେ
କନ୍ୟାହରଣ ମନାସି ।

42

ମିଳିଲେ ପାଞ୍ଚାଳ ପାଣ୍ଡବ ବଳ,
ପ୍ରତିକୂଳ ହେଲେ ଅନ ସକଳ,
ମାତ ଦର୍ପେ ଭଙ୍ଗ ଦେଲେ ସେ ରବି,
ତଳିଲେ ଦୌପଦୀ କାନ୍ତ ଗହ୍ୱଣେ
ନିର୍ଭୟେ ଭାର୍ଗବାବ୍ରମେ ;
କୁଷ୍ଠ ଯୋଗେଶ୍ୱର ଯେ ପକ୍ଷେ ସହାୟ,
ତହିଁ ବିଜୟ-ଶ୍ରୀ ରମେ ।

ମାତୃଭାଷା ।

ମାତୃଭାଷା ମାତୃସମା, ଏହା ତଥ୍ୟ ମଣି
'ସେବ' ବାକ୍ ଭକ୍ତିଭରେ ବବସ ରଜନୀ' ।

କେତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେହମୟୀ ଜନନୀ ତୁମ୍ଭର
ବାଲେ ଶିଖାଇଲେ ଯାହୁ ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ।

ସେହି ବାଣୀ ଯୋଗେ ପିତା-ଭ୍ରାତା-ଝିଅଜନେ
ଅହା କେତେ ହୃଦକାଶୀ ଲଭିଲ ଭୁବନେ !

ବାକ୍ଶକ୍ତି ସ୍ମରଣ ସଙ୍ଗେ ଲଭି ଯେଉଁ ବାଣୀ
ଶିଶୁ ଗଣ୍ଡି ଭବିଷ୍ୟ, ତାକୁ ବଡ଼ ଜାଣି ।

ଶ୍ରେଣେ ଶୋକେ ବସବରେ ଅବି-ଅନ୍ତ-କ୍ଷଣେ
ଯେ ବାଣୀ ନାଚଇ ଅସି ରସନା-ପ୍ରାଣଗେ ।

ଯେ ଭାଷାରେ କର ସଦା ଧ୍ୟାନ ବା ମନନ
ସେ ଅସଞ୍ଜନନୀ ସଦ୍ ନିଗୃହ ବନନ ।

ଯେ ବାଣୀ-ଶରଣ ପଶି କେତେ କୃଷା ଜନେ
ଅକ୍ଷୟ-ଅମର କାର୍ତ୍ତ ରଖିଲେ ଭୁବନେ ।

ଯେ ଭାଷା-ଅମୃତ ମୁଖୁ ନୋହିଲେ ନିଃସୃତ
ଜାତିପଣ ତବ କେଣେ ହୋଇବଟି ହୃତ ।

ତହିଁ ବଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଉ କି ଅଛି ଭୁବନେ ?
ତାହାର ମଙ୍ଗଳେ ସଦା ଲାଗି ପ୍ରାଣପଣେ ।

ଶରତ-ପ୍ରଭାତ ।

୧

ଛୁଟି ବନ୍ଧୁ ନଗର ଚନ୍ଦ୍ରଲ,
 ସିବା ଶୁଭ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ   ଗୋପାଳ କୃଷକମାନେ
 ଅନନ୍ଦେ କାଟନ୍ତି ଦିନ, ସୁଖେନ୍ଦୁ ବସନ୍ତ
 ଯାହାଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରକାଶେ ସଦା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

୨

ବନ୍ଧୁ ଏହି ଶରତ ସମୟ,
 ଗ୍ରାମରେ ବୁଲିବା ଅତି,   ଦେଖିବା କେମନ୍ତେ ସାନି
 ପ୍ରକୃତସୁନ୍ଦର ହରେ ବରୁଣ ହୃଦୟ,
 ଜରବା ବିବିଧ ଗନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ର ବିନିମୟ ।

୩

ଅନ୍ଧାରୋଭ ବଳର ବଚନ,
 ଦିନମଣି ପ୍ରତ୍ୟାଗମେ   ଶତ ଶତ ବିଦ୍ୱଜମେ
 କରନ୍ତି ସଙ୍ଗୀତ ଯେତେ ବୈତାଳକଗଣ,
 ଦେଖି ଅରାଜ-ବିଳୟୀ ଭୂପ ଅଗମନ ।

୪

ଏବେ ମନସମୀର ସଞ୍ଚରେ,
 ତୁମ୍ଭେ ଫୁଲ ନଦୀ ପର୍ବତେ   ସଦା ପ୍ରେମକାଣ୍ଡ ବର୍ଣ୍ଣେ
 ଲଜେ ଭବେ ଅହା ତହୁଁ ଫୁଲ ଥରଥରେ,
 ନଦୀ କଳକଳେ, ପୁଣି ପର୍ବତ ମରମରେ ।

୫

ବନେ ଭ୍ରମେ ବିଭ୍ରମୀ ଭ୍ରମର,
 ଯେ ପୁଷ୍ପର ଗନ୍ଧଧନ   ହରିଆଏ ସମୀରଣ,
 ଦୃଶ୍ୟରେ ତେଜେ ତାକୁ ଯେସନ ନାଗର
 ଦେଖି ତାର ବନିତାର କୁଳଟାବେର ।

୭

ନିରେଣିବା କୁସୁମନିକର,
ଭାରିତେ କବସମ୍ବଳ ରମ୍ୟ କୁମୁଦ କମଳ
ଅସିତା ଅପରାଜିତା ମାଲତୀ ସୁନ୍ଦର
ସୁକୁମାର ଶେଫାଳିକା ଧବଳଟଗର ।

୮

ଜସୁନ୍ଦର କେଦାର ଶ୍ୟାମଳୀ
ଦହିଁ ଶସ୍ୟାବଳୀ ରଙ୍ଗେ ଖେଲୁଣ ଥାନ୍ତି ତରଙ୍ଗେ,
ତା ଦେଖି ସରଳେ ଗାଏ କୃଷକ ସରଳ,
କିଏ ସୁଖୀ ନୁହେଁ ଅଶା ହୋଇଲେ ସଫଳ ?

୯

ହାସ୍ୟମୟୀ ଭାଷା ଅଗମନେ
ତେଜଶ କେଶେ ପହୁଡ଼ ଶୌଧନ ଦେନ ଗଉଡ଼
ବଜାର ବଜାର ବଣୀ ସୁଲଲିତ ସୁନେ
ଗୋଷ୍ଠକୁ ଗମଇ ଧୀରେ ଅଛାଦିତ ମନେ ।

୧୦

ବାଖେ ଦେନ ସଲଳଜଳସ
ପଞ୍ଚୀ ସୀମନ୍ତନାଗଣ ରଙ୍ଗେ କରନ୍ତି ଗମନ,
ଅନାଇ ଜଳଦର୍ପଣେ ମୁଖଦାମରସ
ମୁଗୁ ହୋଇ ନିଜ ଭୁପେ ଲଭନ୍ତି ହରଷ ।

୧୧

ନଦୀକୂଳେ ସରୋବରତୀରେ,
ସରଳା କୁମାରୀତମ୍ବ ତୋଳି ମାଳ କୁବଳୟ
ସୁଜନ୍ତ୍ର ଦେବ ଶଙ୍କରେ ବାଲୁକାମୟରେ,
ଜଳାଦ୍ରୁ କୁନ୍ତଳ ଧୀରେ କମ୍ପଇ ସମୀରେ ।

(ମଧୁସୂଦନ)

ବାତାବର୍ତ୍ତ ।

(୧)

ପ୍ରଖର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଭାରତମ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସମୁଦ୍ରକଳରେ ଯେପରି
 ଶ୍ଵେତ ଏବଂ ଅବର୍ତ୍ତର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥାଏ, ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି
 ଶ୍ଵେତ ଅବର୍ତ୍ତ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବାତାବର୍ତ୍ତ ଜଳ ଓ ସ୍ଥଳ ଭୂଭାଗ
 ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରବ ନିମ୍ନର କଲେହେଁ ସାଗର ଗର୍ଭେଁ ଏହାର ପ୍ରଜନ ଉତ୍ପତ୍ତିପ୍ରଳ । କର୍ତ୍ତେ
 କର୍ତ୍ତେ ଏହି ମହାବର୍ତ୍ତ ସମୁଦ୍ରପ୍ରଦେଶରୁ ସମୁଦ୍ରରେ ହୋଇ ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ-
 ମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚେଦ ସାଧନ କରେ । ଏ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ଵେତ ବାତାବର୍ତ୍ତଜନିତ
 ଅନଳ ଯଥେଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟିଅଛି । ମହୋଦଧି ବା ବଙ୍ଗସାଗର ଏହି ବାତାବର୍ତ୍ତର

ବାତାବର୍ତ୍ତ ।

ପ୍ରସୂତ । ଏହାର ଉଦୟ ହେବାମାତ୍ରେ ସମୁଦ୍ର ଭାଗ ଚରଣମାଳାରେ ଶ୍ଵେତ
 ଅକାର ଧାରଣ କରେ । ମନ୍ଦରଭିତ୍ତି ପ୍ରାୟ ଅନୁକୃତ ଜଳସ୍ତମ୍ଭମାନ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵକୁ
 ଉଠି ଶତ ଶତ ଘୋର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵ ଓ ବିଧ୍ଵସ୍ତ କରାଯାଏ । ସ୍ଥାନ ସମୁଦ୍ରକଳ

ନଦୀମୁଖରେ ପ୍ରବେଶକର ପ୍ରଳୟକାଳୀନ ଜଳପ୍ରାବଳର ଅତିକ୍ଷ୍ଣ ଲୋକମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମାଇଦେବ । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବୃକ୍ଷଗୁହାବ ରୁମିଶାୟୀ କରି କ୍ଷଣକେ ମନୋହର ଧରପୃଷ୍ଠକୁ ଶ୍ରୀରୂପ କରିଦେବ । ଅଜଳ ପରୁଷବର୍ଷ ପୁରୋ ଯେଉଁ ମହାବାତାବର୍ତ୍ତ ମହୋଦଧି ଗର୍ଭରୁ ଉଠି ବଙ୍ଗଦେଶର ଅନେକ ଅଂଶକୁ ଗୁରୁତାର କରିପକାଇଥିଲା ତାହାର ଲେମ୍ବୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣିନା ପଶିଲେ ପ୍ରାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏବଂ ପ୍ରକୃତ ଅଗରେ ସବବୟ ମାନୁଷୀ ଶକ୍ତି ଯେ ନିତାନ୍ତ ତୁଚ୍ଛ ଏବଂ ଅବହେଳକର, ଏହା ଦୃଢ଼ରୂପେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୮୭୪ ଅଭର ଅଶ୍ୱିନ ମାସରେ ଦିନେ ପୁରୀରେ ଏହି ବାତାବର୍ତ୍ତ ସମୁଦ୍ରଅତୁ ମହାବେଗରେ ପ୍ରବାହିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଉପକୂଳ-ବର୍ତ୍ତୀ ଭୂଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଳୟକାଣ୍ଡ ଘଟାଇ କ୍ରମେ ପୁରୋହର ବଙ୍ଗ ଅକ୍ଷମଣ କରିବାକୁ ପ୍ରଧାବିତ ହେଲା ଏବଂ ଶେଷରେ ଏକ ଉନ୍ନତ ପର୍ବତଦେହରେ ଅପାତପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ଏହା କ୍ରମଶଃ ହୁବଳ ହୋଇ ପରଶେଷରେ ବଲୟ-ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଏହି ଅବର୍ତ୍ତ ଯୋଗେ ସମୁଦ୍ରଜଳ ସ୍ଥାୱି ହୋଇ ପ୍ରାୟ ୨୦ ହାତ ଉପରକୁ ଉଠିଥିଲା ଏବଂ ସାଗରସଂଗତା ନଦୀମାନଙ୍କରେ ଅକାଳବନ୍ୟା ଉପ-ସ୍ଥିତ ହୋଇ ତଟସ୍ଥିତ ଜନପଦମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାବିତ କରିଥିଲା । ଏହି ମହାହଟିକାରେ କେତେ ବନ ଉପବନ, କେତେ ଗ୍ରାମ ନଗର, କେତେ ଶୈଥକୁଟୀର ଯେ ରାଣ, ବିଦ୍ୟା ଓ ଧରଣାୟୀ ହୋଇଥିଲା ତାହାର ଉତ୍ସାହ ହୋଇ ନାହିଁ । କେତେ କେତେ ମନୁଷ୍ୟ, କେତେ କେତେ ଗୋମହୁଷାଦିପ୍ରାଣୀ ଯେ ହତ, ଅହତ ଓ ମୁମୂର୍ଷୁ ଦଶା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା କରାଯାଇ ନାହିଁ ।

ଦିନବେଳେ ଏହି ମହାହଟିକା ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଅନେକ ଲୋକ ଅପମୃତ-ସଙ୍କଟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ ; ତଥାପି ଅନେକେ ଅକାଳମୃତ୍ୟୁ ଗ୍ରାସରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ । କଲକତା ମହାନଗରର ରାଜମାର୍ଗ ନାନାବୃକ୍ଷପାତ ଏବଂ ଅତ୍ୟଧିକାମାନଙ୍କର ପ୍ରୁଣୀକୃତ ଭଗ୍ନାବଶେଷରେ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ହୋଇଥିବାରୁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଗମନାଗମନ ସ୍ତଗିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟାପୂର୍ବରୁ ହଟିକା ଶାନ୍ତରାବି ଧାରଣ କରିବାରୁ ନଗରବାସୀମାନେ ଉତ୍ତପ୍ରତାପ ପଲ୍ଲୀୟିତ ଅମ୍ବୁ

ସ୍ବଜନମାନଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହୋଇଥିଲେ । ସହସ୍ର ସନ୍ନିପାତ ଦରିଦ୍ର ଶ୍ରମ-
ଜୀବୀ ଏହି ବାତ୍ୟାପୀଡ଼ନରେ ଏକାବେଳେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ତତ୍ତ୍ୱ-
ବିଗ୍ନରେ କେବଳ ହାହାକାରନାଦରେ ନଗର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଇଥିଲା ।
କଲିକତାର ଇନ୍ଦେନଗାର୍ଡ଼ନ ନାମକ ମନୋହର ଉଦ୍ୟାନ ନାନା ବୃକ୍ଷମାତ ଓ
ଶାଖାପତ୍ର ଛେଦରେ ନିତାନ୍ତ ହଜିଣା ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଗଙ୍ଗାର ଅପରପାର-
ବର୍ଣ୍ଣୀ ଶିବପୁରର ରାଜଜାୟ ମହୋଦ୍ୟାନ ଏକାବେଳେ ଶ୍ରାବ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ି-
ଥିଲା । ବହୁବ୍ୟୟରେ ସଂଗୃହୀତ ଏବଂ ବହୁଯତ୍ନରେ ସଂରକ୍ଷିତ ବୃକ୍ଷାବଳୀ ଏହି
ବାତ୍ୟାପ୍ରହାରରେ ବଧୂସ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ନଗରର ଶତଶତ ଉନ୍ନତ ସୌଧ
ଭଗ୍ନ ଏବଂ ଦୁର୍ଲ୍ଲବଦୂର୍ଲ୍ଲ ହୋଇଯାଇଥିଲା । କେତେ କେତେ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଏବଂ
ଗୃହସ୍ଥ ବୃକ୍ଷମାନ ପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା । କଲିକତାର ସୁବିଖ୍ୟାତ
ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ନାମକ ଉନ୍ନତ ଗାର୍ଡ଼ିଆର ଉପରସ୍ଥ ଛଦ ଏଥିରେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ
ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । ତାହାଛଡ଼ା କେତେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ
ଗୋଡ଼ମାୟ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଗଙ୍ଗା ଉତ୍ତରତରଙ୍ଗମାଳାରେ ଭ୍ରମ-
ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ବକ୍ଷସ୍ପର୍ଶ ପୋତାବଳୀକୁ ଇତସ୍ତତଃ ବକ୍ଷସ୍ପର୍ଶ କରିଦେଇଥିଲା ।
ତହିଁଅରଦନ ପ୍ରଭୃତିରେ ଦେଖାଗଲା ଗଙ୍ଗାବକ୍ଷ କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତରାବ ଧାରଣ କରି-
ଥିଲେହେଁ ଅପରପାରକୁ ଯିବାପାଇଁ ସେଥିରେ ଖଣିଏ ନୌକା ସୁଦ୍ଧା ଭ୍ରମମାନ
ନାହିଁ । ଅସ୍ତିତ୍ବାଂଶ ସୁଦୂର ତଟଦେଶରେ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ, କେତେକ ଭଗ୍ନ, କେତେକ
ଜଳମଗ୍ନ, କେତେକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଏବଂ କେତେକ ଛିନ୍ନ-ଗୁଣସ୍ତମ୍ଭ ହୋଇ ଏକସ
ପ୍ରତୀକୃତ ହୋଇଥିଲା । ନଦୀକୂଳବର୍ତ୍ତୀ କେତେକ ଅଟ୍ଟାଳିକା ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାଗର୍ଭରେ
ପଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲା । ବଧୂସ୍ତ ପୋତାବଳୀ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ବୃତ୍ତ ପୋତରେ
ଦୂରଦେଶ ଯାତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଅନେକ ପ୍ରବାସୀ ହିନ୍ଦୁ ଦମ୍ପତୀ ଦୁର୍ଗାପୂଜାର ମହୋ-
ତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ କେତେ ଅଶା ପୋଷି ସ୍ବଗୃହ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କରୁ-
ଥିଲେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଗଙ୍ଗାଗର୍ଭରେ ସମସ୍ତ ଅଗାଧତ୍ବ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ
କରିଥିଲେ ।

ଉକ୍ତ ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ବବର୍ତ୍ତୀ ହାବଡ଼ାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୁର୍ଭବସ୍ଥା ।

ବରଂ ହାବତାକିଳ୍ଲାରେ ଅଧିକ ଲୋକ ଏବଂ ଗବାଦପଣ କାଳଗ୍ରାସରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ । ମେଦନପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଏ ହଟିକାର ପ୍ରତାପ ଅଧିକ ଶୁଣି ହୋଇଥିଲା । ଗୃହବୃକ୍ଷାଦି ପତନର କଥା ତେଣିକି ଥାଉ, ଏଥିରେ ପ୍ରାୟ ବଂଶଦିବସସ୍ତ୍ର ଲୋକ ଏବଂ ତାହାର ଦ୍ଵିଗୁଣ ଗୃହପାଲିତ ପଶୁ ମୁଖ୍ୟ-ମୁଖ୍ୟରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବାଂଶରେ ମଧ୍ୟ ଏ ହଟିକା ପ୍ରବଳ-ରାବରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ନିରନ୍ତ ଏବଂ ନିରାଶ୍ରୟ କରି-ଦେଇଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖିଥିଲେ ସେମାନେ ଅଦ୍ୟାପି ତାହା ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ପାରନାହାନ୍ତି । ମହାନଦୀ ଓ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀଦ୍ଵୟ ବନ୍ୟାପରିପ୍ଳୁତ ହୋଇ କଟକନଗରକୁ ଲଳସାହ କରିଦେବାକୁ କରିଥିଲା । ନଗରବାସୀ ଶୁଣି ଆତଙ୍କରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କରିଥିଲେ । ବାସ୍ତବ ସାର (୧୮୭୮) ବନ୍ୟାର ଦାରୁଣତ୍ଵରୁ ଅଦ୍ୟାପି କାହାର କାହାର ହୃଦୟରେ ଜାଗରୁକ ଅଛି ।

ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ପ୍ରକୃତର କିରାଳମୁହଁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବଶାଳ ଜନପଦର ଅଧିବାସୀ ସଶକ୍ତରାବରେ ଅପଣା ଅପଣାର ମରଣାନ୍ତରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଥିଲେ । ଅମୋଦ ଉତ୍ସବ କରିବା ତେଣିକି ଥାଉ, ଅହାର ଅଶ୍ରୟ ଅଭାବରେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରବଳ ଧାରଣ କରି ଏକମୁଖରେ ଭଗବାନଙ୍କର କୃପା ଭିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଏହି ମହା ବିପଦପାତରେ ମୃତ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ଲକ୍ଷରୁ ଏବଂ ଗବାଦ ପଶୁର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ସାତ୍ତ ଏକଲକ୍ଷରୁ ଉର୍ଦ୍ଧା ହେବା ନାହିଁ, ଏହା ଅନୁମାନ କରାଯାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଦେଶର ଯେ କେତେ ଧନ ଶ୍ଵୟ ହୋଇଅଛି, ତାହା ନିରୂପଣ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତର ସେହି କର୍ମଣ କଣାଦାତରେ କେତେ ଧନଶାଳୀ ଧନସ୍ଥାନ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କେତେ ସମୃଦ୍ଧିମନ୍ତ ପୁର ଶ୍ରୀବତ୍ସାନ ହୋଇଅଛି, କେତେ ସୌକ୍ଷ୍ମ୍ୟବାନ୍ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ଧନଜନଗୋଧନରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ମହା ସଙ୍କଟ ସମୟରେ ଅନୁମାନକର ପ୍ରଜାବସ୍ଥା ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ନିରନ୍ତ ଏବଂ ନିରାଶ୍ରୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଅହାରସଂଗ୍ରହ ଏବଂ ଗୃହନିର୍ମାଣ ନିମିତ୍ତ

ଯଥାସମ୍ଭବ ଅର୍ଥକି ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଦେଶର ଧନୀ ଏବଂ ଦୟାଳୁ ଲୋକଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରେ ବସୁନ୍ଧର ବସୁ, ନରାଣସୁ ଅଶ୍ରୁସୁ, ନରନ୍ଦ ଅନ୍ନ ଏବଂ ରୁଗ୍ମ ପଥ୍ୟ ଔଷଧାଦି ଲଭି କରିବାରୁ କଥାସ୍ଥିତ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ।

(୨)

୧୮୧୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆଉ ଏକ ମହାତ୍ମିକା ଏହି ମହୋଦୟ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମଲାଭ କରି ଓଡ଼ିଶାର ପୁରୋଧକୂଳ ପ୍ରଦେଶରେ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଭୟଙ୍କର ମୁଦ୍ରା ଧାରଣ କରିଥିଲା । ନରେନ୍ଦ୍ରର ମାସର ୪ ତାରିଖ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀ ଦିନ ଅପରାହ୍ନରେ ବହୁଦିନର ଅନାବୃତ୍ତି ପରେ ଘୋର ବର୍ଷା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସମସ୍ତ ରାତି ଅବରଲଧାରରେ ବର୍ଷିବାରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବର୍ଷାକାଳ ପ୍ରାୟ ଜଳମୟ ହୋଇଗଲା । ଏଥିପୂର୍ବେ ଲୋକେ ବର୍ଷାଜଳର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ ଦେଖି ହାହାକାର କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଶିନରେ ପୁଣି ବର୍ଷା ଖ୍ୟାତ ହେବା ପ୍ରତି ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଭୋଗ କରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଉଥିଲେ । ଧାନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରମାନ ବିକାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଶୁଷ୍କବୃକ୍ଷ ଘେନି ଶୋଚନୀୟ ଦଶା ଧାରଣ କରିଥିଲା, ତଦର୍ଶନରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ସମଦଶା ଭାବିଥିଲା । ଏକାଦିନରେ ଏତେ ବର୍ଷା ହେଲା ଯେ ସେ ବିଶୁଷ୍କ ଭୂମି ଯଥେଷ୍ଟ ଜଳ ଶୋଷଣ କଲାପରେ ମଧ୍ୟ ଗୃହର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଏବଂ ବହିର୍ଭାଗ ସବୁ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ବହୁଦିନପରେ ପ୍ରଭୁର ଜଳବର୍ଷା ଦେଖି ଲୋକେ ଅନନ୍ଦିତ ହେବା ତେଣିକି ଆଉ ଆଉ, ଏକ ସଙ୍ଗେ ଉପସ୍ଥିତ ଦେଖିଲେ । ଦେଖୁଦେଖୁ ରାତିର ଶେଷଭାଗରେ ଶୁଷ୍କ ବାତ୍ୟା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସେ ପ୍ରବାହ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଗତଗତ ମୃଗୟା ଭିତ୍ତି ଜଳସାହି ଏବଂ ଅସଂଖ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ଉନ୍ମୁଳିତ ହୋଇ ଭୂମିଶାୟୀ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପାର୍ଶ୍ଵ ବୃକ୍ଷପାତରେ କେତେ ଗୃହସ୍ଥର ଭଗ୍ନ, କେତେକେତେ ଗୃହର ଅଙ୍ଗାଦିନ ଦୂରରେ ବାୟୁବେଗରେ ପ୍ରସ୍ଥିତ ହେଲା । ନାନାପ୍ରାସାଦ ମଧ୍ୟ ବିକାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଭୂମିସାହି ହେଲା । ଲୋକେ ଗୃହକୋଣରେ ଶୀତାତ୍ର ଦେହରେ ରୁଗ୍ମ ହୋଇ ଏକସ୍ଥରରେ ବିପଦବାନବ ଭୟରକ୍ତ, ତାଳିବାକୁ

ଲଗିଲେ । ସୌଭାଗ୍ୟର ବସୟ ଯେ ହଟିକାର ପ୍ରତାପ ବଢ଼ିବା ସମୟକୁ
ରାସି ଶେଷ ହୋଇ ଅସିଥିଲା । ଲୋକେ ଅମୃତକ୍ଷାର ବାଟ ପାଇବାରୁ ମୃତ୍ୟୁ-
ମୁଖରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସକାଳେ ଦେଖାଗଲା ସମସ୍ତ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର,
ପ୍ରାନ୍ତର ଜଳପ୍ରାବୀତ ଏବଂ ଉନ୍ନତବୃକ୍ଷଗୁଳୁଳିତାପ୍ରପତ୍ତିତ ଫଳଭାଗରେ ଚତୁ-
ର୍ଦ୍ଦିଗ ସମାଚ୍ଛନ୍ନ । ନଦୀମାନ ଅଜ୍ଞାନପ୍ରବଳ ବନ୍ୟାଜଳରେ ଭୁଲି ହୋଇ ଭାତ
ଉପାଦାନ କରୁଥିଲା । ପୁରୀଠାରେ ତରଙ୍ଗାୟିତ ସମୁଦ୍ରର ଜଳ ବହୁଦୂରକୁ
ମାଡ଼ାଉଥିଲା । ପୁରୀର କଢେଇଘରର କୌଶସି କୌଶସି ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଜଳ
ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା । ଏହି ମହାହଟିକା ପ୍ରାୟ ତିନିଦିନକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ-
ଥିଲା । ଅପରାହ୍ନରେ ବାୟୁର ଗତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବାରୁ ଲୋକେ ଅପଣା-
ଅପଣାର ଅନ୍ନସଂସ୍ଥାନ ଏବଂ ଗୃହରକ୍ଷା ଲାଗି ବାହାରକୁ ଆସି କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଲଗିଲେ । ଏ ହଟିକାରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକଟି ତାରସ୍ତମ୍ଭ ଉପାନ୍ତିତ ହୋଇ ତାର
ଛତ୍ରପାରିସ୍କାରୁ ଏ ସଂବାଦ ଯଥାସମୟରେ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚ୍ଛୁରିତ
ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ପରିମାଣରୁ ଜଣାଯାଉଅଛି ଯେ ସମସ୍ତ ବର୍ଷରେ
ଯେତେ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା, ଏଥିରେ ପ୍ରାୟ ତହିଁର ଏକତୃତୀୟାଂଶ ଜଳ
ବର୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା ।

କବି ଏବଂ ଜ୍ୟୋତିଷୀର ଚନ୍ଦ୍ର ।

ମୋହର ଚନ୍ଦ୍ରମା   ଅକ୍ଷର ମଣି

ଶୀତଳ କରଣ ଭାବ ।

ତାଳେ ନିଶି ସୁଧା,   ପିଇ ତା ବସୁଧା

ଉଦ୍ଧାସେ କି ମନୋହର ?

ଚନ୍ଦ୍ରମା ମୋହର   ଶୋଭାର ଉପମା

ପ୍ରିୟଜନ ନାବା ମୁଖେ,

ସୁପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖ—   ଲାଞ୍ଜନେ ସୁନର

ହରେ ସନ୍ତାପିତ-ଦୁଃଖେ ।

“ସୂର୍ଯ୍ୟକର ଯୋଗେ   ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରକାଶିତ
 ତାର ତ ନାହିଁ କରଣ,
 ଶଶ ମୃଗ ଚନ୍ଦ୍ରେ   ନୁହେଁ ମନୋହର
 ସେ ଗିରିକନ୍ଦରାଣୀ ।”

ଅହା ଶଶାକର   ହମେ ଷୋଳକଳା
 ଦଶେ କେତେ ସୁଶୋଭନ !
 ଶିବ ଭାଲେ ଅର୍ଦ୍ଧ—   ଇନ୍ଦ୍ର ଶୋଭାପାଏ
 ଭକ୍ତ ହୃଦ-ପ୍ରଜ୍ଞାଦନ ।

“ରବିକର ବଶେ   ହମେ ବଡ଼ ଦଶେ
 କଳା ତା ନାହିଁ ବଶେଷେ,
 ଶିବ ଭାଲେ ପଟେ   କାହିଁ ବା ଅସିବ
 ଭ୍ରମେ ସେ ଅକାଶଦେଶେ ।”

ଚନ୍ଦ୍ର ତାରା ପତି,   କୁମୁଦିନୀ ବନ୍ଧୁ,
 ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଗଣେ ସାର,
 ଚନ୍ଦ୍ର ନିଶାକର,   ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହୋଦର,
 ଚନ୍ଦ୍ର ସଦାଶୋଭାଧାର ।

“ନୁହେଁ ସେ ଚେତନ,   ହେବ କା ରମଣ ?
 ସେ ନୁହେଁ ଗ୍ରହରେ ଗଣା,
 ସୂକ୍ଷ୍ମବୀର ଏକ.   ଉପଗ୍ରହେ ଲେଖା
 ଚନ୍ଦ୍ର କେତେ ନାହିଁ ଜଣା ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଘଟେ   ଦିନ ଅବା ରାତି
 ତନ୍ମୁଁର କି ଶକ୍ତି ତହିଁ ?
 ପ୍ରକୃତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣି—   ପିଣ୍ଡଟିଏ ସେହି
 ‘ସେ କି ରମ୍ୟ’ ଦେଇ କହି ।”

ସକଳ ନୟନ—   ଅଜ୍ଞାନ ଭନ୍ନ
 ଯେବେ ତାକୁ ଶୁଣି ଗ୍ରାସେ,
 ପୁଣି ଶେଷବଶେ   ଅହା ! କି କର ସେ
 ଜଗତ ଅନାଏ ଶାସେ !

“ଶୁଣି ନାହିଁ କେହି   ଗ୍ରାସିବ ତାହାକୁ
 ସେ ତ ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେୟା,
 ଉତ୍ତାଳେ ତପନ   ରହିଲେ ପଡ଼ଇ
 ପୃଥିବୀର ଗୋଲ କାୟା ।”

ମୁଣିଦ୍‌କୁଳା ଖାଁ ।

ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ନ୍ୟାୟବିଚାର ଏବଂ ପ୍ରକୃତରଞ୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ ନର-
 ପତିମାନଙ୍କର ନାମ ଚରପୁରଣୀୟ ହୋଇଅଛି ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଜା-
 ବସୁଳ ସାଧୁ ମୁଣିଦ୍‌କୁଳା ଖାଁ ଜଣେ । ତାହାଙ୍କର ଶାସନ ଦକ୍ଷତା, କାର୍ଯ୍ୟକୌଶଳ
 ଓ ନ୍ୟାୟପରାୟଣତା ଯଶୋଲସ୍ପନ୍ନ ରାଜପୁରୁଷଗଣଙ୍କର ଅନୁକରଣୀୟ ।

ବଢ଼ାର ବିଖ୍ୟାତ ନବାବ ଜାଫର ମୁଣିଦ୍‌କୁଳା ଶାଁ ଦକ୍ଷିଣାପଥବାସୀ ଜଣେ
 ଦରଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣର ସନ୍ତାନ । ଶୈଶବରେ ନିରାଶ୍ରୟ ସ୍ୱଭାବୁ ଇସ୍ଲାମ୍‌ନ ନଗର-
 ବାସୀ ହାଜାସତ୍ ନାମକ ଜନୈକ ବଣିକ ତାହାଙ୍କୁ କ୍ରୟ କରି ମହମ୍ମଦହାଜା
 ନାମକରାଜପୁରଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଘେନିଗଲେ । ବାଲିକଟିକୁ ମେଧାବା ଦେଖି
 ହାଜାସାହେବ ସ୍ଥାନ ଦାସକର୍ମରେ ନିଯୋଜିତ ନ କରି ସ୍ୱପୁଷ୍ପବର ତାହାଙ୍କୁ

ଲଳିତପାଳନପୁରୁଷ ଶିକ୍ଷାଦେଲେ । ସେହି ଦୟାଳୁ ପିତୃବନ୍ଧୁ ବଣିବନ୍ଧ ମୃତ୍ୟୁ
ଭଣ୍ଡରେ କୁଲିଖା ଦେଶର ଦେହାନନ୍ଦ ଅଧୀନସ୍ଥ ରାଜସ୍ୱବଜ୍ରରେ ଖଣ୍ଡିଏ
ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଲେ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜର ମେଧାବିତା ଓ
କାର୍ଯ୍ୟପଟୁତା ଦେଖାଇ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ତତ୍କାଳ-ଶୂନ୍ୟ
ଦେହାନପଦର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି ଦକ୍ଷିଣମୁଖ ଅଞ୍ଚଳେ ଗଙ୍ଗେବନ୍ଧ
ବରବାରରେ ବବେଡ଼ିତ ହେଲେ । ସମ୍ରାଟ୍ ତାହାଙ୍କୁ କାରତରବର୍ଣ୍ଣା ଉପାଧି
ସହିତ ମନ୍ତ୍ରଣା ଅର୍ଥାତ୍ ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷତା ଦେହାନପଦଙ୍କୁ ଦେହାନପଦକୁ ଉନ୍ନୀତ
କଲେ । ଏହି ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚପଦ ଲାଭ କରି ମଧ୍ୟ କୁଲି ଖାଁ ନିଜ ଦକ୍ଷତା

ମୁର୍ଶିଦକୁଲି ଖାଁ ।

ଗୁଣରେ ରାଜପକ୍ଷର ଲାଭ ଦେଖାଇ ଅତିରେ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଞ୍ଚଳେ ଗଙ୍ଗେବନ୍ଧ
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ତାହାର ଫଳରେ ୧୭୦୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବଙ୍ଗଳାର
ଦେହାନାପଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ହେଲା ଉତ୍ତରରେ ସେ
କିଛିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁତର ସହିତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ଅସି ପ୍ରଥମେ ତାହା ନଗରରେ ପଦା-
ର୍ପଣ କଲେ । ଏହିପରେ ସେଠାରେ ନାନା ବସ୍ତୁ ଓ ବଣୁଜାଲ ଯୋଗୁଁ

ରାଜକୋଷ ଅତି ଶୁନ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ସୁବଧା ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥାଗମ ହେଉ ନ ଥିଲା, ବରଂ ଅନ୍ୟାୟରେ ଅର୍ଥର ଯଥେଷ୍ଟ ଅପବ୍ୟୟ ହେଉଥିଲା । ମୁର୍ଖିବକୁଲ ଖାଁ ତାଙ୍କାରେ ପଦାର୍ପଣ ବଲ୍ଲକ୍ଷଣୀ ବଙ୍ଗୀୟ ରାଜସ୍ବ-ବିକ୍ରୟର ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ସମୟକ ଯତ୍ନବାନ ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ବଙ୍ଗଳା ରାଜସ୍ବର ପ୍ରଚୁର ଉନ୍ନତ ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଧୀନସ୍ଥ କର୍ମଶୃଙ୍ଖଳାମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଶାସ୍ତ୍ରଦୃଷ୍ଟି ରଖିବାରୁ କ୍ରମଶଃ ସେମାନେ କର୍ମଶୃଙ୍ଖଳା ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବିଚକ୍ଷଣ ଦେଶୀନ ଦେଶର ସବବଧ ରମ୍ଭିର ଉପାଦାନ ଶକ୍ତି ଓ ତଦନୁସାରେ ରାଜକରର ତାରତମ୍ୟ ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟାଦିର ଶୁଳ୍କ ପ୍ରତି ଉତ୍ତମରୂପେ ନୃଷ୍ଟି ପକାଇ ସେ ଥିଏର ଗୋଟିଏ ବିପ୍ରାରିତ ବିବରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ । ଏହି ରାଜସ୍ବ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମୁର୍ଖିବକୁଲଙ୍କର ଗୋଟିଏ କାର୍ତ୍ତିସ୍ତମ୍ଭ । ବଙ୍ଗଳାର ସେ ଯେଉଁ ଜମିଦାରୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତର ତାଗଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ ତାହାହିଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତମାନଙ୍କର ମୂଳଭିତ୍ତି ।

ମୁର୍ଖିବକୁଲଙ୍କର ରାଜ୍ୟଶାସନନୀତି ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଥିଲା । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଉପବେଶନ କରି ଅମ୍ବାକୁ ସବଦା ନ୍ୟାୟ-ମାର୍ଗରେ ଚାଲିତ କରୁଥିଲେ । କୌଣସି ସ୍ବାର୍ଥ ବା ପ୍ରଲୋଭନରେ ସେ କଦାପି ନ୍ୟାୟରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ଏ ନ୍ୟାୟନିଷ୍ଠାଦି ଗୁଣରେ ସେ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରର ଅତ୍ୟାଚାରର ପ୍ରମାଣ ପାଇ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡଅଜ୍ଞା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । କେବଳ ତେତିକି ନହେ, ସେହି ଅଜ୍ଞା କଷ୍ଟର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବ ତାହାର ସମୁଚିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଚୌଧିଆଦି ଉପଦ୍ରବ ଦୂର କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସେ ସ୍ବରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଥାନା ବସାଇଥିଲେ । ଥାନାପତିମାନଙ୍କର କଠୋର ଶାସ୍ତି ପ୍ରଦାନରେ ରାଜ୍ୟରୁ ଦସ୍ୟୁଭୟ ବହୁପରି-ମାଣରେ ଉଣା ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଯେଉଁ ରାଜମାର୍ଗରେ ଦଳେ ଦଳେ ଦସ୍ୟୁ ପଥକ୍ଷମାନଙ୍କର ଧନ ପ୍ରାଣ ହରଣ କରୁଥିଲେ ସେଥିରେ ଯାହାମାନେ ନିର୍ଭୀକ ମନରେ ନିଦ୍ରାସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ଦୁର୍ଦ୍ଦଳମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କଲବାନମାନଙ୍କର

ଦ୍ରଷ୍ଟୁ ଏତେ ସକ୍ଷମ ଥିଲା ଯେ ‘ବାପ ବଜ୍ରା’ ଏକ ଦାଠରେ ପାଣି
 ଶିତ ଥିଲେ । ରାଜକର୍ମବୃତ୍ତର ଶକ୍ତି ବଢ଼ିଲେ କମାନଙ୍କ ଅପରାଧ ସ୍ଥଳରେ ତତ୍ତ୍ୱଲକ୍ଷ୍ୟ-
 କରଣ ପକ୍ଷପାତପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟାୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ କୁଲିଙ୍ଗ ବ୍ୟବସାୟୀ
 ବା ବାଣୀୟ ଆବେଦନ ପାଇଲେ ଉକ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଗ୍ରହଣ
 କରୁଥିଲେ । ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ, ବିଦ୍ରାନ୍ ଏବଂ ସୂଚକ ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେହି
 ତାହାଙ୍କ ସମୟରେ କାମ ବା ବୃତ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉ ନ ଥିଲେ ।
 ଶେଷରେ କପର ପ୍ରଭୃତି ଶସ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ରହିବ ଏବଂ ବଜ୍ରର
 ଶକ୍ତି ସର୍ବଦା ଠିକ୍ ରହିବ ସେଥିପ୍ରତି ସେ ଶ୍ୱାସପୁଷ୍ଟି ଭରସା କଲେ । କେହି
 ବ୍ୟବସାୟୀ ଅସ୍ତ୍ର କଲ୍ ଅଶାରେ ତଳେ ଭାଉଁ ଉପରେ ଅସ୍ତ୍ର ଦର
 କଲେ ତାହାକୁ ଗର୍ବର ପୃଷ୍ଠରେ ନଗର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରିବାକୁ ବଢ଼ିଆ
 ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଏହିସବୁ ଗୁଣ ଦେଖି ଲୋକେ ତାହାଙ୍କୁ ଧୀର ବା ସାଧୁ ଅଖ୍ୟା
 ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

କୁଲି ଙା ନିଜେ ଯେଉଁ ସୁବିବେଚନା ଓ ମୁଦ୍ରିତ ଥିଲେ, ତାହା
 ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସମାବେଶ କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ହସ୍ତାକ୍ଷର ଅତି
 ସୁନ୍ଦର ଏବଂ ଲିଖନପଟ୍ଟିତା ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା । ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ ସ୍ୱରୂପ
 ଏକପ୍ରକାର ହସାବପତ୍ର ସେ କ୍ଷଣକରେ ପ୍ରକାଶନ କରି ପାରୁଥିଲେ, ସେଥିରେ
 ତାହାଙ୍କୁ ତିଳେ ପ୍ରତାରଣ କରିବାକୁ କାହାର ସାହସ ନ ଥିଲା । ପ୍ରତି ମାସର
 ଶେଷ ବଦଳରେ ସମସ୍ତ ସିରସ୍ତାର କାଗଜପତ୍ର ନିଜେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରୁଥିଲେ ।
 ଏପ୍ରକାର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ବ୍ୟୟପାଳନ ଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କ ସମୟରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟର
 ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଶୃଙ୍ଖଳା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତ-
 ମାନର ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଂସ୍କାର ବିଧାନ କରିଥିଲେ । ପୁରାତନ ନବାଗ ବର୍ତ୍ତ-
 ମାନର ଅମୂଳ ସଂଶୋଧନ କରି କୁଲି ଙା ଶୁଭେଚ୍ଛି ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାପନ
 କରିଥିଲେ । ଯୋଗ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଜାତୀୟନିର୍ବିଶେଷରେ ତାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚ-
 ଅବସ୍ଥାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ଗୁଣାନ୍ତରୂପ ବକ୍ତା, କାନୁନଗୋ, ମଜୁନ-
 ବାର, ମୁସ୍ତାଫି ପ୍ରଭୃତି ଉପାଧି ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

ବର୍ଣ୍ଣିତ ସମୟରେ ଦେଶାଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବର୍ଣ୍ଣର ହିନ୍ଦୁସଂହିତା ଓ କୋଶଳ ବୟ ଅନୁସାରେ ହେଉଥିଲେହେଁ ଯୌଜନୀନୀ ବର୍ଣ୍ଣର ବା ଦଣ୍ଡବିଧାନ ମୁସଲମାନ ଅରନ ଅନୁସାରେ ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ଅତି ଭାଷଣଭାବରେ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଅବେଶ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ଅପରାଧରେ ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞାନର ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । କୋଷାଳୀଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ମୁସଲମାନ ଅରନର କଠିନ ଦଣ୍ଡ କ୍ରମଶଃ ସଂଶୋଧିତ ହୋଇ ଲଘୁତର ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ୧୭୧୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହି ଅଜ୍ଞାନ ବା ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାନ ପରିବର୍ତ୍ତରେ କାବରାସଦଣ୍ଡ ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ୧୮୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରାଜି ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହି ମର୍ମରେ ଘୋଷଣା ପ୍ରକୃତ କରିଥିଲେ ଯେ, ମୁସଲମାନ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଅପରାଧୀକୁ ମହମ୍ମଦୀୟ ଅରନ ଅନୁସାରେ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । କ୍ରମେ ଏହା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଧାରଣ ବୟରେ ଉପନୀତ ହୋଇଅଛି ।

ମୁର୍ଖିତ୍ବକୁ ଯେପରି ଜଣେ ଅନଳସ ଓ କର୍ମନିଷ୍ଠ ବଳପୁରୁଷ, ସେହିପରି ସେ ଜଣେ ଅନୁଷ୍ଠାନପର ଧାର୍ମିକ ମୁସଲମାନ ବୋଲି ପରିଚିତ । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଧର୍ମମନ୍ଦିରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଉପାସନା କରୁଥିଲେ । ଧର୍ମର ଭଗ୍ନତା ନିମିତ୍ତ ନାନାସ୍ଥାନରେ ଅର୍ଥସାହାୟ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଦରିଦ୍ରଭୋଜନ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସର୍ବଦା ସ୍ମୃତି ଥିଲା । ରବିଉଦ୍ଦିନ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦ୍ଵାଦଶ ଦିବସରେ ସେ ଅଗ୍ନିଶ୍ରାଳ ସମୟ ଲୋକଙ୍କୁ ପାନଭୋଜନ ଦ୍ଵାରା ପରିତ୍ରପ୍ତ କରାଉଥିଲେ ଏବଂ ନିଜେ ଭୋଜନସ୍ଥାନରେ କୃତାଞ୍ଜଳିପୃଷ୍ଠରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଇ ସେମାନଙ୍କର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ଅତିସ୍ଵେଚ୍ଛାରେ ମଧ୍ୟ କୁଲ ଖା ନପୁଣ ଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟହ ଗତିଗତ ଅନାଥ ଫକୀର ବଳପ୍ରାପଦ ନିକଟରେ ତୃପ୍ତିପୂର୍ବକ ଭୋଜନ କରି ପ୍ରତିନିବୃତ୍ତି ହେଉଥିଲେ । ଗୋମହୃଷାଦ ପଶୁମାନେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ଦୟାରୁ ବଞ୍ଚିତ ନ ଥିଲେ । ମଧ୍ୟମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଭ୍ରାତାମାନେ କ୍ଷେତ୍ରାବଳରେ ବୁଲି ସେମାନଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ଦେଇଆସୁଥିଲେ । ମୃଗୟାଦ ହିଂସାପର କର୍ମରେ ତାଙ୍କର ଅଦୌ ପ୍ରବୃତ୍ତ ନ ଥିଲା । ସ୍କୁଲରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବ୍ୟସନରେ ଲିପ୍ତ ନ ଥିଲେ । ପାନଭୋଜନ ଏବଂ ପତଙ୍ଗଦାନ ବିଷୟରେ

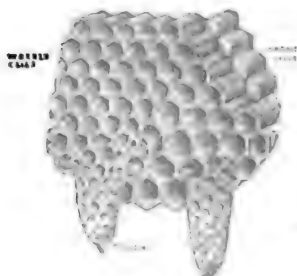
ସେ ବଡ଼ ମିତାଖୁଣ୍ଟା ଥିଲେ । ସ୍ବାମୀନାଥ ସହିତ ବ୍ୟବହାରରେ ସେ ଏତେ ସକ୍ଷୁଦ୍ର ଥିଲେ ଯେ, କୌଣସି ଅପରାଧୀ ରାମଣୀ ତାହାଙ୍କ ଅନ୍ତଃସ୍ତରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।

ଦେଶହତକର ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ବକାରୁ ତାହାଙ୍କ ରାଜହକ୍ତାଳ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଦୂର୍ମ୍ୟ ଏବଂ ଧର୍ମମନ୍ଦିରମାନ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ କାଠୋରୀ ମସଜିଦ୍ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଲାଗି । ଏହା ମକ୍କାର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ମସଜିଦ୍ ଅନୁକରଣରେ ୧୭୨୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ପ୍ରବେଶଦ୍ବାର ତଳେ ମୁଣ୍ଡିଂ କୁଲ୍ ଶାଂକ ସମାଧିମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପିତ । ଏଠାରେ ସିନ୍ଦ୍-ସ୍ବାରସମନ୍ବିତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବିଦଲଗୃହ ଏବଂ ତାହାର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ପଞ୍ଚଶୀର୍ଷ ମସଜିଦ୍ ବିରାଜମାନ । ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ବରେ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଅବାସ ନିର୍ମିତ ମନ୍ଦିରାକୃତି ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର ବିଦଲଗୃହ ଅଛି । ଏହି ମସଜିଦ୍‌ଟି ନାନା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ତଦାମାନ୍ତ୍ର ନିରନ୍ତର ପରତପ୍ତ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ।

ମଧୁକର ।

ନାନାଦୂର୍ମ୍ୟ ନିର୍ମିତ ମଧୁକ୍ରମପୁରେ
ପାଳନ୍ତି ପ୍ରଜାକୁ ମଧୁପେ ମଧୁରେ ।
ଅବଶମ କର୍ମେ ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନ
ଅଳସପଣକୁ ମଗନ୍ତି ମରଣ ।
ପୁଣ୍ଡେ ପୁଣ୍ଡେ ଭ୍ରମି ଘେନି ପୁଷ୍ପରସ
ରଚନ୍ତି କୌଶଳେ ମଧୁବ୍ୟବସ ।
ନ ଥାଏଟି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିଜ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି
ସଞ୍ଚନ୍ତି ଅମୃତ ଅମୃତ୍ୟାଗ-କୃତ ।

ସୁଧା ଅଶେ ଯାଇ ନର ଦୁର୍ଗନ୍ଧର
କରବଦ ତାର ଶକ୍ତି ଶୁଭଖାର ।

ମଧୁବର ।

ସୁଦ୍ଧ ହେ ମାନବ, ତବ ଦୁପ୍ତପଣ
ସବୁ ହରି ପୁଣି ଭଣ ହେ କୃପଣ ?
ମଧୁକର ବୃତ୍ତ ଅତରଳେ ଭବେ
ଦୁଃଖ ଦାୟିତ୍ବ ବି ପରିଶିବ ଭବେ ?

ବୈଷମଜ୍ଞ ମାଲବାର ।

ଦଉଡ଼ି ଶୁଣି ପରିଶ୍ରମ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସ୍ବାଗ ସକଳପ୍ରକାର
ବାଧାବିହୀନ ଦୁର୍ଗନ୍ଧରଗନ୍ଧୁକ ଶିଖାର କର କପର ବସନ, ଧଳବାନ୍ତ୍ର
ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇପାରେ ତାହା ବୈଷମଜ୍ଞ ମାଲବାରଙ୍କ ଜୀବନବୃତ୍ତାନ୍ତ ପାଠ
କଲେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ।

୧୮୫୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବୈଷମଜ୍ଞ ମାଲବାର ଶୁର୍ଭରଦେଶର ଗୋଟିଏ
ଦଉଡ଼ିବନ୍ଧରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପିତା ବରୋଦାଗଜ୍ୟରେ
ମାସିକ କୋଉପଟକା ବେତନରେ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ କରାଣୀ ଥିଲେ । ବୈଷମଜ୍ଞ
ଛାତ୍ରବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମକାଳରେ ପିତୃଗୃହ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ସୁତରାଂ ତାହାଙ୍କ
ଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟୟଭାରବହନ ତାହାଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର ହୋଇଯିଥିଲା ।
ତେଣୁ ବୈଷମଜ୍ଞ ସୁଗଠର ଜଣେ ବୁଦ୍ଧ ପାଣିଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯେଉଁ

ବୈଷ୍ଣବ ମାଲବାର ।

ହେଲେ । ସେଠାରେ ଅତି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭତ ଦରଦ୍ର ବାଳକ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ଶ୍ରବଣାନେ ବେତନ ପ୍ରଦାନରେ ଅସମର୍ଥ ହେବାକୁ ତତ୍ତ୍ୱପୂର୍ବକରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱତାନ୍ତ୍ରୀ ଏକ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ବିଦ୍ୟାଳୟର ବେତନ ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ ।

ବୈଷ୍ଣବ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ତାଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ବେତନ ଗ୍ରହଣ କରୁ ନ ଥିଲେ । ବେତନ ପରିଚାଳନାରେ କେହି କେହି ଚାଲି, ଚାଲି, ଫୁଲ, ଫଳ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୟାଳୁ ଏବଂ ଏହିପରି ପଦାର୍ଥ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଅସମର୍ଥ ସେମାନେ

ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତରେ ରଜନ, ଜଳଅନ୍ତରାଳ, କାଷ୍ଠକର୍ତ୍ତନ, ଗୁହପରସ୍ପରଣ ପ୍ରଭୃତି ନାନାକାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାମାନଙ୍କ ଉପ-ବେଶନ ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ପ୍ରକାର କାଷ୍ଠାସନ ନ ଥିଲା । ସେମାନେ ଗୁହତଳରେ ବସି ଖଣ୍ଡିତ ଖଣ୍ଡିତ ସାନ କାଷ୍ଠତଳା ବାଲୁକା ସ୍ବାସ ଅଛାଦିତ କରି ଛୁଦୁ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ତହିଁରେ ଅକ୍ଷର ଏବଂ ଅକ୍ଷ ଲେଖି ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ।

ଅନ୍ଧବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ କାଳରେ ସେ ସୁଗଠର ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠୋରପ୍ରକୃତିକ ଏବଂ ନିର୍ଭୟ ଥିଲେ । ଅଳ୍ପବୟସ୍କ ବୈଦ୍ୟମଣି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ ଯେତେ ଉତ୍ତମ-ରୂପେ ଶିକ୍ଷା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ନିଷ୍ଠୁର ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ନିରାପଦ ତାଙ୍କ ଘରରେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ୁଥିଲା । ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରି ମାତାଙ୍କ ଅଗରେ କାନ୍ଦକାନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଘଟଣା ବିବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ମାତା ପୁଅର କଥା ଶୁଣି ପୁଅକୁ କୋଳରେ ଧରି ଅଧ୍ୟବସାୟସହକାରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ସମୁତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତାହା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ମୁଣ୍ଡରଭକ୍ତ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ ।

ଉକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଭୟପ୍ରକୃତିକ ଲୋକ ଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପାର୍ଶ୍ବଭାଷାରେ ବଶେଷ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ସେହି ଶିକ୍ଷକଠାରୁ ବୈଦ୍ୟମଣି ପାର୍ଶ୍ବଭାଷା ଉତ୍ତମରୂପେ ଶିକ୍ଷା କରି ଉକ୍ତ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ ନାନା ପ୍ରାଚୀନ ପୁସ୍ତକ ଅଧ୍ୟୟନପୂର୍ବକ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥବର୍ଣ୍ଣିତ ଭାଷା ଏବଂ ବାସପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଜୀବନ-ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପାଠକରି ନିଜକୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବୋଲି ଚିନ୍ତନା କରୁଥିଲେ ।

ସ୍ବାଦଶବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ କାଳରେ ବୈଦ୍ୟମଣିଙ୍କ ମାତା ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିତ ହେବାରୁ ସେ ସଂସାରକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜନର ଉପାୟ ଅନ୍ବେଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରଥମେ କେତେକ ବାଲକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରି କୃଷ୍ଣର ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ଜଣେ ଦୟାଳୁ ଧର୍ମପ୍ରଭୁଙ୍କ ବୈଦ୍ୟମଣିଙ୍କୁ ଅତିଶୟ ଦରିଦ୍ର ଜାଣି ସୁଗଠର ମିଶନାରୀ

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅବୈତନିକ ଶୁଣିବୁଝେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେଠାରେ ଏହି
 ବ୍ରାହ୍ମଣବର୍ଣ୍ଣବୟସ୍କ ବାଳକ ପୁରୀଜିରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷା ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟାପରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷା
 ଅପଣା ଶୁଣିମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଦିନର ଅବଶିଷ୍ଟ ସମୟ ଅଧ୍ୟୟନରେ
 ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟକାଳର ସାମାନ୍ୟ ଅବକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଭେଜି-
 ନାଦ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ଅଧିକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଗତ ରହି କଠିନ
 ପରିଶ୍ରମପୂର୍ବକ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ମିଶନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ କରି
 ସେ ପଞ୍ଚଦଶବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମକାଳରେ ବୋମ୍ବାଇ ନଗରକୁ ଯାଇ କଲେଜରେ
 ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାର ମନଃସ୍ଥ କଲେ । ବୈରାମଜି ତାଙ୍କ ସାମାନ୍ୟ ଉପାହ୍ନିକୁ
 କହିବା ଅର୍ଥ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାହା କଲେଜ ଶିକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ
 ଯଥେଷ୍ଟ ନ ଥିଲା । ଜଣେ ଦୟାଳୁ ଧର୍ମପ୍ରଫୁଲ୍ଲକ ଏହା ଅବଗତ ହୋଇ
 ବୈରାମଜିଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଅବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସେ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ।
 ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଜରୁବାରେ ବଳବତ୍ତ ରହିବା ପ୍ରକାର ଜାଣି
 ଜଣେ କୃପଣ ମହାଜନ ଯାଯାତବରରେ ବୈରାମଜିଙ୍କ ହସ୍ତରେ କିଛି ଟଙ୍କା
 ପ୍ରଦାନ କରି କହିଥିଲେ, “ବନ୍ଧୁ ! ଅଧ୍ୟୟନାର୍ଥ ବମ୍ବେର ନଗରକୁ ଗମନାର୍ଥ
 ଅଭିଳାଷ କରିଅଛ । ଯାଅ, ଦୁଃଖିତ ହୁଅ ନାହିଁ; ଏହା ରଣସ୍ବରୂପ ଗ୍ରହଣ
 କର । ଭ୍ରମର ସରଳତାପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁଖମଣ୍ଡଳହିଁ ମୋ ଏ ମୁଦ୍ରାର ପ୍ରତିରୂପ ।”
 ଏହା ଅଗୁଚ୍ଛିନ୍ନ ନୁହେଁ ଯେ, ସମୟରେ ସେ ସମସ୍ତ ମୁଦ୍ରା ପରିଶୋଧ
 କରାଯାଇଥିଲା ।

କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମାଲବାର ମାସିକ
 କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ଗୋଟିଏ ପାଣି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ
 ହେଲେ । ଏହି ବେତନ ଶୀଘ୍ର ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ମାସିକ ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ହେଲା ।
 ସେ କଲେଜ ଅଧ୍ୟୟନ ଶେଷ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଶିକ୍ଷାକାରୀଙ୍କୁ ମାସିକ ୧୫୦
 ଟଙ୍କା ଉପାହ୍ନି କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଇଂରାଜୀ-
 ଭାଷାରେ ତାହାଙ୍କର ଏପରି ଦକ୍ଷତା ଜନ୍ମିଥିଲା ଯେ, ସେ ଭକ୍ତି ଭାଷାରେ
 କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେହି କବିତାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ

ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ କବିମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବିଶେଷତଃ ବିଖ୍ୟାତ କବି ଚେନିସନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହି ସମୟରୁ ବୈରାମନ ପୁଃସ୍ଵାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ଜାଲଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରଣୟନ ଦ୍ଵାରା ସେ ପ୍ରଭୁର ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିଲେ । ସେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କରେ “ଗୁଳଗୁଟ ଏବଂ ଗୁଳଗୁଟୀ” ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍ଗୋଛୁର୍ଣ୍ଣ ଲଭ କରିଥିଲା । ସେ ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ସଂବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସମ୍ପାଦିତ “ଇଣ୍ଡିଆନ ସ୍ପେକ୍ଟେଟର ବା ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶକ” ପତ୍ରିକାସଂସ୍କରଣରେ ପ୍ରଧାନ ଦେଶୀୟ ପତ୍ରିକା ହୋଇଥିଲା ।

ଗୌରବର ଉନ୍ନତ ଶିଖରରେ ଅବସ୍ଥିତ କରି ମଧ୍ୟ ସେ ସାଂସାରକ ଉଦ୍‌ଗତକୁ ଭୁଲ୍ଲସିନ କରୁଥିଲେ । ଅଜାବନ ତାହାଙ୍କର ଲେଖନୀ ଭାରତୀୟ ଅସହାୟା ବିଧବାମାନଙ୍କ ପୁଃସ୍ଵାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଦୁଃଖ ଦୂରକରଣାର୍ଥେ ନିଯୋଜିତ ହୋଇଥିଲା । ବଙ୍ଗୀୟ ଇଣ୍ଡିଆନରୁ ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ଭୁଲ୍ଲ ବୈରାମନ ବିଧବାବିବାହ ପ୍ରଚଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ବାଲୁବିବାହପ୍ରଥା ରହିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଵଦେଶୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ମହାତ୍ମା ଏବଂ ଉତ୍ସାହସମ୍ପନ୍ନ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କାରକ ବୋଲି ସାଧାରଣରେ ପରିଚିତ ।

ଭୂମିକମ୍ପ ।

ଅମ୍ବୁମାନଙ୍କ ପରି ପୃଥିବୀକୁ ମଧ୍ୟ ନାନା ଉପଦ୍ରବ ସହିବାକୁ ହୁଏ । ଅମ୍ବୁମାନଙ୍କ ଶରୀରପ୍ରତି ବାଦକ୍ରୁର, ବମନ, କ୍ଷତାଦି ଯେପରି; ପୃଥିବୀପ୍ରତି ଭୂମିକମ୍ପ, ଅଗ୍ନିହୁମ, ଭୂଗର୍ଭସିଦ୍ଧି ଇତ୍ୟାଦି ସେହିପରି । ହିନ୍ଦିର ପ୍ରାୟମତଃ ପୃଥିବୀ ସଙ୍ଗେ ଭୂମିକମ୍ପ ପ୍ରାୟ ଲାଗିରହିଅଛି । ତେବେ ଯୁକ୍ତ ଯୋଗ ଶୁଣିବା ଭୂମିକମ୍ପ ଦାନଦାନ ହେଉଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେପରି ଲକ୍ଷଣ ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ପୃଥିବୀ ଯୁକ୍ତ ଅଗ୍ନିବହୁ ଅତି ଉଷ୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା ଏବଂ ସେହି ଅଗ୍ନିମୟ ପୃଥିବୀ କ୍ରମଶଃ ତେଜ ବିକିରଣପୂର୍ବକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଗ୍ନିଗର୍ଭ ହୋଇଅଛି । ଏହି

ଜଂଗୁଳି ନୈସର୍ଗିକ ନୟମରେ କ୍ରମଶଃ ଶାନ୍ତ ହେଉଥିଲେହେଁ ଅବ୍ୟାପି ପୃଥିବୀ ତତ୍ତ୍ୱନୀତ ବ୍ୟାପ୍ତରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ନାହିଁ ।

ଅଗ୍ନିଧ୍ୱଂସ ଭୂମିକମ୍ପର ସହଚର । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଭୂମିକମ୍ପର ସମ-କାଳରେ ସନ୍ଦିହ୍ୟତ ଅଗ୍ନେୟଗଣରୁ ଅଗ୍ନିଧ୍ୱଂସ ତ ହେଉଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଏହାକୁ ଦୈବ ଉପଦ୍ରବ ବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅବାସଭୂମି ପୃଥିବୀରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ-ନାଶ ଥିବାବର୍ତ୍ତନମାନ ସଂଘଟିତ ହୁଏ । କାର୍ତ୍ତିମନ୍ତାସାଗର ବଶାଳ ମରୁସ୍ଥଳୀରେ, ଗଭୀରସ୍ଥ ପବନରେ ଏବଂ ଉନ୍ନତଭୂମି ସାଗରତଳରେ, କାର୍ତ୍ତି ବା ସୁ-ନିଶ୍ଚି-ସ୍ଥାନ ଗଭୀର ଗର୍ଭରେ ଏବଂ ବହୁଜନାକାର୍ଯ୍ୟ ନଗର ମହାମରୁରେ ପରିଣତ

ଭୂମିକମ୍ପ ।

ହୁଏ । ଅତଏବ ଅଧୁନାତନ ଅନେକ ପବନ, ସାଗର, ମରୁଭୂମି, ଗର୍ଭ, ପ୍ରସବଶାଦ ଉକ୍ତ ଉତ୍ପାଦର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାୟୀ କାର୍ତ୍ତି । ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ

ଉପାଦାନକରୁ ପରସାଗ ପାଇବାର ଉପାୟ ମାନବବୃତ୍ତିର ଅବସ୍ୟ । ତଥାପି ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନମାନେ ହେଉ କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ସବଦା ତପ୍ତର । ତୁମ୍ଭ-କମ୍ପର ଉତ୍ପତ୍ତି ବସନ୍ତରେ ଦୈଞ୍ଜନିକମାନେ ଯେଉଁ କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କର-ଅଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅଗେ ସୂକ୍ଷ୍ମର କ୍ରମ ଜାଣିବା ଅବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଅର୍ଥ୍ୟମାନେ ସୃଷ୍ଟିପ୍ରକ୍ରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହିପ୍ରକାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କର-ଅଛନ୍ତି ଯେ, ସବପ୍ରଥମେ ମନରୁ (ସୃଷ୍ଟ ପରମାଶୁବଶେଷ) ମହା ଅବସ୍ଥାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଅବସ୍ଥାରୁ ବାୟୁ, ତୃତୀୟ ପୁଣି ତେଜ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଏହି ତେଜ କ୍ରମେ ଶୀତଳ ଓ ଘନ ହୋଇ ଜଳରୂପରେ ପରିଣତ ହେଲା ଏବଂ ଜଳରୁ ଅନୁମାନକର ଅଧାରଭୂତା ପୃଥିବୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି । ଅନ୍ୟତ୍ର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତରେ ସବପ୍ରଥମେ କେବଳ ସୃଷ୍ଟ ପରମାଶୁ କୋଟି କୋଟି ଯୋଜନ ବସ୍ତୁତ ଥିଲା । ସମ୍ବଦ୍ୟ ଏହି ତଳସ୍ଥ ପରମାଶୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ରାଭିମୁଖୀ ଗତି ଥିଲା ଏବଂ ଏହି ଗତିଦ୍ୱାରା ସେସମସ୍ତ କ୍ରମେ ସନ୍ନିହତ ଓ ସନ୍ନିହତ ହୋଇ ବାୟୁ ଅପେକ୍ଷା ଲଘୁତର କୌଣସି ଦିଗରେ ପରିଣତ ହେଲା । ପୃଥିବୀ ସେହି ଲଘୁପଦାର୍ଥ କ୍ରମେ ଘନୀଭୂତ ହୋଇ ବାୟୁ ଜଳାଦ ପରିଣତ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥର ଅବସ୍ଥା ଧାରଣ କଲା । କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ତଳସ୍ଥ ପରମାଶୁଗୁଡ଼ିକ କେନ୍ଦ୍ରାଭିମୁଖୀ ଗତିଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପର ଅନ୍ତର ପ୍ରତିହତ ହୋଇ ସମଗ୍ର ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଗତି ବା କମ୍ପନ ଉପାଦାନ କରୁଥିବାରୁ ସୃଷ୍ଟିର ନିତ୍ୟଚକ୍ଷୁକତା ବହୁକାଳଯାଏ ଥିଲା । କହିବାକୁ ଗଲେ ତୁମ୍ଭକମ୍ପ ତେତେବେଳେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଘଟନାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ସେ ଚକ୍ଷୁକତା ନାହିଁ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲର୍ଡ୍ କେଲଭିନ୍ ନାମକ ଜଣେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଏହି କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି ଯେ, କାଳକ୍ରମେ ଉକ୍ତ ପରମାଶୁଗୁଡ଼ିକ ଯେତେବେଳେ ଅଗୁରେ ପରିଣତ ହେଲା, ତେତେବେଳେ ପୃଥିବୀର ପୃଷ୍ଠଚକ୍ଷୁକତା ଅନୁସୂଚିତ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସେହି-ଠାରୁ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ପୃଥିବୀ ଅଗୁଷ୍ଠ ତଳର ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । କ୍ରମେ ତାହା ସଙ୍କୁଚିତ ହେବାରୁ ଉପରିକ୍ତ ଅସ୍ଥିତ ଶୀତଳ

ଏବଂ ଘନ ହେଉଥିଲେହେଁ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ସେହି ତରଳପଦାର୍ଥ ଅଛି ଏବଂ
 ତହିଁର ଉଷ୍ମତା ଉଠା ହେବା ତେଜିକି ଥାଉ, ବରଂ ସଙ୍କୋଚନଜନିତ ତାପ-
 ସ୍ୱାର୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ଉଷ୍ମ ହେଉଅଛି । ଉପରେ କଠିନ ଏବଂ ଭିତରେ ତରଳପଦାର୍ଥ
 ରହିବା ଯୋଗୁଁ ଏଥିରେ ନାନା ରଙ୍ଗପତନ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା । ଅଧୁନିକ
 ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କ ମତରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଉପରସ୍ଥ କଠିନପଦାର୍ଥ ଯେତେ-
 ବେଳେ ତରଳମୋଟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିତ ହୁଏ, ତେତେବେଳେ ସେହି ସ୍ରୋତ ସ୍ଥାନା-
 ବଦଳେଇଯିବାର ଉତ୍ତରୁ ଉଠି ବହିର୍ଗମନର ମାର୍ଗ ଅନ୍ୱେଷଣ କରେ ଏବଂ
 କୌଣସି ଛିଦ୍ର ପାଇଲମାତ୍ରେ ଉନ୍ନତ ହୁଏ, ଏହା ଅଗ୍ନି ସ୍ତାତ । ଅଉ ସେହି
 ଉନ୍ନତମନଜନିତ କଞ୍ଚନ ଏବଂ ଅତଟପାତରେ ଭୂମିକମ୍ପ ସଂଘଟିତ ହୁଏ । ମାତ୍ର
 ଏହି ତରଳସ୍ରୋତ କ୍ରମଶଃ ଘନୀଭୂତ ହେଉଥିବାରୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଗ୍ନି-ସ୍ତାତ
 ଏବଂ ଭୂମିକମ୍ପର ଅଗଙ୍କା ଅଭିଧନ୍ତୁ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଅଲୋଚନା କରି
 ଦେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ, ପୂର୍ବେ ଯେତେ ଅଗ୍ନି-ସ୍ତାତ ହେଉଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତେତେ
 ନାହିଁ । ଅଗ୍ନେୟଗିରିର ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ ଉଠା ହୋଇଅସିଲଣି । ଭୂମିକମ୍ପର
 ଉତ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ବହୁପରମାଣରେ ହ୍ରାସ ପାଇଅଛି । ଏଥିରୁ ଅନେକେ ଅଗ୍ନି-
 ମାନ କରନ୍ତି ପୃଥିବୀ କ୍ରମଶଃ ଶୀତଳ ହେଉ ହେଉ ଯେତେବେଳେ ସଂତୋ-
 ଳବରେ କଠିନ ହୋଇଯିବ, ତେତେବେଳେ ଭୂମିକମ୍ପ ଓ ଅଗ୍ନି-ସ୍ତାତ ଏକା-
 ଦେକେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଯିବ । କିନ୍ତୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉକ୍ତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଣ୍ଡିତ ଏହି
 ମୀମାଂସା କରୁଅଛନ୍ତି ଯେ, ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଗ୍ନେୟଗିରିର ଅଗ୍ନି-ସ୍ତାତ ଅବଶ୍ୟ
 ଲୋପପାପ୍ତ ହୋଇଯିବ ଏବଂ ଯେଉଁସବୁ ସଙ୍ଗର ଅଗ୍ନେୟଗିରିର ଅଛି ତାହା
 କାଳକ୍ରମେ ନିର୍ବାପିତ ହୋଇଯିବ; କିନ୍ତୁ ଭୂମିକମ୍ପର ଚଳ୍ୟ ବ୍ୟୟରେ କୌଣସି
 ଅଶା ଦଶ ନାହିଁ; କାରଣ ପୃଥିବୀ ଶାଶ୍ୱତ କ୍ରମଶଃ କଠିନତର ହେଉଥିଲେ
 ମଧ୍ୟ ଭୂଗର୍ଭର ଅକୁଞ୍ଚନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ଅକୁଞ୍ଚନ ଯୋଗୁଁ ସ୍ଥାନେ
 ସ୍ଥାନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗର୍ତ୍ତ ବା ଫାଟର ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବ । ଏହିସବୁ ଭୋର ଗର୍ତ୍ତ
 ବା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୃଷ୍ଠି କରବାଲଗି ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଉପରୁ ମୃତ୍ତିକା ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରଭୃତି
 ଭୂସୂତ ପଡ଼ିବ । ଏହିପରି ଭଙ୍ଗପାତ ସ୍ୱାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଭୂମିକମ୍ପ ପୃଷ୍ଠିମାତ୍ରରେ

ହୋଇପାରିବ । ସୁମାସାସୀୟ ପ୍ରଭୃତିରେ ଇଦାମାନୁଜ ଭୂମିକା ଲଠି କେଲ୍-
ଭିନକ୍ ଏହି ମତର ପୋଷକତା କରିଅଛି । ବରତ ସୁମାସା-ଭୂମିକାରେ
ଭୂପୃଷ୍ଠର କେତେକ ଅଂଶ ନୀତ ହୋଇଯାଇଅଛି ଏବଂ ଏହି ନିମ୍ନଭୂମିରେ
ଗୋଟିଏ ନଗରର ଏକ ଅଂଶ ସମୁଦ୍ରସାହି ହୋଇଅଛି । ଜାପାନରେ ମଧ୍ୟ
ଅଳ୍ପକାଳ ହେଲା ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଭୂମିକା ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ
ସ୍ଥାନ ପ୍ରାୟ ଦେଉଳାତ ତଳକୁ ଦବିଯାଇଅଛି । ଏହିସବୁ ସ୍ଥାନର ଅଧଃସ୍ଥିତ
ମୃତ୍ୟୁସାଶାଦ କଠିନାଂଶ ପୂର୍ବକର ବଢ଼ିଲା ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଏପରି କଦାପି
ଘଟି ନ ଥାନ୍ତୁ ।

ଉଦ୍ଦିଗିତ ଦୈବଭୟଦ୍ରବର କଥା ଛବିରେ ମାନବସମାଜର ଘୋର
ଅକ୍ଷୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ମାନବ ଗୁଣବଳରେ ଏସବୁ କାରଣମାତ୍ର ଅନୁମାନ
କରିପାରୁଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କର କି ଗୁଡ଼ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ
ହେଉଅଛି ତାହା ମାନବଗୁଣର ଅଗମ୍ୟ ।

ସ୍ତୋତ୍ର ।

ଏ ଅନନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଭୂମ୍ବ ମହିମା ଜୀର୍ଣ୍ଣ
ଅଶେଷ ପ୍ରକାରେ ବଢ଼େ, କରେ ଅନୁହଣ ।
ଭୂମ୍ବ ଜ୍ୟୋତି ଲଭି ତନ୍ତ୍ର ତାରକା ବ୍ରାହ୍ମର
ମଣ୍ଡଳ ଶୁଭ୍ର ଅଲୋକେ ନିଜ ଛଳେବର ।
ଦିବ୍ୟ ରଜନୀ ପୁଣି ରତ୍ନପରିମ୍ବର,
ନିତ୍ୟ ଅବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ରମଣୀୟ ଧର,
ସୁମାଳଗଗନ, ସିନ୍ଧୁ ରତନନିଳୟ
ଦରଶନେ ଦେଉଛନ୍ତି ଭୂମ୍ବ ପରିଚୟ ।
ଭୂମ୍ବର ବଶାଳ ପ୍ରୀତି ରମ୍ୟ ବସନ୍ତରେ
ଅବତର ଧରତଳେ ଅନନ୍ତ ବତରେ ।

ତାହାମୟ ଗଗନକୁ, ବହୁମୟ ବଳି
 ମନୋହର କୁସୁମ ଦଳେ ଗୋଡ଼େ ବନସ୍ତଳୀ ।
 ତରୁତାଳେ ବସି ପିତ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ ଗୀତ
 ମନୋହର ତାନେ ଗାଇ ରମେ ଲୋଚନେ ।
 ତୁମ୍ଭ ପରମଲ ଦେନ ମଳୟ ପବନ
 ବହୁଳ ପ୍ରସାଦ ବୋଲି କରେ ବିତରଣ ।
 ନିଦାଘର ତାପେ ଅଭି ଡେଇଁ ବହୁତେ
 ତୁମ୍ଭର ମହିମା ପ୍ରଭୁ ହୃଦୟ ବଦନ ।
 'ତୁମ୍ଭ ରବି ଏବେ କୃଣେ ଖର ରଶ୍ମିରାଶି,
 ତୁମ୍ଭ ପରଶାମେ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜେ ଧରବାସୀ ।
 ବରଷାରେ ଦନମାଳା ଭ୍ରମବେଶ ଧରି
 ଗଗନେ ଘୋଷନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ଅଜ୍ଞା ଅନୁଷ୍ଠର ।
 ଶାସନ ଗୁଣଗନାଦ ତପଳାସୁରଣ,
 ତୁମ୍ଭର ମହିମା, ପ୍ରଭୋ! କରନ୍ତି ଘୋଷଣ ।
 ପ୍ରତୀତି ଅରବେ ଏବେ ବହେ କଳ୍ପଲଗ୍ନ
 ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ କରବାକୁ ତୁମ୍ଭ ଜୟଧ୍ବନି ।
 ଶରଦେ ବମଳ ନରେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଭଞ୍ଜନ,
 ପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃପୁମୟାଳ, ସୁଦ୍ଧ ନୟାଜଳ,
 କେଦାରରେ ପକ୍ଷୀମାନ ଜୀବହୃଦୟର
 ପ୍ରକାଶନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ ଅସୀମ ସୁନ୍ଦର ।
 ହେମନ୍ତ ଶିଶିରକାଳେ ତୁମ୍ଭର ଅଦେଶେ
 ପ୍ରକୃତ ସାଜଇ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବେଶେ ।
 ଜଗାଏ ମାନବବର୍ଗେ ସମସ୍ତ ନୟନ,
 ତରସାୟୀ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ଜଗତ ମଧ୍ୟର ।

ସକଳ ରତ୍ନ ଏ ତୁମ୍ଭ ଅଜ୍ଞା ଅନୁସର
ତଳନ୍ତି ନିୟତିଚକ୍ରେ ବନ୍ଧେ ! ଏହିସର ।

‘ମଧୁସୂଦନ’ ।

ଯଯାତି ଉପାଖ୍ୟାନ ।

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଯଯାତି ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ରାଜା ଥିଲେ । ସେ ଶତ୍ରୁଦମନ ଏବଂ ପ୍ରଜାପାଳନ କରି ବହୁକାଳଯାଏ ରାଜତ୍ବ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଦେବଯାଜ୍ଞ ଓ ଶମ୍ଭୁଶ୍ରୀ ନାମ୍ନୀ ଦୁଇଗୋଟି ପତ୍ନୀ ଥିଲେ । ଦେବ-ଯାଜ୍ଞଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଯତୁ ଏବଂ ତୁଙ୍ଗପୁ ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଏବଂ ଶମ୍ଭୁଶ୍ରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଦ୍ରୁପଦ, ଅନୁ ଏବଂ ପୁରୁ ନାମକ ତିନିଗୋଟି ପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ।

କେତେକ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହେଲାପରେ ଯଯାତି କାଳକ୍ରମେ ଜର-ବସ୍ତ୍ରାପନ୍ନ ହେଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରପୁର ଶକ୍ତି ହ୍ରାସ, ଅଙ୍ଗପ୍ରତିଙ୍ଗର ଶୈଥିଲ୍ୟ ଏବଂ କେଶଶୂକ୍ଳତା ପ୍ରଭୃତି ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ-ଲକ୍ଷଣ ତାହାଙ୍କଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ବିଚିତ୍ର ପଦ୍ମପୁଷ୍ପଫଳଗୋଭିତ ଉଦ୍ୟାନର ଦୃଶ୍ୟ, ସୁନାମ୍ବର ଅବାଶର ଜ୍ୟୋତି, ସଦ୍ୟପ୍ରସ୍ତୁତିତ କୁସୁମର ମନୋହର ଗନ୍ଧ, ପକ୍ଷୀର ସୁମଧୁର ଗାନ, ସୁଶୀତଳ ଗୁଡୁମନ ସମୀରଣ ଓ ସୁସ୍ବାଦୁପକ୍ୱଲାସାଦନ ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ସାଂସାରିକ ସୁଖକର ସାମଗ୍ରୀ ଅତି ଯଯାତିଙ୍କର ସୁଖସେବ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟପ୍ରମୋଦର ରାଜା ସ୍ବପ୍ନା ଦେବଯାଜ୍ଞଙ୍କର ପିତା ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପହୃତ ହୋଇ ନିବେଦନ କଲେ “ହେ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମନ୍ ! ଦେଖନ୍ତୁ ମୋତେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଅକ୍ରମଣ କରିଅଛି । ମୁଁ ଦଳକୃଦିନ ଦୁର୍ବଳତର ହେଉଅଛି । ଇନ୍ଦ୍ରପୁବାସନା ଚରତାର୍ଥ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୋର ବସୟ ଭୋଗ-ଲଳସା ଅଦ୍ୟାପି ତୃପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଅତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟତନା ପତ୍ନୀ ଓ ପ୍ରାଣପ୍ରାପ୍ତ

ସବାଜ ଉପାଦାନ ।

ପୁଷ୍ପମାନଙ୍କର ଚରକଯୋଗଦୃଶ୍ୟ ମୋତେ ମନୁଷ୍ୟର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଉଅଛି । ଏ
 ହେତୁରୁ ପୁନର୍ବାର ଯୌବନାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ମୋର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା । ସବ-
 ଶକ୍ତିମାନୁଷ୍ଠ ସବଳ ଅପଗ ମୋହର ପୁନର୍ଯୌବନପ୍ରାପ୍ତିର ଉପାୟ ଅନୁଗ୍ରହପୂର୍ବକ

ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ।” ଏହା ଶୁଣି ଅଭ୍ୟର୍ଥ୍ୟ ଉତ୍ତର କଲେ “ଭଜନ! ତୁମ୍ଭ ପୁନ-
ର୍ଯ୍ୟୋଗନପ୍ରାପ୍ତିର ଏକମାସ ଉପାୟ ଅଛି । ତାହା ଏହି:—ଯଦି କୌଣସି ଯୁବକ-
କର ଯୌବନ ସଙ୍ଗେ ଅପଣକ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ବନମୟ ହେବ ତାହାହେଲେ ଆଗ
ପୁନବାର ଯୁବାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପାରିବେ ।” ଏହା ଶୁଣି ଯଯାତି ଉତ୍ତରକ
ପଦତଳରେ ଭକ୍ତିସୁର୍ଯ୍ୟଚିତ୍ରେ ସାକ୍ଷୀଗ୍ରାମୀ କର ଶୁଦ୍ଧ ପଦ୍ୟାଗମନ କଲେ ।
ଗୃହରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ହୋଇ ଭାବିଲେ ମୋର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଗ୍ରହଣପ୍ରାର୍ଥନା କାହୁଁଠାରେ
ଫଳବତୀ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଜୀବନ ଅତିଶୟ ନୃତ୍ୟବାନ୍ ବସ୍ତୁ ।
ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟକ୍ରୋଶ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ କିଏ ଇଚ୍ଛା କରିବ? ପ୍ରାପ୍ତବୟସ ସ୍ୱାର୍ଥବିନା କିଏ
ଦ୍ୟାଗ କରିବ? ମୋହର ନିଜ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଏହି
ଅଭିପ୍ତ ଦ୍ୟାଗ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ବିଚିତ୍ର ନା ମାତ୍ର । ପୁଅ ପିତାର ପ୍ରତି-
କୃତମାତ୍ର । ପିତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଓ ଭକ୍ତି କରିବା ଏକ ପିତାଦେଶ ଅବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିରେ
ପାଳନ କରିବାହିଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁଅର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏଣୁ ମୋହର ଏହି ବାସନା
ପୁଅମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂରଣୀୟ ହେବ ।

୫

ଏହିପରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିବାପରେ ଯଯାତି ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁଅ ଯଦୁକୁ ଡାକି
କହିଲେ “ଦେଶ ବସ୍ତୁ! ଅକାଳବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ମୋତେ କିପରି ଜ୍ଞାନାବସ୍ଥାପନ କରି-
ଅଛି । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାଣଦାତା । ପ୍ରାଣପଣେ ଉପକାର କରିବା ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ଏହି ବୁଦ୍ଧାବସ୍ଥାରୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଲାଭ କରିବାର ଉପାୟ ଅମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ମାତାମହ
ଶୁକ୍ରାଭ୍ୟର୍ଥ୍ୟଙ୍କୁ ଜିଜ୍ଞାସା କରିପାରୁ । ଅଭ୍ୟର୍ଥ୍ୟଅପଣେ ଏହି ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ
କଲେ: ଯଦି କୌଣସି ଯୁବକର ଯୌବନ ସହଜ ଅପଣକ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ବନମୟ
ହେବ ତାହାହେଲେ ଅପଣ ଛାନ୍ଦୁରୁପ ଯୌବନ ଉପଭୋଗ କରିପାରିବେ ।
ଏହି ହେତୁରୁ ଅମ୍ଭେ ଅନନ୍ୟଗତିକ ହୋଇ ତୁମ୍ଭକୁ କହିଅଛୁ ଅମ୍ଭର
ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟସହ ତୁମ୍ଭ ଯୌବନର ବନମୟ କର । କେତେକ ବର୍ଷପରେ ଯେତେ-
ବେଳେ ଅମ୍ଭର ବିଷୟ-ଭୋଗ-ବାସନା ପ୍ରଣାମିତ ହେବ ତେବେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ
ଅପଣାର ଯୌବନ ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବ । ଅବଶ୍ୟ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ
ସ୍ୱାର୍ଥକ ହେବ ଏବଂ ତୁମ୍ଭେ ମନୁଷ୍ୟସମାଜରେ ପ୍ରଶଂସିତ ହେବ । ଇନ୍ଦ୍ରକାଳ

ଏକ ପରକାଳରେ ସୁଖ୍ୟାଦି ଓ ସୁଖ ଭୋଗ କରିପାରିବ ।” ଏହା ଶୁଣି ଯଦୁ ଭଞ୍ଜର ବଳେ “ରାଜନ୍! ଇନ୍ଦ୍ରପୁ-ଭୋଗ-ବାସନା ସମସ୍ତକୁ କବଳିତ କରିଅଛୁ । ଅପଣଙ୍କର ଯେପରି ଭୋଗ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଛି ମୋହର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅଛି । ଯଦି ଏ ଯୌବନକୁ ମୁଁ ଅପଣଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିବି ତାହାହେଲେ ଆଉ ମୋ ଜୀବନରେ ମୁଁ କିଛି ସୁଖଭୋଗ କରିପାରିବି ନାହିଁ । ଜରାଣ୍ଡସ୍ତ ଏବଂ ଦୁର୍ବଳ ହେଲେ ମୁଁ ଆଉ ଶତ୍ରୁସଂହାରକ ହୋଇ ଜନସାଧାରଣରେ ବାରି ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଅପଣଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଏବଂ ଅପଣଙ୍କପରେ ରାଜ-ସିଂହାସନର ଅଧିକାରୀ । ଅତଏବ ଆପଣ ଏହି ଦୁର୍ବଳତାର ମୋ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ନ କରି ଅନ୍ୟପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକୁ ନିର୍ବାଚନ କରନ୍ତୁ ।” ଯଦୁଙ୍କର ଏପରି ପ୍ରତିକୂଳ ବାଣୀ ଶୁଣି, ଯଯାତି ଅସନ୍ନୁତ ହୋଇ ଅଭିସମ୍ରାଟ ଦେଲେ “ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।” ତତ୍ପରେ ଯଯାତି କନିଷ୍ଠଭଗ୍ନ ଅନ୍ୟ ତିନିପୁତ୍ର ଭୃଷ୍ମ, ଦ୍ରୁପ୍ତ ଏବଂ ଅନୁଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ବ ଅଭି-ଲାଷ ପୁରୋକ୍ତ ପ୍ରକାନ୍ତେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭୃଷ୍ମ ଛାଡ଼ି ଦ୍ରୁପ୍ତ କୁହିଁ ହେବା ଇଚ୍ଛାରେ; ଦ୍ରୁପ୍ତ ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ବ ପ୍ରଭୃତି ବାହନ ଅଭୋଦ୍ଧ କରି ନ ପାରିବା ଇଚ୍ଛାରେ ଏବଂ ଅନୁ ଧର୍ମାଚରଣ କରି ନ ପାରିବା ଇଚ୍ଛାରେ ପିତାଙ୍କର ଏପ୍ରକାର ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଅନଭିମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଯଯାତି ପୁତ୍ରବିତ୍ତଙ୍କର ଏତଦନୁରୂପ ଉତ୍ତର ଶୁଣି ଭୃଷ୍ମଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଦେଲେ “ତୁମ୍ଭର ସନ୍ତାନସନ୍ତତି-ମାନେ ନୀତି ଓ ଧୃଣ୍ୟ ହେବେ”; ଦ୍ରୁପ୍ତଙ୍କୁ କ୍ରୋଧରେ କହିଲେ “ତୁମ୍ଭେ ହସ୍ତୀଶଗୋମେଷାଦିଶୂନ୍ୟ ଭଜ୍ୟରେ ରାଜପଣ କରିବ ।” ଆଉ ଅନୁ ଅ-ସମୟରେ ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଧର୍ମାଚରଣ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଅଭିଶପ୍ତ ହେଲେ ।

ଯଯାତି ପରଶେଷରେ କନିଷ୍ଠପୁତ୍ର ପୁରୁକୁ ସମ୍ପ୍ରେତ୍ତରେ ଅହ୍ୱାନ କରି ନିଜ ଅଭିମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ପୁରୁ ପିତାଙ୍କର ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରି କୃତା-ଞ୍ଜଳିପୁଟରେ ଦଗ୍ଧାୟମାନ ହୋଇ ଉତ୍ତର କଲେ “ପିତା ! ମୋର ଯୌବନ ଶତ୍ରୁଣ କରିନ୍ତୁ । ଅପଣଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ଉପକାର ନିମନ୍ତେ ଯୌବନ ବଣ, ମୁଁ

ମୋହର ପ୍ରାଣ ସୁଦ୍ଧା ଦେଇ ପାରେ । ଭାରଣ ଅପଣ ମୋହର ଜନ୍ମଦାତା ଗୁରୁ, ତେଣୁ ମୋର ଜୀବନ ଏବଂ ଯୌବନ ସବୁ ଅପଣଙ୍କର । ଅତଏବ ଅପଣଙ୍କର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ଅନାୟାସରେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତି । ଅପଣଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ଉପକାର ସାଧନ କରିପାରିଲେ ମୋହର ଜୀବନ ସାର୍ଥକ ହେବ ।”

ଏହା ଶୁଣି ରାଜା ପ୍ରସନ୍ନଚିତ୍ତରେ କହିଲେ “ପୁରୁ ! ତୁମ୍ଭେ ଧନ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେହିଁ ମୋହର ପ୍ରକୃତ ସନ୍ତାନ । ମୋହ ଉତ୍ତରରେ ତୁମ୍ଭେ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବ ଏବଂ ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ରପୌତ୍ର ତୁମ୍ଭ ଅନ୍ତେ କ୍ରମେ ଏ ରାଜସିଂହାସନ ଅଶ୍ରେୟଶ କରି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ସୁଖ୍ୟାତି ଲଭି କରିବେ ।

ତେଣୁରେ ଯଯାତି ପୁରୁଷର ଯୌବନ ଗ୍ରହଣ କରି ଯୁନବୀର ଯୌବନାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ଅନେକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ବ କରି ଜୀବନରେ ନାନାସୁଖ ଉପଭୋଗ କଲେ । ଯେତେବେଳେ ବିଷୟଭୋଗ-ବାସନାରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେଲା ତେତେବେଳେ ସେ ପୁରୁଷ ଯୌବନ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରି ନିଜ ବାରିକ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଏଥରୁ ଯଯାତି ପୁରୁଷ ସିଂହାସନରେ ଅରତିକୁ ବସାଇ ନିଜେ ବାନପ୍ରସ୍ତବର ଅବଲମ୍ବନସୂଚକ ଅରଣ୍ୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ପୁତ୍ର ଜଣେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ପୌରବ୍ୟବସର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି ।

ମହାମା ପିଠର ।

ଯେଉଁ ଦେଶ ଉତ୍ତରରେ ଶେତସାଗରଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ କୃଷ୍ଣସାଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଏବଂ ଯେଉଁ ଦେଶ ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ଏସିଆ ଓ ଇଉରୋପର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଭୂଭାଗ ଅଧିକାର କରିଅଛି, ମହାମା ପିଠର ସେହି ବିଶାଳ ଦୁଷ୍ଟ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ବର ଥିଲେ । ଏହି ମହାପୁରୁଷ ୧୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦଶବର୍ଷ ବୟସ ସମୟରେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଜାତ ବା ସମ୍ରାଟ୍

ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ, ସପ୍ତଦଶବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଉଣୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମହା ଦାୟିତ୍ବ ସ୍ବହସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ବଡ଼ ମନସ୍କା, ନିର୍ଭୟ-ଭୀଷ୍ମ ଓ ସବଳଜୀବୀ କାରପୁରୁଷ ଥିଲେ । କ୍ଷେତ୍ର ସମୟରେ ପଟ୍ଟିଚାଲ, ସ୍ତେନ, ହଲଣ୍ଡ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ବାଣିଜ୍ୟସୋତ ଦୂରଦେଶକୁ ଯାତାୟାତ କରି ବସୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିଲା । ବୁଝିଥି ସମଗ୍ର ଇଉରୋପଶାସ୍ତ୍ରରେ ବୃହତ୍ତମ

ମହାସା ବିଟେ ।

ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରିମିତ ବାଣିଜ୍ୟସୋତ ସଂଗ୍ରହ କରି ପାଇ ନ ଥିଲା । ସୁତରାଂ ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତସାଧନ ଏହାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ।

ଅନନ୍ତର ଶକ୍ତିମାନ୍ଦି ପ୍ରଧାନ ଅମାତ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶାସନଭାର ଅର୍ପଣ କରି, ସ୍ବୟଂ ପୋତନଶ୍ଚାଣବୌଶଳ ଶିକ୍ଷାକରିବା ନିମିତ୍ତ ହଲଣ୍ଡ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସବୁପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ

ଦୁର୍ଗେଶ ସମ୍ରାଟ୍ ଚଟରଜ୍ ତାହାଜ-ବାଇଗାନାରେ ବାନ୍ଧିବଦୁଷ୍ଟକାର ତିଷ୍ଠ ।

ପୋତାକାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ସ୍ୱଳ୍ପବେତନଭୋଗୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ସେ ରାଜଯୋଗ୍ୟ ପରିଚ୍ଛଦ ଓ ଶାନ୍ତ୍ୟପୂର୍ବକ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭୁଲିଯାଇ ଅତିସାମାନ୍ୟ ବେଶରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହିତ ନିର୍ଲକ୍ଷି ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ତହିଁରୁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଉଚ୍ଚାକାଞ୍ଛା ସମ୍ପର୍କରେ ଜଣାପଡ଼େ । ଦୁଃଖକୁ ସୁଖ ଓ ଅସମାନକୁ ସମାନ ମନେକରି ସେ ଅଭୂତ କୌଶଳରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମାଧାନ କରୁଥିଲେ । ବନେ କେତେକେଣ ବଦେଶୀ ବନ୍ଧୁ ତାହାଙ୍କୁ ଇଚ୍ଛାସା କଲେ “ଆପଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ରାଜପୁତ୍ର ପରିଚୋଗ କରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି ?” ସେ ଉତ୍ତର କରୁଥିଲେ “ରାଜା ରାଜକରପ୍ରାସ ନିଜର ବଳାସବାସନା ପରିତ୍ୟଜ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଧୂଳିକୁ ଆସି ନାହିଁ; ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱର ତାହା ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ଦେଶ କିପରି ଉନ୍ନତ ହେବ, ପ୍ରଜାମାନେ କିପରି ଉନ୍ନତ ହେବେ, ଏବଂ ଦେଶରେ କିପ୍ରକାରେ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ବସ୍ତାବିତ ହେବ, ଏହା ତାହାଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ସଂସାର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଏବଂ ଏହି ଜୀବନ କର୍ମନିୟମ । ଯେସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ନୈତିକ ଶୃଙ୍ଖଳାପୂର୍ଣ୍ଣ ସେପରି କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅସମାନ ନାହିଁ ।” ଅହୋ ! କି ମହାନୁଭବତା !

କିଛିକାଳ ପରେ ସେ ଲଣ୍ଡନ ଯାଆ କଲେ । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ପୋତା-ଗାରରେ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଓ ଗାହ୍ୟସ୍ପର୍ଶ ସଂପ୍ରାପ୍ତ କରୁ ସ୍ୱଳ୍ପାୟ ଅଭିଳାଷ ପୂରଣ କଲେ । କଠିନ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସ୍ୱାରା ସେ ଉତ୍କଳୋତ୍ତର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥ ଏପରିକ୍ରମରେ ସାଧନ କରୁଥିଲେ ଯେ, ତତ୍ସତ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ତାହାଙ୍କର ଭୂପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ । କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଅବସର ପାଇଲେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରୀମାନଙ୍କ ଭଲ ସେ ସାହିତ୍ୟ, ଗଣିତ, ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଲେଖନା କରୁଥିଲେ । କାଳକଳ, ବରତ କଳ, ଘଟିକା ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଯାହାକିଛି ଦେଖୁଥିଲେ ତାହାର ମୂଳ କାରଣ ଅଲେଖନା କରୁଥିଲେ ।

ଦେଶଦେଶାନ୍ତରରୁ ଏହିପରି ଜ୍ଞାନାଲୋକ ପାଇ ପରିଶେଷରେ ନିଜ

ରାଜ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଏଠାରେ ପ୍ରଥମେ ନୌବିଭାଗର ମୂଳଭୂତ ସଂସ୍ଥାପନ କରି ତତ୍ପରେ ଦେଶଭ୍ରମକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସ୍ୱ-ଧାର, କର୍ମକାର ଓ ତନ୍ମୁକାୟ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବଶିଷ୍ଟ କର୍ମଭୂମିରେ ନିଷ-କୋତ ହୃଦୟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହି ସେମାନଙ୍କ କର୍ମପ୍ରଣାଳୀ ଓ ମାର୍ଜିତ ଶିଳ୍ପବୃତ୍ତର ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଅବ-ଶିତଚିତ୍ତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ ତଦ୍ୱାରା ନିଜର ପରିମିତ ବ୍ୟୟ ନିବାର କରୁଥିଲେ । ନୌକା ଓ ବାସ୍ତାୟତର-ଣୀର ଗମନାଗମନ ନିମିତ୍ତ ସେ ଶ୍ରମଜୀବୀମାନଙ୍କ ସହିତ ମୁତାକା ଖନନ କରି ଜଳପଥ ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ । କେଉଁଠାରେ ବନ୍ୟାଲଗ୍ନ, କେଉଁଠାରେ ପ୍ରସ୍ତକାଗାର, କେଉଁଠାରେ ଚିଡ଼ିଆଖାନା, କେଉଁଠାରେ ବା ଶ୍ମଶାନୀ ଭଦ୍ରାଦି ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅନୁଷ୍ଠାନ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟବୃତ୍ତ ଥିଲା । ସମସ୍ତ ଦିନ କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରି ସେ କେବେହେଁ ଜାଣି ଅନୁଭବ କରୁ ନ ଥିଲେ । ପାଢ଼ିତ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦର, କେନେଲ, ଲୌହକାରଖାନା ଓ ଲବଣ-ଗୋଦାମ ପ୍ରଭୃତିର କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । କେତେକେତେବେଳେ ଲୌହକାରଖାନାରେ ପଶି ହାତୁଡ଼ି ଧରି ନିଜ ହସ୍ତରେ ଲୁହା ପିଟି ଲୌହ-କଟ୍ଟି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ ।

ମସ୍ତୋ ରୁଷିଆର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ନଗର । ଏହି ନଗରଟି ରୁଷିଆର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ପୃଥ୍ବୀକାଳରେ ରୁଷିଆର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଏହି ସହର ସମୁଦ୍ରରୁ ବହୁଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଜାହାଜାଦି ଗମନାଗମନର ସୁବିଧା ନ ଦେଖି ପିଟର ସମୁଦ୍ରତୀରରେ ସ୍ତାୟୀ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନର ସଂକଳ୍ପ କରିଥିଲେ । ବଲ୍ଟିକସାଗରରାମିନା ଯେଉଁ ନଦୀର ମୁହାଣ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶ ନିମ୍ନଭୂମି ଥିଲା ସେଠାରେ କେବଳ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ମସ୍ତୋବ୍ୟବସାୟୀ ଧୀବର ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଅନ୍ୟ କେହି ବାସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ପିଟର ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କରିବାର ସ୍ଥିର କଲେ । ନୂତନ ସହରର ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପିଟର ପ୍ରଥମେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ କୁଟୀର

ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ (ଅନ୍ୟାପି ସେ କୁଟୀବେଢ଼ି ମଧ୍ୟ ସ୍ମରଣେ ଅଛନ୍ତି) । ସେହି ନିର୍ମାଣ ଯୋଗୁଁ କରବା ନିମନ୍ତେ ଅପରମିତ କାଷ୍ଠ ଓ ମୃତ୍ତିକା ବହୁମୁଲ୍ୟ ଅମୀତ ହୋଇଥିଲା । ସଂଖ୍ୟାତ୍ମକ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଏପରି ଦୁରୁହ ବ୍ୟାପାରରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ପ୍ରାଣ ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପିଠର ଏପରି ଅବଚଳିତ ହୃଦୟରେ ସ୍ବାୟଂ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସାଧନ କଲେ ଯେ, ଏକବର୍ଷାନ୍ତରେ ଶିଂଶୁବହୁ ବାଘବୁଦ୍ଧ ସେଠାରେ ମସ୍ତକ ଭିକ୍ଷୁଲୀନ କଲେ । ପିଠରକ ସ୍ବାୟଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେହି ସହର ଯେତେଗାଡ଼ି ବା ପିଠରକ ନଗର ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲା । ଅନ୍ତକାଳ ଏହି ପ୍ରାଣ ସୁଧାଧବଳିତ ସ୍ମରଣ ପ୍ରାପ୍ତ, ବିବିଧପଣପୂର୍ବକ ବିପଣୀ, ବାସ୍ତବମୂଳାଭିତ ଶକ୍ତି ଓ ଅଲୋକମାଳାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ବଂଶଚିଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କର ଅଧିବାସ ସ୍ଥଳ ହୋଇଅଛି ।

ପିଠର ଏହିପରି ଅଂଜୀବନ କଠୋର ଅଧ୍ୟବସାୟ କରି ଦେଶର ମାନ, ଜ୍ଞାନ ଓ କ୍ଷମତା ବହୁପରିମୁଖରେ ବଢ଼ାଇଥିଲେ । ବିଦେଶରୁ ଧନ ଆସି କପର ଶିଳ୍ପ, ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶହିତକର କର୍ମର ଉନ୍ନତ ହେବ ଏଥିପ୍ରକାଶେ କେତେକ ଜଣ ମନାସୀକୁ ଦୁରଦେଶକୁ ପ୍ରେରଣ କରୁଥିଲେ । ପିଠରକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଜ୍ୟ ବୋଲି ଗୁହ୍ୟତ ହେଉ ନ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧୋପର ପ୍ରଧାନ ରାଜଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଅନ୍ୟତମ ଶକ୍ତି ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହେଲା ।

ପରୋପକାର ଏହାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥିଲା । ପରର ଦୁଃଖ ଦେଖିଲେ ଏହାଙ୍କ ହୃଦୟ ବିଚଳିତ ହେଉଥିଲା । ଦିନେ ଗୋଟିଏ ନୌକା ଜଳମଗ୍ନ ହେଲା, ସେ ଜଳମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକରି ତତ୍ତ୍ୱକାଳେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବସୟ, ଏହି ଘଟଣାରେ ବିଧାତା ତାଙ୍କର ପ୍ରତିକୂଳ ହେଲେ । ଅର୍ଦ୍ରବିଷ୍ଣୁ ଓ ଅର୍ଦ୍ରଦେବରେ ନଗରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗୁତ୍ତ ହୋଇ ଜିରଭୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହେଲେ, ଶେଷରେ ୧୭୨୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ୫୩ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ କାଳରେ ଯେତେଗାଡ଼ିରେ ମାନବଲୀଳା-ସମ୍ବରଣ

କଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ଏକ ଭଲକୁ ସ୍ଥାନରେ ପିଟରକ ଯାଷାଣମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି
ଅନ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ସହରର ଶୋଭା ବୃଦ୍ଧି କରୁଅଛି ।

ମହାତ୍ମା ପିଟର ସ୍ବୟଂ ଏକ ଜାଗରଣରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଭଲତା କହୁନା
କରୁଥିଲେ । ସେ ଅଫିସରପ୍ରେୟ ବା କଳାସପରଦନ୍ତ ନ ଥିଲେ । ଏହି ହସ୍ତରେ
ଜ୍ଞାନପ୍ରମାପ ଓ ଅପର ହସ୍ତରେ ଶାସନଦଣ୍ଡ ଥିଲା ସେ ଜାତୀୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର
ଯେପରି ଭଲପାଆନ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାଘାତ । ଏତେବଡ଼ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର
ରକ୍ଷାଧାରକ ହୋଇ ସେ ନିଜକୁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଲୋକ ମନେ କରୁଥିଲେ ।
ଜ୍ଞାନାଲୋକରେ ହୃଦୟ ଅଲୋକିତ ହେଲେ ମାନବ ସର୍ବତ୍ର ନିର୍ବାକିତରେ
କାର୍ଯ୍ୟସାଧନ କରିପାରବ, ଏହା ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ନୀତି; ତେଣୁ
ପ୍ରାଚୀନ ରୁଷୀୟ କବିମାନେ ଏହି ମହାନୁଭବ ବିଶେଷଣ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନାମ ଅମର
ସଙ୍ଗୀତରେ ନିବନ୍ଧ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ସାହିତ୍ୟପାଠ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ ।

ଦରବାର-ସଂଗୀତ ।

ସମ୍ରାଟ୍ ସଞ୍ଜମ ଜର୍ଜ ।

(ଅନୁବାଦ ।)

ସଜେଣ୍ଡରେ କର

ଦମ୍ଭାଳୁ ଉଦାର

ରକ୍ଷା ଦେ ଇଣ୍ଡରେ !

ରକ୍ଷା କର,

ଅମ୍ଭ ସଜେଣ୍ଡର,

ପ୍ରତିଜ୍ଞା କର

ଦେ ଇଣ୍ଡର । । ୧ ।

ଦେଶେ ଦେଶେ ନିତି

ଉଡୁ ବୈଜୟନ୍ତ

ତାହାଙ୍କର,

କର ତାଙ୍କୁ ଦାନ

ଯଶ ସୁଖ ମାନ

ଭରସାକଥଣ

ହେ ଭୟର । । ୨ ।

ତିବ ଗନ୍ତାଘରୁ

ସେ ଦବ୍ୟ ରଣାରୁ

ଦବ୍ୟବର

ବାଛି କର ଦାନ

ଲଭନ୍ତୁ ସମ୍ମାନ

ଅମ୍ଭ ନୃପଶାସନ

ପରପୁର । । ୩ ।

ରାଜ୍ୟବଧୁ ରାଜା,

ପାଳନ୍ତୁ ପଢ଼େ

ନିରନ୍ତର ।

ଅମ୍ଭେ ପ୍ରଜାଗଣେ

ହେଉ ଏକମନେ

ତାଙ୍କ ଚକ୍ରପାଣେ

ଦେପର । । ୪ ।

ଜୀବପ୍ରତି ଦୟା ।

ପ୍ରାୟ ଦ୍ଵିସହସ୍ରବର୍ଷ ଗତ ବର୍ଷ ପୁରୀ ମହାଶୟରୁ ପିଣ୍ଡା ବାଣେସୀ ନଗରର ପଞ୍ଚଗତ କ୍ରୋଗ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କପିଳବାସୁନାମ୍ନୀ ନଗରରେ ଶୁଭୋଦନ ନାମକ ଜଣେ ନରପତି ରାଜ୍ୟପଣ କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଗୌତମ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଥିଲା । ଗୌତମ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଅତି ସଦୃଶୀ ଏବଂ ସୁଜ୍ଞପ୍ତିୟ ଥିଲେ । ଶୁଭୋଦନ ସ୍ଵାୟଂ ସଦୃଶ ସଂଗ୍ରାମନପୁଣ୍ୟ କରୁଥିବା ମାନସରେ ପୁତ୍ରକୁ ନାନାପ୍ରକାର ଶାସ୍ତ୍ରରକ ବ୍ୟାସ୍ତ୍ରାମ, ଧନୁର୍ବଦ୍ୟା ଏବଂ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରଗୁଳନା ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ ।

ଗୌତମ ବାଲୁକାଳରୁ ଏପରି ଶାନ୍ତ, ଶିଖ ଓ ସୁଶୀଳ ଥିଲେ ଯେ, ବେବଳ ପିତା କାହିଁକି, ଦେଶର ସମସ୍ତ ରାଜମଣ୍ଡଳୀ ତାହାଙ୍କୁ ପାଇ ନିଜ ନିଜକୁ ଅଭିଶପ୍ତ

ଭବପ୍ରତି ଦୟା ।

ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେହରୁଥିଲେ । ଦଣ୍ଡପାଣିରାଜାଙ୍କ ଯଶୋଧାରୀମଣି ଗୋଟିଏ ପରମପୁନଶ୍ଚ କନ୍ୟାସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ଶୁଭପରମ୍ପରା ସମ୍ପାଦନ ହୋଇଥିଲା । ଅନୁଦାନମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ରସନ୍ତାନ ଲଭିଥିଲେ । ସ୍ଥଳତଃ ଜୀବନକୁ ସଫାଜୀନ ସୁଖମୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯାହାକିଛି ଅବଶ୍ୟକ ସେସମସ୍ତ ଗୌତମଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଥିଲା ।

ଗୌତମ ବାଲୁକାଳରୁ ଚନ୍ଦ୍ରାଶୀଳ, ମଧୁରାକାୟୀ, ଦୟାଦ୍ରୁହୃଦୟ ଓ କ୍ଷମାଶୀଳ ଥିଲେ । ସେ ମୃଗୟାରୂପେ ଅରଣ୍ୟମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକରି ଯେତେବେଳେ ମୃଗ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଅର୍ଦ୍ଧାବର୍ତ୍ତିତଧନୁସ୍ତ୍ରୁ ହୋଇ ଅସ୍ତ୍ର-ତୀର ସମୟ ଭବିଷ୍ୟକୁ ଲଗନ୍ତି ଯେ, ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଓ ନିରାହୁ ପ୍ରାଣୀଟିକୁ

କାହିଁକି ବଧ କରିବା । ଫଳତଃ ସାୟକଟି ତୁଣୀର ମଧ୍ୟରେ ପୁନଃ ସଂସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ
ଗୃହକୁ ଫେରିଆସନ୍ତି । ଅଣ୍ଟା ଦୋଡ଼ ସମୟରେ ଅଣ୍ଟା ଦୀର୍ଘାକ୍ର ବା କ୍ଳାନ୍ତ
ହେବାର ଦେଖିଲେ ପ୍ରାଣିପାତନ ଅପେକ୍ଷା ବରଂ ସ୍ବାୟ ପରାକର୍ମ ଶ୍ରେୟସ୍କର
ମନେକରି ପୁନର୍ଥାବନରୁ ତାହାକୁ କ୍ଷାନ୍ତ କରନ୍ତି । ଦିନେ ତାଙ୍କର ପ୍ରହୃଦ୍ବରେ
ଦେବଦତ୍ତ ଅକାଶମାର୍ଗରେ ଉଡ଼ିଯାଉଥିବା ଦଳେ ପାଉଁଶଂସ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ
ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଶର ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ଶରବଦ୍ଧ ପକ୍ଷୀଟି ଚକ୍ରାକ୍ର-କୁଳେବର
ହୋଇ ଗୋତମଙ୍କ ପଦ ସମ୍ବିକଟରେ ପଡ଼ିତ ହେଲା । ଗୋତମ ପକ୍ଷୀଟିକୁ ଏକ
ହସ୍ତରେ ଧରି ଅନ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶରଟି ଉପାଟନ କଲେ ଏବଂ
କ୍ଷତସ୍ଥାନରେ ମର୍ଦ୍ଦିତ ଶୀତଲପତ୍ତବ ପ୍ରଲେପ ଦେଇ ତାହାକୁ ପାତ୍ରାମୁକ୍ତି କରା-
ବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ପକ୍ଷୀଟି କିନ୍ତୁ ଅରୋଗ୍ୟ ଲଭିନଥିବାରୁ ଦେବଦତ୍ତ
ତାହାଉପରେ ନିଜର ସ୍ବହ ସ୍ଥାପନ କଲେ, ମାତ୍ର ଗୋତମ ତାହାକୁ ପକ୍ଷୀଟି
ଦେଲେ ନାହିଁ; ଶେଷରେ ଦେବଦତ୍ତ ଶକ୍ତା ଶୃଙ୍ଖେଦନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭି-
ଯୋଗ ଉପସ୍ଥାପନ କଲେ । ଗୋତମ ପ୍ରକାଶକଲେ, “ଦେବଦତ୍ତ ନିଦୟାବରରେ
ପକ୍ଷୀଟିର ପ୍ରାଣ ସଂହାର କରିବାକୁ ବସିଥିଲା, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତାହାର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା
କରିଅଛି ।” ଶକ୍ତା ତରୁଣପୁଷ୍ପର ହୃଦୟରେ ଏପରି ଦୟାଦୁର୍ବାବ ଦେଖି
ଏତେଦୂର ସମ୍ମୁଖ ହେଲେ ଯେ, ଦେବଦତ୍ତର ଅପରି ସୃକ୍ତିଯୁକ୍ତ ମନେ ନ କରି
ପକ୍ଷୀଟିକୁ ଗୋତମଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ବିବିଧ ଚେଷ୍ଟାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅରୋଗ୍ୟ
ଲାଭକଲାପରେ ଗୋତମ ସେହି ପକ୍ଷୀଟିକୁ ପ୍ରକୃତର ବଶାଳ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ
ସ୍ବେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ବନ୍ଦୀ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିଦେଲେ । ଦିନେ ବସନ୍ତସମ-
ୟରେ ସୁମନୋହର ଉଦ୍ୟାନସମୂହ ଦେଖିବା ମାନସରେ ଗୋତମ ପିତାଙ୍କସହ
ରାଜପ୍ରାସାଦରୁ ବହୁର୍ଭୁତ ହେଲେ । ମାର୍ଗରେ ଅନନ୍ତନାଳିମାମୟ ଗଗନତଳେ
ସୁବାସିତ ପୁଷ୍ପୋଦ୍ୟାନ, ଶ୍ୟାମଳ ଦୃଢ଼ାଦଳ ଏବଂ ଫଳଭାରବନତ ବୃକ୍ଷର କିମ୍ବ-
ଳାୟ କାନ୍ତି ଦେଖି ପରମପ୍ରୀତି ଅନୁଭବ କଲେ । ଗୋଟିଏ କୃଷିକ ଶ୍ରେଣୀ ଡାମ୍ବି
କର୍ଣ୍ଣଣ କରୁଥିଲା, ବଳୀବର୍ଦ୍ଧ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଅତି ଦୁର୍ବଳ ଓ କ୍ଷତପୁଷ୍ପ
ଥିବାରୁ ଦୁର୍ଗତଗତରେ ଲଜ୍ଜାଳ ଟାଣିପାଆ ନ ଥିଲା । ଦୁର୍ଗତଗତ କରିବା ନିମିତ୍ତ

ବୁଦ୍ଧ ତାହାକୁ ଏପରି ନିଷ୍ଠୁରଭାବରେ ପ୍ରହାର କରୁଥିଲା ଯେ, ଅବଶେଷରେ ସେ ଧରଣୀପୁୀ ହେବାର ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା । ତତ୍ପରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ୟେନପକ୍ଷୀ ଗୋଟିଏ କପୋତକୁ ଏବଂ ଗୋଟିଏ କପୋତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପତଙ୍ଗକୁ ଭକ୍ଷଣ କରୁଥିବାର ଦେଖି ଗୌତମ ଦୁଃଖିତ ଏବଂ ବସନ୍ତ ହୋଇ ଗୁହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ।

କଦନନ୍ତର ଗୋଟିଏ ଜରାକ୍ତିଞ୍ଜ ବୃଦ୍ଧବ୍ୟକ୍ତି, ଜନୈକ ଶୀର୍ଣ୍ଣିକାୟୁ ବୁଦ୍ଧ-ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ଗୋଟିଏ ମୁତବ୍ୟକ୍ତି କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଦର୍ଶନକର ସଂସାରର ଦାରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଖବରୁପେ ଅନୁଭବ କଲେ । ଶେଷରେ ବାଲାର୍କପ୍ରଭାସମ୍ପନ୍ନ, ଗୈରିକ-ବସନପରିଧାରୀ, ପ୍ରଶାନ୍ତଚେତା ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଦେଖି ରାଜପୁଣ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ ପୁରୀକ ସ୍ୱୟଂସନ୍ନ୍ୟାସିବେଶରେ ଅରଣ୍ୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ସେଠାରେ ସାଂସାରିକ ପାପପାତ୍ରରୁ ନିଷ୍ଠୁର ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଗଭୀର ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇ ଅବଶେଷରେ ଜ୍ଞାନ ଲଭିଲେ । କିପରି ଦେଶ ବିଦେଶରେ ସେ ଏହି ଜ୍ଞାନାଲୋକ ବସ୍ତାର କରିଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କ ଜୀବନଚରିତରେ ବିଶଦଭାବରେ ବିବୃତ ହୋଇଅଛି । ଗୌତମଙ୍କ ମତରେ ମାନବ ଯେ କେବଳ ସର ଓ ସଦୟ ବ୍ୟବହାରର ପାତ୍ର ତାହା ନୁହେଁ, ପ୍ରାଣୀମାତ୍ରେ ଦୟା ଓ ଯତ୍ନର ପାତ୍ର ଅଟନ୍ତି । ଯଦି ଲୋକମାନେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଶିକ୍ଷାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତେ ତାହାହେଲେ ପୃଥିବୀର ପାପ, ଦାସ, ଦୁଃଖ ଓ କଷ୍ଟ ବହୁପରିମାଣରେ ଲଘୁ ହୁଅନ୍ତା । ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଅସ୍ତ୍ରକାଣ୍ଡ ଲୋକ ଉତ୍ତର କରିବେ ଯେ, ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅତି ମହତ୍ତ୍ୱ ଥିଲା; ଏହା କେବଳ ବାହ୍ୟରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । କାର୍ଯ୍ୟତଃ ପ୍ରାଣୀପ୍ରତି ସଦୟ ଓ ଉଦାର ବ୍ୟବହାର କରିବା ତାହାରକୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଭରତବର୍ଷରେ ଅନେକ ଜାତି ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଖାଦ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରାଣିବ୍ୟକ୍ତି ମହାପାପ ବୋଲି ମନେକରନ୍ତି । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଉଦାର ଗାଈ । ପ୍ରାଣିବ୍ୟକ୍ତି ନ କଲେ ଯେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର କରୁ ନ ଗଲେ ତାହା ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଉପାୟରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । କ୍ଷୁଦ୍ର ବାଲକମାନେ

ଏବଂ ଅନେକ ସମୟରେ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ବାଳକମାନେ ମଧ୍ୟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ମାତ୍ର ଅନୁସଙ୍ଗୀନ କରି ସେମାନଙ୍କ ଅଗ୍ରାବଳୀ ଅପହରଣରେ ବିଶେଷ ଅନନ୍ଦ ଭୋଗ କରନ୍ତି । ଏହା ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର କାର୍ଯ୍ୟ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ପିତାମାତା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେପରି ଭଲପାନ୍ତି, ପକ୍ଷୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଶାବକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହେବ କରନ୍ତି । ଜଣେ ଦୟାଳୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଳାଙ୍ଗରେ ତୁମ୍ଭ ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ନେଲେ ସେମାନେ ଯେପରି ଦୁଃଖିତ ଓ ମର୍ମାହତ ହେବେ, ଗୋଟିଏ ବାଳକ ପକ୍ଷୀର ଅଗ୍ରା ବିମ୍ବା ଶାବକ ହରଣ କଲେ ପକ୍ଷୀଟି ସେହିପରି ମର୍ମନ୍ତୁହ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଥିଉଁ ଅନେକ ବାଳକ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ପକ୍ଷୀ କିମ୍ବା ଭେକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଲେଖନିକ୍ଷେପ କରିବାରେ ଅପାର ଅନନ୍ଦ ଉପଭବ୍ତ କରନ୍ତି; ପୁନଶ୍ଚ କୌଣସି କୌଣସି ବାଳକ ଏହି ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ପକ୍ଷ, ପାଦ ପ୍ରଭୃତି ମୋଡ଼ ସେମାନଙ୍କୁ ବଧ କରନ୍ତି । ଏପ୍ରକାର ଅମୋଦ ଅଭିଶପ୍ତ କୁପ୍ରେତ ଓ ଦୁର୍ଗତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳକର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ତାହାର ନିଜ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ତାକୁ ଯେପରି କଷ୍ଟ ହେବ, ପକ୍ଷୀର ଗୋଡ଼ ମୋଡ଼ିଦେଲେ ତାକୁ ସେହିପରି କଷ୍ଟ ହେବ । କେହି କେହି ଘୋଡ଼ା ବଳଦ ପ୍ରଭୃତି ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଅତିରକ୍ତ ପରଶ୍ରମ କରନ୍ତି, ଶଗଡ଼ିଏ ଓ ହଳିଆମାନେ ବଳଦମାନଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ଚାଲିବା କିମ୍ବା ଦୌଡ଼ିବା ସଙ୍ଗାରେ ସେମାନଙ୍କର ଲଞ୍ଜ ମୋଡ଼ ପ୍ରାୟ ଭାଙ୍ଗିଦିଅନ୍ତି । ଥିଉଁ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ବଗି କିମ୍ବା ଶଗଡ଼ମାନଙ୍କରେ ଏତେ ବେଶୀ ବୋହାର ହୋଇଥାଏ ଯେ, ଯଦି ପ୍ରାଣୀମାନେ ତାହା ଟାଣିବାରେ ସମ୍ମର୍ଥ ଅକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି ତେବେବେଳେ ଯାନ-ଚାଳକମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁରଭାବରେ ପ୍ରହାର କରନ୍ତି । ଏଦେଶରେ ଏପରି କେତେ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେମାନେ ପ୍ରାଜନବନ୍ଧୁର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଗୋଟିଏ ଲୋହକଣ୍ଟକ ବିନ୍ଦ କରି ରଖିଥାନ୍ତି; ଯେତେବେଳେ ଅଣ୍ଟା, ବଳଦ ବା ମହଙ୍ଗମାନେ ଚର୍ମିକର୍ତ୍ତଣ ବା ଯାନଚାଳନରେ ଅସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସେହି ଦଣ୍ଡାଗ୍ରସ୍ଥିତ ଲୋହକଣ୍ଟକରେ ସେମାନଙ୍କର ଜାନ୍ତୁସନ ବିନ୍ଦ କରିଦିଅନ୍ତି । ଏସବୁ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର ନୁହେଁ ?

ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଜଗତ ପ୍ରତି ସଦୟ ହେବା ମନ୍ତ୍ରର ପୁଣ୍ୟ ଅଟେ । ଭୃଷର ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ଦୟ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଚରାୟବଧାତା ନିର୍ଦୟ କୁପିତ ହେବେ । ଭୃଷରପ୍ରେମ ସାବଜମାନ ପ୍ରେମର ଜାମାନ୍ତର ମାତ୍ର, ଏହା ଯେଉଁ ଲୋକର ବ୍ୟୋସ ସେ ତତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ସକଳ ପ୍ରାଣୀକୁ ପ୍ରେମ ନ କରି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ କଷ୍ଟରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ନ କରି ରହି ପାରବ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ପଶୁମାନଙ୍କ ଚାହିଦା ନିମନ୍ତେ ବହୁ ହୃଦୟବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାରତଭାଗର ଅନେକସ୍ଥ ପଶୁଚକ୍ରାଳୟ ନିର୍ମାଣ କରାଇଦେଇ ସାଧାରଣଙ୍କର ଧନ୍ୟବାଦାର୍ଥ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାଣୀପ୍ରତି ସଦୟ ବ୍ୟବହାର କରୁବା ବିଷୟରେ ଜୈନମାନେ ପୃଥ୍ବୀରେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଅଟନ୍ତି ।

ଜଗତରେ ଦୟାଶୀଳଲୋକର ପୂଜା ଏବଂ ନିର୍ଦୟଲୋକର ନିନ୍ଦାବାଦ ନିତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାଭୂତ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶୟନ ପୂର୍ବରୁ ଭ୍ରଷମରୂପେ ପ୍ରଣିଧାନ କରି ଦେଖେ ଯେ, ସେ ଦଳ ସେ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ କଷ୍ଟ ଦେଇ ନାହିଁ, ତେବେ ସେ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଭବ ଦେଖେ ଯେ, ସେ ସେହି ଦଳ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ କଷ୍ଟରୁ ଭାବର କରି ଜଗତର କଷ୍ଟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲୟ କରିଅଛି, ସେ ଅସୁକ୍ଷ୍ମତର ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ଓ ପୁଣ୍ୟବାନ୍ ।

ରାଣୀ ଅହଲ୍ୟାବୀର ।

ଜଗତରେ କେବଳ ଦୟା, କ୍ଷମା, ପ୍ରେମ, ଭକ୍ତି ଓ ବାସ୍ତବ୍ୟ ଗୁଣରେ ଯେ ନାୟକାଦି ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଭବିଷ୍ୟ ବେଞ୍ଚାଇଅଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ; ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଧୀମତ୍ତା, ଗୌରୀୟ ଏବଂ ସୌରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପୁରୁଷଜାତିକୁ ବଳପତିଅଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମଣା ମୈତ୍ରେୟୀ, ବହୁଶୀ ଲଳାବତୀ, ବାସିନ୍ଦା ବତୀ ଦୁର୍ଗାବତୀ ଏବଂ ସଦାଶିବାଳାଙ୍କୁ ମହାରାଣୀ ଭକ୍ତୋପାୟପ୍ରମୁଖ ବଢ଼ନ୍ତି

ଯୁଗର ନାଶାଶୟ ତହିଁର ଦୃଶ୍ୟାନ୍ତସ୍ଥଳ । ଏଠାରେ ସେହୁପରି ଜଣେ ଅଦର୍ଶ-
ନାଶାକର ଜୀବନବୃତ୍ତାନ୍ତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ।

ପ୍ରତିଦିନ ଅମ୍ଭେମାନେ ବହୁଲୋକଙ୍କର ଗୁରୁସଂବାଦ ଶୁଣୁଅଛୁ, କିନ୍ତୁ
ସେଥିପାଇଁ କେବେ ମନରେ ଭେଦେ ପୁଞ୍ଜ ହୁଏ ନାହିଁ, ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ପଦ-
କାଳସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଗୁରୁରେ ସମଗ୍ରଦେଶ କାହିଁକି
ହାହାକାରମୟ ହୋଇଯାଏ? ମହାରାଣୀ ଉଦ୍ଘୋଷିତାଙ୍କର ପରଲୋକଗମନରେ
କାହିଁକି ପୃଥ୍ବୀବ୍ୟାପୀ ଶୋକେ ଛାପ ଅଭ୍ୟୁଦ୍ଧିତ? ପ୍ରାୟ ଶତାଧିକବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ
ରାଣୀ ଅହଲ୍ୟାବାଇଙ୍କର ଗୁରୁ ହେଲଣି, ଆଜି କାହିଁକି ତାହାଙ୍କର ପବନୀମ
ସ୍ମୃତିପଥାରୁ ବାହାରିଲା? ଅବଶ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର କିଛି ସ୍ମରଣୀୟ ଗୁଣ ଅଛି
ଯଦ୍ବାସ ସମ୍ପ୍ରସ୍ତେ ବସୁନ୍ତ ଏବଂ ଉପକୃତ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟୋଗ ଲୋକ-
ମାନଙ୍କର ଆସନ୍ଦ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଅଛି ।

ରାଣୀ ଅହଲ୍ୟାବାଇଙ୍କର ଯଶୋଗୁଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତବର୍ଷାତ । ମହା-
ଶକ୍ତି ଦେଶରେ ନାନାଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରେ ତଥାପି ନାମସ୍ଥ ଯଶୋ-
ଗାଥା ଅଦ୍ୟାପି ଗୀତ ହେଉଅଛି । ତାହାଙ୍କର କର୍ମକୁଶଳତା ଏବଂ ସୁଖ୍ୟତର
ବର୍ଣ୍ଣନା ପୂର୍ବରୁ ବଶର ସ୍ଥଳପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ ଅବଶ୍ୟକ । ମହାରାଣୀ ଦେଶରେ
ପେଶୋବା-ଶାସନ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଓ ଅନ୍ତଃସାରଣ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିବାରୁ ରାଜ୍ୟରେ
ଯେତେବେଳେ ନାନା ବିପ୍ଳବ ସଂଘଟିତ ହେଲା, ତେତେବେଳେ ହୋଲ୍‌କାର-
ବର୍ଗର ମରହଟ୍ଟାମାନେ ସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରଭବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ପୁନଃ ପ୍ରଦେଶାନ୍ତ-
ର୍ଗତ ନାଗରାଜା ଖରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଲ୍ ନାମକ ପକ୍ଷୀରେ ସେମାନଙ୍କର ଅଦମ ଅସ୍ତ୍ର-
ବାସ ସ୍ଥବାରୁ ସେମାନେ ହୋଲ୍‌ହାର ନାମରେ ଅଖ୍ୟାତ । ଏହି ବଶର
ସମ୍ପୃକ୍ତ ମଣି ମଲ୍‌ହର ରାଜା ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।
ବାଲ୍ୟକାଳରେ ସେ ମାତୁଳଙ୍କର ମେଷପାଳକ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ
ଦିନେ ସେ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ଶୋଇଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ
ଗୋଟିଏ ଅଜଗର ଆସି ସ୍ତ୍ରୀୟ ବିସ୍ତୃତ ଫଣାକୁ ଛୁବିପାସି ତାହାଙ୍କ ମସ୍ତକ

ଉପରେ ଉଦ୍‌ଭୋଜନ କରି ରଖିଥାନ୍ତି । ମଲ୍‌ହର ଏହି ଶୁଭଲକ୍ଷଣ ଦର୍ଶନରେ ଅଶାନ୍ତ ଏବଂ ଭୀଷଣବଦ୍ଧତା ଅନେଷଣରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୋଇ ସିଦ୍ଧିଲାଭ ହେଲେ ଏବଂ କାଳକ୍ରମେ ନିଜ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଏବଂ ବାହୁବଳରେ ମାଲବର ଅଧ୍ୟପତ୍ୟ ଲାଭକଲେ । ଅହଲ୍ୟାବାଇ ଏହି ଅମୌଳିକଶାଳ ମଲ୍‌ହର ଶୁଭକର ପୁତ୍ରବଧୂ ।

ମାଲବର ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟପତି ଉକ୍ତ ମଲ୍‌ହରଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଅହଲ୍ୟାବାଇଙ୍କର ପାଣିପ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅହଲ୍ୟାଦେବୀ ଅଧିକ-କାଳ ପତିଙ୍କର ସହବୃତ୍ତିତା ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ପିତାଙ୍କର ନିୟୋଗକ୍ରମେ ତାହାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ କୌଣସି ଯୁଦ୍ଧକୁ ସେନାପତି ହୋଇ ଯାଇ ମାର୍ଗମଧ୍ୟରେ ବଜ୍ରନିର୍ବାତରେ ବହୁଜନବାଧିତ ପ୍ରାଣ ହରାଇଥିଲେ । ଏଥିରେ ଏକାପତ୍ୟ ବୁଦ୍ଧ ମଲ୍‌ହର ଏବଂ ପତିପ୍ରାଣୀ ଅହଲ୍ୟାଦେବୀଙ୍କ ମନରେ ଯେ କିପରି ଦାବୁଣ କଷ୍ଟ ଜନ୍ମିଥିଲା ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ । ତେଣୁଦେବେଲେ ଅହଲ୍ୟାଗର୍ଭଜାତ ମାଳାଭୂଷିତ ମାତା ଓ ପିତାମହଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସଖୀ । ସେ ପୁତ୍ର ପୁତ୍ରୀ ପୁଲ-ବୁଦ୍ଧି, ଅବର୍ମଣ୍ୟ ଏବଂ ନାନା କୁକର୍ମରତ ଥିଲେ । ପୁତ୍ରର ମନାଚରଣ ଅହଲ୍ୟା-ଦେବୀଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୁଃଖ । ସେହିମୟୀ ଜନନୀ ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରାରେ କ୍ରମଶଃ ଶାଶ୍ୱି ହେଉଥିଲେହେଁ କୁପୁତ୍ର ପ୍ରତି ବିମୁଖ ନ ହୋଇ ତାହାର ମୁକୁଟି ନିମିତ୍ତ ପ୍ରାଣ-ପଣେ ଯତ୍ନ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେସମୟ ଯତ୍ନ ଉଷରରେ ଖଜବପନ ପ୍ରାୟ ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିଉତ୍ତରେ ଷଷ୍ଠପ୍ରତିବର୍ଷ ବୟସରେ ବୁଦ୍ଧରାଜାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ମାଳୀ ତାହାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହେଲେ । ଦାୟିତ୍ୱ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜପଦଲଭରେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାଙ୍କର ସେହି ଗୁଣ ଏବଂ କ୍ଷେପ୍ରତା ଶାନ୍ତ ନ ହୋଇ ବରଂ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ଏବଂ ଏହି ଅତିବୃଦ୍ଧି ଅତିରେ ଅତୀତମୃତ୍ୟୁରେ ପରିଣତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜମାତା ଅହଲ୍ୟା ସ୍ୱପ୍ନକାର ମହାଦୁଃଖରେ ଅବସନ୍ନା ତାହାଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱର୍ଥମ ମହାସଙ୍କଟସଙ୍କୁଳ । ବିଧାତା ତାହାଙ୍କୁ କାହିଁକି ଏପରି ସହାୟସମ୍ବଳଶୂନ୍ୟ କଲେ ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ମାନବବୁଦ୍ଧିର ସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ନୌଧନ୍ୱ ଏ ଦୟାବଞ୍ଚ ଅହଲ୍ୟାଦେବୀଙ୍କ କୋମଳ ହୃଦ୍ରେ ଭାଗ୍ୟଶାପନ-

ଭର ଅର୍ପଣ ବ୍ୟତୀତର ଅଭିପ୍ରେତ ଥିଲା । ଜଗତର କର୍ତ୍ତା ଭଗ୍ନର ଯାହାକର ସହାୟ ତାହାକର ଅନ୍ୟ ସଖା ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରୟୋଜନ କଣ? ସେଥିପାଇଁ ତେଜସ୍ବୀ ନା ଅହଲ୍ଲାବାଲ ଏପରି ସଂକଟରେ ପଡ଼ି ସୁଦ୍ଧା କିନ୍ତୁ ସ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏବଂ ଅଧୀର ନ ହୋଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳକାମନାପୂର୍ବକ ରାଜ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଅନ୍ୟ ରାଜପୁରୁଷର ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଏକମାତ୍ର ସେନାପତି ତୁଳାଜୀରାଜଙ୍କୁ ଘେନି ତିରିଶବର୍ଷକାଳ କିପ୍ରକାରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିଥିଲେ ତାହା ଭାବିଲେ ବସ୍ତିତ ହେବାକୁ ହୁଏ ।

ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ରାଣୀ ଅହଲ୍ଲାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସନୀୟ ପଦ୍ଧତି ଥିଲା । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଧର୍ମୀୟକରଣକୁ ଅସି ବର୍ତ୍ତୁରାସନ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ନ୍ୟାୟ-ବିଚାର କରୁଥିଲେ । ଅର୍ଥା ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥୀଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ନିଜେ ଅମୂଳ ଶ୍ରବଣ କରି ତହିଁର ଯଥୋଚିତ ପ୍ରତିବ୍ୟାଧାନରେ ତତ୍ପର ହେଉଥିଲେ । ଧନାତ୍ୟ ବା ବଳବାନ୍ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରଦର୍ଶନ ଏବଂ ନିର୍ବଳ ବା ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରତି ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରଦର୍ଶନ ତାହାଙ୍କ ଶାସନମାନର ଅନୁମୋଦିତ ନ ଥିଲା । ଅତିରିକ୍ତ କରକ୍ଷରୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଅବ୍ୟାହତ ପ୍ରଦାନ ଏବଂ ବୃତ୍ତିଶୂନ୍ୟମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କରକ୍ଷା ଏ ଭରପୁ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ଖଣ୍ଡପୃଷ୍ଠି ଥିଲା । ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କୃଷି ଜଳାଶୟାଦ ଖନନ ଏବଂ ରାଜମାର୍ଗ, ମନ୍ଦିର, ପାତ୍ରଗାଳାଦି ନିର୍ମାଣ ସ୍ବାସ୍ଥ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ହିତସାଧନ ପାଇଁ ସେ ସର୍ବଦା ଉତ୍ସୁକ ଥିଲେ । ଶୁଦ୍ଧସ୍ବଭାବୀ ଅହଲ୍ଲାଦେବୀ ଦୁର୍ଗୁରସ ଅଯୋଗ୍ୟ କର୍ମଗୁଣଙ୍କ ସ୍ବାସ୍ଥ ନିଜ ନ୍ୟାୟପରଶାସନ ଦୃଷ୍ଟିତ ହୋଇ-ଯିବା ଅଶକ୍ତାରେ ନିଜେ ନିରପେକ୍ଷଭାବରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଲୋକ ନିର୍ବାଚନ କରି ନିଯୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ । କାହାର ତୋଷାମୋଦ ବା ଚାଟୁକ୍ତିରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଫଳତଃ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଚାଟୁକାରମାନେ ତାହାଙ୍କ ଶାସନରେ ହତାଶ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ରାଣୀ ଏଣେ ସ୍ବରାଜ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ସୁଖଶାନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନରେ ସମୟକ ଯତ୍ନବତୀ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ସାମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟସହିତ ସଖ୍ୟସ୍ଥାପନରେ ସୁଚ୍ଛିତ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ତୁଳାଜୀ ରାଜଙ୍କୁ ଦାକ୍ଷିଣାତର କାର୍ଯ୍ୟଭାର ପ୍ରଦାନ କରି ନିଜେ ଉତ୍ତରସ୍ଥ ରାଜ୍ୟସମୂହର ତତ୍ପ୍ରାବଧାନ ଏବଂ କରଦାନାୟମାନଙ୍କର କର

ଶ୍ରଦ୍ଧାଶର ଭାର ବହନ କରିଥିଲେ । ତୁଳାଣୀ କେବେ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶକୁ ଯିବା-
ଦର୍ଶନାର୍ଥ ଯାତ୍ରା କଲେ ଶୁଣି ଏକା ମାଲବ ସହିତ ସମସ୍ତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଗୁଜ୍ଜରାଟୀୟ
ସ୍ୱର୍ଗରୁଦ୍ରପେ ପରଶୁଲନ କରୁଥିଲେ । ଗୁଜ୍ଜରାଟର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଏବଂ
ଅପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦଶାର ଯଥାବିଧି ରକ୍ଷା ତାଙ୍କର ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା । ସେ
କୌଶସି ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟଭାର ମନ୍ତ୍ରୀ ବା ଅନ୍ୟକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ
କରି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ରହୁ ନ ଥିଲେ । ସେଥିରେ ସ୍ୱର୍ଗର ହୋଇଅଛି କି ନାହିଁ
ତାହା ସଦୟ ଏବଂ ପ୍ରସନ୍ନ ଭାବରେ ବୁଝୁଥିଲେ । ଫଳତଃ ପ୍ରଜାବସ୍ଥା ଅସ୍ଥାୟୀ
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ସର୍ବବ୍ୟୟ ମଙ୍ଗଳସମ୍ପାଦନ ସ୍ୱାର୍ଥେ ଜଳକାରଣୀ ନ ଥିଲେହେଁ
ଜନମାୟଦକାତ୍ୟା ଥିଲେ ।

କଥିତ ଅଛି ଶୁଣି ଯେତେବେଳେ ଗଜ୍ୟଭାର ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାଶ କରିବାକୁ
ବସିଲେ, ତେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ପୁରୋହିତପ୍ରମୁଖ କତିପୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ
ନିଜ ଅଭିଜ୍ଞସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନାନାଅପତ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ତାହାଙ୍କୁ ଯୋଷ୍ୟ-
ପୁଷ୍ପ ଶ୍ରଦ୍ଧାଶ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜ୍ଞାବତୀ ଅସ୍ଥାୟୀବେଳା ସେମାନ-
ଙ୍କର ଦୂରଭିଷକ ବୁଝିପାରି ଏବଂ ଯୋଷ୍ୟପୁଷ୍ପଶ୍ରଦ୍ଧାଶର କୌଶସି ପ୍ରୟୋଜନ
ନ ଦେଖି ନିର୍ଭୀକଚିତ୍ତରେ ସୁସୁକ୍ତିମୂଳକ ଉତ୍ତରପ୍ରଦାନସ୍ୱାର୍ଥେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉପ-
ସ୍ମୃତ୍ତି ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ତଦାନନ୍ତର ମହାରାଜ୍ୟପତି ଶାସକର ମଧ୍ୟ ଏ
ବିଷୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରି ସୁଦ୍ଧା ସଫଳକ୍ରମ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ସେ
ଶୁଣିତର ଓକିଲୀ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣରେ ସାତଗଣ୍ଠ ହୁଣି ହୋଇ ତାହାଙ୍କ ବସନ୍ତରେ
ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କଲେ । ଶୁଣି ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ନିବାରଣାର୍ଥ ଉପସ୍ମୃତ୍ତି ହରୁତ୍ତର
ଦେଇ ଯୁଦ୍ଧସଙ୍ଗାରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉ
ନ ଥିଲା, ତଥାପି ଅସ୍ଥାୟୀଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ସାହସ ଦର୍ଶନରେ ତତ୍କାଳୀନ
ଲୋକମାନେ ବିସ୍ମୟାତ୍ମକ ହୋଇଥିଲେ । ତୁଳାଣୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରୁ ଗୁଜ୍ଜରାଟ-
ମଧ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କୁ ବିଶେଷ କଳ୍ପ ହେବା କରିବାକୁ ହୋଇ ନାହିଁ । ତଥାପି
ତୁଳାଣୀ କୌଶସି କୌଶସି ଧ୍ୱଲରେ ଶୋକ ବିନାସରାମର୍ଶରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି
ପାରି ନ ଥିଲେ ।

ଅହଲ୍ୟାଦେବୀ ଯେପରି ସୁତରାଫା ଥିଲେ ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଧର୍ମପରାୟଣା ଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟହ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟପୂର୍ବରୁ ସେ ଗାଣୋପାସନ କରି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲେ । ସମାପନପୂର୍ବକ କିଛିକ୍ଷଣ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ପୁରାଣିକ ନିୟମିତରୂପେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ତତ୍ପରେ କେତେଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭୋଜନରେ ଯତ୍ନେତ୍ସୁ କରି ଶୁଣିବ ବସ୍ତ୍ରମ ଉତ୍ତରେ ରାଜପରିଚ୍ଛଦ ପରିଧାନପୂର୍ବକ ଧର୍ମୀୟକରଣକୁ ଯାଉଥିଲେ । ସେଠାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିବିଡ଼ମନରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟମାନ ଗୁଡ଼ି ପୂର୍ଣ୍ଣବାର ବସ୍ତ୍ରାମୟରେ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରୁଥିଲେ । ନିର୍ଣ୍ଣାୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହିପରି ରାଜ୍ୟର ଦୁଃଖସୁଖ ଗୁଡ଼ି ସେ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଟୁଲ ଶରୀରରୁ ରକ୍ତକ୍ଷୟ କରୁଥିଲେ । ଅବଶେଷରେ ୧୨୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶତ୍ପତିମବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମରେ ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଘୋର ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇ ବିନାବ୍ୟାଧିରେ ସାଜନରେ ନିରାମୟ୍ୟାମକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଦୟା ଏବଂ ନ୍ୟାୟ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ଶାସନର ଧୂଳିମନ୍ତ୍ର ଥିଲା । କୌଣସି ଅପରାଧୀକୁ ପ୍ରାଣହାନିଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ହେଲେ ସେ ଏହା କହି ବାରଣ କରୁଥିଲେ ଯେ “ଅମୃତମାନେ କେବଳ ସାମାନ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ, ଇଣ୍ଡ୍ରଜିତ ସୃଷ୍ଟିର ଶ୍ରେଷ୍ଠବସ୍ତୁ ମାନବକୁ ନିଷ୍ଠ କରିବା ଅମୃତମାନଙ୍କ କ୍ଷମତାର ବହିର୍ଭୂତ ।” ଏହିପରି କରୁଣାକୋମଳ ନ୍ୟାୟ କେବଳ ସେହି ନାଗସୃଷ୍ଟିରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ମହାରାଣୀ ଭକ୍ତୋତ୍ତରା ତହିଁର ଅନ୍ୟତମ ନିଦର୍ଶନ । ଚୂଡ଼ାକାନ୍ୟ ବା ଅଯଥା ପ୍ରଶଂସା ଅହଲ୍ୟାଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣଶୂଳ ଥିଲା । କମ୍ପତ ଅଛି ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ତାହାଙ୍କର ସବିସ୍ତାର ପ୍ରଶଂସା ବର୍ଣ୍ଣନାପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ରାଣୀ ତାହା ଶୁଣିପାରି ଅତିରେ ତାହା ଚିରାନ୍ଦେବାକୁ ଅଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ସଦାପ୍ରସନ୍ନତା ଅହଲ୍ୟାଦେବୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଭାବିକ ଲୁପ୍ତଶବ୍ଦ ବିପଦସମୟରେ ସ୍ତବ୍ଧା ତାହାଙ୍କର ପ୍ରୟତ୍ନତା ଓ ତେଜସ୍ବିତା ହ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ସ୍ଥୂଳରେ ବୋଲିଯାଇପାରେ, ତାଙ୍କ ସଦୃଶ ଗୁଣବତ୍ତା ଏବଂ ଧର୍ମପରାୟଣା ରାଣୀ ଗୃହଣରେ ବରଲା ।

ତୁଳସୀସ୍ତବକ ।

(ବର୍ଣ୍ଣା)

(ବଳଦଃସ ବେଦାର ।)

ପ୍ରସବଣ ଶରଳେ କଲେ ବସନ୍ତ
 ସୌମିନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଭୁ ଯାଦବପତି,
 ବହୁଲ ଗୋଦାବରୀ ସେ ଗିରିପାଦେ
 ଶିଳାବନ୍ଧୁର ଶେଷେ ହର୍ହରନାଦେ ।
 ଏକେ ପୁନର ଗିରି ହରଶିରାଳ
 ପୁଜେ ମନ୍ଥରେ ବିଜେ ବରଷାକାଳ,
 ମେଘମାଳେ ମେଘୁରୁ ଦେଖି କିତାନି
 କହନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁ ଶ୍ରୀରାମପୁଣ୍ୟ—
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଏନ ଦେଖି ନାଚଇ ଢେଙ୍କା
 ଭକତ ଯଥା ଭବମାୟା ଉପେକ୍ଷି,
 ବିତରେ ଅଜାତରେ ଜୀବନ ଏନ
 ଧନ୍ୟ ଯେ ଦାତା ଜାଣେ ଯାତକ ମନ ।
 ନୀଳ ନୀରଦମାଳେ ଖେଳେ ତପଳା
 ଖଳପାରତ ପ୍ରାୟେ ସଦା ତପଳା,
 ବର୍ଣ୍ଣନ୍ତି ମନ୍ଥାନୁନେ ନଇଁ ଅମ୍ବୁଦେ
 ବିଦ୍ୟା ସମ୍ପଦେ ଯଥା ନମନ୍ତି ବୁଧେ ।
 ବେନି କୋଟିକ ନିହି ବେନି ଶିଖରେ
 ସିବଶ୍ରୀ ଜ୍ୟୋତି-ସ୍ତୋତ ସୃଜେ ଅମ୍ବୁରେ,
 ମଣ୍ଡେ ଜାନୁତରାଲ ଶନ୍ଦକାମୁଦ
 ଅଶା ଭଜଳେ ଯଥା ଅସ୍ତେକ ମୁଖ ।

ଠାବେ ଠାବେ ଶଇଳ ନୀଳବିଶେଷେ
ଧବଳ ଅଭିଷେପ କି ଶୋଭା ବହେ !
ତଥେ ହୁଅଇ ପ୍ରତି ପତିତୁଣି କି
କ୍ଷୀରୋଦ ଫେଣ ବସୁଧାରେ ଛୁଇଁବି !

ଜଳପ୍ରପାତ ଗର୍ଜି ଗଭୀର ରବେ
ଦୁଇ ଭଗ୍ନରୁ ତେରପଡ଼େ ଭୈରବେ,
ସେ ଭାବେ ପ୍ରତିଶ୍ରବ ଦିଅଇ ଦଶ
ଧର୍ମଶାସନେ ଦୁର୍ଦ୍ଦ ବବେକପର ।

ସହସ୍ର ଧାରାପାତ ଶଇଳଗଣ
ଖଳ ବଚନ ଯଥା ସହେ ମୁକ୍ତନ,
ପିଠିଛି ହର, ଦେଖି ଶଇଳ ଅଙ୍ଗେ
ପାଷଣେ ହର ପ୍ରେମ ଯଥା ସୁସଙ୍ଗେ ।

ଶୂଳନ୍ତ୍ର କୂଳ ଲଙ୍ଘି ଗିରିସରରେ
ମତ୍ତ ପାମରେ ଯଥା ଅଳପବିଷେ,
ଗୋଦାବରୀକି ସବେ କରନ୍ତି ଗତି
ମହତ ଅସ୍ତ୍ରାବଳୀ କାହିଁ ମୁକ୍ତି ?

ଅବଳ ନବଜଳ ପରଶି ମଞ୍ଜୁ
ମାୟାରେ ଜୀବ ଯଥା ଜଡ଼ିହୁଅଇ,
ନିରତେ ନୀରପାତେ ପୁରୁଲ ସର
ସାତ୍ତ୍ୱିକଗୁଣେ ଯଥା ସାଧୁ ଅନ୍ତର ।

ନିଗୁଣା ନୀର ବେଗେ ସାଗରେ ଯାଏ
ଶାଶ୍ୱତେ ତକ୍ତଜନ ମନ ପରାୟେ,
ସାଗରେ ନିଜ ଗୋଷି ଯାଏ ବହୁର
ଭକ୍ତ ତନ୍ମୟ ଯଥା ଲଭିଲେ ହର ।

ଲଘୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସେତୁବନ୍ଧନ
ରାଜଦ୍ରୋଷୀ ଯେବନ ରାଜଗାସନ,
ବହୁଧାରୀ ବାର ଭେଦ କଥର
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଘେ ଯଥା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ନାଶ ।

ଦୂର ରବ ଶୁଣି ଧାରବ ପିକ
ମୁହଁ ସକାରେ ଯଥା ମୁକ୍ତ ଧାର୍ମିକ,
ତାହୁଁ ବଶକୁଣ୍ଡେ ନିରନ୍ତେ ରାବେ
ବହୁକାଶୀ ଯେବନେ ଜଳେ ସ୍ଵାବେ ।

ହରିତ ଦୁର୍ବାଦଳେ ହୋଇ ମଣ୍ଡନ
ନିଦାଘରୁଷ ମନ୍ତ୍ର ଦଶେ ଯତନ,
ସରସ ସାଧୁ ହୃଦ ହୃଦ ଯେଉଁ
ଶୁଷ୍କ ବୈରାଗ୍ୟ ଭକ୍ତିରସ ସଞ୍ଚର ।

ପଞ୍ଚବ କର୍ପୁରଲ ବୃକ୍ଷେ ଅନେକ
ସାଧକ ହୃଦେ ଯଥା ଉଦେ ବବେକ,
ଅର୍ଜୁନାଦପ ହେଲ ପଦ୍ମ-ବନ୍ଧନ
ସୌରଜ୍ୟେ ଶଙ୍ଖେ ଯଥା ହୁଅନ୍ତୁ ଦାନ ।

କଦମ୍ବ ବକ୍ଷିଲ୍ଲ ଚୈ କାନନେ
କଦମ୍ବବନ୍ଧୁ ମେଘ-ମନ୍ତ୍ର ନିଷ୍ଠନେ,
ରକ୍ତବନ୍ଧୁ ହୃଦ-ନାମ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ
ହର୍ଷେ ପୁଲକେ ଯଥା ରକ୍ତ ତନ୍ତୁ ।

ଗୁଳ୍ମଗହଳେ ପଥ ଗଲ୍ଲଟି ଛଇ
ବିଧର୍ମୀ ରକ୍ତପଣେ ଶାୟ ଯେଉଁ,
ଗରସ୍ୟ ବସୁଧା କେତେ ଶୋଭାଅସ୍ପଦ
ଉପକାଶୁ ଜନର ଯେତେ ସମ୍ପଦ ।

ଉଭେନ୍ଦଗଲେ ନରୁଁ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠଗଣେ
ଜ୍ୟୋତି ଦେଖାଇଦେଲେ ଜ୍ୟୋତିରଙ୍ଗଣେ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଜ୍ୟେ ଯେସନ ବଢ଼େ ଅଦର
ନିଗୁଣେ, ଗୁଣିଜନେ ହୁଅନ୍ତି ପର ।

କୃଷକେ ଉପାଡ଼ନ୍ତି ବାଲୁଙ୍ଗା କ୍ଷେତ୍ରୁଁ
ସାଧୁ ଯେସନ ଅନ୍ତ-ବତ୍ତମା ତେତୁଁ,
ସଲଲୁଁ ପଲାଇଲେ କୋକେ ହୁଇଦେ
ଅବୁଝା ରାଜା ରାଜ୍ୟୁଁ ଯଥା ପଣିଦେ ।

ନ ଉଠେ ମାର ସତ୍ତ୍ୱେ ଉଣ ଉଷରେ
ବିକାରେ କାମପ୍ରାପ୍ତେ ସନ୍ତ ଅନ୍ତରେ,
ଜନ୍ମସକ୍ତୁଳ ଝନସୁକୀ ସମ୍ପ୍ରତି
ସୌରଜ୍ୟେ ପ୍ରଜାପୁଣି ରକ୍ତ ଯେମତି ।

ବାଟୋଇ ଠାବେ ଠାବେ ଅଟକି ଉଦ୍ଦେ
ଲେପୁଁ ଯଥା ଦବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଉଦ୍ଦେ,
ପ୍ରବଳ ବାୟୁ କେବେ ତଡ଼େ ଜଳଦ
କୃପୁସ ଯଥା କୁଳଧର୍ମ ସମ୍ପଦ ।

କ୍ଷଣେ ନିବିଡ଼ତନ ଗ୍ରାସର ଧରା
କ୍ଷଣେ ଉପୁଜେ ପୁଣି ପ୍ରତଣ୍ଡ ଖରା,
କୃଷକ ଏହିପରି ସୁଜ୍ଞାନ ନାଶେ
ସୁସଙ୍ଗ ଏହିପରି ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶେ ।

ଦେଖ ମଳିନ ହୋଇ ଅଶ୍ରମ ସର
ନ ବଢ଼େ ବୁଦ୍ଧେ ଛବି ଖରବନର,
ମଣିକ କଲୁଷିତ କଲେ ଯେସନେ
ଅଶ୍ରମ ଜନେ ପରିଗୁଣଗ୍ରହଣେ ।

ଦେଖ ଦେଖ ଅଗ୍ରତେ ସରସୀ ଜଳେ

ପତି ମଣ୍ଡୁକ କୁର ଅହିକ ବଳେ

ବିଚଳେ ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଉଡ଼ିନ

ଉଡ଼ିକ ଶିଶୁ କକି ଦେଲ ଗିଳିଣ ।

କାଳକବଳେ ସିନା ଏରୁପେ, ଭର

ଅଗ୍ରତେ ନର ଘାରି ହେଉଣ ଥାଇ,

ତେବେହେଁ ମନାସଇ ଲଭି ଏ ଦଶା

ମେଣ୍ଡାଉବାକୁ ଭବ-ଭୋଗ-ଲଳସା ।

ବରଷାକାଳ ଅଟେ ଭୂଭିଦ-ମିତ୍ର

ମାତ୍ର ପକ୍ଷୀ ମଲ୍ଲ ନୋହେ ବିଚିତ୍ର !

ଜଳଗହଳ ହେଲ ତା ପକ୍ଷେ ଯମ

ଅତି ସମ୍ପଦ, ବାବୁ, ମହା ବିଷମ !

“ସମାନ୍ତାଥ”

ଟେଲିଫୋନ ବା ଦୂରଶ୍ରବଣପଦ୍ଧତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନଯୁଗରେ ଟେଲିଫୋନ ଗୋଟିଏ ନିତ୍ୟବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ମହୋପକାରୀ ଯନ୍ତ୍ର । ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ସର୍ବଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ବହୁକାଳ-ପ୍ରାପେକ୍ଷ କର୍ମମାନ ସମ୍ପାଦନ କରିପାରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଅପଦସମୟରେ ପୂର୍ବରୁ ସାବଧାନ ହୋଇ ପାରୁ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଯେତେବେଳେ ତା’ଜିଭକଳ ପ୍ରୟୋଗରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ବା ତାରବାଣ୍ଟିର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ତେତେବେଳେ ଲୋକେ ବିଜ୍ଞାନର ମହୁମାଦର୍ଶନରେ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଟେଲିଫୋନ ତତୋଽଧିକ ବିସ୍ମୟୋତ୍ପାଦକ । ସେଥିରେ କେବଳ ସାଙ୍କେତିକ ଶବ୍ଦ ତାରହାର ଦୂର ଦେଶକୁ ଯାଇଥିଲା । ଏଥିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦୂରସ୍ଥିତ ଲୋକର କଥା ଶୁଣି ଶୁଣାଯାଉଅଛି । ଏହି ଯନ୍ତ୍ରସାହାଯ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁହୂର୍ତ୍ତକମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବସାୟୀ ଦୂରସ୍ଥିତ ବ୍ୟବସାୟୀ ସହିତ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ମୂଲ୍ୟର ହ୍ରାସବୃଦ୍ଧି ବିଷୟରେ

କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଅଛନ୍ତି, ରାଜପୁରୁଷ ତାହାଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ ସହଚର
ରାଜକାର୍ଯ୍ୟର ପରାମର୍ଶ କରୁଅଛନ୍ତି, ସଂବାଦପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକ ସ୍ୱପ୍ରଚୋଷରେ
ବସି ଦୂରସ୍ଥିତ ଯନ୍ତ୍ରାଳୟକୁ ମୁଦ୍ରଣାଦି ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେଶ ପ୍ରେରଣ କରୁଅଛନ୍ତି,
ସେନାନାୟକ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରୁ ଦୂରସ୍ଥ ଶିବିର ବା ରାଜଧାନୀକୁ ଯୁଦ୍ଧବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରେରଣ
କରୁଅଛନ୍ତି । ରେଲପଥରେ ଏକ ବିଶ୍ରାମସ୍ଥାନର କର୍ମଚାରୀ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶ୍ରାମ-
ସ୍ଥାନର 'ସହଯୋଗୀ'କୁ ବାଣ୍ଟିଦେବାକ୍ଷର ଉପସ୍ଥାନ ଓ ପ୍ରସ୍ଥାନର ସଂବାଦ

ଟେଲିଫୋନ୍ ବା ଦୂରସଂସଂହାର ।

ଦେଉଅଛନ୍ତି । ଉଚ୍ଚତଃସ୍ତରୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ଦୂରସ୍ଥିତ ମୁଖ୍ୟ ଚକ୍ରାବଳୀକୁ
ଅନ୍ୱାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଗୃହସ୍ଥ ସ୍ୱଭବରେ ବସି ଦୂରସ୍ଥ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହଚର
ଅଳାପ କରୁଅଛନ୍ତି, କୌଣସି ବିଷୟର ଅଗତ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ଦୂରସ୍ଥିତ
ଲୋକଙ୍କୁ ଫୁଟୁ ସାବଧାନ କରାଉଦେଉଅଛନ୍ତି । ଏହାସ୍ୱାଗତ ଯେ କେବଳ
ସମୟର ଯଥେଷ୍ଟ ରକ୍ଷା ହେଉଅଛି ବା ପରିଶ୍ରମର ଲାଭକ ହେଉଅଛି ତାହା
ନୁହେଁ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସୁବିଧା ହେଉ-
ଅଛି ଏବଂ ଇତିସୂତ୍ର ଧାବନଜନିତ ଶକ୍ତିଷୟ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ ଓ ଅନ୍ୟ ଅପଦରୁ
ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ରକ୍ଷା ମିଳୁଅଛି । ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ
ସଭ୍ୟତାମୟ ଦେଶର ଲୋକେ କ୍ଷଣେକ୍ଷଣେ ଚଳିପାରନ୍ତେ ନାହିଁ ଅଥବା ସ୍ତ୍ରୋତ-

ବେଗରେ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଠାଇ ପାରିନେ ନାହିଁ । ଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଉଦ୍ଭାବକ ଶ୍ରେଷ୍ଠାତ୍ମ ସାହେବ ଅମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଷ୍ଟନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ବିଜ୍ଞାନ-ଅଧ୍ୟାପକ । ଏଡିନ୍ବର୍ଗ୍ ତାହାଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ଥିଲେହେଁ ବହୁକାଳ ଅମେରିକାରେ ବାସ କରି ରହିଥିବାରୁ ସେ ଅମେରିକାବାସୀ ବୋଲି ପରିଚିତ । ସର୍ବଦା ବିଜ୍ଞାନ ଅନୁଶୀଳନରେ ଜୀବନକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିବାରୁ ସେ ଅନେକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଟେଲିଫୋନ ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣସ୍ଥଳରୁ ସେ ଭାରବନ୍ଧଗରେ କିଛିକାଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ, ତେଣୁ ଏଥିପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ୱଭାବିକ ଅକୃଷ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । ୧୮୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ଏହି ବାବ୍ୟବାଦୀ ଭାରବାଣ୍ଟିକର ପ୍ରଥମେ ନିର୍ମାଣ କରି ତାହାର ଫଳ ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେହିକାଳରୁ ଏହି ଯନ୍ତ୍ରର କ୍ରମୋନ୍ନତି ହୋଇଅଛି ।

ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ବିଜ୍ଞାନରେ ସମୁଦ୍ରର ଅମେରିକାଗଣ୍ଡରେ ପ୍ରଚ୍ଛୁରିତ ହୋଇଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବେଗର ଲୋକେ ତେତେବେଳେ ଏ ସଂବାଦରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଜଣେ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାନାଦେଶରେ ତୁମ୍ଭଣ କରି ଏହାର ଉପଯୋଗିତା ବିଷୟରେ ବକ୍ତୃତା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯୁରୋପରେ ଏକଦା ଏହି ବକ୍ତୃତା ଶ୍ରବଣ କରି ଇଂଲଣ୍ଡର ବିଖ୍ୟାତ ବୈଦ୍ୟୁତିକବିଜ୍ଞାନବିତ୍ ସର୍ ଉଇଲିୟମ୍ ଟମ୍ପସନ୍ ଏହାର ପରୀକ୍ଷାଲାଗି କୃତସଂଚଳ୍ପ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ପରୀକ୍ଷାରେ ଏହାର ଫଳୋପାୟକତା ପ୍ରମାଣିତ କରି ସ୍ୱଦେଶରେ ଏହାର ପ୍ରଚ୍ଛୁରିତ ବାଞ୍ଛନାୟତା ପ୍ରକାଶ କଲେ । କ୍ରମେ ଏହା ସର୍ବସଦେଶମାନଙ୍କରେ ବହୁଲଭ୍ୟେ ପ୍ରଚ୍ଛୁରିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ବଡ଼ ବଡ଼ ନଗରକୁ ଆସିଲା । ଏବେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତି ନଗର ଉପନଗରରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଗଲାଣି ଏବଂ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ହୁଏତ ଏତଦ୍ୱାରା ଦୂରରୁ ସଂବାଦ ଗ୍ରହଣ ଓ ପ୍ରେରଣରେ ସମର୍ଥ ହେଲେଣି । ଭାରତବର୍ଷକୁ ଯେତେବେଳେ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ଆସିବାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା, ତେତେବେଳେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇଥିଲା ଯେ, ଏହି ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ପ୍ରାୟ ନଅକୋଟ ଦୂରରୁ କଥା ଶୁଣାଯାଇ ପାରିବ । ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୮୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ସେଥିର ପରୀକ୍ଷା

ହେବାରେ ବଂଶଜକ୍ରୋଶ ଦୂରକୁ କଥା ଶୁଣାଯାଇଥିଲା । ତତ୍ପରେ ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା
ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥିଲା ଯେ ଏତଦ୍ୱାରା ପର୍ୟୁଣ ଯୋଜନା ବା ୪୦୦ ମାଇଲ୍ ଦୂରକୁ
କଥା ଶୁଣାଯାଇପାରେ । ଓଡ଼ିଶାର ବାମଣା ରାଜ୍ୟରେ ୮୦ ମାଇଲ୍ ଦୂରହର
ଟେଲିଫୋନ ଚଳୁଅଛି । କ୍ରମଶଃ ଏହାର ବହୁଳପ୍ରସାର ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର
ଶକ୍ତିବୃଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ମିଳୁଅଛି, ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହି ଭବିଷ୍ୟ ଅଟେ
ଅଛି ଯେ ଏକଦା ଇଂଲଣ୍ଡ, ଆମେରିକା ଏବଂ ଭାରତବର୍ଷ ଏହି ସନ୍ତୋଷବାହୀ
ତାରଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ ହେବ ।

ଏହି ଯନ୍ତ୍ରର ନିର୍ମାଣକୌଶଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ । ପ୍ରାୟ ଏକଫୁଟ ବା
ପାଞ୍ଚ ଲମ୍ବା ଗୋଟିଏ ଧାତବ ନଳର ବନ୍ଧୀକୃତ ଦୁଇମୁଖ୍ୟକଣ୍ଠର ବସ୍ତୁତ
ଏବଂ ବୃତ୍ତକାର । ଏହି ନଳ ଏବଂ ତାହାର ମୁଖସ୍ୱୟ ଏପରି ମାପରେ ଗଠିତ
ଯେ ଗୋଟିଏ ମୁଖ କାନଉପରେ ଲଗାଇ ରଖିଲେ ଅନ୍ୟଟି ମୁହଁ ଅଗକୁ
ରହେ । ସେହି ମୁଖଲଗ୍ନ ଅଭିପାତଳ ଧାତୁପତ୍ରରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାବୃତ ସୂକ୍ଷ୍ମତାର ବାହାର
ଯାଇଅଛି ଏବଂ ତାହା ଅନ୍ୟସ୍ଥ ଥିବା ନଳ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏହି
ନଳମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିତ ଚୁମ୍ବକ ଲୌହଦଣ୍ଡ ଥାଏ । ସେହି ଦଣ୍ଡଟି ଲୌହତାରରେ
ଜଡ଼ିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ନଳ ଉପରେ ମୁଖ ରଖି କଥା କହିଲେ ସେ ପାତଳ
ଧାତୁପତ୍ର ମୁଖବାୟୁରେ କମ୍ପିତ ହୁଏ ଏବଂ ସେହି ଚୁମ୍ବକ ଲୌହ ସଂଯୋଗରେ
ଚୁମ୍ବକଦଣ୍ଡରେ ତିବ୍ବତର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ଏବଂ ତାହାତ ବଳରେ ତାରଦ୍ୱାରା ସେ
ଶବ୍ଦ ଦୂରକୁ ଯାଇ ଅନ୍ୟ ନଳର ସେହି ଅଙ୍ଗକୁ କମ୍ପିତ କରେ । ସେଠାରେ
ନଳମୁଖ କର୍ଣ୍ଣରେ ଦେଇ ଶୁଣୁଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟର କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଣିପାରିବେ । ସେ
ବ୍ୟକ୍ତି ତେଣୁ କିଛି କହିଲେ ଏଣେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ଣ୍ଣସ୍ଥିତ ନଳମୁଖରେ
ତାହା ଶୁଣିପାରିବେ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସନ୍ନିହିତ ଲୋକର ସ୍ୱରପ୍ରାୟ ତେବେ
ସ୍ପଷ୍ଟ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ସାମାନ୍ୟତା । ଏହି ଦୋଷ ମଧ୍ୟ ଦୂର କରିବାପାଇଁ
ବିଜ୍ଞାନ ସବଦା ଯତ୍ନଶୀଳ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱର ଦୂରକୁ
ଚଳାଯାଇଅଛି । ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଆର୍ୟାସ ସ୍ଥଳରେ ସନ୍ତୋଷପ୍ରେରକଙ୍କର ସ୍ୱର
ଉତ୍ତମରୂପେ ବାରିହୁଏ ।

ଦୂରଶ୍ରବଣଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଜପର ଦୂର-
ଗତରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ତାହାର ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ନିମ୍ନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କର-
ଯାଇଅଛି । ଏବଂ ଜଣେ ସୂକ୍ଷ୍ମଦୀପ୍ତ ଭ୍ରମଣକାରୀ ଅମେରିକାରେ କୌଣସି
ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଅତିଥି ହୋଇଥିଲେ । ଗୁଡ଼ସାମୀ ତେତେବେଳେ ଉପସ୍ଥିତ ନ
ଥିବାରୁ ଗୁଡ଼ିଆ ପ୍ରଥମେ ଅସ୍ପେଷ୍ଟ ଅବନରେ ବସାଇ ଯଥୋଚିତ ଉପବୃତ୍ତ
ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ଏବଂ ତତ୍ପରୀକ୍ଷା ହାତୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସଂବାଦପତ୍ର ଦେଇ
ସ୍ବୟଂ ଉକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ଧରି ବସିଲେ । ପ୍ରଥମେ ସେ ଦୂରସ୍ଥିତ ସାମୀକୁ ବନ୍ଧୁଙ୍କର
ଅଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ଜଣାଇଲେ । ତତ୍ପରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇକ୍ରୋଶଦୂରସ୍ଥିତ ଅଣ-
ଶାଳାରୁ ଗାଡ଼ି ଫିଙ୍ଗାଡ଼ି ଅଣିବାକୁ ଉଦ୍ୟକୁ ସଂବାଦ ଦେଲେ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ଦିନ-
କ୍ରୋଶଦୂରସ୍ଥିତ ନଦୀର ଜଣେ ନାବିକଙ୍କ ସହିତ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ନୌ-ବହାର
ଭରବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ତହିଁଉତ୍ତରେ ପୁଣି ୧୫ । ୨୦ କ୍ରୋଶ ଦୂରରେ
ଥିବା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଗୃହରେ ଭେଜନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଅମତ୍ତ୍ବ କଲେ ଏବଂ
ଭୋଜ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାପାଇଁ ଉନ୍ନତ ଶ୍ରେଣୀଶାଳାମାନଙ୍କର ସୁପ-
କାରଗଣଙ୍କୁ ଅଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ପରଶେଷରେ ପୁଣି ଯନ୍ତ୍ରମୁଖ ଫେରି
ନଗରର ବରିନ୍ଦସ୍ଥାନରୁ ବାହକସ୍ବାସ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଜାଣାଇ ଅଣିବାର
ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏଥିରେ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧ-
ଘଣ୍ଟାକାଳ ଲାଗିଥିଲା । ତେତେବେଳକୁ ଅତିଥି ସଂବାଦପତ୍ରର ଗୋଟିଏ ପୃଷ୍ଠା-
ମାତ୍ର ପଢ଼ିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିବାର
ଶୁଣି ସେ ବିଦେଶିକ ବନ୍ଧୁ ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅମେରିକାରେ
ଏହି ଯନ୍ତ୍ରବଳରେ ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟମାନ ହୁଏ ତାହା ଶୁଣିଲେ ଯଥାର୍ଥ ବୁଝି ତ
ହେବାକୁ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଝିଅର ଗୁଡ଼କୁ ଜନଶୂନ୍ୟ
ଦେଶିଥିବ, କ୍ଷଣକପରେ ଦେଖାଯିବ ତାହା ବହୁଜନସମାଗମ ଏବଂ ନାନାଦ୍ରବ୍ୟ
ସମ୍ପର୍କରେ ସମାଜାର୍ଥ ହୋଇଅଛି । କେବଳ ସେହି ଦୂରଶ୍ରବଣଯନ୍ତ୍ର ଯୋଗେ
କ୍ଷଣକରେ ବରିନ୍ଦସ୍ଥାନର ଲୋକେ ସଂବାଦ ପାଇ ଦୂରଗାମୀ ଯାନରେ ଶୀଘ୍ର
ଦ୍ରବ୍ୟସହିତ ଯାଇ ବୁଣି ହୋଇଯାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ବସ୍ତୁପ୍ରାପକ ଯନ୍ତ୍ରର

କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତା ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନଯାଏ ତାର ସଂଯୋଗ ଥିବ
ସେହି ସ୍ଥଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ସ୍ବାଭାବିକ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଜ୍ଞାନର ଅସ୍ପର୍ଶ୍ୟ
ମହିମାରେ ବିନା ତାରରେ ମଧ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଯୋଗେ ଲୋକେ ଦୂରଦେଶରୁ ସଂବାଦ
ପାଉଅଛନ୍ତି । ଶେଷୋକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରବଳରେ ସାଗରଗର୍ଭସ୍ଥିତ ବିପନ୍ନ ନାବିକ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ
ନାବିକକୁ ଅଥବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ରସ୍ଥାନର ଲୋକଙ୍କୁ ସଂବାଦ ଦେଉ-
ଅଛନ୍ତି । ବ୍ୟୋମଯାନରେ ଉଠି କେହି ଅକାଶମଣ୍ଡଳର ବାର୍ତ୍ତା ଲାଭୁଥିବୁ,
କେହି ବା ଦୂରସ୍ଥିତ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷର ଚେଷ୍ଟା ଅନୁପକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କ ନିମେଷକ ମଧ୍ୟରେ
ଜଗାଇଦେଉଅଛନ୍ତି । ବିଜ୍ଞାନର ଅଭୁତ ମହିମାରେ ଅନୁର ଅଭୁତର
ଘଟନାମାନ ଏଣିକି କୃତ୍ରିମୋଚର ହେବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ।

ପଦ୍ୟ । *

(ବଳଦେବବେଦାର ସ୍ତବ ୧୦)

(୧)

କୋଟିଲବଣ୍ୟନିଧି ରେ ପଦ୍ମ ଭୃଷ୍ଟ !
କି ଅମୃତେ ଗଢ଼ିଲ ତୋ ଭକ୍ତ ବନ୍ଧୁ ?
ତୋ ରୂପ ଦରଶନେ ମୋର ହୃଦୟ
ପ୍ରଣୟ ଅନଳେ ହୁଏ ଅମୃତମୟ ।

(୨)

ଚଳ ଚଳ ସୁମାଳ ସରସାଳଳ
ଚଳ ଚଳ ଶ୍ୟାମଳ ନଳିନୀଦଳ ।
ଚଳ ଚଳ ବସୁନ୍ଧର—ରଶ୍ମି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ତାମଧ୍ୟେ ଚଳ ଚଳ ଭୃଷ୍ଟ କମଳ ।

* ପ୍ରବାଶବଳ ଅବସ୍ଥାରେ ରଚିତ ।

(୩)

ହସହସ ବଦନେ ହରଷଭରେ
 ଅନାଇ ରହିଅଛୁ ତୁ ଦବାବରେ
 ତୋ ମୁଖେ ଜ୍ୟୋତିଧାରା ସେ ଦବାକର
 ତାଳଇ ଅବରଳ ଅରେ ପୁଷ୍କର ।

(୪)

ପିଉ ତୁ କି ଅନନେ ପାୟସ ସର
 ସେ ଶୁଭ୍ର ଜ୍ୟୋତିଧାରା ଭଜିବି କର ।
 ଆହା କି ଦବ୍ୟ ଶିଶୁ ତହିଁ ତୁ ଲଭୁ
 ଧନ୍ୟ ଉପେକ୍ଷା, ଧନ୍ୟ ତୋହର ପ୍ରଭୁ !

(୫)

ମକରନ୍ଦ ଅମୃତ ହୃଦେ ତୋହର
 ତହିଁ ଶୁଭ୍ର ବାସ କି ମନୋହର !
 ସେ ମଧୁ ପାନେ ମତ୍ତ ମଧୁପଦଳ
 ସେ ସୌରଭେ ପରାଣ କେତେ ଶୀତଳ !

(୬)

ଶେତ-ଲେହନେ ରଙ୍ଗ । ତୋ ଶୁଭ୍ର ତନ୍ତୁ
 ବାରେ ଦେଖିଲେ କେତେ ନ ସିବ ମନୁ ।
 ସବ ଶୋଭର ତୁହି ଉପମା ସ୍ଥଳ
 ଭବତ ପ୍ରେମିକର ତୁହି ସମ୍ବଳ ।

(୭)

ସ୍ନେହ କରୁଣା ଭକ୍ତି ପବିତ୍ର ରସ
 ପୁରୁଛି ତୋ ଅନ୍ତରେ ରେ ତାମରସ
 ନୋହିଲେ କାହିଁ ତୋର ଦର୍ଶନେ ମନ
 ବିମଳ ପ୍ରେମରସେ ହୁଏ ମଗନ ।

(୮)

ମଧୁମୟ ପବନ ଯାହା ବନ୍ଧରେ
ତୋ ନାମ ସଙ୍ଗେ ମିଶା ବ୍ୟାଧି ବରେ,
ପ୍ରିୟ ମୁଖ ନୟନ କର ତରଣ
ତୋ ନାମ ସଙ୍ଗେ ସିନା ସୁଖ କାରଣ?

(୯)

ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦର ପରମେଶ୍ଵର
ନାମ ସଙ୍ଗେ ଲଗ୍ନ ନାମ ତୋହର ।
ଦେଶରେ ଅରବିନ୍ଦ ଭକ୍ତଜନର
ବିଭୁ ପଦାରବିନ୍ଦ ସୁମନୋହର ।

(୧୦)

ସଦା ଶୋଭାର ସଦା ରେ ପଦ୍ମ ତୋର
ସଙ୍ଗେ ନିଗୂଢ଼ ଯୋଗ ଅହରମୋର ।
ଜୀବନ ମରଣରେ ତୋ ସଙ୍ଗେ ମିଶି
ଥାଉ ମୋ ମନରଦ୍ଧ ଦବସ ନିଶି ।

(୧୧)

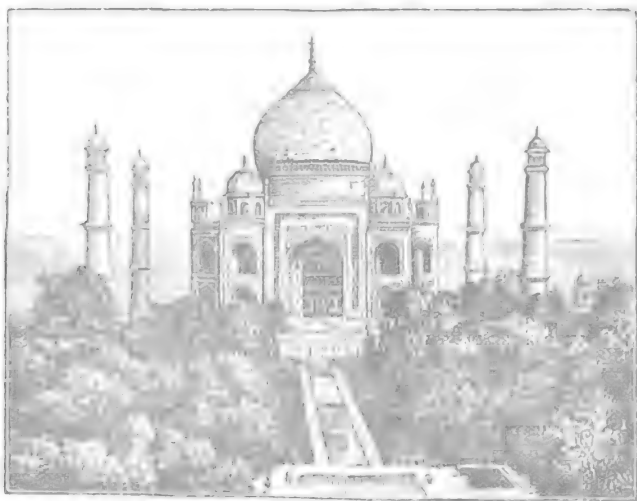
କଳୁଷପଙ୍କେ ମୁହିଁ କେତେ ମଳିନ
କେମନ୍ତେ ସରି ତୋର ହେବି ନଳିନ ।
ପଙ୍କଜ ଅଟୁ ତୁହି, ଦେଶୁ ଭରସା,
ତୋପରି ଶୁଭ୍ର ହେବି ଲଭି ସୁଦଶା ।

(୧୨)

ଅନନ୍ତ ମହେଶ୍ଵରେ ମୋ ପ୍ରାଣସାର୍
କୋଇ, ରାଜବ, ସଦା ସ୍ଵବ ଅନାର ।
ଶିଖାଅ ମୋତେ ସଦା ଏ ପୁଣ୍ୟବ୍ରତ,
ତୋର ଅଶିଷେ ପୁରୁ ମୋ ମନୋରଥ । ମଧୁବେଦ ।

ତାଜମହଲ ।

ମାଲକଲେବର ପୁଣ୍ୟତୋୟ । ଯମୁନା ଯେଉଁ ନଗରର ତରଣ ବଧୌତ
କରୁଅଛି, ଯେଉଁ ନଗରୀ ଏକଦା ବଶାଳ ମୋଗଲସାମ୍ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା,
ସେହି ଅଗ୍ରାନଗରର ଗୌରବରବ ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାଜ-
ମହଲ ଓ ମୋତିମହଲ୍ ଏହି ମୋଗଲମାଉସୁଦ୍ଦିନ ଚରଦନ ମୁକୁଷାକ୍ଷୀରୁପେ
ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହି ଜଗତ ସମକ୍ଷରେ ଭାରତୀୟ ପୁରାତନ ଶିଳ୍ପଗୌରବର ପରି-
ଚୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ।

ତାଜମହଲ ।

ତାଜମହଲ ଅଗ୍ରାଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଏକକ୍ରୋଶ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଯମୁନା ନଦୀର
କୂଳରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଶାହଜାହାନ ଓ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରିୟତମା ପତ୍ନୀ ମମ-
ତାଜମହଲଙ୍କର ସମାଧି ଭାବରେ ନିର୍ମିତ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟକାଳରେ ମୁସଲମାନ ସମ୍ରାଟଗଣ ଜାବତାବସ୍ତାରେ ନିଜ ସମାଧି-

ମନ୍ଦର ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ସେମାନେ ଏହି ମନ୍ଦର ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ
ବୃକ୍ଷଲତାପତ୍ରପୁଷ୍ପ ଗୋଟିଏ ସୁଶୋଭିତ ଉଦ୍ୟାନ ମନୋନୀତ କରିଥି ଏବଂ
ସେହି ଉଦ୍ୟାନର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପ୍ରାଣରବେଷ୍ଟିତ କରି ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର
ମନ୍ଦର ନିର୍ମାଣ କରିଥି । ଜୀବତାବସ୍ଥାରେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଅ
କନ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ଅଭିଭାବୁ ସ୍ବଜନବର୍ଗଙ୍କ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ଉକ୍ତ ଉଦ୍ୟାନରେ
ସାୟଂସମୀରଣ ସେବନପୁରକ ତନ୍ମୟବର୍ତ୍ତୀ ମନ୍ଦରରେ ଉପାସନା କାର୍ଯ୍ୟ
ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥି । ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେମାନଙ୍କର ସମାଧି ଏହି ମନ୍ଦର ମଧ୍ୟରେ
ପ୍ରତିଷ୍ଠାପିତ ହୁଏ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ଶାହାଜାହାନ ମଧ୍ୟ ତାଳମହଲକୁ ଏହି
ଉଦ୍ୟାନରେ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ତାଳମହଲ ପ୍ରାୟ ଦ୍ବିଗଡ଼ାଅଶୀତି ହସ୍ତ
ପରମିତ ବର୍ଗାକାର କ୍ଷେତ୍ରମଧ୍ୟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ସେହି କ୍ଷେତ୍ରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ
ଶତହସ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଚାରିଗୋଟି ସ୍ତମ୍ଭ, ଏବଂ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଶୀର୍ଷିତ ଅନୁପମ
ମନ୍ଦର ବିରାଜମାନ ।

ଏହି ସମାଧିମନ୍ଦରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଲେହନବର୍ଣ୍ଣ-ମସୃଣ-ପ୍ରସ୍ତରନିର୍ମିତ
ଚତୁର୍ଭୁଜାକାର ହସ୍ତପରମିତ ଗୋଟିଏ ସୁଦୃଢ଼ ପ୍ରାଣର ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଅଛି ।
ଉଦ୍ୟାନପ୍ରାଙ୍ଗଣର ଶେତ ଓ କୃଷ୍ଣ ମାବଲ-ପ୍ରସ୍ତରନିର୍ମିତ ସୁବୃହତ୍ ପ୍ରବେଶ-
ଦ୍ବାରଟି ବହୁ ମନୋହର ଗୁମ୍ଫାରେ ପରିବେଷ୍ଟିତ । ଦ୍ବାରର ପ୍ରକାଶ କବାଟ
ଦୁଇଟି କାଂସ୍ୟନିର୍ମିତ ଅଟେ । ସେହି ଦ୍ବାର ଅତିକ୍ରମ କରି ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ
ପ୍ରବେଶ କଲେ ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ବିସ୍ତୃତ ଉଦ୍ୟାନ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।
ଜାନାବସ ଚତୁର୍ଭୁଜାବଳୀର ଶ୍ୟାମଳ ଛବିରେ ଉଦ୍ୟାନଟି ଅଭ୍ୟନ୍ତ୍ର ନୟନାଭି-
ରାମ ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାପୁରୀତଳ ହୋଇଅଛି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଜଳର କୃତ୍ରିମ ଉତ୍ସ-
ମାନ ଜଳସେଚନ କରି ଉଦ୍ୟାନକୁ ଅସ୍ବଚ୍ଚିତର ସୁଗୁ କରୁଅଛି ।

ସେହି ଉଦ୍ୟାନରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରସାରଣ କଲେ
ପ୍ରୋକ୍ତ ବିଶାଳ ସମାଧିମନ୍ଦରର ଅତୁଳନୀୟ ଏବଂ କଳ୍ପନାତୀତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ତକ୍ଷ ସମକ୍ଷରେ ଦେଖାଯିବାର ହୁଏ । ପ୍ରାୟ ସପ୍ତବିଂଶତି ହସ୍ତ ପରମିତ ସୁଦୃଢ଼
ଓ ସମୁନ୍ନତ ଭିତ୍ତିପରେ ସ୍ଥାପିତ ରହି ମସୃଣ ମାବଲପ୍ରସ୍ତରନିର୍ମିତ ଏହି

ଉକ୍ତ ମାଲାର ବାବୁକାର୍ଯ୍ୟ ଏପରି ପରିପାଟୀରେ ଏକ ନିପୁଣତ୍ତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଦେଖିଲେ ବୋଧହୁଏ ଯେପରି ସଦ୍ୟପ୍ରସ୍ତୁତି ଉପକ୍ରମପୁସ୍ତକରେ ମାଲ ଗୁଡ଼ାଯାଇ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ମସୃଣପ୍ରସ୍ତର ଉପରେ ବସାଇଦିଆଯାଇଅଛି । ବାସ୍ତବରେ ଜହ୍ନବାକୁ ଗଲେ ଏହି ସମାଧିମନ୍ତରର ଅକାର, ବସ୍ତୁତ୍ୱ, ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଏବଂ ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧଦେଲେ ମଧ୍ୟ ମନୋହର ଉଦ୍ୟାନପରିବେଷିତ ସେହି ସ୍ଥାନଟି ଦେଖିଲକ୍ଷଣ ମନରେ ଯେଉଁ ଉଦାର ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭବରାଗର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ସେଥିରେ ମୁଗ୍ଧ ଓ ଭଲ୍ଲ ହୋଇ ଏହାକୁ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନାନକାନନ ଏକ ଅସାଧାରଣ ଶୋଭାର ଅଧାର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ରହିହୁଏ ନାହିଁ ।

ଏହି ସମାଧିମନ୍ତରର ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରାକାଂକ୍ଷାନକର ପ୍ରତୀ ମମତାଳ-କ୍ଷେମାମାକ ମୃଦୁର ଅବ୍ୟବହୃତ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୭୨୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅରକ୍ତ ହୋଇ ୧୭୪୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ନିର୍ମାଣ ନିମିତ୍ତ ଶୁକ୍ଳ ମାଟିପ୍ରସ୍ତର ଜୟପୁର ଏବଂ କାନ୍ଥାହାରରୁ ଏବଂ ଲେହନ ପ୍ରସ୍ତର ଫତେପୁରଶିଳ୍ପୀ ଓ ମେଓଅଟର ପାହାଡ଼ମାନଙ୍କରୁ ଅମାତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅବିଷ୍ଟାୟ ସମାଧିମନ୍ତର ନିର୍ମାଣ ନିମିତ୍ତ ଚିନିକୋଟି ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥିଲା । ଏବଂ ଭଲ ଭଲ ଦେଶରୁ ସୁନିପୁଣ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଅମାତ ହୋଇଥିଲେ ।

ମହାତ୍ମା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ସାମନ୍ତ ।

ଭାରତରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାୟା ଭୟରାଜ୍ୟ ମନାଷୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଗତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଖଣ୍ଡପ୍ରଜାସାଧାରଣ ରାଜ୍ୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଏ ଦେଶରେ ବନମାନଙ୍କର ଘୋର ନିରାଶ ନରବଳପ୍ରଥା ଶୁଦ୍ଧଦେଶରେ ରହିତ ହୋଇଥିଲା ସେହି ଶୁଭବର୍ଷରେ ଅଥବା ୧୮୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶୀର୍ଷ-ଲକ୍ଷିତ ମହାରାଜାର ଅବର୍ତ୍ତକ ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କର ପୁଣି ନାମ ସାମନ୍ତ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସିଂହ ହରିଚନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର । ପୂର୍ବରୁ ଅପଦ୍ୟହାନ ହୋଇଥିବାକୁ

ପିତାମାତା ଦେଶପ୍ରଚଳିତ ଶାସ୍ତ୍ରଧର୍ମରେ ଗୋଟାକୁ ‘ପଠାଣି’ ନାମ ଦେଇ-
ଥିଲେ । ସେହି ‘ପଠାଣି ସାମନ୍ତ’ରେ ସେ ଭବିଷ୍ୟର ପ୍ରାମେ, ପରିଚିତ ।

ମହାତ୍ମା କ୍ରେଷ୍ଟର ଶିବ ସାମନ୍ତ ।

କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର ଲୀର୍ତ୍ତିକଲାଷ କେବଳ ଉତ୍କଳରେ ଅଥବା ଭାରତରେ ନୁହେଁ, ସୁଦୂର ସତ୍ୟଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲଭି କରିଅଛି ।

ବିଦ୍ୟାଚର୍ଚ୍ଚାରେ ନିତାନ୍ତ ଅନୁବର ଉତ୍କଳକ୍ଷେତ୍ର ମଙ୍ଗଳୀ ତନ୍ତ୍ରଶେଖରଙ୍କ ଯୋଗେ କିନ୍ତୁ ଉନ୍ନତ ହୋଇଅଛି । ଅଜ୍ଞାନାଛନ୍ଦ ଅଧ୍ୟପତିତ ଉତ୍କଳବାସୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ଉତ୍କଳ ଅଲୋକ ପାଇଁ ନବ ଅଶା ଏବଂ ଉଦ୍ୟମରେ ଜାଗରୁତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ତନ୍ତ୍ରଶେଖରଙ୍କର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଏବଂ ସାଧନାର କଥା ଶ୍ରବଣ କରି ଅଧୁନିକ ସତ୍ୟଜଗତ ତମଲୁତ । ଘୋର ଅନିକାରମୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶ୍ରେ-
ପତ୍ନୀରେ, ଯେଉଁଠାରେ ଅଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ନାମଗନ୍ଧି ସୁଦ୍ଧା ସେତେବେଳେ ନ ଥିଲା, ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଏ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସତ୍ୟର ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଜଣେ ଅଧୁନିକଶିକ୍ଷାବିହୀନ ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ କିପରି ଅଭୂତ ବ୍ୟାପାର ! ପ୍ରତିଭା ଭିନ୍ନ ଏହା ଅଭି ବାହିରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ପାରେ । ତନ୍ତ୍ରଶେଖରଙ୍କ ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷା ଗ୍ରାମ୍ୟ ପାଠଶାଳାରେ ହୋଇଥିଲା । ଏଠାରେ ସେ କେବଳ ଆଙ୍କର ଚାରିପୁଅ ଉତ୍ତମରୂପେ ଅୟତ୍ତ କରିପାରିଥିଲେ । ତତନନ୍ତର ପ୍ରାଣନିରାଶରେ ଗୃହରେ ସଂସ୍କୃତଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଅଳ୍ପବୟସରେ ସେ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦକୋଷ, ବ୍ୟାକରଣ, କାବ୍ୟ ଓ ପୁରାଣାଦି ଅଧ୍ୟୟନ କରି ସଂସ୍କୃତଭାଷାରେ ବିଶେଷତଃ ସଂସ୍କୃତଶ୍ଳୋକରଚନାରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଲଭିକରିଥିଲେ । ସାମନ୍ତଙ୍କର ପିତା ଏବଂ ପିତୃବ୍ୟ ଉଭୟେ ଜ୍ୟୋତିର୍ଗାୟତ୍ରେ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ତେଣୁ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ସେ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ଘରରେ ପଳିତଜ୍ୟୋତିର୍ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା କରିପାରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସାମନ୍ତ ସେହି ଜ୍ଞାନରେ ତୃପ୍ତ ନ ହୋଇ କୌତୁହଳ-ବଶତଃ ଅଗେ ଅକାଶର ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ପରିଚିତ ହେଲେ । ଯେତେବେଳେ ତନ୍ତ୍ରଶେଖର ଦେଖିଲେ ଯେ ସମ୍ପର୍କକାଳର ଅକା-
ଶର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଉଦିତ ହୋଇଅଛି, ନିଶୀଥରେ ବା ନିଶାନ୍ତରେ ସେଠାରେ ନାହିଁ ଅଥବା ଅଳ୍ପ ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ତାହାର ଉଦୟ ହେଲା, କାଲି ସେଠାରେ ହେଉ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଅକାଶମଣ୍ଡଳ ନିରୀକ୍ଷଣ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ମତି ସ୍ବତଃ ଧାବିତ ହେଲା । ତତ୍ତ୍ବ ସେ କୌତୁହଳୀ ହୋଇ ପ୍ରାଣନ

ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଶିବେମଣି ଗ୍ରନ୍ଥ ତାଳପତ୍ରପୋଥିରୁ ପଢ଼ି ତଦନୁକ୍ରମେ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ଉଦୟାସ୍ତ ଓ ଗତିସ୍ଥିତି ଆଦି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅକାଶମଣ୍ଡଳ ନିରୀକ୍ଷଣ-ପୁରାଣ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ୍ୟର କଥା, ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରାଚୀନଗଣନା ତାହାଙ୍କ ଦୃକ୍ଷିଜ୍ଞଗଣନା ସହିତ ମିଳୁ ନାହିଁ । ତହିଁ ସେ ରାଶିଜାଗରଣ ପୁରାଣ ଅନବରତ ଏହି ଗଣନାରେ ଆଗ୍ରାହ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦୋକିତ କରିଥିଲେ । ଯେତିକି ନୂତନ ଫଳ ପାଇଲେ ତେତିକି ତାହାଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ସାଧନାର ମାର୍ଗ ଭିନ୍ନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଶ୍ଵେତୀବିଂଶତି ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରି ସ୍ଵାୟତ୍ ଗଣନାର ଫଳ ନୂତନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲେ ଏବଂ ଗ୍ରହାଦିର 'ଗତିସ୍ଥିତି ନିରୂପଣ ନିମିତ୍ତେ ସ୍ଵୟଂ ହସ୍ତରେ ଖଣ୍ଡେ ମାନୟନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣପୁରାଣ ତତ୍ପର ନିରୂପଣ କଲେ । ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସମକୋଣ-ଭାବରେ ସ୍ଥିତ ଇଂରାଜି ଟି (T) ଅକ୍ଷର ସଦୃଶ ସମଦୂର-ଛଦ୍ମବିଶିଷ୍ଟ ଦୁଇଗୁଡ଼ି କାଷ୍ଠରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ୩୪ ବର୍ଷରେ ତାହାଙ୍କର ଦୃକ୍ଷିଜ୍ଞଗଣନା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସମ୍ପାଦ୍ନ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସ୍ଵରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ଭେଣ୍ଟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ଦେଇଥିଲେ । ଯେଉଁ ସମୟରେ ଅନାଦ୍ୟଗଣ ନାନାବିଳାସ-ବାସନାରେ ମତ୍ତ, ଯେତେବେଳେ ସଙ୍ଗେଶ୍ଵରୀର ଲୋକେ ନିଦ୍ରାର ଅଙ୍କରେ ଅଭିଭୂତ ସେହି ସମୟରେ ଏକ ନିତାନ୍ତ ଅଶାନ୍ତ ଉତ୍ସାହୀ ସ୍ଥାନରେ ରାଜ-ବିଶଜ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସମସ୍ତ ଭୋଗବାସନା ପରହାରପୁରାଣ ନାରସ ଅକାଶତତ୍ତ୍ଵ ନିରୂପଣରେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋକିତ କରିଥିଲେ । ଏହା ଅଳ୍ପ ପ୍ରଶଂସାର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ଏହି କଠୋର କର୍ମସାଧନରେ ସେ ଦୁର୍ଘଟରୋଧ ଶୂଳଭୋଗରେ ପାତଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ଭାରତର ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଜ୍ଞାନଗଣକ ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତପ୍ରଣେତା ଅର୍ଯ୍ୟ-ଭଟ୍ଟ ପ୍ରଥମ । ସେ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଅବତୁର ହୋଇଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପଞ୍ଚସିଦ୍ଧାନ୍ତକା ଓ ବ୍ରହ୍ମସ୍ପତିସିଦ୍ଧାନ୍ତଗ୍ରନ୍ଥର କର୍ତ୍ତା ବରାହମିହିରଙ୍କର ଅବତରଣ । ସ୍ଵାଦିଗ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଭ୍ରମରପ୍ରତିମ ଭ୍ରମରରୂପ୍ୟ ଅବତୁର

୦

ହୋଇ ପୁଣ୍ୟପ୍ରସ୍ତର ମତମାନ ଅଲେତନାପୁରକ ଉତ୍କଳସୁବରେ ସ୍ଥମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତାହାଙ୍କ ସିଦ୍ଧାନ୍ତସିଦ୍ଧିମଣିକ ଅନୁସରଣ କରି ଏବେ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ପ୍ରାଣନମତମାନ ଅନୁଶୀଳନପୁରକ ତତ୍ତ୍ୱପରି ସ୍ଥମତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଖଣ୍ଡପତ୍ରା କୋଶରେ ଏପରି ଉତ୍କଳମଣି ଦେଖା ଦେଇଥିଲେହେଁ ସହଜରେ ସେ ମଣିପ୍ରକା ସତ୍ୟସମାଜ ନିକଟକୁ ଅସି ନ ଥାନ୍ତା । ଏଠା ଜଲେଜର ବିଜ୍ଞାନାଧ୍ୟାପକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଥମେ ତାହା-
ଙ୍କର ପରିଚୟ ପାଇ ଏବଂ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଅଶାନ୍ତତ ଉତ୍ତର ଲେଖି କରି ତାହାଙ୍କୁ ଚିହି ପାରିଥିଲେ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱାତ୍ମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ସ୍ପଷ୍ଟକ ପ୍ରକାଶାର୍ଥ ଯତ୍ନବାନ ହୋଇଥିଲେ । ୧୮୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅକ୍ଷମନ୍ତ୍ରିକାଧାରୀଙ୍କ ଅନୁକୂଳରେ ଏହି ଶ୍ରଦ୍ଧା ପୁସ୍ତକାକାରରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତର ହେଲା । ଏହାର ଦୁଇ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ତାହାଙ୍କୁ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଉପାଧି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ ।

ପୁରୀ ଏ ଦେଶରେ ବଙ୍ଗଦେଶର ପଞ୍ଜିକା ମଧ୍ୟ ଚଳୁଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ର-
ଶେଖରଙ୍କ ଗଣନାନ୍ତସାରେ ସେଥିରେ ଅନେକ ଅମେଳ ଦେଖାଯିବାରୁ ଏବଂ
ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ସେବାଳୀ ତଳିକା ପକ୍ଷରେ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟିବାରୁ ପ୍ରାୟ
ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀପୁରୀ ପୁରୀଠାରେ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପସଭାର ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏକ ମହାସଭା
କରି ପ୍ରତିଜ୍ଞିତ ପଞ୍ଜିକାମାନଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ଓ ଅଲେତନା କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ
ସାମନ୍ତମହୋଦୟଙ୍କ ଦୃଢ଼ସିଦ୍ଧିପଞ୍ଜିକା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସ୍ୱକାର ପ୍ରମାଣିତ ହେବାକୁ
ସେହି କାଳରୁ କେବଳ ତାହାଙ୍କ ଗଣିତ ପଞ୍ଜିକା ଏ ଦେଶରେ ଚଳିଅସୁଅଛି ।
ନୌହିଲେ ଅଳ୍ପ ନାନା ପଞ୍ଜିକାର ମତଭେଦରେ ଘରେ ଘରେ ବିଭିନ୍ନ ବନରେ
ସର୍ବାଦିର ଅନୁଷ୍ଠାନ ହେଉଥାନ୍ତା ! ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣ ମତ ଅନୁଯାୟୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଓ
ସୂର୍ଯ୍ୟୋପସ୍ଥାନ ଗଣନାରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ଭ୍ରମ ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କର ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟାବଳୀ ସୁଖମୟ ନ ଥିଲା । ଏକେ ତ ସେ
ଚିତ୍ତରୁଗ୍ନ ଥିଲେ, ତହିଁ ଉପରେ ପୁଣି ସର୍ବାଗୁଣନାଶୀ ଦାରଦ୍ୟର ସୀତା ।
ସାମନ୍ତ ରାଜଜ୍ୟୋତିଷୀ ବୋଲି ସାଧାରଣରେ ପରିଚିତ ହେବାକୁ ତତ୍ତ୍ୱାତ୍ମ

କ୍ରନ୍ତସ୍ପନ୍ଧ ଶକ୍ତା ତାହାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଶା କରୁଥିଲେ । ଦ୍ଵିତୀୟତଃ ତାହାଙ୍କର ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଯଶ-ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଇତରଜନ ପ୍ରାୟ ଭର୍ଷାକଲୁଷିତ ହୋଇ ନାନାଭାବରେ ପଶୁଭବ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯାହା କିଛି ସାମାନ୍ୟ ଭୂମିବୃତ୍ତ ଥିଲା ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ପରିବାରପୋଷଣ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ହେଉଥିଲା । ସୁତରାଂ ଚରମକାଳରେ ତାହାକୁ ଅନ୍ତକଳ୍ପ ବିଶେଷରେ ବାଧୁଥିଲା । ସେ ରୁଗ୍‌ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ବଡ଼ ଦାନସ୍ଥାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଶେଷଜୀବନ ଯାପନ କରିଥିଲେ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦର୍ପଣର ଶେଷଶ୍ଳୋକ ପାଠରୁ ଜଣାଯାଏ ସେ ପବିତ୍ର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେହପତନକୁ ପରମପୌରାଣ୍ୟ ବୋଲି ମଣିଥିଲେ ଏବଂ ମଙ୍ଗଳମୟ ଭଣ୍ଡାରଙ୍କର ଅର୍ଣ୍ଣାବୀଦରେ ତାହାଙ୍କର ସେହି ଚରପୋଷିତ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । ୧୧୦୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସର ଏକାଦଶୀ ତ୍ଵେରେ ତାହାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟମୟ ଅତ୍ମ ସେହି ପୁରାଧାମରେ ଅଶ୍ରୁଭୂତ ଦେହ ବିସର୍ଜନ କରି ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ କଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଅତି ପବିତ୍ର ଥିଲା । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ରୁଷି ବୋଲି ମନେ ହେଉଥିଲା । ଦିନର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ତାହାଙ୍କର ଦେବ-ପୂଜାବ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନରେ ବ୍ୟୟିତ ହେଉଥିଲା । ବନିୟ, ସୌଜନ୍ୟ ଓ ସାର-ଲରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଳପଡ଼ିଥିଲେ । ସହିଷ୍ଣୁତା ଏବଂ ଦାୟିତ୍ଵ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ଚରସଦୃଶ୍ୟ ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଅଦ୍ଭୁତ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳରୂପେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ତପସ୍ଵିବ୍ରତ୍ତମ ଏବଂ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳର ଶ୍ରୀଗଜଭୂଜାସୀ ଅଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ଵତୀ ପରସ୍ପରର ସପତ୍ନୀ ଥିବାର ଯାହା ପୌରାଣିକ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ତାହା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କ ଜୀବନରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଦେଖାଯାଇଅଛି ।

ବଡ଼ମୂଳ ଘାଟି ।

ବଡ଼ମୂଳଘାଟି ଓଡ଼ିଶାର ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । ଦଶପଦ୍ମାବଳୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ମହାନଦୀର ଦକ୍ଷିଣକୂଳରେ ଏହା ଅବସ୍ଥିତ ।

ପୁଣ୍ୟରୁ ଏକ ଜଗନ୍ନାଥସଦୃଶ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳ ଅବହସ୍ତ କରି ଏହି ବାଟେ
 ସୋନପୁର ଅଭିମୁଖରେ ଯାଇଅଛି । ନିର୍ଦ୍ଦାୟତରେ ଦୁର୍ଗଭେଦଗଣର ଉତ୍ସୁକ
 ପ୍ରାଣରତ୍ନସେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ସ୍ଥବରୁ ତାହାକୁ କାନ୍ତି ଯେଉଁ ବାଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର-
 ଯାଇଅଛି ତାହା ପଦେ ପଦେ ବସଦସକୂଳ । ଏହି ବିଷମ ପଥର ଏକ ପାର୍ଶ୍ବରେ
 ଦୁର୍ଗଭେଦଗଣର ଏକ ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ବରେ ମହାନଦୀର ବଜ୍ରଷେକାନୟ ଅତିକ୍ରମେଣ ।
 ଏହି ବିଷମ ଶିଳାବନ୍ଧର ପଥରେ ପଥକମାନଙ୍କୁ ପଦ ଚଣି ଯାଏ କରବାକୁ ହୋଇ-
 ଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଅତିକ୍ରମକର ଅଶକ୍ୟ ପଦେ ପଦେ ହୁରୁକୃମ୍ମ ଜନ୍ମାଇଥାଏ । ମଧ୍ୟେ
 ମଧ୍ୟେ ଘୋର ହୂହର ନାଦରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୈଳଦେହରୁ ହୂର
 ମହାନଦୀରେ ପଡୁଅଛି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନାନା ବନ୍ୟ ଚରୁଗୁଳାଦି ସ୍ବାସପଥ ନିତାନ୍ତ
 ଦୂରମ । ଏକ ଘନ ବ୍ୟାଘ୍ର ଅବହସ୍ତର ଅଶକ୍ୟ ପଥକପ୍ରାଣ ଶୋଷଣ କରୁଥାଏ ।
 ବଡ଼ମୁଲଦାଣ୍ଡର ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚକୋଶ ପଶ୍ଚିମରେ ପଦ୍ମତୋଳାଦାଣ୍ଡ । ଏଠାରେ
 ପଦ୍ମତୋଳାପକ୍ଷତର ଗାଏ ଭେଦ କର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧ ଶତାବ୍ଦୀ ହେଲା ଗୋଟିଏ
 ଗିରିବର୍ତ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଅଛି । ପଥର ବିସ୍ତାର ପ୍ରାୟ ସପ୍ତହସ୍ତ ହେବ ।
 ଏବାଟେ ସିବାବେଳେ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅପଦର ଭାର ମସ୍ତକରେ ବହନ କରି
 ସିବାକୁ ହୁଏ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାଲକଣ୍ଠ ଗପ୍ତପୁଚ୍ଛ ମୟର ଏ ସ୍ଥାନର ଶୋଭା
 ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ଏହି ଯୋଜନାବ୍ୟାପୀ ଗିରିବର୍ତ୍ତରେ ସିବାକୁ ହେଲେ
 ଦନବେଳଛୁଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ପଥକମାନେ ସାହସ କରିନ୍ତି ନାହିଁ । ବଡ଼-
 ମୁଲଦାଣ୍ଡ ନିକଟରୁ ମହାନଦୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସପ୍ତକୋଶୀ ଗଣ୍ଡର ଅରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି ।

ସ୍ଥଳରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଏ ସ୍ଥାନଟି ଯେତେକ ମନୋହର, ତେତେକ
 ଭୟଙ୍କର । ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ବରେ ସ୍ବଦୂରପ୍ରସାରିତ ଶୈଳପ୍ରାଣର । ତେଣୁ ମହା-
 ନଦୀର ପ୍ରୋତ ଅତି ଅପ୍ରଶସ୍ତ ମାର୍ଗରେ ସଂକୁଚିତ ଭାବରେ ପୁରସାଗରଗାମୀ
 ହୋଇଅଛି । ଏହି ମାଲ ଜଳଅସ୍ତରଣ ଉପରେ ମାଲ ନଭେମଣ୍ଡଳ ବରୁ
 ଚନ୍ଦ୍ରାଦିପ୍ରାୟ ବିରାଜିତ । ଦୂରରୁ ଏହା ପ୍ରକୃତିର ସୁନ୍ଦର ଶ୍ବୟମଗ୍ରସ ପ୍ରାୟ
 ଦିଶେ । ଏଠାରେ ନଦୀର ଗଭୀର ଗଣ୍ଡ-ଧୀର ଓ ଗମ୍ଭୀର । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ
 ପ୍ରକାଶ ଶିଳା ବା ଗଣ୍ଡଶୈଳର ସନ୍ଧ୍ୟାତରେ ଭରଜାୟୁତ, ଭବ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ବରେ

ଦୂରରୁ ଦର୍ଶକାରଣ ଶୁଣାକାର ପରେ ପରେ ଅତଟ୍ଟଭୀତି ଶୈଳ ନସାବଳୀ
 ନଦୀରର୍ଦ୍ଧରା ଦର୍ଶକର ଚକ୍ଷୁକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜମନୀୟ ଦିଶେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ଥିର-
 ନେତ୍ରରେ ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ ଯେହ୍ନେ ଦୂରଧାତି ପ୍ରକାଶିତଲେବର ସିଂହୀ
 ପରସ୍ପରର ଅଭିମୁଖୀନ ହୋଇ ଶୁଣାଶ୍ରୁକୁ ଛନାଛନି କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରକାରେ
 ଶୈଳନାସୀସଂଯୋଗଦ୍ୱାରା ଦୂରରୁ ନଦୀର ଗଭପଥ ବୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ପ୍ରାୟ
 ପ୍ରତ୍ୟୟମାନ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁଷଣ ଉତ୍ତରେ ସେହି ସନ୍ନିପାତରେ ଉପସ୍ଥିତ
 ହେଲବେଳକୁ ତାହା ପୃଥକ୍ ବା ଅଲଗା ଜଗାଯାଏ, ପୁଣି ଅଦୂର ସମ୍ମୁଖରେ
 ପୁଣ୍ୟପ୍ରାୟ ଅଭି ଗୋଟିଏ ସନ୍ନିପାତ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ନଦୀଗର୍ଭର ଯେ କୌଣସି
 ସ୍ଥାନରେ ନୌକାବେଶ୍ଟା ଅଥ ବା ସଂସ୍ଥାତ ଭାଗକୁ ଚାହିଁଲେ ଦେଖି ପାରିବେ ଯେ
 ନଦୀର ସେହିପରି ଦୃଶ୍ୟାଂଶ ଉତ୍ତୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ତୋରଣବଦ୍ଧ ଗୋଟିଏ ଜଳା-
 ଧାରଭୂଲ୍ୟ ଦିଶେ । ଭୂଲନାରେ ତାହା ନାଲର ଲକ୍ ବା ଅଗଳୀର ଅନୁରୂପ ।
 ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୟୀ ରଜନୀରେ ଦୂରପାର୍ଶ୍ୱର ଶୈଳପ୍ରାଣର ଏକ ଅଗ୍ରପଶ୍ଚାତ ଦୃଶ୍ୟ-
 ମାନ ଶୈଳାଗ୍ରତୋରଣର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ନଦୀବକ୍ଷ ଶୁଭ୍ର ପୁରଧୁନାସ୍ତୋତପ୍ରାୟ ନୟନା-
 ଭିଷ୍ମ ଦିଶେ । ଭାବକ କବି ସେତେବେଳେ ଏହାକୁ ଅପୁର ବହାରଯୋଗ୍ୟ
 ସ୍ୱର୍ଗର କେଳିସଭେବର ନ ଭାବି ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଦକ୍ଷିଣରେ ଦଶପଞ୍ଚାବର
 ଅପୁରଖୋଲ; ଶୂଳଖୋଲ, ହାତଭଙ୍ଗା ଅଦି ବହୁଶୃଙ୍ଖଳବଶିଷ୍ଟ ଶୈଳମାଳାର ତଳେ
 ଘୋରଜାନ୍ତାବହୁନ ପ୍ରୋକ୍ତ ଗିରିଉତ୍ତ କୁହ୍ନିତ କୁଟିଳ ଗଭରେ ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖ
 ହୋଇଅଛି । ଏହି ପାର୍ଶ୍ୱର ପାଦତ୍ୟ ଦୁମାବଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର-
 ଫଳ ରସାଳବୃକ୍ଷ ବହୁଳ ଦେଖାଯାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାଗମର ବହୁକ୍ଷଣ ପୂର୍ବରୁ ଏହି
 ଶୈଳପ୍ରାଚୀର ଅନ୍ତରାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକ୍ତନ ରହି ହଠାତ୍ ମହାହାୟାପାତରେ
 ନଦୀଗର୍ଭ ତମସାଛନ୍ତି କରି ସନ୍ଧ୍ୟାଭ୍ରମ ଜନ୍ମାଇଦେବ । କିନ୍ତୁ ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱର ଗିରି-
 ଶୃଙ୍ଗକୁ ରବିବେଦ୍ୟାସିତ ଦେଖିଲକ୍ଷଣୀ ସେ ଭ୍ରମ ଦୂର ହୋଇଯାଏ । ଉତ୍ତର
 ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବାଇଗଣୀ ଅଦି ଲଗ୍ନଶୈଳମାଳାର ପଦତଳସ୍ଥିତ ନୀରକ୍ତ ଭାଷଣ
 ଅରଣ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଦର୍ଶକର ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବୃତ୍ତବ ଧାରଣ କରେ ଏକ
 ପଶୁର ଅତି ଧୀରଗତିରେ ପ୍ରତିପଦଶଙ୍କାକୁଲଭବରେ, ଅଭ୍ୟନ୍ତର ପ୍ରଦେଶକୁ

ପ୍ରବେଶ କରେ । ଯେଉଁଠାରେ ରବିରାଣୀ ପ୍ରବେଶ କରୁ ଥାନ୍ତି ନାହିଁ ସେଠାରେ ଦର୍ଶକର ଦୃଷ୍ଟିରେଖା ଅବା କେତେଦୂର ଯିବ ? କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ ବୋଲିଯାଇ ପାରେ “ସ୍ୱର୍ଗକାଳୁ ଶୁଭ ନାହିଁ ଏଥୁ କାଷ୍ଠାବି-ବୁଠାର ଶବଦ ।” କଳଦେଶରେ କେତେ ଶୁଭକାମୀ କଳୁରଦ୍ରୁମ ସ୍ରୋତସୌତମ୍ବଳରେ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ପତନର ଅବଶ୍ୟମ୍ବାବିତା ଜଣାଇ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ବର୍ଷକାଳରେ ଏହିଠାରୁ ମହାନଦୀ ସ୍ରୋତରେ ଶତ ଶତ ବୃକ୍ଷ ଶାଖା ଗୁଲୁଦି ବହୁଦୂରକୁ ଭସିଅସେ । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦିଶଣୀ ଏ ଭ୍ରଷଣ ସ୍ଥଳର ଜଳ ବହି-ଅଣି ନଦୀ ଗର୍ଭଯାଏ ସଂଜ୍ଞାର୍ଥ ବାଟ ଯିତାଇଅଛି । ଏ ସ୍ଥାନର ଗହନ ତରୁ-ଗୁଳୁକୁଞ୍ଜ କେକକୁଞ୍ଜ ଛବୋଚଳାଖାର ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ ପକ୍ଷୀଙ୍କର କଲରବରେ ସଜଦା ମୁଖରତ ଏବଂ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପପଲ୍ଲବାଙ୍କୁରରେ ଶବଳିତ । ଉଭୟ କୁଳ ଶ୍ୟାମଦସକଳ, ସୁତରାଂ ସଜଦା ବିଭୂଷିତମୟ । ଏହି ବାଇଗଣି ପାହାଡ଼କୁ ଦେଖିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀତିହୁଏ ଯେହେ ତାହା ସ୍ତରେ ? ଛେଦିତ ହୋଇଅଛି । ତେଣୁ ଏ ବସୟରେ ଅଦ୍ୟାପି ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ପଡ଼ିନି ଅଛି ଯେ, ପୁର-କାଳରେ ସୁକାନ୍ତ ମହର୍ଷିଙ୍କ ତପସ୍ୟାପ୍ରଭାବରେ ଯେତେବେଳେ ମହାନଦୀର ସ୍ରୋତ ପୁରମୁଖରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଅମିଳ, ତେତେବେଳେ ଏହି ପଟ୍ଟରେ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ତହିଁ ରୂପେ ସ୍ମୃତିରେ ତୁଞ୍ଜ ହୋଇ ବନ୍ଧୁଧର ଇନ୍ଦ୍ର ବକ୍ରାଦାତସ୍ୱାର ଏହି ପଟ୍ଟକୁ ସ୍ୱେଦା ବରକୁ ବରାଇ ନଦୀର ଗତିପଥ ଫିଟାଇ ଦେଇଥିଲେ । ବିଦାରଣକାଳୀନ ସ୍ମୃତିତ ଶିଳାପୁଞ୍ଜ ନଦୀଗର୍ଭରେ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ଏଠାର ନଦୀଶଯ୍ୟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶିଳାବନ୍ଧୁର ହୋଇଅଛି ।

ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ କଳି ।

ବୁଧାଗର୍ବିତ ତପନ

ଚାଲୁଛୁ ତଣ୍ଡି କରଣ

ଆନଳ କଣ୍ଠରେ

ପତିଳ ପରାଏ

ବିଜଳ ଏ ଜୀବଗଣ ।

ଦେଖ ମୋ ହୃମି କରିଣି
 କରଇ ସୁଧା ବର୍ଷଣ
 ପିଇ ଚରାଚରେ ମନା ଭଞ୍ଜାସରେ
 ହରଷେ ମଗ୍ନ କେସନୀ
 “ହୁମାଂଶୁ, ତୁ ମୋର ଦାସ
 ମୋଯୋଗୁଁ ତୋ ପରକାଶ
 ମୋହ ଅସ୍ତବରେ କାହୁଁ ଦୁର୍ଲ୍ଲେଖରେ
 ଦେଖାଇବୁ ମିଶ୍ରଭାଷ ?
 ପାଇ କରିଣ ମୋହର
 ଜୀବତ ଏ ଚରାଚର
 ମେ ବନା କ୍ଷଣକେ ଦେଖିବ ଭୁଲେକେ
 ହୃଷିକା ଉପକର ।
 ମୋହ ଯୋଗୁଁ ପିନା ତୋର
 ବଢେ ଅହମିକା ଘୋର
 ତୋହ ପରି ଲକ୍ଷେ ଲକ୍ଷେ ଚନ୍ଦ୍ର କକ୍ଷେ
 ଭ୍ରମନ୍ତୁ ସଗ୍ରହେ ମୋର ।”
 ସରୋଷେ ଭାଷଇ ବଧୂ
 କପା ଏଡ଼େ ଗର୍ବ ସିନ୍ଧୁ !
 ତୁମ୍ଭର ଏ ତେଜ କାହୁଁ ହେଲା ହେତ
 ଦୁମ୍ଭେ ପୁଣି କାହିଁ ବନ୍ଦୁ !
 ଅନନ୍ତ ଅକାଶେ କୋଟି
 କୋଟି ଛନ୍ଦ୍ର ଦବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି,
 କେ କହ କେ ସାନ ଏ କାର ଭାଷଣ
 ସବୁ ତ ତାଙ୍କର ଜ୍ୟୋତି ।

ଗାଲିଲିଓ ।

• ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୫୬୪ ଅବ୍ଦରେ ସୁବିଜ୍ଞାତ ଜ୍ୟୋତିର୍ବେଦୀ ଗାଲିଲିଓ ଇଟା-
ଲୀର ଅନୁଗତ ପିସାନ୍ନଗରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପିତା
ଜଣେ ସମୁଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ ହେବା ଉତ୍ତରେ ସେ ପୃଥିବୀ

ଗାଲିଲିଓ ।

ଚଳଣ୍ଡାବଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାଲାଗି ସ୍ଥାନୀୟ ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ
ବାଲ୍ୟକାଳରୁ, ଗାଲିଲିଓଙ୍କର ମନ ବଗେଷତଃ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ

ହୋଇଥିଲା । ପଠକଶାଳାରେ ସେ ପୁରୀ ଦର୍ଶନାତ୍ମ୍ୟ ଆରମ୍ଭକଲଙ୍କର ମତକୁ
 ଅଯୋଗ୍ୟ କୋଇ ଧାରଣା କରିଥିଲେ । ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉତ୍ତମ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଲାଭ
 କରିବାରୁ ସେ ପ୍ରଥମେ ସେହି ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟାଳୟର ଗଣିତାଧ୍ୟାପକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ
 ହୋଇଥିଲେ । ସେକାଳରେ ଆରମ୍ଭକଲ ପ୍ରଭୃତି ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯୁକ୍ତିସାଗ୍ରୀ ଏହା
 ପ୍ରମାଣିତ କରିଥିଲେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଦିର ଗୁରୁତ୍ବ ବା ଭାର ଅଛି ବୋଲି ତାହା
 ଭୂତଳରେ ପଡ଼ିତ ହୁଏ ଏବଂ ଏହି ଗୁରୁତ୍ବର ତାରତମ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଦ୍ରବ୍ୟର
 ଅଗ୍ରପଶ୍ଚାତ୍ ପତନ ହୋଇଥାଏ । ଯୁକ୍ତ ଗାଲିଲିଓ ଏହଠାରେ ଅଯୋଗ୍ୟକତା
 ସପ୍ରମାଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଅଧ୍ୟାୟବର୍ଗଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ
 କରାଉବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକଦା ସେ ସମବେଦ ନଗରବାସୀମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ
 ନଗରସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ଦେବାଳୟ ଉପରୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ପରୀକ୍ଷାସାଗ୍ରୀ ଦେଖାଇଲେ
 ଯେ ଗୁରୁତ୍ବ ପତନର ନିୟମକ ନୁହେଁ । ଏହା ଭିନ୍ନ କାରଣରୁ ପୃଥିବୀରେ
 ପଡ଼ିତ ହୁଏ । ଏପ୍ରକାର ନୂତନ ସଂବାଦରେ ଆରମ୍ଭକଲଙ୍କର ମତବାଦୀମାନେ
 ତାହାଙ୍କର ପ୍ରତିକୂଳ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧାତରଣରେ ଗାଲିଲିଓ
 କେବଳ ଉକ୍ତ ପଦରୁ ବହୁଶ୍ଚେତ ହୋଇ ପ୍ରିର ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତରେ
 ତାହାଙ୍କୁ ସେ ନଗର ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଯିଲାୟନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଇତ-
 ସ୍ତୁତଃ କିଛିକାଳ କିଛିରେ ଯାପନକରି ସେ ଯେତେଥା ନାମକ ସ୍ଥାନର ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟା-
 ଲୟରେ ସେହି ଗଣିତାଧ୍ୟାପକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେ
 ନୂତନତ୍ବ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ପୁରୋପାୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଲାଟିନ୍
 ଭାଷାରେ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଗାଲିଲିଓ ଅପୂର୍ବସାହସରେ
 ଇଟାଲିୟ ଭାଷାରେ ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏହଠାରେ
 ସେ ଅସ୍ଥାଦିଗବର୍ଷକାଳ ଅବସ୍ଥାନକରି ପଦାର୍ଥବିଦ୍ୟାବିଷୟରେ ଯେଉଁ ନୂତନ
 ତତ୍ତ୍ବମାନ ଅବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ତାହା ଅସଙ୍କୁଚିତଚିତ୍ତରେ ବିଷୟମାନକୁ ବିଷା
 ଦେଉଥିଲେ ।

ଗାଲିଲିଓ ଗୋଟିଏ ବୈଜ୍ଞାନିକଯନ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଭାବନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉ-
 ଥିଲେ, ଏହିସମୟରେ ଶୁଣିଲେ ଜଣେ ଓଲନ୍ଦାଜ ଗୋଟିଏ ନୂତନଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ

କରିଅଛନ୍ତି । ଏହା ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣା କି କି ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ
 ବୁଝିନେଲେ ଏବଂ କାଳ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ତଦପେକ୍ଷା ବହୁଗୁଣରେ ଉଲ୍ଲସ୍ତ
 ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କଲେ । ଏହିଭାବେ ୧୭୦୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲେଜହତବର
 ଦୁରବାକ୍ଷଣଯନ୍ତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଗାଲିଲିଓ ଏହି ନଳାକାର ଦୃଷ୍ଟିପୋଷକ
 ଯନ୍ତ୍ରରେ ଅକାଶମଣ୍ଡଳ ନିରୀକ୍ଷଣକରି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କଲେ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳର
 ଉପରିଭାଗ ଉଚ୍ଚାବତ, ଉତ୍ତଳ ଶ୍ଳଷ୍ଟାପଥ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନକ୍ଷତ୍ରର ଗୁଚ୍ଛ ମାତ୍ର,
 ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ସାମୟିକ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଲକ୍ଷିତ, ବୃହସ୍ପତି ଉପଗ୍ରହ ଚତୁର୍ଭୁଜ ବେଷ୍ଟିତ,
 ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରାୟ ଗ୍ରାସବୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଏବଂ ଶନିଶ୍ଚର ଦୁଇପକ୍ଷଯୁକ୍ତ ।

୧୭୧୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ଏହି ବସ୍ତୁକ ଗବେଷଣାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ-
 ଥିଲେ । ସୌରଗ୍ୟକ୍ରମେ ସେତେବେଳେ ସେ ଜର୍ମାନୀର ଆଧିପତିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
 ଅନୁରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପିସାନଗରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କଲେ ଏବଂ ଅଧିକ ବେତନରେ
 ଫ୍ରାକ୍ତ ଗଣିତାଧ୍ୟାପକ ପଦ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହିଠାରେ ତାହାଙ୍କର
 ନବୋଦ୍ଭାବିତ ମତମାନ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଧୂଳିଆବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ କୋପର-
 ନିକଟ ଏସବୁ ତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରକାଶ ଦ୍ଵାରା ଯେଉଁସବୁ ନିଗ୍ରହ ସୌରଗ୍ୟକ୍ରମେ ଅତିକ୍ରମ
 କରିଯାଇଥିଲେ ସେସବୁ ଗାଲିଲିଓଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁତଭାବରେ ସହିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।
 ଏହି ସମୟରେ ସେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଗ୍ରହ ପ୍ରଣୟନଯୁକ୍ତକ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ
 ଯେ ଏଥିରେ ଯେଉଁ ସତ୍ୟ ବା ତଥ୍ୟମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ତଦ୍ଵାରା କୌପରୀ
 ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ପଦ୍ଧତିର ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଗ୍ରହ ପ୍ରଚାର
 ଦ୍ଵାରା ଫଳ ଏହି ହେଲା ଯେ ଧର୍ମଯାଜକମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି
 ଘୋଷଣା କରି ରାଜଦ୍ଵାରରେ ଅଭିଯୋଗ କଲେ ଏବଂ ତହିଁର ଫଳରେ
 ୧୭୧୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରୋମ ନଗରର ଧର୍ମସଭାରେ ତାହାଙ୍କୁ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ
 ଅନିଚ୍ଛାରେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବାକୁ ହେଲା “ଅଉ ଏପରି ବସ୍ତୁବିକାଶ ମତକୁ
 କଦାପି ମୁଖକୁ ଅଣିବି ନାହିଁ” ସ୍ଵାଧୀନାୟମାନେ ପୁଣି ଏତିକିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ
 ତାହାଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରମାତ୍ର ବାସ୍ତବ୍ୟବଦ୍ଧ ବଧାନ କରିଥିଲେ । ରୋମେଶ୍ଵର ଏଥିରେ
 ବାଧା ଦେଇ ନ ଥିଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ତର ଦ୍ଵାରସ୍ଥ ନିଗ୍ରହ ସହିବାକୁ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ଗାଲିଲିଓ ପୂର୍ବକୃତ ପ୍ରତିଜ୍ଞାନୁସାରେ କେତେକ ବର୍ଷ ଏପ୍ରକାର ଗବେଷଣାରୁ ଶାନ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କୋପର୍ନିକସ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ପଦ୍ଧତିର ସବିସ୍ତାର ବବରଣୀ ପୁସ୍ତକରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନତ କରିବା ପାଇଁ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଉଠିଲା । ତତ୍ପରେ କୃଷ-ସ୍ଥାରଣପ୍ରସ୍ତ ବରୁଦ୍ଧବାଦୀଙ୍କ ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହେ ସ୍ବମତ ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବରେ ଜ୍ଞାପନ ନ କରି ତିନିଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କ କଥୋପକଥନ ଛଳରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କଲେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତି ମୁଖରେ କୋପର୍ନିକସଙ୍କର ମତ, ଦ୍ବିତୀୟଜଣକ ମୁଖରେ ଆରଷ୍ଟଟଲଙ୍କ ଅପରପକ୍ଷ ମତ ଏବଂ ତୃତୀୟ ଜଣକ ମୁଖରେ ଏହି ଦୁଇ ମତର ପ୍ରକ୍ରିତିତର୍କ ସହିତ ଅଲୋଚନା ଏବଂ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ମତର ବଳବତ୍ତା ଓ ଅଭ୍ୟାନ୍ତରା ପ୍ରତିପାଦନ । ଏ ସମୟକୁ ତାହାଙ୍କର ବୟସ ୬୦ ରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ହୋଇଥିଲା । ଗାଲିଲିଓ ୧୬୩୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରୋମ ଯାତ୍ରା କରି ତତ୍ପରିଧ୍ୟ ଧର୍ମୀୟାଞ୍ଚନାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଦ୍ରଣର ଅନୁମତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ମୁଦ୍ରିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ସେହି ନଗରରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନତ ହେଲାଣି ଆରଷ୍ଟଟଲଙ୍କ ମତବାଦୀମାନେ ତାହାକୁ ଚାରିଅଡୁଆ ଅନ୍ଧମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଧର୍ମବିପ୍ଳବ ପୋଷକ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି ସେଠା ଧର୍ମବିକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ପାଇଁ ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କ ଉପରେ ଅଜ୍ଞା ପ୍ରଚାର କଲେ ।

ଗାଲିଲିଓ ସେ ସମୟରେ ନିତାନ୍ତ ବୃଦ୍ଧ, ଜଣେ ପରମ ବନ୍ଧୁକ ବିଦ୍ୟାଗରେ ପୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ । ତଥାପି ଏହି ବିପକ୍ଷଦଳର ଉଦ୍‌ଘୋଷନରେ ତାହାଙ୍କୁ ୧୬୩୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶୀତକାଳରେ ରୋମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକୁ ପଡିଲା । ଧର୍ମୀୟାଞ୍ଚନାମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ କିଛି ବନ୍ଧୁ ନ କରି କାରାଗାରରେ ଅବରୁଦ୍ଧ କଲେ । କେତେ ମାସ ସେଥିରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲା ଉତ୍ତରେ ତାହାଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତରପତିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ଅଗାଧ ନିମ୍ନୋକ୍ତରୂପେ ଅଭୂତ ଦଣ୍ଡ ବଧାନ କରାଯାଇଥିଲା । “ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଜାନ୍ତିପାତପୂର୍ବକ ବାରିବେଲ ଗ୍ରନ୍ଥ ସ୍ପର୍ଶ କରି କହିବାକୁ ହେବ ଯେ, ତୁମ୍ଭେ ପୁସ୍ତକର ଗତିପ୍ରକୃତି ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ନୂତନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଅଛ ସେସବୁ ଅସତ୍ୟ, ଭ୍ରମାତ୍ମକ ଏବଂ ଧର୍ମବିଦ୍ବେଷୀ ।” ଅସହାୟ ଗାଲିଲିଓ ସେ ମହା-

ସକଟରେ ଚଉର ଦୃଢ଼ତା ରକ୍ଷା କରିବାର ଉପାୟ ନ ପାଇ ନିଜାନ୍ତ ଅନି-
ଚ୍ଛାରେ ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବାଣୀ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧୋଦ୍ଧାନ କରିବା
ମାତ୍ରେ ଅନୁପ୍ରାପ୍ତ୍ୟର ବିପରୀତ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ବୋଲି ଭାବ ତାହାଙ୍କ ମନରେ
ନିରବିଶୟ ଘୃଣା ଏବଂ ଅନୁତାପ ଜନ୍ମିଲା । ତହିଁ ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠସହକାରେ ପୁଣ୍ୟ
ପୃଷ୍ଠରେ ପଦାଘାତ କରି ଉଚ୍ଚସ୍ଵରରେ କହିଲେ “ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ଗୁଲୁ-
ଅଛି ?” ବିଚାରପତିମାନେ ଗାଲିଲିଓଙ୍କର ନାସ୍ତିକ ବୃଦ୍ଧିର ପୁନଃପ୍ରମା ଦେଖି
ଏହି ଗୁରୁତର ଦଣ୍ଡବିଧାନ କଲେ “ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯାବତ୍ତୀବନ କାରାଗାରରେ ରହି-
ବାକୁ ହେବ ଏବଂ ତିନିବର୍ଷଯାଏ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ଅନୁତାପବ୍ୟଞ୍ଜନ ଗାଆ
ପାଠ କରିବାକୁ ହେବ ।” ସୁଖର ବିଷୟ ଯେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ଦୟାଳୁ
ସର୍ବସ୍ପଦ ତାଙ୍କର ବାର୍ଷିକ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୁବିଚାର କରି କହିଲେ “ଏପରି ଗୁରୁ-
ତର ଦଣ୍ଡ ସେ ସହିପାରନ୍ତେ ନାହିଁ, ବରଂ ଏଠାରୁ ନିର୍ବାସିତ କରି ଫ୍ଲୋରେନ୍ସ
ନଗର ନିକଟସ୍ଥ କୌଣସି ନିଜ୍ଜାତ ସ୍ଥାନରେ ତାହାଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ
କରାଯାଉ ।”

...

ଏହି ବନ୍ଦୁକାଳବଶନ୍ତ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରି ସେପରି ବାର୍ଷିକ୍ୟରେ
ସୁଦ୍ଧା ଗାଲିଲିଓ ତନ୍ମୁଦି ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଷୟରେ କେତେକ ନୂତନ ତତ୍ତ୍ଵ ଅବିଷ୍କାର
କରିଥିଲେ । ସର୍ବଦା ଅକାଶମଣ୍ଡଳ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ସେ ଏହିଠାରେ ନେବି-
ଗ୍ରେଗରେ ପାଠିତ ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ତତ୍ତ୍ଵ ନିଷ୍ଠ ହୋଇ ଅନ୍ୟଟି ପ୍ରାୟ ପଢ଼ି
ପଢ଼ି ନିଷ୍ଠ ହୋଇଗଲା । ତରମଦଶାରେ ସେ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିହୀନତା, ବୟସ୍କତା
ଏବଂ ଅନିଦ୍ରାର ଖବ୍ବ ବେଦନାରେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ସନ୍ତୋଷପନ କରିଥିଲେ ।
କିନ୍ତୁ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଅନଳସ ଓ କର୍ମପଞ୍ଥ ଥିଲେ । ୭୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ
ସେ ଏହିପରି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ—“ମୁଁ ଏହି ଅଳ୍ପ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ ଅଗେ
ବିଶ୍ଵଜ୍ଞାନର ବିଷୟ ଭାବେ, ପଢ଼ି ଅଉ ଯେଉଁ ବିଷୟ । ଏବେ ଯେତେ
ତେଜ୍ଞା କରୁଅଛି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞତାକୁ ପ୍ରିୟ କରି ପାରୁ ନାହିଁ ।
ଏହି ନିରନ୍ତର ଚିନ୍ତା ବାର ମୋହର ଏବେ ନିଦ୍ରା ହେଉ ନାହିଁ । ଏହିପରି
ଦୃଢ଼ିମାକରେ ପଡ଼ି ସେ ଅଳ୍ପକାଳପରେ କ୍ଷୟଶୀଳ ଜ୍ଵରରୋଗରେ ଅନ୍ତାନ୍ତ

ହେଲେ ଏବଂ ୧୭୪୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ୨୭ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଇନ୍ଦ୍ରଲୀଳା ସମ୍ପର୍କଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମୃତ ଦେହ ପୋରେନ୍ଦ୍ର ନଗରର ଦେବାଳୟରେ ସମାଧିସ୍ଥ ହୋଇଥିଲା ।

ଗାଲିଲିଓ ତାଙ୍କର ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ସହ ଯେଉଁ-ସବୁ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ତାହା ଅଦ୍ୟାପି ଅଦରଣୀୟ ହେଉଅଛି । ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସମସ୍ତ ପ୍ରତିକୂଳତା ଓ ପ୍ରତିବନ୍ଧକକୁ ଭୁଲ୍ଲେଖନ କରି ବକ୍ତୃତ୍ୱ ହୃଦୟରେ ଅପଗାର ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିଥାନ୍ତି ସେହିମାନେ ଧନ୍ୟ ।

ପକ୍ଷୀ ।

ପ୍ରାୟ ସର୍ବବ୍ୟୟ ପ୍ରାଣୀମଧ୍ୟରେ ପକ୍ଷୀଜାତିର ପ୍ରାଣୀ ବଡ଼ ନିଶ୍ଚିତ ଏବଂ ଅନପକ୍ଷୀ । ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ଅସୁବିଧାର ସାଧନ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ସୁମଧୁର କଣ୍ଠସ୍ୱରଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟମନରେ ଅନନ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ପକ୍ଷୀମାନେ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ପ୍ରକୃତି ଯେ କିପରି ନିର୍ଜୀବ ଏବଂ ମାରସ ବୋଧ ହୁଅନ୍ତା ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରେ । ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ପକ୍ଷ ବା ପର ଅତି କୋମଳ ଏବଂ ମନୋହର ।

ମାତ୍ର ନିର୍ମାଣରେ ପକ୍ଷୀମାନେ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟୁତ କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ତାହା ଦେଖିଲେ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ସେମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ଶକ୍ତି ଅତି ବିଚିତ୍ର । କୌଣସି କୌଣସି ପକ୍ଷୀ ପଥର ଗୋଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଗିରିକାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଗୋଡ଼ ସେମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ନୁହେଁ ବା ସେମାନେ ଏହା ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଏହା ସେମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଜୀର୍ଣ୍ଣପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ଅଛି । ପରିବ୍ରାଜକ ପକ୍ଷୀମାନେ ବର୍ଷକପରେ ପୁଣି ସେମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନକୁ ଫେରି ଅସନ୍ତି; ଏବଂ ଶୁକ, ସାଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ପକ୍ଷୀ ମନୁଷ୍ୟପ୍ରାୟ ଶ୍ଳୋକ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରି ବୋଲନ୍ତି ।

ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଦନ୍ତ ନାହିଁ, କେବଳ ଥଣ୍ଡା ଅଛି । ସେମାନେ ପ୍ରାଣୀପାୟୀ

ନୁହନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଅଣ୍ଡା ଦିଅନ୍ତି । ଏହି ଅଣ୍ଡାରୁ ପକ୍ଷିମାନଙ୍କ ଜାତ ହୁଏ, ତେଣୁ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଡିଙ୍ଗ କୁହାଯାଏ । ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥି ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ।

ଭାରତରେ ଯେ କେତେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ ଅଛନ୍ତି ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଅଳ୍ପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ୧୭୦୦ ଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀର ବିବରଣୀ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ସନ୍ତସ୍ତଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ ପରିବ୍ରାଜକ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ, ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପକ୍ଷୀମାନେ ଋତୁଭେଦରେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ କରନ୍ଥାନ୍ତି । ଅମ୍ବେମାନେ ଶୀତକାଳରେ ଯେଉଁ ଅସଂଖ୍ୟପ୍ରକାର ବନ କା ହଂସରାଜା ଦେଖି ସେମାନେ ଭାରତବର୍ଷର ପକ୍ଷୀ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ଭାରତ-ବର୍ତ୍ତୀ ସାଇବରୀୟା, ଛିନ୍ତୁ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶମାନଙ୍କରୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ଶୀତକାଳ ଶେଷରେ ପୁଣି ସେମାନେ ସେହି ଦେଶମାନଙ୍କୁ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଶୀତାଋତୁ ସମୟରେ ନାନାଜାତିର ଏବଂ ନାନାବର୍ଣ୍ଣର ସାରସ ଏବଂ କଳହଂସ ଇତ୍ୟାଦି ଜଳରେ ସନ୍ତରଣ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଏତେ ଅଧିକ ଏବଂ ସେମାନେ ଏପରି ସାନ୍ତୁଷ୍ଟ୍ୟରେ ସନ୍ତରଣ କରୁଥାନ୍ତି ଯେ, ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ଭାସମାନ ପ୍ରାସାଦପୁଷ୍ପ ପ୍ରାୟ ପ୍ରଜାୟମାନ ହୁଏ ।

ପକ୍ଷୀ ସ୍ଥଳଚର ଏବଂ ଜଳଚର ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରଧାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଆକାଶ, ଚନ୍ଦ୍ର, ପଦନଶ ଏବଂ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ବିଶେଷ୍ୟ ଭେଦରେ ସେମାନଙ୍କୁ ନାନା ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି ।

ନିମ୍ନରେ ସାଧାରଣତଃ ଦୃଶ୍ୟମାନ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପକ୍ଷୀର ବିବରଣୀ ଦିଆଗଲା:—

୧—କାକ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତାମ୍ରବକୁଥ, କୁଜକୁଥ ଏହି ଦୁଇପ୍ରକାର ସାଧାରଣତଃ ଅମ୍ବେମାନେ ଦେଖିବାକୁ ପାର୍ଥ । ତାମ୍ରବକୁଥ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବଡ଼ । କାକମାନେ ଅମ୍ବମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟ ଯାତକ ଏବଂ ଏମାନେ ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଅଂଶରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।

ତାମରାକୁଅ ଦେଖିବାକୁ ଗାଢ଼ କୁସୁବର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ କୁଜକୁଅର ମସ୍ତକ ଏବଂ ଶ୍ରୀବାର
ପର ଉଷ୍ମ ଧୂମଳ ବର୍ଣ୍ଣ । ତାମରା-
କୁଅମାନେ ବନରେ ଏବଂ କୁଜକୁଅ-
ମାନେ ଗ୍ରାମରେ ବାସ କରନ୍ତି ।
ସମୟରେ ତାମରାକୁଅମାନେ ମଧ୍ୟ
ଗ୍ରାମ୍ୟ କୁଅମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲେଟା-
ଲମ୍ବୁକୁଅସିଥାନ୍ତି । ଶୁଣିବେ ଅନେକ-
ଗୁଡ଼ିଏ କାକ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷରେ ରହନ୍ତି
ଏବଂ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ପୁଣି ସେମାନେ

ବାବ ।

ନିଜ ଅନ୍ଧାର ଅନେକସମୟରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ଉଡ଼ିଯାନ୍ତି ।

କୋକିଳ ।

୨—କୋକିଳ ପ୍ରାୟ ଭାରତବର୍ଷର ସକଳ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି ।
କୋକିଳ ଦେଖିବାକୁ କାଢ଼ିପର କୁସୁବର୍ଣ୍ଣ; କିନ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କ୍ଷୁଦ୍ର ।

କୋକିଳର ସ୍ଵର ଥରକଣ୍ଠ । ସବୁକାଳରେ ଏବଂ ସବଳ ଦେଶରେ କବିମାନେ କୋକିଳର ସ୍ଵର ପ୍ରଶଂସା କରିଅଛନ୍ତି । ବସନ୍ତରୁଦ୍ଧରେ କୋକିଳ ବେଶୀ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ତେଣୁ କୋକିଳକୁ ବସନ୍ତପୁର ବୋଲାଯାଏ । ଏମାନେ କାବ-ପରି ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବାସ୍ତବ କରି ଦୁଇ ଦୁଇଟି ବାସ କରନ୍ତି ।

କୋକିଳମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କପରି ବସା ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କାବମାନଙ୍କରେ ଏମାନେ ଇମ୍ବ ବାସନ୍ତି । କାବ ଏହି ଇମ୍ବକୁ ଅପଣା ଇମ୍ବଜ୍ଞାନରେ ଉଷ୍ଣ କରି ସେଥିରୁ ଶାବକ ଉତ୍ପାଦନ କରେ ଏବଂ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ଚିହ୍ନି ନ ପାଇ ଅହାର ଦେଇ ବଞ୍ଚାଏ, ତେଣୁ କୋକିଳକୁ ପରଭ୍ରତ କୁହାଯାଏ ।

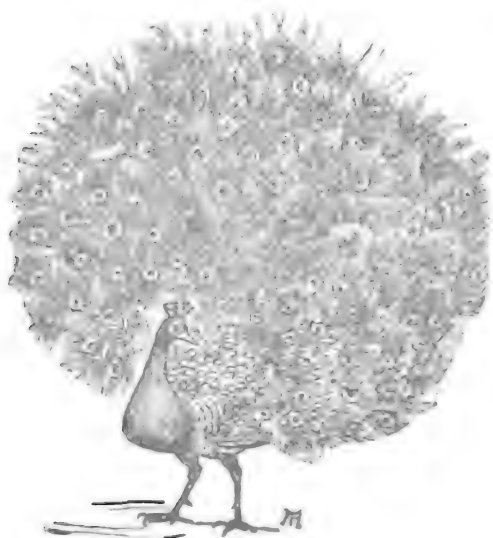
ଶୁକପକ୍ଷୀ ।

୩—ବ୍ରହ୍ମବର୍ଷରେ ଅନେକଜାତୀୟ ଶୁକପକ୍ଷୀ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସେମାନେ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର । ଶୁକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ । ଶୁକ ଶୁକପକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଅନେକ ଶୁକଙ୍କର ଶ୍ରୀବାଦେଶ ଲୋହିତ ବା ପୀତ ବର୍ଣ୍ଣ ।

୪. ଶୁକପକ୍ଷୀର ଚଞ୍ଚୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଚଞ୍ଚୁଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଚଞ୍ଚୁର ନମ୍ବରଗ ଚଳନଶୀଳ, କିନ୍ତୁ ଶୁକ ଚଞ୍ଚୁର ଭରସ୍ ପାର୍ଶ୍ୱ ଚାଲନ କରୁଥିବାରେ । ଶୁକର ଜିହ୍ୱା ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀର ଜିହ୍ୱା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସ୍ଥୂଳ । ତେଣୁ ବୋଧହୁଏ ଶୁକ ଏତେ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ କଥା କହିପାରେ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶୁକ ବୃକ୍ଷର ପତ୍ରମାଳରେ ଶରୀର ଅନୁକରଣ କରିପାରେ । ତେଣୁ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଲୋକେ ଶୁକକୁ ପିଞ୍ଜରରେ ଘେରି କଥା କହିବାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି ।

୫—ମୟୂର ଗୋଟିଏ ଅତି ମନୋହର ପକ୍ଷୀ । ଏ ଦେଶରେ ଅନେକ-

ମୟୂର ।

ଜାତୀୟ ମୟୂର ବୃକ୍ଷ ହୁଅନ୍ତି । ମୟୂରର ପୁତ୍ର ଏକ ତାହା ମସ୍ତକରେ ଗୋଟିଏ ଶିଖା ଅଛି । ସେହି ପୁତ୍ରର ଚନ୍ଦ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ଅତି ସୁନ୍ଦର । ଏହି

ପୁତ୍ର ବସ୍ତ୍ରାଭ କରି ନୃତ୍ୟ କଲେବେଳେ ମୟୂର ଅତି ମନୋହର ଦେଖାଯାଏ ।
 ଏହାକୁ କଣ୍ଠଦେଶ ରାଜ ମାଳବର୍ଣ୍ଣ । ମୟୂର ପରି ମୟୂରାଭ ପୁତ୍ର ବସ୍ତ୍ରା ଶିଖା
 ନା ଥାଏ । ମୟୂରମାନେ ସାଧାରଣତଃ ନିର୍ହରଯୁକ୍ତ ଅରଣ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଦେଖା-
 ଯାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଶବ୍ଦ ଅନେକ ଦୂରରୁ ଶୁଣାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ପୁତ୍ରରେ
 ପଞ୍ଜା ବଞ୍ଚଣା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଅନେକ ବଡ଼ଲେକ ନିଜ ନିଜ ବଢ଼ିବେ
 ଯୋଗା ମୟୂର ରଖିଥାନ୍ତି ।

* । ହଂସ ପ୍ରଧାନତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ପାଦହଂସ ଓ ରାଜହଂସ । ରାଜହଂସ
 ପାଦହଂସ ଅପେକ୍ଷା ବୃହତ୍ତର । ହଂସମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବଡ଼ ସନ୍ତରଣପତ୍ର ।
 ଏମାନଙ୍କ ପାଦର ଅଙ୍ଗୁଳଗୁଡ଼ିକ ଯୋଡ଼ା ଏବଂ ଏପରିଭାବରେ ଗଠିତ ଯେ
 ସେମାନେ ସହଜରେ ଜଳରେ ସନ୍ତରଣ କରିପାରନ୍ତି ଏବଂ କାବୁଥରେ ମଧ୍ୟ
 ଚାଲିପାରନ୍ତି । ହଂସ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପକ୍ଷୀପକ୍ଷ ବଡ଼ ଲଘୁ ବା ହାଲୁକା, ତେଣୁ
 ସହଜରେ ଜଳଉପରେ ଭାସେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସନ୍ତରଣଶୀଳ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କପରି
 ହଂସର ପର ବା ପକ୍ଷ ଚକ୍ରଣ ବା ତେଲିଅ, ତେଣୁ ଏମାନେ ଜଳରୁ ଅଧିକ ପକ୍ଷ
 ହାଡ଼ିଦେଲେ ହଠାତ୍ ଜଳ ଖସିପଡ଼ିବାରୁ ତାହା ଶୀଘ୍ର ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯାଏ ;
 କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପକ୍ଷୀ ଜଳରେ ପଡ଼ିଲେ ସେମାନଙ୍କର ପକ୍ଷରେ ଜଳ ଭେଦ
 ପିବାରୁ ତାହା ସହଜରେ ଶୁଷ୍କ ହୁଏ ନାହିଁ । ହଂସର ଥଣ୍ଡା ଶ୍ଵେତ ଏବଂ ତେପାଁ ।
 ଏହି ଥଣ୍ଡାମଧ୍ୟର ତନ୍ତୁରୀରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କୋମଳ ମାଂସପିଣ୍ଡମାନ ଶ୍ଵେତବର୍ଣ୍ଣ
 ହୋଇଥାନ୍ତି । ପକ୍ଷି ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ଘୋକ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ
 ଦେଖିଲେ ହଂସ ଗୋଲଆସାଣି ସହିତ ସେହି ଜାତିକୁ ପାଟି ମଧ୍ୟକୁ ନିଏ ।
 ଏବଂ ସେହି ମାଂସଗୁଡ଼ିକାବାଟେ ଜଳ ବାହାରକୁ ବାହାରକରିଦେଇ ଘୋବଡ଼ି
 ଖାଏ ।

ରାଜହଂସ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର । ଏମାନେ ପ୍ରଳରେ ମଧ୍ୟ ବଚରଣ
 କରନ୍ତି । ଅନେକେ ରାଜହଂସ ଯୋଷିଥାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ପକ୍ଷରୁ ଅତି ସୁନ୍ଦର
 କଲମ ହୁଏ । ରାଜହଂସ ଉତ୍ତମରୂପେ ଉଡ଼ିଆରେ ନାହିଁ ।

ଆଶ୍ରମେ ସନ୍ନ୍ୟା ।

ଅଶ୍ରମେ ସନ୍ନ୍ୟା ।

ପ୍ରଶାନ୍ତ ପାବନ ସଦା ଶୁଭାସୁଖୀଲେ
 ଅଭାଗ୍ୟ ଗରରେ ଶୋହେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ନିର୍ମଳ ।
 ଚତୁର୍ଥାଶେ ଫୁଲ-ଫଳେ ନଦ ତରୁକୁଞ୍ଜ
 ଠାକେ ଠାକେ ଶୋଭେ ଯେହେ ନରେ ତାପସଞ୍ଜ ।
 ଅବୁରେ ପଡ଼ଇ ହରି କଳକଳ ସ୍ଵରେ
 ଶୈଳପ୍ରସଙ୍ଗେ ପୟଃ ଅଶ୍ରମ ତରୁରେ ।
 ଦଳେ ଦଳେ ପଣୀ ପିଇ ସୁଧାସ୍ଵସ୍ ଶୁଭ
 ଅଶ୍ରମପାଦପେ ନେଲେ ଅଭୟ ଅଶ୍ରୟ ।
 ମଧ୍ୟେ ଗୁରୁପଞ୍ଚିଶାଳା ସହକାର ତଳେ
 ଅଶ୍ରମେ ମନୋହର ବେଦା ଅଶ୍ରମ ଭଜଳେ ।

ହରିଣ ହରିଣୀ ଦେନ ସ୍ବ-ଶାବକ ଦଳେ
 ସରୋମନ୍ତେ ବିଶ୍ରାମିଲେ ସେହି କେଦା ତଳେ ।
 ବାମେ କମଣ୍ଡଳୁ, ଦକ୍ଷେ କୁଶ ସମିଧାଦ,
 ସମ୍ମୁଖରେ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ; ବସି ବ୍ରହ୍ମବାଣୀ
 ମେଧ୍ୟ କୃଷ୍ଣ ଜନପରେ ସିଦ୍ଧ ମୁଦ୍ରାସନେ
 ସାଜି ଉପାସନେ ରତ ହେଲେ ପୁତ୍ରମନେ ।
 ନବଦ୍ବାରୁ ବାୟୁ ଶ୍ବେତ ଏବେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ
 ଅଗ୍ନି ପରମାତ୍ମାପଦେ କରଛନ୍ତି ଲଗ୍ନ ।
 ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୋଷିଅସେ ଦାନ ଅନ୍ନକାର
 ଧ୍ୟାନେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ରୁଷି ଜ୍ୟୋତିର ସଂସାର ।

ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ ।

ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୮୪୮ ଅବ୍ଦରେ କଲିକତା ନଗରରେ ଏକ
 ବିଖ୍ୟାତ ଦତ୍ତବଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ପିତା ଶ୍ରୀମାନଚନ୍ଦ୍ର
 ଦତ୍ତ ବଙ୍ଗୀୟ ପ୍ରଥମ ଇଂରାଜୀ-ଇଲେକ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ ଥିଲେ ।
 ତାହାଙ୍କର ପିତୃକ୍ୟ ରସମୟ ଦତ୍ତ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜର ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାପକ
 (ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ) ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ରରୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷାବିଦ୍-
 ଗରେ ଏପରି ଉଚ୍ଚପଦ ଅଧିକାର କରି ନ ଥିଲେ । ପ୍ରକଟ ଏବଂ ସୁଲେଖିତା
 ତରୁ ଦତ୍ତ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣପୁତ୍ରଙ୍କ ସ୍ବଦେଶରେ ଏବଂ ବଦେ-
 ଶରେ ସମ୍ମାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଭାବିତାୟ ନାଶ୍ବକୁଳକୁ ଗୌରବାନ୍ବିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ରମେଶଙ୍କର ଅତି ତରୁଣ ବୟସରେ ତାହାଙ୍କର ପିତାମାତା ଭବିଷ୍ୟ
 ମାନବିଲ୍ଲା ସମ୍ବରଣ କରିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ପିତୃକ୍ୟ ଶଶିଚନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ ରମେଶ-
 ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ତାଙ୍କ ଭ୍ରାତା ରବିନାଥାନଙ୍କ ଲଳନପାଳନ ଓ ଶିକ୍ଷାର ଭାର ଗ୍ରହଣ

କରିଥିଲେ । ସେ ରମେଶଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ କଲକତାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେୟାରସ୍କୁଲ ଏବଂ ତତ୍ପରେ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି କଲେଜକୁ ଅଧ୍ୟୟନାର୍ଥେ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ରମେଶଙ୍କର ମନ ଇଂରାଜୀ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତ ବାହୁଭାଷୀ ପ୍ରତି ବଶେଷତ୍ୱରେ ଅବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ ।

କଲେଜର ଅଧ୍ୟାୟୀ ଥିବା ସମୟରେ ବାବୁ ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବନୋପା-
ଧ୍ୟାୟ ଏବଂ ବିହାରୀଲାଲ ଗୁପ୍ତ ତାହାଙ୍କର ପରମ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡକୁ
ଯାଇ ଭାରତୀୟ ସିରିଜ୍ ସର୍ବିସ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପାଇଁ ତିନି

ବନ୍ଧୁକର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ପିତା ତାହାଙ୍କୁ ବଲ୍ଲଭ ପିତାଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ ; କିନ୍ତୁ ରମେଶ ଏକ ବହାଈଲ୍ଲଭଙ୍କର ଅର୍ଥାୟମାନେ ସେ ବିଷୟରେ ବିଷମ ଆଦର୍ଶ ଉଦ୍ଘାପନ କଲେ । ତେଣୁ ସେ ଦୁହେଁ ଅନିକାର-ମୟ ଭାବରେ ଗୃହରୁ ପଳାୟନ କରି ବାଣ୍ଟାୟ ଯୋଗରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହେଲେ । ସେ ସମୟରେ ଲାଠି ବା ହଲୁହ ନଈ ହେବା ଋତୁରେ ପ୍ରାୟ ଚୌଗସି ବଙ୍ଗବାସୀ ବଲ୍ଲଭଯାତ୍ରୀ କରୁ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତାଳିତା ଏହି ଦିନିକି ଯୁବକ ସେ କୁସଂସ୍କାରପ୍ରତି କ୍ରୂର ଶେଷ ନ କରି ସାହସସହକାରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ତାହା ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଶଂସନୀୟ ।

• ରମେଶ ୧୮୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବଂଶର ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମକାଳରେ ଭାରତ ପରିଦ୍ୟାଗ କରି ବନ୍ଧୁକର ସହିତ ବଲ୍ଲଭ ଯାତ୍ରା କଲେ । ସେଠାରେ ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାଧାରଣଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ଉତ୍ତର ଭାରତୀୟ ପିତୃ-ସର୍ବିଷ ପଦ୍ଧତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଚିନିହେଁ ଉକ୍ତ ପଦ୍ଧତିରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣିତା ଲଭି କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ବର୍ଷରେ ଦିନିକି ପଦ୍ଧତିଆଳ ମଧ୍ୟରୁ ରମେଶ ଦୃଢ଼ାୟ ପ୍ରାଣ ଅସ୍ତକାର କରିଥିଲେ ଏବଂ ଇଂଲଣ୍ଡ ଭାଷାରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଓ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇଥିଲେ ।

ବଲ୍ଲଭରେ ଏହି ଦିନ ଯୁବକଙ୍କର ଅନେକଗୁଣିତ ଉଦ୍‌ଘୋଷଣା ବଳୁ ଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନେ ଅନନ୍ୟସହକାରେ ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳ୍ଲାତାପ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରୁଡ଼ୱିଗ୍ ଜଗେ ଥିଲେ । 'ହିଲ୍‌ସର୍ବିଷ' ପଦ୍ଧତିରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପରେ ସେମାନେ ସମଗ୍ର ଇଂଲଣ୍ଡ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତତ୍ପରେ ପ୍ରାକ୍, ଜର୍ମାନୀ ଏବଂ ଯୁଗ୍ସେସର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କରି ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଭାରତକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରି ସେ ଚିନିହେଁ ସ୍ୱଗୁଣରେ ବେଶ-ବଦ୍ୟାତ

ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଗୁପ୍ତ ହାଇକୋଷ୍ଟର ଜଣେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୋଇଥିଲେ ; ଏକ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ ଉପନ କଲେଜର ପ୍ରାପ୍ତବୃତ୍ତା ଓ ଗୋଟିଏ ବଖାତ ଇଂରାଜୀ-ପତ୍ରିକା ଓ ବଙ୍ଗଳାପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ । ରମେଶ ପ୍ରଥମେ ସହକାରୀ କଲେଜର ଏକ ଚଉପରେ କଲେଜର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାରତବାସୀ କଲେଜର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ କୌଣସି ଲିଭର ଶାସନଭାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେ ବରଗାଲ, ମର୍ସିନସିଂହ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲିଭରମାନଙ୍କର କଲେଜର କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଚ୍ଚରୁଚ୍ଚେ ପରିଚାଳନା କରିଥିଲେ ଏବଂ ତତ୍ପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକ ପରିଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶାର କର୍ମଶୀଳ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ପୂର୍ବରେ ଅବା ପରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ଭାରତବାସୀ ଶାସନବିଭାଗରେ ଏପରି ଉଚ୍ଚପଦ ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଭାରତ-ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ତାଙ୍କୁ ସି. ଆର୍. ଇ. : ଉଚ୍ଚ ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ ସ୍ବାଭାବିକ କରିଥିଲେ ।

କର୍ମଶୀଳ ପଦରେ ଗୃହବର୍ତ୍ତମାନ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ୧୮୯୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଶାସନବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାପୂର୍ବକ ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ ସମୟ ସହିତ ଅଲୋଚନାରେ ଅତିବାହିତ କରିବାର ମନଃସ୍ଥ କଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ଇଂରାଜୀ ଏବଂ ବଙ୍ଗଳାଭାଷାରେ କେତେକ ଉପନ୍ୟାସଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି-ଥିଲେ ଏବଂ ପରେ ଲଣ୍ଡନସ୍ଥ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଭାରତଇତିହାସର ଅଧ୍ୟାପକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସେଠାରେ ଭାରତର ଇତିହାସ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ବେଦର କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଅନୁବାଦ ଏବଂ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତର ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରିଥିଲେ ।

୧୯୦୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଭାରତକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରି ବରୋଦା ରାଜ୍ୟର ରାଜସ୍ୱସଚିବରୂପରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦିନବର୍ଷ ରହି ଉକ୍ତ ସମୟମଧ୍ୟରେ ବରୋଦାର ଅଶେଷ ଉପକାର ସାଧନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅଯଥା କର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଧର୍ମ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଉକ୍ତ କରସବୁ ଉଠାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ବାଣିଜ୍ୟ-ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ଉପରୁ ଶୁଳ୍କ ଉଠାଇଦେବାରୁ ବାଣିଜ୍ୟର ଅବେଶ ଉନ୍ନତ ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ବରୋଦାରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରି ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କୁ ବେଳେ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା ।

ସେହି ସମୟରେ ଭାରତର ଶାସନପ୍ରଣାଳୀ କପର ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଉ-
ଅଛି ତାହା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବଲ୍ଲଭରେ ପାଲ୍‌ଅମେଣ୍ଟ ମିତ୍ରାସନ୍ନ
ଗୋଟିଏ ରାଜଜାୟ କମିଶନ ବା ସମିତି ବସାଇଲେ । ରମେଣ୍ଟନ ବରୋଦାରୁ
ଦୀର୍ଘ ଅବକାଶ ଗ୍ରହଣକରି ଉକ୍ତ ସମିତିର ସଦସ୍ୟପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।
ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେବା ପରେ ସେ ଦେଶୀନ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ
ପୁନର୍ବାର ବରୋଦାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଏବଂ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ୧୯୦୧
ସାଲରେ ୬୯ ବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମକାଳରେ ଲହରିଲା ସମ୍ଭରଣ କଲେ ।

ରମେଣ୍ଟନେ ବିଦ୍ଵାନ, ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ, ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟୀ ପୁରୁଷ
ଥିଲେ, ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ
ତାହା ପ୍ରଗତି ଯନ୍ତ୍ରବହୁକାରେ ସାଧନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସୁଦୃଢ଼
ସଂରକ୍ଷଣାର୍ଥ 'ରମେଣ ଭବନ' ସଂସ୍ଥାପନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ବର୍ଗଦେଶରେ
ହେଉଅଛି ।

ନଅଙ୍କ-ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

୧୮୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସୋର ଅନାବୁକ୍ତି ଓ ବାତାବର୍ତ୍ତ ଯୋଗେ
ଓଡ଼ିଶାରେ ଶସ୍ୟହାନି ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ଫେର ବର୍ଷରେ ଶସ୍ୟ ଏ ଦେଶରେ
ମହାର୍ଦ୍ଦ ହେବାରୁ କ୍ରମେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟର ଅଙ୍କୋ ବୋଟିଅସିଲା ଏବଂ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
ତାହା ଭୁଷଣ ହୋଇଉଠି ୧୮୭୭ ଅବ୍ଦରେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ କରାଳତା

ଧାରଣ କଲ । ଏହା ପୁଣିର ଗୁଣା ଦବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ନାମ ଅଙ୍କ ବା ଗୁଣଗୁଣ ନବମବର୍ଷରେ ଘଟିଥିବାରୁ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ନାମ ନାମକଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହୋଇଅଛି । ଏହି ମହାଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ନାମକ ନାମର ଏପରି ସଂଯୋଗ ହୋଇଅଛି ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆବିଷାରେ ନାମକ କହିଲେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବୁଝାଯାଏ ଏବଂ ନାମକଅର ଅର୍ଥ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷପୀଡ଼ିତ ଲୋକ । ଏହି ନାମକ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ଅଦ୍ୟାପି ଲୋକଙ୍କର ହୃଦୟ ଜଳି ଚାଲି ଯାଇଅଛି । ଅନୁରାଗମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅଦ୍ୟାପି ସେ ଦାରୁଣ ଓ ଜାଗରୁକ ରହିଅଛି । ସଂକ୍ଷେପରେ ଏଥିର ବିବରଣ ନମ୍ବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଉଅଛି ।

ସବ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରୁ ଏହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପୁରୀଜିଲ୍ଲାରେ ଏହା ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଭୟାବୀ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । କ୍ରମେ ଧାନ ଚାଉଳ ମହାର୍ଦ୍ଦ ହୋଇଅଗିବାକୁ ଦଉଡ଼ି ସମାଜରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଆହାର ହୋଇଗଲା । ଟଙ୍କାରେ ଚାଉଳ ପ୍ରାୟ ୪୦।୫୦ ସେରରୁ କ୍ରମେ ୫୫ଅଗି ଯେଉଁତେବେଳେ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚମସରରେ ରହିଥିଲା, ତେତେବେଳେ ତାହା ସାଧାରଣକ ପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା ଚାଉଳ ନ ମିଳିବା ରୁଲ୍ଲେକେ ମାଣ୍ଡିଆ, ମୁଗ, କୋଳିଆ ପ୍ରଭୃତି ସିରି କରି କହିକାଳ ଉଦରଜ୍ଞାଳା ନିବାରଣ କରିନେଲେ । ପଛକୁ ମେସକୁ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଏଣେ ଅର୍ଥ ଅଭାବରେ ଲୋକେ ଅପଣାର ବହୁ, ଅଳଙ୍କାର, ବାସନ, ପୋଷ୍ଟ ପେଡ଼ିଆଦି ଯାବତ୍ତାଏ ଗୁଣାପକରଣ ଏବଂ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନ ବିକ୍ରୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ; ଶେଷରେ ଉଦରଜ୍ଞାଳାରେ ପୁଷ୍ପପୁରୁଷାର୍ଜିତ ଚୂଷମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପମୂଲ୍ୟରେ ଦେଇ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯେଉଁମାନେ ପୁଷ୍ପରୁ ସାବଧାନ ହୋଇ ଧାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖିଥିଲେ ସେହିମାନେ ତାହା ବନମୟରେ ବହୁ ଧନ, ଗୋଧନ ଏବଂ ବୃତ୍ତିବାଦୀ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ବହୁଘରର ଧନ ସେହିମାନଙ୍କ ଗୃହରେ ପୁଣିରୁ ଚେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଫଳତଃ ଚୂଷମୂଲ୍ୟଯୋଗେ ଉପୁଷ୍ଟ ଉତ୍ଥାନପତନ ହେଲାପ୍ରାୟ ଏହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷଯୋଗେ ଅନେକଙ୍କର ଉତ୍ଥାନପତନ ହୋଇଗଲା । ଯେ ଧାନସଂଗ୍ରହ ସେ ଯେପରି ଧନଶାଳୀ ହେଲେ, ସେହିପରି କେତେ ଧନବାନ

ମଧ୍ୟ ଉଦ୍‌ଭବରେ ଦାନସ୍ଥାନ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ପରଃେଷରେ ଏପରି ହେଲା ଯେ, ଲୋକେ ସାମାନ୍ୟ ମୁଠାଏ ଧାନଖୁରୁଲ ପାଇଁ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟସମ୍ପଦ ଯାତ୍ରା ସୁଦ୍ଧା ହତାଶ ହୋଇ ଫେରି ଆସୁଥିଲେ । ଖୁରୁଲ କଥା ଦୂରକୁ ଥାଇ, ଉଚ୍ଚ କୁଣ୍ଡା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଯାତ୍ରା ହୋଇ ଧନସ୍ଥାନରେ ବୁଣି ହେଉଥିଲେ । ପେଟ-ତୋରାଣୀ ଗୋରୁକୁ ମିଳିବା ଶେଷିକ ଥାଇ, ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ଅନେକେ ଉଦରଜ୍ଞାଳାରେ ଗୋରୁ ମୁହଁରୁ ତାହା ଛୁଟାଇ ନେବାକୁ ଛାଡ଼ୁ ନ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତେତେବେଳେ ସ୍ୱର୍ଗର ଅମୃତପ୍ରାୟ ଏକାନ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଏବଂ ସ୍ୱପ୍ନର ବସ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ତାହା-ଲାଗି ଲୋକେ ଜାତିଧର୍ମ ତେଜ ସମାଜବନ୍ଧନ ନ ମାନି ଯସଦେବ, ଅନ୍ୟ ଭୋଜନ ବର୍ତ୍ତାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅନ୍ୟପ୍ରଲୋଭନରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମୟରେ ଅନେକେ ବ୍ୟର୍ଥୀ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ତଥାପି ଜଂଗଲର ଶାନ୍ତି ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଦୀର୍ଘ ଅନଗନରେ କ୍ରମେ ଜଣ ଜଣ ହୋଇ ଅକାଳମୃତ୍ୟୁଶ୍ରାସରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଖାଦ୍ୟ ଅଭାବରେ ଲୋକେ ଘରସ୍ୱାର ଛାଡ଼ି ନାନାସ୍ଥାନରେ ବୁଲି ଅନେକ ଅପଥ୍ୟ, ଅଭିଷ୍ୟ ବ୍ରତ୍ୟ ଉଦରସାତ କରୁଥିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କଥକନ୍ଦା, କଇଁନାଡ଼, କଇଁମୁଣ୍ଡା ଓ ନାନା ବନ୍ୟ ଶାକମୂଳସବୁ ମାନବର ଗର୍ଭସାର ହେଲା । ଦୀର୍ଘକାଳ ଅନାବୃଷ୍ଟି ଯୋଗୁଁ ଧରପୁଷ୍ପ ଶୁଷ୍କ ମରୁସ୍ଥଳପ୍ରାୟ ନିତାନ୍ତ ନିର୍ଜଳ ଓ ମାରସ ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁଠାରେ ଟିକିଏ ରସର ସନ୍ଧ୍ୟ ଦେଖୁଥିଲେ ସେଠାରେ ଦଳେ ଦଳେ ଲୋକ ବୁଣି ହେଉଥିଲେ । ସେହି ଅସ୍ଥିକକାଳମୟ, ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ-କାୟ, ରୂଷକେଶ, କୁରୁପ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଅଦ୍ୟାପି ସେ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ଅଶ୍ରୁବିସର୍ଜନ ନ କରି ରହିପାରିନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନଗନ ସଙ୍ଗେ ପଛେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟସଦ୍‌ବତର ଶୋଥ, ଶ୍ରୀପଦ, କାମଳ, ଅଭିସାର, ବସନ୍ତଅଦି କେତେ ଭୋଗ ଅସି ଶତଶତ ଲୋକ ଯୁଗପତ୍ର ସଂହାର କରୁଥିବାକୁ ଲାଗିଲା । କେତେକ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଦୀର୍ଘକାଳପରେ ଦିନେ ଥରେମାତ୍ର ଭୋଜନ ପାଇ ଶାନ୍ତିରେ ମହାନିଦ୍ରା ରଜିଲେ । ଭୋଜନଲାଗି ମରୁମାରିରେ ପଡ଼ି ମଧ୍ୟ ଅନେକେ ଲହଲୁଲି ସାଙ୍ଗ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତି ଜନାକାଣ୍ଡି ବସନ୍ତରେ

ଶତଶତ ଶବପାତରେ ମହାଶୂନର ବଞ୍ଚିକାମୟ ବକଟ ଦୃଶ୍ୟ ଲୋକଦ୍ୱାରା
 ଜନ୍ମାଇଲା । ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ ବା ମୃମୂର୍ଷ ଅଗ୍ନୀୟଜନ ସମକ୍ଷରେ ଶ୍ୟାମଶୃଙ୍ଗାଳ ଅସ୍ତ୍ର ଘରୁ
 ମୃତଦେହ ଓଟାଇନେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉଦରଜ୍ୱାଳାରେ ଦେହେବେଳେ
 ଅନେକେ ସ୍ନେହ, ଭକ୍ତି ଓ ବାସ୍ତବ୍ୟ ଏକାବେଳାକେ ବହୁତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ।
 କେତେ ଲୋକ ନିର୍ମମହୃଦରେ ଶିଶୁ ପୁଷ୍ପଜନ୍ୟାଙ୍କୁ ଛୁଟିଦେଇ ଅପଣା ପ୍ରାଣ ଦେଇ
 ଦୁଇଦେଶକୁ ଫଳାଇ ଯାଇଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ କଷ୍ଟର ଖାଦ୍ୟସମ୍ପଦ ଯୋଗୁଁ
 ବନ୍ଧୁ ଧର ପୈତୃକସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିରହିଲେ ସେମାନେ ବାହାରେ ସଦା ବନ୍ଧୁ-
 ଯାତକକ କାତରତାକରେ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଦିଓଟି ଖାଇ ନ ପାରି ଅସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦରେ
 ଦନଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଅହାର ଅଭାବରେ ଲୋକଙ୍କର ଯେତେ ଯେତେ
 ଅବସ୍ଥାବିପର୍ଯ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା ସେସବୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିହେବ ନାହିଁ ।
 ତାହାର ସବୁସାର ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ସ୍ଥଳରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇ-
 ପାରେ ଯେ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶରୂପୀ ଶତ୍ରୁପ୍ରଳୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ଚାରିପାଞ୍ଚ ଲୋକ
 ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଜାବସ୍ଥା ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଦେହେବେଳେ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ-
 ମହାବ୍ୟାଧିର ଉପଶମ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଭୃତ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
 ଅନ୍ତରୂପ ବସାଇ ଅନଗନକୁ ଓ ନିରନ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଦିଅଯିବାର
 ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା । ଅନ୍ତରୂପ ବସିବା ପୂର୍ବରୁ ଲୋକଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ
 ଲଗାଇ ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରମଫଳସ୍ବରୂପ ଚାଉଳ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସରକାର ବାହା-
 ଦୁର ରାଜଜାୟ ସଂବାଦପତ୍ରିରେ ଓଡ଼ିଶା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଚାର କରିବାପାଇଁ
 ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରୁ ସଂଗୃହୀତ ଅନେକ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଆଣିଥିଲା । ସର-
 କାର ବନ୍ଧୁସହସ୍ର ଟଙ୍କାର ଚାଉଳ ଅଣାଇ ପ୍ରତିଜିଲ୍ଲାର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ
 ବଣ୍ଟାଇଥିଲେ । ଜିଲ୍ଲାର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟମାନେ ଅନେକ ସୁତରାପ ସୁତାପ୍ରବୃତ୍ତ ଶିଶୁଙ୍କୁ
 ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ନାନାସ୍ଥାନକୁ ଯୋଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତଥାପି ଅନେକ
 ଲୋକ ଜାତିକୁଲର ଅଭିମାନବଶତଃ ଏହି ବିତରତ ତଣ୍ଡୁଳ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ
 କୃଷ୍ଣିତ ହୋଇ ଅପେ ଅପଣା ପ୍ରାଣଦାତର କାରଣ ହୋଇଥିଲେ । ସେଭଳି

ଲୋକମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପାଇଁ ଭଲ ଉପାୟ ମଧ୍ୟ ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇଥିଲା । ଭଲର ତଦାନୁଗତ ଲୋକପ୍ରିୟ କର୍ମଗଣର ମହାମତ ଭେଦେନ୍ନା ସାହେବ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଲାଗି ପ୍ରାଣପଣେ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାରେ ଅନେକ ଧନାତ୍ୟ ବଦାନ୍ୟ ବୃତ୍ତିଶୂର ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥକ ସାହାଯ୍ୟସହ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଧାନଭୂଇଁ ବତରଣ କରିଥିଲେ । ବହୁ ତଥାପି ସେବାଳରେ ଅନିଚ୍ଛାଲ୍ୟର ସଫଳ ଓ ରେଲବାଟ ନ ଥିବାରୁ ଦୁଇ-ତୁଇଁ ଗୁଜଲ ଅଶୀରବାକୁ ଅପୁବ୍ୟା ଘଟି ସମସ୍ତ ଯତ୍ନ ବଫଳ ହୋଇଥିଲା । ଫ୍ରେଡ-ପ୍ରାୟ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମହାପ୍ରାଣୀ ଗୁରୁ-ଶିଳ୍ପ ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ି ହୋଇଥିଲେ । ବହୁକାଳଯାଏ ଦେଶବାସୀ ଏ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରୁପୀ ପ୍ରଳୟକୁ ପାଶୋର ପାଇ ନ ଥିଲେ । ଭେଦେନ୍ନାଙ୍କ ତୁଲ୍ଲ ଶକ୍ତିପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ସେ କଳ୍ପ ସୁରଣରେ ଅନୁରାଗଦଗ୍ଧ ହୋଇ ବହୁକାଳଯାଏ ଦୁଃଖ ଓ ସମବେଦନା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ନିଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷଭରଣରେ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ହେଲା ଓଡ଼ିଶାରେ ନୂତନଜୀବନର ଆରମ୍ଭ ହେଇ ଥିଲା । ଦାବାନଳଦଗ୍ଧ ଅରଣ୍ୟମଧ୍ୟରେ ଅକ୍ଷୁଦ୍ର ନିବନ୍ଧୁମ ପ୍ରାୟ ଯେଉଁମାନେ ସେଥିରୁ ବର୍ତ୍ତିଗଲେ ସେମାନେ ପୁରବଶା ସୁରଣରେ ସାବଧାନ ହୋଇ ନବ ନବ ବୃତ୍ତି ଅଣ୍ଟା କଲେ । ଶ୍ରମଜୀବମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ପୁରପର ଶ୍ରମବିମୁକ୍ତ ନ ହୋଇ ନାନାକ୍ଷେପରେ ଶ୍ରମ କରି କିଛି କିଛି ଉପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ଶିଖିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ଅମୃତମାନଙ୍କର ଦୟାକୁ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଷୁ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେଶର ଉନ୍ନତ କଲେ ଅନେକ ଦେଶହଳେଇ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହିଦିନଠାରୁ ନୂତନ ଶ୍ରମମାର୍ଗ ନିର୍ମାଣ, କୁଳାଙ୍ଗନନ, ଚିକିତ୍ସାଳୟସ୍ଥାପନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକୃତିର ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ଉନ୍ନତ-ପଥ ଉନ୍ନତ ହେଲା । ଲୋକେ ନାନାକ୍ଷେପରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଇ ଅଗୋଚର ବ୍ୟାଧିରେ ତପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହିଭାବେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମସ୍ତକୁ ମନଶିକ୍ଷା ଦେଇପାରିଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ସେହି ଗୁରୁବେଶାସତ ପାଶୋର ନାହାନ୍ତି ସେହିମାନେ ଅପଣାର ବର୍ତ୍ତମାନ ରବିବର ପ୍ରତି ସର୍ବଦା ସାବଧାନ ।

ନୀତି-ସ୍ତବକ ।

ଜନକ ଜନନୀ ସମ	ହୃଦକାନ୍ତା	ନାହାନ୍ତି ଜଗତେ •
ତାଙ୍କ ହୃଦ ପାଞ୍ଚ ସବେ	ସେବାଧର୍ମେ	ରହିବ ନିରତେ ।
ପିତୃସମ ପୂଜ୍ୟ ଗୁରୁ	ଜ୍ଞାନଦାତା	ହୃଦୈଷୀ ଦ୍ରୁମର
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରତା ବନ୍ଧୁଜନେ	ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ	ଧୃବ ନିରନ୍ତର । •
ବୋଲୁଛନ୍ତି ବୁଦ୍ଧେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ	ସବୁ ଦାନେ	ଅଭୟ ପ୍ରଦାନ
ତାହା ଯେ କରନ୍ତି ରାଜା	ତାଙ୍କୁ କର	ଭକ୍ତି ପ୍ରତିଦାନ ।
ସାନଞ୍ଜନ ହେଉ ପଛେ	ଜାଣିବ ହେ	ଭଣ୍ଡର ସନ୍ତାନ
ବଡ଼ ସାନ ସବଜନେ	ରଖିଥିବ	ସଦା ସମ୍ମାନ । •

ଅପେ ଅପଣାର ବନ୍ଧୁ	ମନକୁ ଯେ	ରଖେ ନିଜ ବଶେ
ଅପେ ସେ ଅପଣା ଶତ୍ରୁ,	ଅସୁଖ ଯେ	ନ କରେ ମାନସେ ।
ଉନ୍ନତ ବାଞ୍ଛ ହେ ଯଦ	ତେଜ ନଦ୍ରା •	ଅଳସ୍ୟ ବହନ
ସ୍ବରୂପା ବୀର୍ଯ୍ୟସୂତା	କୋପ ଅଭ	କାୟୁରୁଷପଣ ।
ଅହିଂସା, ସାରଳ, ସତ୍ୟ,	ଦୟା ଅଭ	ନିନ୍ଦୟ ସଂଯମ
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ସହିଷ୍ଣୁତା	ସମାଗୁଣେ	ଜାଣିବ ହେ ଧର୍ମ ।
ବିପଦେ ଅଧୀର କିଂବା	ସମ୍ପଦରେ	ନୋହିବ ହେ ମତ୍ତ •
କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ ହୁଅ ବୀର	ଯଶକାମୀ	ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ-ରତ ।

ନୁହେ ସେହି ବୁଦ୍ଧିବାଜୀ	ବୁଦ୍ଧିହତ୍ୟା	କରେ ଯେଉଁ ନର
ଅବା ସଦା ଅକାରଣେ	ଜୀବହିଂସା	କରେ ଯେ କେବଳ ।
ସବଦା ଅଧର୍ମୀରୁରେ	ମିଥ୍ୟାଜାଲେ	ରତ ଯେଉଁ ଜନ,
କ୍ଷୁଧାତୃଷ୍ଣାଭର ଜନେ	ଅଶା ଦେଇ	କରେ ଯେ ବାରଣ,

ଅଳ୍ପ ପଣ୍ଡା ଅକ୍ଷମର ସର୍ବସ୍ୱ ଯେ କରିବ ହରିଣ,
 ଅକ୍ଷମେ ବା ଗ୍ରାମେ ପୁରେ କରିବ ଯେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଜନ,
 ନ ବୁଝି ଯେ ଶାସ୍ତ୍ରତତ୍ତ୍ୱ ଲୋକେ କରେ କୁଞ୍ଚିତ ପ୍ରବର,
 ତାକୁ ବୁଝିଯାଆ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ପୂର୍ବ ଶାସ୍ତ୍ରକାର ।

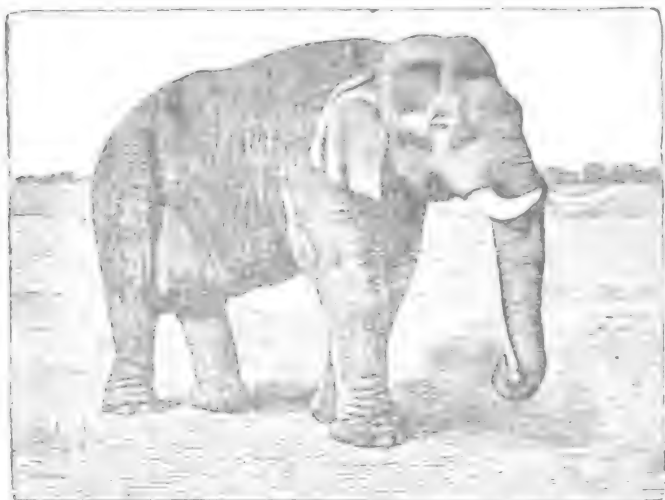
କିନ୍ତୁ ଦ୍ଵାର ବା କଳ୍ପଣ
 ଏ ନୁହେଁ ନରର ଭୂଷଣ ।
 ସ୍ତମ୍ଭର ମୁଖ ତକ୍ଷୁ କେଶ
 ଏଥିରେ ନାହିଁ ଭୂପ ଲେଖ ।
 ଏକାହିଁ ବିଦ୍ୟା ଅଳଙ୍କାର
 ମଣ୍ଡିତ ବସ୍ତ୍ର ସରିବର ।
 ଯେବେଟି ଅଛି ସେ ସମ୍ବଳ
 ଅନ୍ୟ ସମ୍ପଦେ କିବା ଫଳ ?

ହସ୍ତୀ ।

ପ୍ରାଣପାଠୀ ତତ୍ତ୍ଵସ୍ଵର ପ୍ରାଣୀମାନେ ପ୍ରଧାନତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ।
 ନିରାମିଷଭୋଜୀ ଓ ଅମିଷଭୋଜୀ । ଭରତବର୍ଷରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ନିରାମିଷ-
 ଭୋଜୀ ତତ୍ତ୍ଵସ୍ଵର ଜନ୍ତୁ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ଵ, ଗୋରୁ,
 ମେଷ, ଶ୍ଵଶ, ହରିଣ, ଭଞ୍ଜ ଏବଂ ଗଣ୍ଡାର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ
 କେବଳ ହସ୍ତୀର ବିବରଣ ନିମ୍ନରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା ।

ସ୍ଥଳଚର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହସ୍ତୀ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବୃହତ୍ତମ । ହସ୍ତୀର
 ଉଚ୍ଚତା ଛଅହସ୍ତରୁ ଅଠହସ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ । ଏହାର ଶରୀର ଧୂସରବର୍ଣ୍ଣ,
 ଏହାର ଚାରିଗୋଟି ଗୋଡ଼ ଚାରିଗୋଟି ପ୍ରକାଶ ସ୍ତମ୍ଭ ଦୃଢ଼ । ପ୍ରତ୍ୟେକ

ଆଦରେ ପାହାଗୋଟି ଲେଖାଏ ଝୁଲୁ ଅଛି । ଏହାର ମସ୍ତକ ଅତି ବୃହତ୍ ଏବଂ ଶିବା କ୍ଷୁଦ୍ର; ଚକ୍ଷୁପୁରୁଷ ଶରୀର ଭୂଲନାରେ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ତାନପୁରୁଷ ବୃହତ୍ ପରି ବଢ଼ି । ଏହାର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲଙ୍ଗୁଳ ଅଛି । ସେହି ଲଙ୍ଗୁଳରେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଲେମ୍ବ ବରଲବ୍ଧରେ ଥାଏ । ହସ୍ତୀ ଶରୀରରେ ଲେମ୍ବ ମଧ୍ୟ ଅତି ବରଲ । ଏହାର ପୁରୁଗୋଟି ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଦନ୍ତ ମୁଖର ବାହାରକୁ ବାହାରଥାଏ । ଏହି ଦନ୍ତ ଶୁଭ୍ରହୀତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବା ହୁଏ । ଏହି ଦନ୍ତ ଅତି ଶୁଭ୍ର ଓ ଚକ୍ରାଣ; ଏଥିରେ ପାଲକି, ପଲକ, ପଶାକାଠି, ପାନଥ, ପରୁଥ, ଚୁଡ଼ି ଓ ବୋତାମ ପ୍ରଭୃତି ଜାନାପ୍ରମାର ସୃଷ୍ଟିବିଶେଷ ବହୁମୂଲ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ହାତଦାନୁଗୁଡ଼ିକ ହସ୍ତୀର ଜୀବତାବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ କରତସ୍ଥାପି କଟାହୋଇ ବହୁମୂଲ୍ୟରେ ବକ୍ରିତ ହୁଏ ।

୧୫ ।

ହସ୍ତୀର ନାସା ଅତିଗର୍ଭ ଲମ୍ବା । ଏହାକୁ ଶୁଣି ବୋଲିଥାଏ । ଶୁଣି ଥାଏ ଚାହିଦା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବା । ଏହି ଶୁଣିର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ପୁରୁଷ ଛଦ୍ମ ଅଛି ।

ଏହି ହୃଦୟାତ୍ମ ହସ୍ତୀ ନିର୍ଦ୍ଦାସ ଗ୍ରହଣ କରେ ଏବଂ ଜଳାଶୟରୁ ଜଳ ଶୋଷି-
 ନେଇ ମୁଖରେ ଭାଜି ପାନକରେ । ହସ୍ତୀ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅନୁଭବ କଲେ ଏହି ଶୁଣ୍ଠିରେ
 ଜଳ ଶୋଷିନେଇ ସବାଙ୍ଗରେ ସେତନ କରେ । ଏହି ଶୁଣ୍ଠି ହସ୍ତର ବାସ୍ୟ
 କରେ ବୋଲି ଏହାର ଗୋଟିଏ ନାମ “ହସ୍ତ” ଅଛି । ଏହି ହସ୍ତ ଧବାବୁ
 “ହସ୍ତୀ” ନାମ ସାର୍ଥକ ହୋଇଅଛି । ହସ୍ତୀ ଶୁଣ୍ଠିଦ୍ୱାରା ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ଉତ୍ତେଜିତ
 କରିପାରେ ଏବଂ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣିତ କରିପାରେ । ଏହି ଶୁଣ୍ଠି
 ପଞ୍ଚ ସହସ୍ର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପେଶୀଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଅତି ସବଳ ଏବଂ
 ବୃକ୍ଷର ବଡ଼ ବଡ଼ ଡାଳ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ । ହସ୍ତୀ ଶୁଣ୍ଠି ଏବଂ ଦନ୍ତ ସାହା-
 ଯ୍ୟରେ ସିଂହ, ବ୍ୟାଘ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଅକ୍ରମଣରୁ ଆତ୍ମରକ୍ଷା
 କରେ ; ସମୟ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଶରୀର ପ୍ରାଣ ସଂହାର କରେ ।

ହସ୍ତୀ ସ୍ବଭାବତଃ ଅତି ଶୁଭ୍ର ଏବଂ ଶାନ୍ତପ୍ରକୃତିକ କିନ୍ତୁ ଅତିଶୟ ବୃଦ୍ଧିମାନ ।
 ହସ୍ତୀ ସହଜରେ ଯୋଷା ମାନେ ଓ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଉପହାରରେ
 ଅସେ । ହସ୍ତୀ ପୁଷ୍ଟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଲେକ କିଂବା ଗୁଣ୍ଠ ବୋହୁଁ ଅନେକ
 ଦୁଇକୁ ବଢ଼ିନେଇ ଯାଇପାରେ । କୌଣସି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ହସ୍ତୀମାନେ ମଧ୍ୟ
 ହଳ କରିବୁ । ହସ୍ତୀମାନେ ଫୁଟକାଳରେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ-
 ଥିଲେ । ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ହସ୍ତୀପୁଷ୍ଟରେ ବସି ଶର କମ୍ବୁ ବର୍ତ୍ତା ଚାଲି କରୁ-
 ଥିଲେ । ଅତି କାଲି ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଅନ୍ୟ ଯାନ ବା ବାହନରେ ଯାବା କରିବାର
 ଅସୁବିଧା ହେଲେ କିମ୍ବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ
 ଶୁକ୍ରା ବା ବଡ଼ଲେକମାନେ ହସ୍ତୀ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି ।

ହସ୍ତୀମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଅରଣ୍ୟରେ ବାସ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ
 ଦଳରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦନ୍ତାହାତୀ ଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଅତି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଏବଂ
 ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ଅରଣ୍ୟମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ମନୁଷ୍ୟ ଦନ୍ତାହାତୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ହତ
 ହୋଇଥିବାର ଶୁଣାଯାଇଅଛି ।

ଭାରତବର୍ଷମଧ୍ୟରେ ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ତରାଇ ପ୍ରଦେଶରେ, ଅସା-
 ମତେ, ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ଏବଂ ମଧ୍ୟାଞ୍ଚଳରୁ କୁମାରବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ସମସ୍ତ ଅରଣ୍ୟମୟ ପ୍ରଦେଶରେ ବନ୍ୟହସ୍ତୀ ବୃଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନେ ଦଳବେଶ ହୋଇ ଅରଣ୍ୟରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଅରଣ୍ୟମଧ୍ୟସ୍ଥ ବୃକ୍ଷର ଡାଳ, ଛେଲି, ଫଳ, ମୂଳ, ଲତା ଓ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ଖାଇ ଏମାନେ ପ୍ରାଣଧାରଣ କରନ୍ତି । ସମୟ ସମୟରେ ଏମାନେ ଶସ୍ୟକ୍ଷେପକୁ ଅସି ଶସ୍ୟ ନଷ୍ଟ କରିପକାନ୍ତି । କୃଷକମାନେ ବାଜା ବଜାଇ ଓ ବନ୍ଧୁକରେ କର ଏମାନଙ୍କ ଦୌରାନ୍ତରୁ ଶସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

ଅଫ୍ରିକାର ଅରଣ୍ୟମୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଏବଂ ସିଂହଲଦ୍ୱୀପରେ ମଧ୍ୟ ହସ୍ତୀ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦନ୍ତ ଭାରତବର୍ଷୀୟ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦନ୍ତଠାରୁ ବୃଦ୍ଧତର ।

ଲୋକେ ବନ୍ୟହସ୍ତୀକୁ ନାନାପ୍ରକାର କୌଶଳରେ ଧରନ୍ତି । କୌଶସି କୌଶସି ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଣ୍ଡିକାଠମାନ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଛାକାରରେ ଘନସନ୍ନି-ବନ୍ଧୁକ୍ତରେ ଯୋଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଗଡ଼ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଗଡ଼ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଯୋଷା ହସ୍ତୀର ଗୁଡ଼ିକା ଥାଏ । ହସ୍ତୀ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କୁ ଅଳ୍ପକ୍ଷ ହୋଇ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଅସିଲେ ଲୋକମାନେ ପ୍ରହରାଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଗଡ଼ର ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ହସ୍ତୀକୁ କୌଶଳକ୍ରମେ ଧରନ୍ତି । ଆଉ କୌଶସି କୌଶସି ସ୍ଥଳରେ ବଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ଲୋକମାନେ ହସ୍ତୀବନ୍ଧୁଳ ଅରଣ୍ୟର ଏକ ସ୍ଥାନ ପ୍ରକାଶ କାଷ୍ଠପ୍ରାଣରଦ୍ୱାରା ବେଞ୍ଚନ କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ଗିରିଦା ବା ଖେଦା ବୋଲାଯାଏ । ତହିଁ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାପାଇଁ ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସ୍ୱଳ୍ପପ୍ରସାରବର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱାର ଥାଏ । ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବାଜା ବଜାଇ ଓ ଶବ୍ଦ କରି ବନ୍ୟ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କୁ ବହୁଦୂରରୁ ତତ୍ତ୍ୱଅଗ୍ନିରେ ସେମାନେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅସି ଉକ୍ତ ଗିରିଦା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ଲୋକେ ଲୁକ୍କାୟିତଭାବରେ ପ୍ରବେଶ ପଥ ବନ୍ଦ କରିଦିଅନ୍ତି । ଏପରି ଅବ-ସ୍ଥାରେ କିଛିଦିନ ରହିଲାପରେ ହସ୍ତୀ ଖାଦ୍ୟାଭାବରୁ ଟିକିଏ ନିସ୍ତେଜ ଓ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଲୋକମାନେ ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ହସ୍ତୀପୁଷ୍ପରେ ଅଗ୍ରେହଣ କରି ତାହା ନିକଟକୁ ଯାନ୍ତି ଏବଂ ଯୋଷା ହସ୍ତୀ ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ବନ୍ୟହସ୍ତୀର ଗୋଡ଼ରେ

ଲୌହଶୃଙ୍ଗ ଲଗାଇ ତାହାର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱ ବଡ଼ ବଡ଼ ବୃକ୍ଷରେ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । ହସ୍ତୀ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା ସମୟରେ ମାହୁନ୍ତ ପ୍ରତିଦିନ ତାହା ନିକଟକୁ ଯାଇ ପୋଷା ମନାଉଥାଏ । ଏପରି କେତେକ ଦିନ କଲପରେ ହସ୍ତୀଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପୋଷା ମାନିଯାଏ ।

ବନିହାର ରାଜା ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ରାଜା ଦେବ ମହୋଦୟ ୧୧୯୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦେବନାଳର ଜଙ୍ଗଲରେ ଯେଉଁ ବନ୍ୟ ଦନ୍ତାବଳକୁ ଶୁଭରେ ମାରିଥିଲେ ସେପରି ପ୍ରକାଶକାୟ ହସ୍ତୀ ଭରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ଦେଖାଯାଇଅଛି । ସେ ହସ୍ତୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦନ୍ତ ପ୍ରାୟ ସାତେ ଚାରି ହାତରୁ ଅଧିକ ଲମ୍ବ ଥିଲା । ଉକ୍ତ ହସ୍ତୀର ଦନ୍ତ ସହିତ ମୁଣ୍ଡ କଟକପ୍ରଂ କନିକା ରାଜ-ବାଣୀରେ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି ।

ରୁଦ୍ଧିଦେବଙ୍କ ସନ୍ତ୍ରାସ ।

ଗଞ୍ଜର ନିଖାଥ, କିବା କୃଷ୍ଣ ଅବରଣେ
ଦୋଡ଼ାଇ ରଖିଛୁ ପୁରବାସୀ ଲୋକଗଣେ ।

ଉତ୍ସବ ଶେଷରେ ଅବସାଦେ ନିନ୍ଦାଗତ
ରାଜପୁରା ବୌଦାୟକ ପ୍ରହରା ସମସ୍ତ ।

ଥିଲା ଅବା କାହା ମନେ ନିର୍ମମ ହୃଦୟେ,
ରାଜପୁର ପୁର ତେଜ ସିନେ ଅସମୟେ ।

ଶିଶୁକୋଳେ ଗୋପାବଧି, ମାତା ପ୍ରଜାବତୀ,
ପୁରବାସୀ ନରନାରୀ ସୁଖେ ଶୋଇଛନ୍ତି ।

ରାଜଅନ୍ତଃପୁରେ ଲୁହ ନୃପତି କେବଳ

ପଡ଼ିଛନ୍ତି ହାନିଯାଇ, ନେତ୍ର ବହେ ଜଳ ।

ଏଣେ ଭଜପୁଷ୍ପ ଅଣ୍ଟା ଯାଏ ଧୀରେ ଧୀରେ,
ନୀରବେ ଛନ୍ଦକ ପଛେ ଭାସେ ଅଶ୍ରୁ-ନାରେ ।

ଅଶ୍ରୁପୁଷ୍ପେ ଭଜପୁଷ୍ପ, ନାହିଁ ଖେଦ ଭୟ,
ନାହିଁ ଦୈନ୍ୟ, ମାୟା, ମୋହ, ନିଃଶବ୍ଦଦୟ,

ପ୍ରପଞ୍ଚ, ପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖ, ସ୍ଥିର ଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି,
ନୈଶାକାଶେ ବରାଜିତ ସ୍ଥିର ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟୋତି ।

ଦେଖିଲେ ଛନ୍ଦକ ଯେତେ କର ଅଗ୍ରେ ଦୃଷ୍ଟି,
ବଜାର ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ କର ପୁଷ୍ପଦୃଷ୍ଟି ।

ଖୁଲିଛନ୍ତି ଦେବଦେବୀଗଣ, ଅନନ୍ଦରେ,
ମାର୍ଗକୁ ମଣାର ଅଶ୍ରୁବାର ସମ୍ମୁଖରେ ।

ଶାନ୍ତବ୍ୟର ଭଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଶ୍ଚାତେ ଯେସନେ,
ଖୁଲିଛନ୍ତି ଧୀରେ ଅଶ୍ରୁପୁରତ ନୟନେ ।

ତା'ଲୁହ ସୁଧାଂଶୁ ସୁଧା, ପ୍ରାବତ ନଗରୀ,
ଗଜପତ ରଜତ ସ୍ତୋତ ପଦ୍ମହୁକି ହରି ?

ଛନ୍ଦକ ପାରିଲେ ନାହିଁ ସହ ଆଉ ଥରେ,
ବୋଲିଲେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥେ ଜାଲ ବଞ୍ଚଳନରେ ।

ଯୁବରାଜ ! ଭଲ ବେଳେ, ଶୈଶବେ ଜନନୀ,
ଅଙ୍କେ, ବସେ ଧରଣ୍ଡିଲେ କର ନେତ୍ରମଣି ।

କୈଶୋର ଯୌବନେ ଶୁଭୁ କ୍ରୀଡ଼ାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ,
ଅନୁଗତ କ୍ରୀଡ଼ାରତ ଶାନ୍ତ ଶିଶୁଗଣେ ।

ବୃଦ୍ଧ ପିତା, ବୃଦ୍ଧା ମାତା, ପ୍ରେମର ପ୍ରତିମା,
ସୁଶୀଳା ସୁରୂପା ଗୋପା ପ୍ରୀତି ମଧୁରମା ।

ଭଲ ବେଳେ ସଦ୍ୟଜାତ ଶିଶୁ ଭବିଷ୍ୟତ,
କି କରବେ ପୁରବାସୀ ଅଶ୍ରୁତ ସମସ୍ତ ।

ନ ଯାଅ ସକଳେ ଶୋକ ସାଗରେ ଭସାଇ,
ନ ଯାଅ ଅଶ୍ରୁତଜନେ ଜମାଇ ଜମାଇ ।

ବୋଇଲେ ସହାସ୍ୟମୁଖେ ମିତ୍ରାର୍ଥ,—ଛନ୍ଦକ,
ନ ବୁଝି ବଶେଷ ବୋଲ କର୍ପା ଅନର୍ଥକ ।

ଦେଖ ଚାହିଁ, ସ୍ବର୍ଗେ ବସି ଦେବଦେବୀ ସବେ
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳେ ଛନ୍ଦି ଅନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ ।

ନିର୍ମଳ ଗଗନେ ବହେ ଶୀତଳ ପବନ,
କରୁଛନ୍ତି ପୃଷ୍ଠପୁଷ୍ଟି ଦେବଦେବୀଗଣ ।

କୃପାମିତ୍ର ଦାନକଳ୍ପ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ,
ନ ହେବ ମେଣ୍ଟାଣି ଯାହା କରବେ ବିଧାନ ।

ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟେ, ଶୁଭଦିନେ, ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ,
ଘଟୁଛି ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ଦେଖ ଅନନ୍ଦରେ ।

ଶିକ୍ଷିତ ନର୍ତ୍ତନଶୀଳ ପୋଷକ କଣ୍ଠକ,
ଯାଏ ଧୀରେ, ପଦ ଭେ ଶୁଭେ ଠକଠକ ।

ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ରୂପେ ଅବିରାମ ଗଡ,
ଗଲ୍ଲ ଧୃତ୍ୟସୀମା ତେଜ ନ ପାହୁଣୁ ରାତି ।

କ୍ରୋଡ଼୍ୟଦେଶ, ମନ୍ତ୍ରଦେଶ, ରଜନୀ ଶେଷରେ,
ପ୍ରବେଶିଲେ ବେଢ଼ୁବନେ ଅନାମା କୁଳରେ ।

ଅବତେ ଅର୍ଣ୍ଣ ଯୁବରାଜ ମହାମତ,
ବୋଇଲେ ଛନ୍ଦକେ ଧୀରେ, ଦେଲୁ ଅନୁମତି,

ଏହି ଅଣ୍ଟା, ମମ ବସ୍ତ୍ର, ଅଙ୍ଗ ଅଭରଣ,
 ଘେନି ଶାବ୍ଦଦେଶେ କର ବାହୁଡ଼ା ଗମନ ।

ଛନ୍ଦନ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଗୁଣ୍ଡି—ଅଛି ଏକ ଧ୍ୟାନେ,
 ଦୁର୍ବଳ ଶରୀର, କଥା ଶୁଭୁ ନାହିଁ କାନେ ।

କ୍ଷମକଉତ୍ତରେ କାନି ନଳା ହାହାକାର,
 ବୋଲିଲା ବିନୟେ ପଦ ଧରି ପୁନଃକାର ।

କି କହିଲି ପ୍ରଭୋ! ଯେବେ ବୁଦ୍ଧ ନରପତି,
 ପଶୁଥିବେ ଗୋପାଦେବୀ, ମାତା ପ୍ରଜାବତୀ,

ଅଳଙ୍କାରେ ଯୁବରାଜେ ଘେନିଗଲୁ କାହିଁ?
 କି ଦେବ ଉତ୍ତର ବୋଲି ତାଙ୍କ ମୁଖ ଗୁଣ୍ଡି?

ବିଷାଦସାଗର ଯେବେ ପଡ଼ିବ ଉତ୍କଳ ।
 କି ଦଶା ଘଟିବ ପୁରେ ପାରୁ ନାହିଁ କଳ ।

ବାହୁଡ଼ି ନ ଶିବ ପୁଣି ସେ ମହା ଶୁଣାନେ,
 ଅଜ୍ଞାନର ଅନୁଗତ ଥାଉ ସନ୍ନିଧାନେ ।

ଥାଉ ଅନଳଥା, କୁପାମୟ, ତୁମ୍ଭପରି,
 ପାଇବି ମୁଁ କାହିଁ ପ୍ରଭୁ! ଥିବି ଅନୁସରି ।

ବୋଲିଲେ କୁମାର, ଭାଇ! ମୋହ ସାଧ ମାର୍ଗେ,
 ହେବ ବିଘ୍ନ, କେତେ ଜାଣି ନିଶ୍ଚଳ ମୁଁ ଅଗେ ।

କେତେ ମାୟା-ଲତା କର ଅମିତ ଛେଦନ,
 ବୋଲ ପୁଣି ମାୟାବାଜ କରବି ଶ୍ରେୟଣ ।

ବିଶ୍ୱର କରବି ତୁମ୍ଭ ଭବିତ ମନରେ,
 ତେଜସ୍ବି ଯେ ପିତା, ମାତା, ରମଣୀ, କୁମରେ ।

କ୍ଷେତ୍ର କି ତୁମ୍ଭ କଥା ଶୁଣେ ? ବୁଝା ନିବେଦନ,
ବୁଝା କାର୍ଯ୍ୟେ ପ୍ରତିବନ୍ଧ କର ଅବିଷ୍ଟନ ।

ବାହୁଡ଼ କପିଳବସୁ ନଗରେ ସମ୍ମତ,
ଦେନି ଅଣ, ଅଳଙ୍କାର ସ୍ଥିର କର ମତ ।

ଜନକ ଜନନୀ ଗୋପା କାନ୍ଦିଲେ ମୋପାଇଁ,
କରବ ସାନ୍ତନା ସବୁ କହିବ ବୁଝାଇ ।

ଯାଉଛି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ତତ୍ତ୍ଵମାର୍ଗ ଅନୁସନ୍ଧେ,
ଲଭିବେ ନିବାଣ ମୁଁ କି ଯହିଁ ଲେଖଗଣେ ।

ଭୁବନେଶ୍ଵରୀକୁସୁମ ଦୀର୍ଘ କେଶକୁ କ୍ଷେପ
ଛେଦ ନିଜ ଖଡ୍ଗେ, ତେଜ ବୌଦ୍ଧେୟ ବସନ ।

ତନିଖଣ୍ଡ ଗାଣ୍ଡିବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲେ ତକ୍ଷଣେ,
ରହିଛି ଛନ୍ଦକ ଗୁହଁ କେତ ନୟନେ ।

ନଗନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ରୂପ ଦେଖିଲୁ କଣ୍ଠକ,
କି ବୁଝିଲୁ ପଣ୍ଡ ଗୁହଁଅଛି ଭବଭଜ ।

ମାରବେ ବହୁଛି ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ ଦ୍ଵିନୟନ,
ଭବ ଚପପିତ୍ତଳୀ କି ସ୍ଥିର କର ତନୁ ?

ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ତା ଗଣ୍ଡେ ହସ୍ତ ସ୍ପେହରେ ବୁଲାଇ,
ବୋଇଲେ କଣ୍ଠକ ଅରେ ! ଘରେ ରହ ଯାଇ ।

ମେଲଣି ଦେଉଛି ବସ୍ତ୍ର ! ଫେରିଯାଅ ଘରେ,
ତୋର ଏହି ଉପକାର ରହିଲା ମନରେ ।

ଛନ୍ଦକ କଣ୍ଠକ ଧୁହେଁ କାନ୍ଦିଲେ ବ୍ୟାକୁଳେ,
ଏବଞ୍ଚାଲେ ଥାନ୍ତି ଗୁହଁ ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ ତୋଳେ ।

ନବୀନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଚାଲୁଛନ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ
ପ୍ରଣାମ ବଦନେ, ଦୃଢ଼ି ରହିଛି ମସ୍ତକେ ।

ଯେତେବେଳେଯାଏ ବଶୁଥିଲେ ସେ ନୟନେ,
ସଦୃଶଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଥାନ୍ତି ବେନଜନେ ।

ଅନୁଗମ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ, ହୋଇଣ ନିରାଶ
ବାହୁଡ଼ିଲେ ବେନପ୍ରାଣୀ ପକାଇ ନିଶ୍ବାସ ।

(ସଞ୍ଚରମୋହନ)

ରାଣୀ ଚଣ୍ଡସିଂହ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଯେଉଁ ମହାବୀର ହାମିର ମିବାରର
ଲୁପ୍ତଗୌରବ ଯବନକବଳରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ, ରାଣୀ ଶେଷସିଂହ ବୀର୍ଯ୍ୟ,
ସାହସ, ରଣକୁଶଳତା ଓ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞତା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରମାଣ
ଥିଲେ । ୧୫୭୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶେଷସିଂହ ଚଣ୍ଡେରର ସିଂହାସନରେ ଅସ୍ଥିର
ହୋଇ ସ୍ୱରାଜ୍ୟରେ ଯବନବାହୁନୀର ଗତିରୋଧ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରୟତ୍ନବାନ ହୋଇ-
ଥିଲେ । ରାଜହର ପ୍ରାୟ ଅଞ୍ଜାଦଶ ବର୍ଷ ଉତ୍ତରରେ ରାଣୀ ଲୋକାନ୍ତର ପ୍ରସ୍ଥାନ
କରିବେ, ତତ୍ପ୍ରସ୍ତୁତ ଲକ୍ଷସିଂହ ଚଣ୍ଡେର ସିଂହାସନ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଥିଲେ ।
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତାପରେ ଶେଷେନା ରାଜ୍ୟ ଅନୁମତ କରିବା ଦୈନିକ ଥାଉ,
ରାଜ୍ୟରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଯବନପତି ମହମ୍ମଦ-
ସାହ ଲୋକାଙ୍କ ବରୁଣରେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣ କରି ଲକ୍ଷ ତାହାଙ୍କୁ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା
ଦେଇଥିଲେ । ଯବସି ରଘୁାକ୍ଷେଷ ଯେତେବେଳେ ଶେଷମାନଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ ଉପସ୍ଥିତ
ହେଲା, ତେତେବେଳେ ସିଂହବନ୍ଧନୀ ଲକ୍ଷ ଯାଇ ସେ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି-
ଥିଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ବଳିତ ଶେଷମାନଙ୍କଠାରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ରାଜ୍ୟ ଅସି
ମିବାରର ପୃଷ୍ଠି ସାଧନ କଲା । ରାଣୀ ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନତକଳ୍ପେ ନାନା ହିତକର

ଅନୁଷ୍ଠାନ କଲେ । କପ, ବାମ୍ବୀ, ପୁଷ୍କରିଣୀ, ମନସବରେ ଶକ୍ୟ ଅପୁବଣା
ଧାରଣ କଲେ । ଶୁଣା ଲକ୍ଷ ପୁଣି ସ୍ତାପତ୍ୟବଦ୍ୟାପ୍ରତି ବଶେଷରେ ଅଳ୍ପକ୍ଷ ସ୍ୱକାରୁ
ରାଜଧାନୀ ନାନା ଶାସ୍ତ୍ର-ମୌଳିକ ମାଳାରେ ଭୂଷିତ ହେଲା । ନାନା ରତ୍ନଗଚ୍ଚିତ
ଭରଣ ପ୍ରାସାଦ ଓ ଧର୍ମମନ୍ଦିରମାନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ତତ୍ତା ଭବେଳନ କରି
ଯେତେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଉପହାସ କଲେ । ଫଳତଃ ଅତି ପଦ୍ମନାଭୁତିତ ଯେଉଁ ପୁରୀ
ଅନ୍ଧାରଦୀନକ ଉପହାସରେ ଶୁଣାନରେ ପରଶତ ହୋଇଥିଲା ସେ ଅମର-
ବଞ୍ଚାର କମଳାୟ ଶ୍ରୀ ଧାରଣ କରିଅଛି । ଶୁଣା ଚଣ୍ଡିସିଂହ ଏହି ପ୍ରତୀତି ଲକ୍ଷକର
ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର । ରାଜପୁତ ବାରମାନଙ୍କ ତରଫରେ ଅମୃତ୍ୟାଗବୁଦ୍ଧ ଯେପରି
ଭକ୍ତଲବ୍ଧରେ ବକଶିତ ହୋଇଥିଲା, ଭାରତୀୟ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜାତିର
ଜୀବନରେ ସେପରି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଚଣ୍ଡିସିଂହଙ୍କ ଜୀବନରେ ଅମୃତ୍ୟାଗ ଓ
ସତ୍ୟାନୁଗ୍ରହଗୁଣର ଯେପରି ପରିଚୟ ମିଳିଅଛି ତାହାର ଅଦର୍ଶ ମହାଜନ
ବେଦବ୍ୟାସ ସ୍ୱାପରପୁରର ଭାଷକ ତରଫରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ପୁରରେ
ସେପ୍ରକାର ଅମୃତ୍ୟାଗ ଓ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଏକାନ୍ତ ବରଳ । କବିକୁଳଗୁରୁ କାଳି-
ଦାସପ୍ରମୁଖ କବିମାନେ ସ୍ୱ. ସ୍ୱ. କାବ୍ୟପରେ ଏସବୁ ଗୁଣର ଅତି ଭଲ
ଅଦର୍ଶମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେସବୁ ଅମ୍ବମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଯଥେଷ୍ଟ
ପ୍ରଭାବ ସ୍ଥାପନ କରିବାର ଉପଯୋଗୀ ହଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅମ୍ବମାନେ ତାହା ଧାରଣ
କରିପାରୁ ନାହିଁ । ତଥାପି ଭଲ ଭଲ ଅଦର୍ଶର ଶ୍ରବଣ ମନନସାଗ୍ର ଅଭ୍ୟାସ-
କ୍ରମେ ଉପକାର ହୁଏ ବୋଲି ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ସେହିପ୍ରକାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପ୍ରଦତ୍ତ
ହେଉଅଛି ।

ଏକଦା ଶୁଣା ଲକ୍ଷ-ସିଂହସଦ୍ବର୍ଗ ପରବୃତ୍ତ ହୋଇ ରାଜସଭାରେ ବସି-
ଅଛନ୍ତି, ଏହି ସମୟରେ ମାରବାରପତିଙ୍କର ଦୂତ ବିବାହର ସମ୍ମାନସ୍ମୃତିକ
ନାଉକେଳିଫଳ ସହିତ ସଭାସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ତାହାକୁ ଦେଖିଲ-
କ୍ଷଣି ଶୁଣା ଯଥୋଚିତ ସମ୍ମାନପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ଅସନରେ ବସାଇଲେ ଏବଂ
ମାରବାର ଜେମାଙ୍କ ସହିତ ପୁଣି ଚଣ୍ଡିସିଂହଙ୍କର ଶୁଭ ପରିଚୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପ-
ଲକ୍ଷରେ ନାଉକେଳି ପ୍ରେରଣ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରି ତାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ

ସନ୍ଦେଶ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଚଣ୍ଡସିଂହ ସଭାସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ଅବସର ମଧ୍ୟରେ ଭାଗୀ ଏହିପରି ପରିହାସଭରସେକତା ସ୍ୱାରା ଦୂତଙ୍କର ଚିତ୍ତତୋଷଣ କରିବାକୁ ବସିଲେ, ‘ସମ୍ଭବତଃ ଏ ନାଉକେଲ ଏ ଶୁଣ୍ଠୁଳ ବୃକ୍ଷପାଇଁ ଅସି ନାହିଁ’ । କିନ୍ତୁ ଭାଗୀ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ଏହି ନର୍ମବାକ୍ୟ ପଶ୍ଚାତ୍ କଡ଼ ମର୍ମ-ବଦାରକ ହେବ । ପିତୃଭକ୍ତ ଚଣ୍ଡସିଂହ ଅନ୍ତରାଳରେ ଥାଇ ପିତାଙ୍କର ଏହି କଥା ଶୁଣି ପାଇ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସଭାସ୍ଥଳରେ ଯେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରସନ୍ନ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ କଥାକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ଅନୁମତି ଦେଲେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଯହିଁ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା । ମହାକବି କହିଅଛନ୍ତି—‘ପୁର ନିଶ୍ଚୟ ମନ ଓ ନଦୀସ୍ରୋତର ଗତିଭେଦ ସମାନ’ । ଚଣ୍ଡଙ୍କର ଚିତ୍ତପରିବର୍ତ୍ତନର ଅଣ ନ ଦେଖି ବୃକ୍ଷ ଭାଗୀ ବସନ୍ତ ସମୟରେ ପଡ଼ିଲେ । ଭରସା ପାଇଁ ସମାନ ଭରସାର ଦେଖି କାତର ହୋଇ-ପଡ଼ିଲେ । ଏଣେ ଯଦି ନାଉକେଲ ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ମାରବାର ପକ୍ଷର ଘୋର ଅପମାନ ; ତେଣେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଘୋର ମାନସିକ ଯାତନା, ଦୁଃସହ ଜନାପବାଦ ଓ ଲଜ୍ଜା । ପରିଶେଷରେ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ସ୍ୱୟଂ ଜନ୍ମା ବ୍ୟବହାର ସମ୍ମତ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ତାକୁ ପୁଣିପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବରକୁ ହୋଇ ତେଜସୀର ଏହା ପ୍ରକାଶ କଲେ—‘ଦେଖ ଚଣ୍ଡ, ଏ ରମଣୀଗର୍ଭରେ ଯଦି ପୁଅ ଜନ୍ମେ ତାହାହେଲେ ସେ ଭାଗୀ ହେବ ଏବଂ ତୁମ୍ଭକୁ ତାହାର ସାମନ୍ତ ହେବାକୁ ହେବ’ । ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞ ଚଣ୍ଡ କ୍ଷଣକାଳ ଚିନ୍ତାସ୍ଥମିତଭାବରେ ରହି ଭଲୁଣ ସମସ୍ତ ସଭାସଦଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିସ୍ମୟ ଜନ୍ମାଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟାବେଶରେ ତାହା ସପଥପୁରକ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । କି ଅଧିକ ପିତୃଭକ୍ତି! ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗର କି ଜଳନ୍ତ ନିବର୍ତ୍ତନ !! ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞ କି ଆଜ୍ଞାନୁକ ଅନୁରାଗ !!

ବୃକ୍ଷ ଭାଗୀଙ୍କ ସହିତ ମାରବାରପତି ରଣନକ୍ଷତ୍ର ଜନ୍ମାର ଶୁଭ ପରିଣୟ ଯଥାବସ୍ଥୁ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଗଲା ଅଥବା ଚଣ୍ଡଙ୍କ ସୌଭାଗ୍ୟଭ୍ରମରେ ବସନ୍ତ ଶେଷିତ ହେଲା । ଅଳ୍ପକାଳ ଭଣ୍ଡରେ ନବାନୁରାଗୀ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ପ୍ରସବ କଲେ । ଭାଗୀ ତାହାର ମକୁଳିଣୀ ନାମକରଣ କଲେ । କ୍ରମେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଧୀଠନରେ ଭାଗୀ ଅପଣାକୁ ଭଜ୍ୟ ପାଳନରେ ନିତାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ ଜାଣି

ପୂର୍ବପୁରୁଷସେବକ, ଅରଣ୍ୟବ୍ରତାଚରଣର ପ୍ରୟାସ ହେଲେ । ଜଗତଦେଶରେ
 ସୂର୍ଯ୍ୟଜାତୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧପୁତ୍ରରେ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ମୁନିବୃତ୍ତ
 ଗ୍ରହଣ କରିବା ପ୍ରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ । ରାଣା ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଚଣ୍ଡିକ ଅନୁରୋଧରେ କନିଷ୍ଠ
 ମକୁଳକୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଏକ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଉରେ ରାଜ୍ୟଶାସନଭାର ଆର୍ପଣ
 କରି ଅରଣ୍ୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଏଣେ ଚଣ୍ଡିସିଂହ ସେନାଧ୍ୟାୟ କନିଷ୍ଠ ମକୁଳର
 ସକଳ ବିଷୟରେ ଭଲ ଭାବେ ଏକ ରାଜ୍ୟର ଶ୍ରୀରାଜି ବିଧାନରେ ଯତ୍ନବାନ ହେଲେ ।
 ତାହାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଦାନ କୌଶଳରେ ମକୁଳ ଠିକ୍‌ତୁଳ୍ଲ ଗୁଣଶାଳୀ ହେବାକୁ
 ଲାଗିଲେ । ଲୋକେ ଚଣ୍ଡିକର ଏହି ଅବସ୍ଥା ଭାବୁଥିଲେ, ପିତୃତ୍ବ ଏକ
 ତ୍ୟାଗଶୀଳତା ଦେଖି ତାହାଙ୍କୁ ଶତ ଶତ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
 କିନ୍ତୁ ଏସମୟ ଅମୃତ ଜଗତ କେବଳ ବିଷପ୍ରାୟ ବୋଧ ହୋଇଥିଲା ।
 ରଣମୟ ନନ୍ଦନା ମକୁଳ ଜନନୀ, ଚଣ୍ଡିକର ସମସ୍ତ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାରକୁ ବିଷବର ମଣି-
 ବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚଣ୍ଡିକ ଯଶ ବା ପ୍ରଶଂସା ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଖଣ୍ଡ ଛୁରିବାପ୍ରାୟ
 ପ୍ରବେଶ କରୁଥିଲା । ତାଙ୍କର ବନଯୋଦାରମୂର୍ତ୍ତି କପଟର ଅବତାର ପ୍ରାୟ
 ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ସେ ଅଜାରଣ ଚଣ୍ଡିକର ହୃଦ୍‌ନିଷେଷ କରି ‘ହାଣ
 କୁରାଣୀ’ ବେଳକୁ ଆଣିଲେ । ମହାମତି ଚଣ୍ଡି ଏସବୁ ଜାଣିଯାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖୀ
 ଓ କ୍ଷୋଭରେ ରାଜ୍ୟବିସର୍ଜନକୁ ଏ ଭୋଗର ଏକମାତ୍ର ମହୋଷଧି ବୋଲି ସ୍ଥିର
 କଲେ ଏବଂ ରାଜଧାନୀ ତ୍ୟାଗ ସମୟରେ ଯଥାବିଧି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ
 ବାସ୍ତବସ୍ଥବକଣ୍ଠରେ ବମାତାଙ୍କୁ କହିଲେ “ଏ କୁଳର ମଙ୍ଗଳପ୍ରତି ଯେଉଁ ଖଣ୍ଡ
 ବୁଝି ଥାଏ ଏକ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣାମ ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ରା କରାଯାଏ ।
 ମକୁଳର ଚରକାଳ ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରଜାବର୍ଗ ନିତ୍ୟ ନିରାପଦ
 ଥାନ୍ତି, ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ନିବେଦନ । କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଦେଖାପଡ଼ୁଅଛି
 ଏପରି ଦନ ଅସିବ, ଯେଉଁଦନ ଏହି ଚଣ୍ଡି ଲାଗି ଅପଣଙ୍କୁ ବହୁତ ଅନୁତାପ
 କରିବାକୁ ହେବ ।”

ଚଣ୍ଡିସିଂହ ଚତୋର ପରିତ୍ୟାଗ କଲକ୍ଷଣୀ ତଦାନନ୍ତ ମୁନିରାଜ ତାଙ୍କର
 ଅସାଧାରଣ ଗୁଣାବଳୀରେ ପରିତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଝଣେ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ତନ୍ତ୍ର ସ୍ତୋତ୍ର ଶ୍ରବଣର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପରମଅନନ୍ଦରେ କାଳାଦିପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଣେ ତାହାଙ୍କ ନିବାସନରେ ମକୁଳଜନନୀଙ୍କର ହୃଦୟ ପ୍ରୟୁକ୍ତ ହୋଇଉଠିଲା । ଏତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜଗନ୍ଧି ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ, କିନ୍ତୁ ଏ ମଧୁରରସର ପରଶାମ ଯେ ବଡ଼ ଭକ୍ତ ତାହା ଶୁଣିଲେ ଜଣା ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ସେହି ସୁଖସୌଭାଗ୍ୟର ଅନୁରାଗରେ ବସନ୍ତ ପୁଷ୍ପପିଣ୍ଡାତ ନିର୍ଦ୍ଦିନ କରୁଥିଲା । ଶୁଣିଲେ ଜନକ ରଣମନ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସନ୍ତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନନ୍ଦହୋଇ ଏକଦା କେତେକ ଜଣ ଅନୁଚିତଙ୍କ ସହିତ ଚତ୍ତୋରକୁ ଅସି ଦୌହସବର ଅସ୍ତେ ହେଲେ । ଉଦାର ମିତ୍ରାଭିମୁଖରେ କିଛିଦିନ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଏକ ତହିଁର ସୁପୁଷ୍ପ ଭୋଜ୍ୟାଳୟରେ ପରିତୋଷ ଲାଭ କରି ଚତ୍ତୋରପ୍ରାପ୍ତିଅଶା ମନରେ ପୋଷଣ କଲେ । ଦିନେ ଦିନେ ସେ ମଧ୍ୟ ପରିହାସରେ ଦୌହସକୁ ସିଂହାସନରୁ ଉଠାଇ ବଳେ ହେଁରେ ବସି କୌତୁହ କରୁଥିଲେ । ଏ ପରିହାସକୁ ରାଜଭୋଜ୍ୟମାନେ ବହୁବାର ଦେଖିଲେ ସୁଖା ପରିଶାମ ଭାବପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଜଣେ କେବଳ ଏ ରହସ୍ୟ ବୁଝିପାରୁଥିଲେ । ସେ ଚତ୍ତୋର ଗୁଣାଙ୍କ-ବୁଦ୍ଧି ଧାସୀ ଏକ ମକୁଳର ଏକାନ୍ତ ମଙ୍ଗଳାକାଞ୍ଚୁଣୀ । ଶୁଣାଙ୍କର ଦୁରଭିସନ୍ ବୁଝିପାର ସେ ସର୍ବସମ୍ପଦରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶୁଣି ଏହା ଜାଣିପାର ସହାୟ ଅଭାବରୁ ତେତେବେଳେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଶୂନ୍ୟ ଦେଖିଲେ । ଶିଶୁପୁତ୍ରକୁ କପର ଏ ବସମସକ୍ତରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ଏହା ତାହାଙ୍କର ଚିନ୍ତାର ବସୟ ହେଲା । ଚତ୍ତୋର ଅନୁତାପ ଓ ମନପ୍ରାପ୍ତରେ ହୃଦୟ ଜର୍ଜରିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତନ୍ତ୍ର-ସିଂହଙ୍କର ବଦାୟକାଳୀନ କଥାମାନ ମନରେ ପଡ଼ି ମର୍ମସ୍ପଳ ଅଲୋଡ଼ିତ ବାଲା । ତନ୍ତ୍ରଙ୍କର ସେହି କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାସ ଏତେଦିନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ଶୋକର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଧୂମପୟ କରିଦେଲା । ସେ ଅନନ୍ୟଗତିକା ହୋଇ ସ୍ବପ୍ନର ଏକମାତ୍ର ହିତୈଷୀ ସେହି ତନ୍ତ୍ରଙ୍କର ସ୍ମରଣ, ଅନୁଧ୍ୟାନ ଏବଂ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରକାରେ ତନ୍ତ୍ର ଶୁଣାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟଭକ୍ଷାପ୍ରସାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପିତୃଭକ୍ତଧାମାର ଉଦ୍ଧାର ଲାଗି ପ୍ରତ୍ୟେକବିଧରେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ସମୁଦ୍ୟତ ହେଲେ ଏକ ମକୁଳର ଅମଙ୍ଗଳ ଅଗଣାରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇପଡ଼ି ପ୍ରଥମେ ଶୁଣାଙ୍କ

ନିକଟକୁ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ଏହି ସନ୍ଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଯେ, ଶକ୍ତିଧାମାରେ ମୋହର ପ୍ରବେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମକ୍ତୁଳ ସେଥିରୁ ବାହାର ଆସି ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପ୍ରଜାକୁ ଭେଦ ଦେବା ଛଳରେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରମର ହେଉଥିବ । ରଜମାତାଙ୍କ ଅଦେଶକ୍ରମେ ମକ୍ତୁଳ କେତେକ ଜଣ ଅନୁଚରଙ୍କ ସହିତ ଗ୍ରାମକୁ ଗ୍ରାମ ଭେଦ ଦେବାରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ଶେଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ଦବସରେ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ରମେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତାଚଳଗାମୀ ହୋଇ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରେ ପୃଥ୍ବୀକୁ ଅନ୍ଧାଦଳ କଲା, ତଥାପି ଚଣ୍ଡିକର ଦେଖା ନାହିଁ । ଏହିପରି ଚନ୍ଦ୍ରା କରୁଥିବା ସମୟରେ ଦୂରରୁ ଅଣ୍ଟାରେ ଶୁଣାଯିବା ପଛେ ପଛେ କେତେଜଣ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶବ୍ଦରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମକ୍ତୁଳଙ୍କର ପରିଚୟ ଜଣାପା କଲେ ଏବଂ ଭେଦ୍ୟ-ଉତ୍ସବରୁ ତାହାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଆର ମହାବୀର ଚଣ୍ଡି ସେହିଠାରୁ କେତେଜଣ ଅନୁଚରଙ୍କୁ ଘେନି ପ୍ରଚଣ୍ଡବିକ୍ରମରେ ରାସିକାଳରେ ଧାବମାନ ହେଲେ ଏବଂ ଜଳଦଗମ୍ଭୀରସ୍ଵରରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧାନ କରି ନିଷ୍ଠୁର୍ମତି କୃପାଶସହ ନଗର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସିଂହ ଗର୍ଜନରେ ଶୃଗାଳପତ୍ରପ୍ରାୟ ରଣ-ମନ୍ତ୍ରଙ୍କର ଅନୁଚରମାନେ କିଏ କାହିଁ ପ୍ରାଣରତ୍ନରେ ପଳାୟନ କଲେ । କେହି ବା ଚଣ୍ଡିକର ଶତ୍ରୀଘାତରେ ତଦନ୍ତରେ ଭୂମିଶାୟୀ ହେଲେ । କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ଚଣ୍ଡି ରଜପ୍ରାସାଦରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦୁର୍ଗକୁ ରଣମନ୍ତ୍ରର ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ । ସେ ବଣାସଘାତକ ପାପିଷ୍ଠର ତେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ନିଦାରଣ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣପରେ ଯେ ମହାନଦୀ ଅସିବ ଏହା ତାହାର ପୂର୍ବଲକ୍ଷଣ ଯେତେ ତେତାଇ ଦେଉଥିଲା । ଚଣ୍ଡିସିଂହ ଅନ୍ତଃକ୍ଷରେ ପ୍ରବେଶକରି ଦେଖିଲେ ମଦ୍ୟପାୟୀ ରଣମନ୍ତ୍ର ନିଦ୍ରା ଅଛି । ଯେତେବେଳେ ପ୍ରବଳ ପ୍ରଭାଙ୍ଗନପ୍ରାୟ ଘୋର ଗର୍ଜନସହ ସେ ଘରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ଦୁର୍ଗକୁ ତେତେବେଳେ ଚେତନା ପାଇ ଦନ୍ତ କଟମଟ କରି ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା, ମାତ୍ର ଅଉ ଉଠିହେଲା ନାହିଁ । ଚଣ୍ଡିକର ଶତ୍ରୀଘାତରେ ତାହାର ମୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡିରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରକ୍ତ-ପିଣ୍ଡପରି ସେହିଠାରେ ପଡ଼ିରହିଲା । ପିତୃଭକ୍ତିଧାମାର ଉଦ୍ଧାର ହେଲା ଏବଂ ମକ୍ତୁଳ ନିରାପଦ ହେଲେ ।

ଏବେ ମୁନ୍ଦରପତ ପିତୃହନ୍ତା ଚଣ୍ଡକ ବରୁଦରେ ପୁଣ୍ୟୋଦ୍ୟୋଗ କଲେ, ମାତ୍ର ଫଳରେ ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟ ହର୍ଷରକାକୁ ବସିବାରୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ନି ପ୍ରାପ୍ତନର ପ୍ରସ୍ତାବ କର ସ୍ୱରୂପ ଦୋଷର ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ବହୁ ଅର୍ଥ ଭୂମିଅଦ ପ୍ରଦାନ କର-
ଥିଲେ । ମହାମତ ଚଣ୍ଡ ଅଭି ବୁଧା ରକ୍ତପାତରେ ମତି ନ ବଳାଇ ସେ ସନ୍ନି-
ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ । କ୍ରମେ ତାହାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କଲେ । ମାତ୍ର
ମକୁଳ ଅଭି ଅସକଳାଳ ପିତୃସିଂହାସନ ଆଳଙ୍କୃତ କର ପାଇଲେ ନାହିଁ ।
ଯେଉଁ ଚୈମୁରଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରବଣରେ ତଦାନାନ୍ତନ ଦୁର୍ବଳ ଦକ୍ଷୀସମ୍ପାଟ
ରାଜଧାନୀ ତ୍ୟାଗକର ଗୁର୍ଜରକୁ ଫଳାୟନ କରିଥିଲେ, ସେହି ବଜୟୀ
ଚୈମୁରଙ୍କର ବଜୟବାହନୀ ଚଣ୍ଡେର ଦୁର୍ଗସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ।
ଚୈମୁରବାହନୀର ମେଘମନ୍ତ୍ରପାୟ ରଣଦୁର୍ଗୁନାଦରେ ଚଣ୍ଡେର କର୍ମେତ
ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯେ କେତେ ଦିନ ମକୁଳ ପ୍ରତାପ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ
ତାହା କେବଳ ଚଣ୍ଡ ସିଂହଙ୍କ ସହାୟତା ବଳରେ ; ମହାବୀର ଚଣ୍ଡଙ୍କର
ଅଲୋକସାମାନ୍ୟ ଅମୃତ୍ୟାଗର୍ହ ମକୁଳଙ୍କୁ ଚଣ୍ଡେର ସିଂହାସନରେ ନିରାପଦରେ
ରକ୍ଷାକରିଥିଲା ।

ଅପଣାର ପ୍ରଭାବ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଏ ସଂସାରରେ କିଏ ଲକ୍ଷ୍ମକ
ଦୃଷ୍ଟେ । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା ଥାଇ ଯେ ଅମୃତ୍ୟୋପନ ପୁଣ୍ୟକ ମାରବରୁବରେ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରେ ସେହି ମୁପୁରୁଷ ଧନ୍ୟ । ବିକାରର କାରଣ ଥାଇ
ସୁଦ୍ଧା ଯେ ନିର୍ବିକାରରୂପରେ ରହିପାରେ ସେହି ଏକା ଧୀରପଦବୀତ୍ୟ ।
ମହାମତ ଚଣ୍ଡ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଥିଲେ । ସେ ସର୍ବତୋଭାବରେ ସ୍ୱାର୍ଥ
ତ୍ୟାଗ କର ନ ଥିଲେ ଚଣ୍ଡେରରେ କପର ଦୃତ୍ୟାର ବାତ୍ୟା ବହୁଥାନ୍ତା ଏବଂ
ମିବାଇଭୂମି କପର ଅମଙ୍ଗଳ-ବନ୍ୟାରେ ପ୍ରାକୃତ ହୋଇଥାନ୍ତା ତାହା ସହଜରେ
ଅନୁମେୟ । ଚଣ୍ଡସିଂହ ଏହି ଅସାଧାରଣ ପିତୃହନ୍ତେ, ତ୍ୟାଗଶୀଳତା ଏବଂ
ଅକ୍ଷୟଭାବ ଯୋଗୁଁ ଚରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ଗୋରୁରାଣୀ ।

(ବଞ୍ଚଳାଣୀ)

କି ସୁଲେ ସଲ୍ଲେଲେ   କି କଲେ ଶରଲେ
 କାନୁରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବନେ,
 କିବା ତରୁକୁଣ୍ଡେ   ନରେ ତାରାପୁଣ୍ଡେ
 ବାସବକୋଦଣ୍ଡେ ଘନେ ।
 ପଶୁବେ ପ୍ରସୂନେ   ଲତା ଗୁଳ୍ମେ ଦୃଶେ
 ତରୁଷଣେ ନବାକୁରେ,
 କୁମୁଦନାଥବେ   ପଦ୍ମନାବାନବେ
 ସୌଦାମିନୀ ପ୍ରଭାସୁରେ ।
 ଆସାରେ ବାସାରେ   କୁନ୍ଦ କେ ବଦାରେ
 ଲଜ୍ଜାବରେ ତାମରସେ,
 ମୋ ବାସ ପଲ୍ଲଣେ   ଉଷାର ଅନାଶେ
 ସ୍ବାୟନ୍ତ୍ରୀ ଘନୋରସେ ।
 ବକୁଳେ କେତକେ   ତମ୍ବା କୁରୁବହେ
 ନିଆଳୀ ଶେଫାଳୀକୁଳେ,
 ବଗାଳ ଶୈଳତେ   ଶୈଳାରଣ୍ୟଗତେ
 ହୃଦନୟା ସିନ୍ଧୁକୁଳେ ।
 ବାଳକବଦନେ   ନାରୀ ଅପଘନେ
 ସୁବହ ସୁବଞ୍ଚା ମେଲେ,
 ହେମନ୍ତେ ବସନ୍ତେ   ପ୍ରାୟତଃ ଶରତେ
 ନାନାରୂପ ଧର ଖେଳେ ।
 ମୁହିଁ ବିଶ୍ଵରାଜ —   ତରଣ-ସଞ୍ଚେଳ-
 ତରୁଣତା ଗୋରୁରାଣୀ,
 ମୋତେ ଅନୁଷ୍ଠର   ବିଶ୍ଵ ନରନାରୀ
 ପାରନ୍ତି ତାହାକୁ ଜାଣି ।

ବାନର ।

ବାନର ପ୍ରାୟାସୀ ଜନ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ପରଗଣିତ । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରୀପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ବାସକରନ୍ତି । ଭାରତରେ ଛଦ୍ମ ବୃକ୍ଷର ଅନେକଜାତୀୟ ବାନର ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ବନ୍ୟଜନ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ । ବାନରଠାରେ ମନୁଷ୍ୟର ସାଦୃଶ୍ୟ ଯେତେପରିମାଣରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀଠାରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ମଧ୍ୟ-ଅଫ୍ରିକାରେ ଗରଲ୍ ଏବଂ ଶିଫାଙ୍ଗି ନାମକ ଏକ ସୁମାତ୍ରା ଓ ମାଲୟାରେ ଓରଓଟାଙ୍ଗ ନାମକ ଯେଉଁ ଲଙ୍ଗୁଳଜାତୀ ବାନର ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଅକ୍ଷତରେ ମନୁଷ୍ୟର ଏତେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଯେ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ବନ୍ୟମନୁଷ୍ୟର ଭ୍ରମ ହୁଏ ।

ବାନରର ଚାରିଗୋଟି ପାଦ ଅଛି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦ ହସ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ କରେ, ତେଣୁ ତାହାକୁ ଚତୁର୍ହସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ବୋଲିଯାଏ । ପ୍ରାୟ ସକଳଜାତୀୟ ବାନର ଅତି ଚତୁର ଓ ଅନୁକରଣୀୟ, କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଧୂର୍ତ୍ତ ଏବଂ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ । ମର୍କଟମାନେ ବୃକ୍ଷ ଉପରେ ବାସ କରିବାକୁ ଭଲପାନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭ୍ରମଣ କରିପାରନ୍ତି, ମର୍କଟମାନେ ବୃକ୍ଷଶାଖାରେ ସେହିପରି ଅବଲୋକନମେ ବିଚରଣ କରିପାରନ୍ତି ; ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଶାଖା-ମୁର କୁହାଯାଏ ।

ହନୁମନ୍—ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରାୟ ସକଳ ସ୍ଥାନରେ ହନୁମାନ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏମାନେ ଭାରତୀୟ ବାନରଜାତି ମଧ୍ୟରେ ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍ । ଲଙ୍ଗୁଳ ମୂଳଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇଫୁଟ ଏବଂ ଲଙ୍ଗୁଳଟା ପ୍ରାୟ ଚାରିଫୁଟ ହେବ । ଏମାନଙ୍କ ହସ୍ତର ପାପୁଲ, ପାଦର ତଳିଆ ଏବଂ ବଦନ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନଙ୍କ କପୋଳର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବଭାଗରେ ଦୁଇଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ହନୁ ଥାଏ । ତେଣୁ ଏମାନଙ୍କୁ ହନୁମାନ୍ କୁହାଯାଏ । ଏମାନେ ଫଳ, ମୂଳ, ଲତା, ପାତ୍ର ଶାର ପ୍ରାଣଧାରଣ କରନ୍ତି, ତେଣୁ ଏମାନେ ଜଙ୍ଗଲରେ ବାସ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଗ୍ରାମ ଏବଂ ନଗର ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ବହୁଯତ୍ନରେ

ରକ୍ଷିତ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଉଦ୍ୟାନମାନଙ୍କର ବୃକ୍ଷସବୁ ଭଗ୍ନକର ଫଳ, ମୂଳ, ତାଳ, ଯଦି ପ୍ରଭୃତି ଭକ୍ଷଣ କରି ବିଶେଷ ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ କରନ୍ତି ।

ହନୁମାନମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବାସକରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳରେ ଗୋଟିଏ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ପୁରୁଷ ହନୁମାନ ଥାଏ । ସେ ଏଡ଼େ ଉର୍ଦ୍ଧାପରାକ୍ରମୀ ଯେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁରୁଷ ହନୁମାନକୁ ଦଳମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇ ଦିଏ ନାହିଁ । ଦଳମଧ୍ୟରେ ପୁଂହନୁମାନ ଜନ୍ମିଲେ ଦଳପତି ତାକୁ ନିଷ୍ଠୁରତ୍ବରେ ବଧନରେ । ଏହି ଦଳପତି ଭୟରେ ଦଳସ୍ଥିତ ଗର୍ଭବତୀ ହନୁମତୀ ଅନ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ ଲୁଚି ଛୁଅ ପ୍ରସବ କରେ । ଯଦି ଛୁଅଟି ସ୍ତ୍ରୀ ହନୁମାନ ହୋଇଯାଏ ତାହାହେଲେ ଛୁଅକୁ ଧରି ପୁଣି ଦଳକୁ ଫେରିଆସେ, କିନ୍ତୁ ପୁଂହନୁମାନ ହୋଇଥିଲେ ଛୁଅକୁ ଧରି ଲୁଚାପୁଚାବରେ ଛୁଅଟି ବ୍ୟଠାପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଚ୍ଛୁକତା ବୁଲୁଥାଏ । ତତ୍ପରେ ଛୁଅକୁ ଧରି ପୁଣି ଦଳରେ ଆସି ମିଶେ ।

ପୁରୁଷ ହନୁମାନ ବୃକ୍ଷରୁ ବୃକ୍ଷାନ୍ତରକୁ କିମ୍ବା ଶାଖାରୁ ଶାଖାନ୍ତରକୁ ଡେଇଁଲାବେଳେ ବଡ଼ ଗମ୍ଭୀର ହଠାତ୍‌ଗନ୍ଧ କରେ ଏବଂ କ୍ରୋଧନ୍ବିତ ସ୍ବଲବେଳେ ଏକପ୍ରକାର ଭୟଙ୍କର ଦନ୍ତକ୍ରମନ୍ତରଣ କରେ । ସେ ସମୟରେ ହନୁମାନ ବଡ଼ ଉତ୍ତମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିଥାଏ ।

କପି—କପି ବା ପାତକାଙ୍ଗାୟ ମର୍କଟ ପୁରୀ, ମଥୁରା ପ୍ରଭୃତି ଖର୍ଯ୍ୟସ୍ଥାନ-ମାନଙ୍କରେ ବହୁଲଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କ୍ଷୁଦ୍ରଜୀବ । ଏମାନଙ୍କର ଲଙ୍ଗୁଳ ହନୁମାନର ଲଙ୍ଗୁଳ ତୁଳନାରେ ଅତିଶୟ କ୍ଷୁଦ୍ର । ଏମାନେ ବଡ଼ ହିଂସ୍ରବୃକ୍ଷ ଏବଂ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ । ହନୁମାନପରି ଏମାନେ କେତେକ ପର-ମାଗରେ ଫଳ, ମୂଳ, ଯଦି ତାର ଜୀବନ ଧାରଣ କରନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟର ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥରେ ଏମାନଙ୍କର ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ । ଏମାନେ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଅନ୍ନ, ଚାଉଳ, ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପ୍ରଭୃତି ଯାହାକି ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ପାନ୍ତି ସେନି ପଳାୟନ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଗଣ୍ଡଦେଶରେ ଏକପ୍ରକାର ଥଳୀ ଥାଏ ଏବଂ ଅପହୃତ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଏହି ଥଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଭଣ୍ଡି-ଦିଅନ୍ତି । ତେଣୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଏମାନଙ୍କର ଗଣ୍ଡଦେଶ ଅତି ପୃଥୁଳ

ଦେଖାଯାଏ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେଲାବେଳେ ସେହି ଥିଳୀରୁ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ବାହାର
କରି ତଦ୍‌ଗ ପୁରକ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି ।

ପୁରୀରେ ପାତମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଝୁବୁ ବେଶୀ । ଏମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟା-
ଚାରରେ କୌଣସି ଲୋକ ଖାଦ୍ୟସାମଗ୍ରୀ ଧରି ନିରାପଦରେ ଗୁଡ଼କୁ ବାହାରୁଥିବା
ସହଜ ନୁହେଁ । ପାତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ଅଛି । କୌଣସି ପାତକ
ବ୍ୟପାର ପଡ଼ିବାର ଦେଖିଲେ ଶତ ଶତ ପାତ ଭୟଙ୍କରବେଗରେ ତରୁ-
ଦିଗକୁ ଅସି ତାକୁ ଭବାର କରନ୍ତି; ତେଣୁ ଲୋକେ ପାତକୁ ଭୟ କରନ୍ତି ।
ଏମାନେ ହନୁମାନ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଅନୁକରଣପଥୁ । ଏମାନେ ଶିଶୁମାନଙ୍କ
ପରି ମନୁଷ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଅନୁକରଣ କରବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରନ୍ତି ।

ଲୋକେ ହନୁମାନଙ୍କୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦୂତ ମହାବୀର ହନୁମାନଙ୍କର ବଶ୍ୟର
ଏବଂ ପାତକୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭକ୍ତ ପୁଣିବିଜୟ ବଶ୍ୟର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରି
ସେମାନଙ୍କ ବଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଏବଂ ଅତ୍ୟାଚାର
ଦିନକୁଦିନ ବଢ଼ୁଅଛି ।

ପାତ ସହଜରେ ପୋଷା ମାନେ । ଲୋକେ ପାତ ପୋଷି ଏବଂ ତାକୁ
ନାନାପ୍ରକାର କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ତାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ
କରନ୍ତି ।

ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ।

(୧)

ବହୁଗୁଣାକାର

ଉତ୍କଳ ଭସ୍ମର

ପ୍ରତାପୀ ନୃପପୁଞ୍ଜବ,

ହେ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର !

ବଦାନନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର-

ଜାତିର ଗୁଣ ଗୌରବ ।

(9)

କୃଷିଧାର ତୁଲେ   ଶୁଦ୍ଧର କୌଶଳେ
ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ—
ଯାଏ ପ୍ରସାରିତ   ଜନତାପୁରିତ
ଭକ୍ତି-ଧରଣୀ-ଦଣ୍ଡ ।

(4)

ପ୍ରେମିକ ତୈଳନ୍ୟ- ପ୍ରେମେ ହୋଇ ଧନ୍ୟ
ପୁଣି ନିଜ ବାହୁଜନେ,
ତଖାଇ ସେ ସୁଧା ନିବାରଇ କ୍ଷୁଧା
ମୁଗ୍ଧ ଦୁମ୍ଭେ ପ୍ରେମ-ଧନେ ।

(8)

ଦେବ ରାଜ ପତ୍ନୀ   ସୁଲକ୍ଷଣ ବସୁ-ପ୍ରଭା
ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରୋପଦେଶ,
ସାବିତ୍ରୀମନ୍ଦିର   ଦଗ୍ଧଜ ପଣ୍ଡିତ
ମଣ୍ଡପରେ ଯାଇ ବସ ।

(5)

ତୁମ୍ଭର ପୁକୁଡ଼େ ଦେଖାଦେଲେ ହେଉ
 ଅନ୍ଧାର-ଉତ୍ତଳ ନରେ,
 ଭକ୍ତ କବି ଜ୍ଞାନୀ ପଣ୍ଡିତ ବନାଶୀ
 ନକ୍ଷତ୍ର ପରାଏ ସବେ ।

(9)

ଚଢ଼ିରେ ଚନ୍ଦ୍ରମା- ସମାନେ ସୁସମା
 ବତାରଣ-ଭକ୍ତଦାସ,
 ସଜଜନ ହୃଦେ ଭକ୍ତି-ସୁଧାଗୀତେ
 ସେହି-ପରାବଲେ ଅଗ ।

(୬)

ଦକ୍ଷିଣେ ନିର୍ଭୟେ   ଦମି ଉପୁତୟେ
ହେଲ ଏକଜୁଣୀ ଯେବେ,
ଅହା କି ଭଜନ   ସୁଲ ଏ ଭଜନ-
ମୁଖ ଗଜପତି ତେବେ !

(୮)

ଗୌଡ଼େଶ୍ଵରନାମେ   ଯେବେ ଧାମେ ଧାମେ
ଉଡୁଥିଲ ବୈଜୟନ୍ତ,
ଭଜନ କଣ୍ଠୀଟ—   ପତି ବୋଲି ଆଟ
ରଟି ଟେକୁଥିଲେ ଛତି ।

(୯)

ସେକାଳ ମହମା   ସେକାଳ ଗରମା
ଅହା କାହିଁଗଲ ଚାଲ !
ଏବେ ସବୁ ସରି   ଜଡ଼ ପିତ୍ର ପରି
ଭଜନ ପଢ଼ିଛୁ ଖାଲ ।

ପୃଥ୍ଵୀରଞ୍ଜ ସ୍ଵର୍ଗପ୍ରୟାଣ ।

ଦକ୍ଷୀନକଟବର୍ତ୍ତୀ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରନାମକ ସ୍ଥାନରେ କୁରୁପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ମହାସମର ହୋଇଥିଲା ସେଥିରେ ଭାରତ ଏକପ୍ରକାର ବାରିଶନ୍ୟ ହୋଇଅଛି କହିଲେ ଅଗୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଭିମାନୀ, କପଟା-ଚାରୀ କୌରବଗଣ, ଭୀଷ୍ମଦ୍ରୋଣପ୍ରମୁଖ ମହାରଥୀ ଏବଂ ଦ୍ରୁପଦ, ବିରାଟ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନଦେଶୀୟ ନୃପତିବୃନ୍ଦ ତତୁରଞ୍ଜସେନା ସହିତ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । କେବଳ ଧର୍ମଶାଳ ପାଣ୍ଡବମାନେ ସ୍ଵାଧିକାୟପତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣାବଳରେ ଜୟଲାଭ କରି ଜୀବିତ ରହିଲେ । ପାଣ୍ଡବାବ୍ରାହ୍ମଣ ସ୍ଵୟଂସ୍ଥିର ବଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର

ଅଧୀଶ୍ଵର ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସଙ୍ଗଦା ବିଷାଦସାଗରରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲେ । ବନ୍ଧୁ ବାଳକ ଓ ଅମ୍ଭାୟ ସ୍ଵଜନଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ଯେଉଁ ଶକ୍ତସୁଖ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ତାହା ବିଷକହ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ପଶ୍ଚାତ୍ ବିପଦବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ-ସଂବାଦ ପାଇ ସଂସାରସୁଖରୁ ଏକପ୍ରକାର ବିରତ ହେଲେ । ତଦନନ୍ତର ଅଭିମନ୍ୟୁଦାନୟ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଉପରେ ଶତ୍ରୁତ୍ଵର ଅର୍ପଣ କରି ଦ୍ରୌପଦୀ ଏକ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କ ସହ ତପସ୍ୟାର୍ଥ ହିମାଳୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଏହି ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ କାଳରେ ପ୍ରଭୁରକ୍ତ କୁକୁରଟିଏ ସମାନଙ୍କର ଅନୁଗମନ କରିଥିଲା ।

ଭୂଷାଭିମଣ୍ଡିତ ହିମାଳୟ ଉପରେ ଅଗ୍ରେହଣ କରୁ ଲବୁ ପ୍ରଥମେ ଦ୍ରୌପଦୀ, ତତ୍ପରେ ଭୀମ, ଅର୍ଜୁନ, ନକୂଳ ଓ ସହଦେବ ଭୂତଳରେ ପଡ଼ିତ ହୋଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଧୀରସ୍ଵଭାବ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏପରି ଶୋଚନୟ ଘଟଣାରେ ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ ଚିନ୍ତାକରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ ଯେ ଯାପହିଁ ଦୁଃଖର କାରଣ—ଦୁଃସଂଘାତନିମ୍ନ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପତ୍ନୀ ହୋଇ କେବଳ ମଧ୍ୟମପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ଅଧିକ ଅଦର କରୁଥିଲେ ; ଭୀମପରାକ୍ରମ ଭୀମସେନ ଅନ୍ୟର ଉଦରଜ୍ଵାଳା ନ ବୁଝି କେବଳ ନିଜ ଉଦରପୂର୍ତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ରକ୍ଷାଦ୍ରବ୍ୟ ଉଦରସାରି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ନିଜେ ମହାବଳଶାଳୀ ବୋଲି ଅହଂକାର କରୁଥିଲେ ; ଧର୍ମର ଅର୍ଜୁନ ଶୌର୍ଯ୍ୟାଭିମାନୀ ହୋଇ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲେ “ଦିନକ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଶତ୍ରୁ ବିନାଶ କରିପାରେ”; ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ନକୂଳ ନିଜକୁ ରୂପଲବଣ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ଏବଂ ଭ୍ରାତୃରକ୍ତ ସହଦେବ ନିଜକୁ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ବୋଲି ଅଭିମାନ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଅହଂକାର ସେମାନଙ୍କର ପତନର କାରଣ ।

ତତ୍ପରେ ଧର୍ମପୁତ୍ର ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅନନ୍ୟାୟାୟ ହୋଇ ଉନ୍ନତ ଗୈରିଶିଖରକୁ ଅଗ୍ରେହଣ କରୁଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ସ୍ଵର୍ଗରୁ ଅବତରଣକରି ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନକରି କହିଲେ “ହେ ମହାରାଜ ! ଥିଏଗ ଏହି ଦିବ୍ୟରଥରେ ଅଗ୍ରେହଣ କରି ସ୍ଵର୍ଗକୁ ଅଗମନ କରନ୍ତୁ ।”

ଧର୍ମରାଜ ତାହା ଶୁଣି ରକ୍ତିଗନ୍ଧବସ୍ତ୍ରରେ କହିଲେ “ହେ ପ୍ରଭୁ! ଅପଣଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟ ବଚନ ମୋହ ଦୁହସ୍ତରେ ହର୍ଷ ଓ ଶୋକ ଭରସ୍ତ୍ର ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଅଛି । ଏହି ପାପତାପମୟ ସଂସାର ପରତ୍ୟାଗ କରି ସୁଖଶାନ୍ତିମୟ ଅମର-ପୁରକୁ ଯିବା ଅବଶ୍ୟ ସୌଭାଗ୍ୟର ବସ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ମୋର ପ୍ରିୟତମା ସୁକୁମାରୀ ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ପ୍ରାଣସମ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କୁ ଧରତଳରେ ତ୍ୟାଗକରି କିପରି ସେଠାକୁ ଗମନ କରିବି ?”

ଏହା ଶୁଣି ଦେବରାଜ କହିଲେ “ଧର୍ମରାଜ ! ଅପଣଙ୍କର ସୁଖସମ୍ପର୍କିତା ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ପ୍ରାଣପ୍ରତିମ ଭ୍ରାତାମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଶରୀର ତ୍ୟାଗକରି ସ୍ବର୍ଗଗମନ କରିଅଛନ୍ତି । ଅପଣ ସଗଣ୍ଡରରେ ସ୍ବର୍ଗାରୋହଣ କରନ୍ତୁ, ଦେବଲୋକରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍‌କାର ହେବ ।” ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ସବାଜୀବରେ ସମାନ ଦୃଷ୍ଟି । ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଶୋକସନ୍ତପ୍ତ ହୃଦୟରେ ଅମୃତଧାରା ବର୍ଷଣ କରେ । ତେଣୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଦେବରାଜଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ “ସୁରପତି ! ଏହି ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଭୁରକୁ ଶ୍ଵାନଟି ବନ୍ଦୁକାଳରୁ ମୋତେ ଅନୁସରଣ କରିଅଛି, ଏ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ସ୍ବର୍ଗଗମନ କରି ପାରିବ ତ ?” ଇନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ତର କଲେ “ଏହା ଅତି ଅସୁନ୍ଦର କଥା, ସୁରଲୋକରେ ଏଭଳି ଦୃଶିତ ଅପବିତ୍ର ପ୍ରାଣୀର ଅବସ୍ଥାନ କଦାପି ଶୋଭନୀୟ ନୁହେଁ । ଅପଣ ଅପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟବଳରେ ସ୍ବର୍ଗର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହାର ସେପରି କି ପୁଣ୍ୟବଳ ଅଛି ଯେ ଅପଣଙ୍କ ସହିତ ସ୍ବର୍ଗକୁ ଯିବି ?” ଏହା ଶୁଣି ଯୁଧିଷ୍ଠିର କହିଲେ “ଦେବେନ୍ଦ୍ର ! ଏହି ଶ୍ଵାନଟି ମୋର ପରମ ଭକ୍ତ । ଭକ୍ତ ଶରଣାଗତ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଇ ଯେ କେବଳ ଅମ୍ଭସୁଖରେ ସୁଖୀ ହୁଏ ତାହାପରି ନିରାଧର ଜଗତରେ କେହି ନାହିଁ । ଅତଏବ ଏହି ଶ୍ଵାନ ମୋର ସହବାସୀ ନ ହେଲେ ମୁଁ ଏକାକୀ ବିର୍ଗାରୋହଣ କରି ନ ପାରିବି ।” ତତ୍ପରେ ଇନ୍ଦ୍ର କହିଲେ “ଧର୍ମରାଜ ! ତେବେ ଅପଣ କି ପ୍ରେୟଜନାସକ୍ଷାତ୍‌ପ୍ତା ପରତ୍ୟାଗକରି ଏହି ଶ୍ଵାନସହିତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରରେ ବାସକରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ?” ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସେହି ଶ୍ଵାନ ଛଦ୍ମବେଶବର୍ଜନୀୟଙ୍କ ସୁକ୍ଷ୍ମା

ଧର୍ମରୂପ ଧାରଣ କରି ପୁରୁଷ ଦୂର୍ଗମଧରସ୍ବରରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ “ବସ୍ତୁ ! ତୁମ୍ଭେ ହୃଦୟ ପିଣ୍ଡାକ୍ଷୀ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଶ୍ୟାମବେଶରେ ତୁମ୍ଭର ଅନୁଗାମୀ ହୋଇଥିଲି ; ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭେ ସଦାଶିବ, ନିଷ୍ଠାପ, ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଓ ସଦାକୃତେ ଦୟାଶୀଳ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅମରଲୋକବାସୀ ହୋଇ ଅକ୍ଷୟ ପୁଣ୍ୟ ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରି । ତତ୍ପରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବତା ଓ ନାରଦାଦି ଦେବର୍ଷିମାନଙ୍କ ସ୍ବାଶ୍ଚ ପରିବୃତ ହୋଇ ସୁରବିମାନରେ ଦବ୍ୟଲୋକକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଧର୍ମୀୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସ୍ବର୍ଗରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ତାହାଙ୍କର ପରମ ଶତ୍ରୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଦେବଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମାସୀନ ଅଛନ୍ତି । ସୁଦ୍ଧେ ସେ କୋପଗମ୍ଭୀରସ୍ବରରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ “ସୁରଗଣ ! ଏ କି ଅଶୁଭ୍ୟ ! ଯେ ଦୁରାତ୍ମ ସ୍ବାର୍ଥୀନ ହୋଇ ଅନ୍ୟାୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ସ୍ବର୍ଗର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରିଅଛି, ଯେ ନରାଧମ ଅନ୍ତଃପୁରବ୍ୟାପିନୀ ଯାଜ୍ଞବେଳାକୁ କେଶାକର୍ଷଣଯୁକ୍ତ ସତ୍ସମ୍ବଳକୁ ଅଶୀର ଗୁରୁଜନସମାଜରେ ଅପମାନିତ କରିଅଛି, ଯେଉଁ ପାପିଷ୍ଠର ସ୍ବାର୍ଥସାଧନଯଜ୍ଞରେ ସହସ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଶକ୍ତିପୁରୁଷ ଯୁଗ୍ମଦ୍ବୟ ଅମୃତର ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି, ସେ କିପରି ସ୍ବର୍ଗରେ ଅସନ ପାଇଲ ? ଅତଏବ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରିବା ମୋର ଅଭିଳାଷ ନୁହେଁ, ଯେଉଁଠାରେ ମୋର ଭ୍ରାତାମାନେ ଏବଂ ଦ୍ରୌପଦୀ ଅଛନ୍ତି ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ମୋତେ ବଦାୟ ଦିଅନ୍ତୁ ।”

ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଉତ୍ତର କଲେ “ଧର୍ମ-ନନ୍ଦନ ! ଏ ସ୍ବର୍ଗଲୋକ । ଏ ସ୍ଥାନରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟପ୍ରଗୋପିତ ବୈରାଗ୍ୟର ଅବଶ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସମରାଙ୍ଗନରେ କ୍ଷାସ୍ବଧର୍ମାନୁମୋଦିତ ସାହସ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ନ ଦେଇ ସେହି ରଣସ୍ଥଳରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି ; ତେଣୁ ସେ ସ୍ବର୍ଗର ଅଧିକାରୀ ଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ପାର୍ଥବ ସଂଜ୍ଞା-ଶ୍ରୀତା ତ୍ୟାଗକରି ଦେବଭାବରେ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣକଲେ ଭବାଦୃଶ ପ୍ରଣୟାତ୍ମ-ମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତ ଚରଣର ଉପଯୁକ୍ତ ହେବ ।” ଦେବର୍ଷିଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ ହେବାକୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର କହିଲେ “ହେ ଦେବର୍ଷେ ! ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସଦୃଶ ଅନ୍ୟାୟ

ଯେଉଁ ମହାତ୍ମାମାନେ ଇଣ୍ଡୋଏସିଆରେ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ସେମାନେ କାହିଁକି ଏଠାରେ ଅସନ ପାଇ ନାହାନ୍ତି? ଅତଏବ ଏ ସ୍ଥାନରେ ରହିବା ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ନୁହେଁ । ଅଥବା କାଳବଳମ୍ବ ନ କରି ମୋର ଭ୍ରାତା ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଦେଖାଇଦେଲେ ମୁଁ ଚିନ୍ତାପୂର୍ବକ ହେବି ।”

ତତ୍ପରେ ଜନୈକ ଦେବଦୂତଙ୍କ ସହିତ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ନିଜର ଅଭ୍ୟୁଦ୍ଧିତ ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରେରଣ ହେଲେ । ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ମାର୍ଗରେ ଦେଖିଲେ ସୁଧୀ-କୁତ ମୃତଦେହସ୍ୱାରା ଗନ୍ତବ୍ୟମାର୍ଗ ଅବରୁଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି, ଦୁର୍ଗନ୍ଧସେବା ମନ୍ତ୍ରକା-ମାନେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନ ଅନିକାରମୟ କରିଅଛନ୍ତି, କୃଷ୍ଣବାୟୁ ବାୟୁସମାନେ ଚଞ୍ଚୁମୁନସ୍ୱାରା ଗଳିତମାଂସ ଛନ୍ଦିଛନ୍ଦି କରି ଖାଇଅଛନ୍ତି । ବୃହ-କଣ୍ଠରେ କିଛିଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତେ ସହସା ଗୋଟିଏ ଗଭୀର ପ୍ରଗସ୍ତ ଗହ୍ବର-ସ୍ୱାର ଡାକୁଛି ଦେଲା । ସେହି ଗହ୍ବର ମଧ୍ୟରୁ କାତର କରୁଣୋକ୍ତି ଶୁଣାଗଲା “ହେ ଧର୍ମନନ୍ଦନ! ଅପଣ ଏହିଠାରେ କ୍ଷଣିକ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହନ୍ତୁ । ଅପଣଙ୍କ ଅଗମନ ଯୋଗୁଁ ସୁଗନ୍ଧ ସମ୍ଭାରଣ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଅମ୍ଳମାନଙ୍କର ତାପିତପ୍ରାଣ ଶୀତଳ କରୁଅଛି । ଏଥିପୁରୁଷ ଯେଉଁ ମର୍ମମୁଦ୍ ଯଦ୍ୱାରା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲୁ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅମ୍ଳମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।”

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏପରି ଶେଢ଼ୋକ୍ତି ଶୁଣି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ପରୁରରେ “ଅପଣମାନେ କିଏ? କିହେତୁ ଏହି ରତ୍ନାବହ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି?” ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଶେଷ ନ ହେଉଣୁ ଶୁଣାଗଲା ‘ମୁଁ ଭ୍ରମ’ ‘ମୁଁ ଦୌପଥୀ’ ‘ମୁଁ ନକୁଳ’ ଏବଂ ‘ଅମ୍ଭେମାନେ ସ୍ୱକୃତ ଦୁଷ୍ଟର୍ମର ପରିଣାମ ଭୋଗ କରୁଅଛୁ ।’ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅମ୍ଳାୟମାନଙ୍କର ତାଦୃଶ ବ୍ୟାକୁଳତା ଦେଖି ଚିନ୍ତାକଲେ “କି ବଡ଼ମୁନା! ପାପୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଦେବଲୋକରେ ପୂଜା ପାଇଲା, ଅଧିକ ମୋହର ଅମ୍ଳାୟମାନେ ପରମଧାର୍ମିକ, ସତ୍ୟବାଦୀ, ଶାସ୍ତ୍ର-ପାରଦର୍ଶୀ ଓ ସ୍ୱଧର୍ମନିରତ ହୋଇ ନରକର ଖବୁ ଯଦ୍ୱାରା ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି । ଓଃ! ଏ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟର ବର୍ତ୍ତର କି ଅଭୂତ! ଯାହାହେଉ ମୋ ଯୋଗେ ଯଦି ମୋର ଅମ୍ଳାୟଗଣ ସୁଖଶାନ୍ତି ଉପଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି, ତେବେ ଏହି ସ୍ଥାନ ମୋ

ପକ୍ଷରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠପୁର ।” ତତ୍ପରେ ଦେବଦୂତକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ
 “ଭଦ୍ର ! ମୁଁ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ରହିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠପୁର ମନେକରୈ; ଅତଏବ ଦେବ-
 ଗଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ସଂବାଦ ଦିଅ ।”

ଦୂତ ମୁଖରୁ ଏହି ସଂବାଦ ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଗଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ନିବ-
 ଠକୁ ଗମନକଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଅଗମନ ସ୍ବାଗ ନରକର ତାବତ୍ୟ ସ୍ଥାନ
 ଅଲୋକରଶ୍ମିରେ ବହୁସିତ ହେଲା । ମୃଦୁମନ ସମାରଣ ପାରିଜାତକୁ ସୁମନ୍ତୋରର
 ଅହରଣ କରି ପ୍ରବାହିତ ହେଲା । ବୃକ୍ଷମାନେ ପଶ ପ୍ରସ୍ଥୁଫଳ ସ୍ବାଗ ସୁଗୋଭିତ
 ହେଲେ । ଯେଉଁ ନରକ ଅନବରତ ଶୁଷ୍କଶାକାରରେ ବଦ୍ୟମାନ ଥିଲା ତାହା
 ସ୍ବର୍ଗୀୟ ମାଧୁର୍ୟ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଦେବରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପ-
 ସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ “ମହାରାଜ ! ଅପଣଙ୍କର ପରାକ୍ଷା ଶେଷ ହୋଇଅଛି;
 ବର୍ତ୍ତମାନ ସରମସ୍ଥିତି ଓ ଅକ୍ଷୟ ଯଶ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ଅପଣ ଅସ୍ତ୍ର-
 ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନିକଟରେ ‘ନର-ହେଉ ବା କୁଞ୍ଜର ହେଉ, ଅଶ୍ବଥ୍ୟାମା
 ହଉ’ ଏହା କହି ସତ୍ୟର ଯାହାକିହୁ ଅପଳାପ କରିଥିଲେ ତାହାର ପ୍ରାୟ-
 ଶ୍ଚିତ୍ତସ୍ବରୂପ ନରକଦର୍ଶନ ହୋଇଗଲା । ଅପଣଙ୍କର ଅତ୍ୟାୟ ସ୍ବଜନମାନେ
 ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ବର୍ଗରାଜ୍ୟରେ ବହୁର କରୁ-
 ଅଛନ୍ତି ।”

ତତ୍ପରେ ଧର୍ମଦେବ ପୁତ୍ରକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ “ବନ୍ଧୁ ! ମୁଁ
 ତନିବାର ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି । ପ୍ରଥମତଃ ଦୈତବନରେ ଯେଉଁ
 ଦୁରୁହ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲ, ତୁମ୍ଭେ ଅନାୟାସରେ ତାହାର ସତ୍ତ୍ବର ପ୍ରଦାନ କରି-
 ଅଛ । ଦ୍ବିତୀୟତଃ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ସମୟରେ ଶ୍ୟାମଭୂପରେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ବର୍ଗଗମନର
 ପ୍ରତିଦଳିତ ହୋଇଥିଲ, କିନ୍ତୁ ତଦ୍ବାସ ତୁମ୍ଭର ପୁଣ୍ୟଶୀଳ ତରୁଣ ପରିବର୍ତ୍ତିତ
 ହୋଇ ନ ଥିଲା । ତୃତୀୟତଃ ଦେଖିଲ ତୁମ୍ଭେ ଅପାର୍ଥିବ ସୁଖ ପରିତ୍ୟାଗ କରି
 ଅତ୍ୟାୟ ସ୍ବଜନମାନଙ୍କର ଦୁଃଖାପନୋଦନ ନିମନ୍ତେ ସତତ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉ-
 ଅଛ । ଅତଏବ ତୁମ୍ଭର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା, ଧର୍ମପରାୟଣତା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂଯମ ଓ
 ମହାକୁରବତାରେ ମୁଁ ଯତ୍ନସରୋନାସ୍ତି ପ୍ରୀତ ହୋଇଅଛି । ତୁମ୍ଭପରି ବୀରପୁତ୍ର

ପାଇଁ ମୁଁ ନିଜକୁ ପରମ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଓ ଗୌରବାନ୍ବିତ ମନେକରୁଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂମ୍ବେ ହୃଦୟରେ ବ୍ରତା, କୃଷ୍ଣମୁ, ଜ୍ଞାତ, ବନ୍ଧୁ ଓ ପରିଜନଙ୍କ ସହିତ ସ୍ୱର୍ଗ ଭୋଗ କରି ।”

ତତ୍ପରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସରକୁଳେଶ୍ୱରୀ ଶିଳ୍ପକପାବନା ମନାବନା-ଜଳରେ ଅବଗାହନ କଲକ୍ଷଣୀ ଦବ୍ୟବସ୍ଥୁ ଧାରଣ କଲେ; ମାୟା, ମୋହି, ଶୋକ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁସବୁ ପାର୍ଥକ୍ତ୍ୱକ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା ସେ ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରିତ ହେଲା । ସେ ଦେବଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିବୃତ ହୋଇ ପିତାମାତା, ଜ୍ଞାତବନ୍ଧୁ, ଅମ୍ଭୀୟୁସ୍ତ୍ରଜନଙ୍କ ସହିତ ସେହି ଅମରଲୋକରେ ବାସ କଲେ ।

ଗଣିତ :—

ଏକଜ ଭବିଷ୍ୟମାଳା (ବେବଲ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ)	} ...	...	ଟ • ୧/୪
ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ ପଦସମୁହ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମସ୍ତ			
		ବାଦାହୁର ଭବିଷ୍ୟ	ଟ • ୧/୪
ଏକଜ ଭବିଷ୍ୟମାଳା (ବେବଲ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ)			ଟ • ୧/୪
ଓଡ଼ିଆ ବାଣୀଶିଳ୍ପ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ... ମଧ୍ୟସ୍ତରୀୟ ଦାଣ୍ଡ,			
		ବ. ୧. କ ଭବିଷ୍ୟ	ଟ • ୧/୪
ଏକଜ ଭବିଷ୍ୟମାଳା (ବେବଲ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ) ...			ଟ • ୧/୪
ପଦସମୁହ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ମଧ୍ୟସ୍ତରୀୟ ଦାଣ୍ଡ, ବ. ୧. କ ଭବିଷ୍ୟ			ଟ • ୧
ଏକଜ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ଏକଜ ଏକଜ			ଟ • ୧/୨
୧ମ, ୨ୟ ଏବଂ ୩ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ ପଦ ସମୁହସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଭବିଷ୍ୟମାଳା,			
ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍ ଦାଣ୍ଡ, ବ. ୧. (୫)କ ଭବିଷ୍ୟ ...			ଟ • ୧/୪
ଓଡ଼ିଆ ହବିଷ୍ୟାତ ଜ୍ୟୋତିଷ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ଭେଦ ୧. ସିମ୍ବଲ,			
		୧ମ. ୧. କ ଭବିଷ୍ୟ	ଟ • ୧/୪
ଉପସମ୍ପାଦନା ଏବଂ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ଜ୍ୟୋତିଷ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) }	ଏକଜ ଏକଜ		ଟ • ୧
ଓଡ଼ିଆ ହବିଷ୍ୟାତ ପରମ୍ପରା (୧ମ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ଏକଜ ଏକଜ			ଟ • ୧/୪
ଏକଜ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ଏକଜ ଏକଜ			ଟ • ୧
୧ ପୃଷ୍ଠା ଜ୍ୟୋତିଷ (୧ମ ଓ ୨ୟ ସ୍ତର) ... ଭବିଷ୍ୟ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟ }			ଟ • ୧/୪
			...

ଭବିଷ୍ୟତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ :—

୧. ଭବିଷ୍ୟତ ସମସ୍ତକାରୀ ... ଜନ୍ମ ମାତ୍ର ଭବିଷ୍ୟତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭବିଷ୍ୟତ			
ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ ...			ଟ • ୧/୪
ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ ... ମଧ୍ୟସ୍ତରୀୟ ଦାଣ୍ଡ, ବ. ୧.			
(୧ମ ଓ ୨ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ଓ ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ, ବ. ୧. କ ଭବିଷ୍ୟ...			ଟ • ୧
ମଧ୍ୟସ୍ତରୀୟ ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ (୧ମ ଓ ୨ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ଏକଜ ଏକଜ			ଟ • ୧/୪
ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ (୧ମ ସ୍ତର) ... ମଧ୍ୟସ୍ତରୀୟ ଦାଣ୍ଡ, ବ. ୧. କ ଭବିଷ୍ୟ			ଟ • ୧/୪
ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଥମିକ ବ୍ୟାକରାନ୍-ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ ... ସି. ମଧ୍ୟସ୍ତରୀୟ, ୧ମ. ୧.			
(୧ମ ଓ ୨ୟ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ଏକଜ. ୧. କ ଭବିଷ୍ୟ...			ଟ • ୧/୪
ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରାନ୍-ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ (୧ମ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ଭବିଷ୍ୟତମାନଙ୍କ ଏକଜ...			ଟ • ୧/୪
ଏକଜ ଏକଜ (୧ମ ମାତ୍ର ନିମନ୍ତେ) ଏକଜ ବା, ଏକଜ ଭବିଷ୍ୟ			
ଓ ପ୍ରମେୟବା ଏକଜ ଏକଜ			ଟ • ୧

